

Alexander Verstraete
Vakgroep Nieuwste Geschiedenis
Academiejaar 2007-2008

Tot de kroon ons scheidt

De encenering van koninklijke huwelijken binnen de Belgische monarchie
Albert & Elisabeth (1900) – Leopold & Astrid (1926)

Scriptie voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
voor het behalen van de graad van Licentiaat in de Geschiedenis

Promotor: dr. Maarten Van Ginderachter
Commissarissen: professor dr. Gita Deneckere
dr. Anne-Laure Van Bruaene

voor altijd
voor Jan

“De wind, die eigenlijk alleen zo nu en dan maar eens komt neergestreken, voortdurend komende van en onderweg naar elders, maar nooit constant op één plaats bezig, draagt vlaagsgewijs nu eens verkwikkende, dan weer onverkwikkende geuren aan, en soms een wolk vlinders of libellen, maar ook wel soms een zwerm zwarte vogels, – en is hij weer voorbij, dan blijft nog geruime tijd alles in de tuin, wat maar bewegen kan en door hem is aangeraakt, in beweging.’

Deze mysterieuze volzin vind ik terug in een aantekenboekje van meer dan tien jaar geleden. Ik heb hem nooit in enige tekst kunnen gebruiken, maar na al die jaren zet ik hem hier maar neer. Ik weet nu dat deze zin een metafoor is:

hij zou in een rouwadvertentie of in een doodsbrief kunnen staan.

‘De wind’, dat is: iemands leven.

‘Niets bestaat dat niet iets anders aanraakt’¹

Met deze bladzijde opent de beroemde Nederlandse schrijver Jeroen Brouwers zijn alom geprezen boek *Bezongen rood* dat voor het eerst verscheen in 1981 en sindsdien vele herdrukken kende. In deze roman schetst hij een aangrijpend portret van zijn prille kindertijd tijdens WO II waarin hij samen met zijn moeder gevangen gehouden werd in een Japans concentratiekamp in Indonesië. Het trauma dat ze hier beiden aan overhielden zou de rest van hun leven als een vloek op hun problematische relatie blijven rusten.

Zelf las ik deze passage jaren geleden voor het eerst en meteen stond ze mij in het geheugen gegrift. De kracht van de boodschap die erin vervat zit, is zodanig groot dat ze moeiteloos toepasbaar is op andere situaties. “De wind” dat is enerzijds mijn eigen leven zoals het zich tot op heden aan mij ontvouwd heeft, maar ook dat van vele andere mensen die mij elke dag opnieuw op weg helpen. Zonder hun steun, hun schouderklopjes, hun luisterend oor, hun woorden van troost, hun aanmoedigen, vermaningen en wijze raad zou ik hopeloos verdwalen in het doen en laten van alledag. Zij vormen de ruggengraat waar ik mijn bestaan aan vastknoop. “Niets bestaat dat niet iets anders aanraakt.”

Ook een thesis komt niet op eigen houtje tot stand. Het voorliggende werk draagt dan wel mijn naam als auteur, het is slechts dankzij de gezamenlijke inspanningen van verschillende hoofdrolspelers dat ik het hier aan de lezer kan presenteren. De belangrijkste onder hen wil ik hier dan ook graag ongeveinsd en hartelijk bedanken. In de eerste plaats is dat mijn promotor dr. Maarten Van Ginderachter. Toen hij zich destijds voorstelde als kandidaat-promotor wist hij meteen enkele studenten te bekoren – waaronder ikzelf – met een

¹ BROUWERS (J.). *Bezongen rood*. p. 7.

duidelijke, rechttoe rechtaan visie op het schrijven van een scriptie. Hij wist op de juiste momenten te slaan dan wel te zalven. Wanneer dit laatste gebeurde met de woorden “Ik ben een tevreden promotor” dan bracht dat bij deze jongen een gevoel van euforie teweeg dat een dag, een week of ineens een hele maand hard zwoegen in één klap goedmaakte.

Het merendeel van de tijd die ik in de archieven doorbracht, vertoefde ik in het Koninklijk Archief. Daar werd ik steeds met raad en daad bijgestaan door hoofdarchivaris professor dr. Gustaaf Janssens. Met zijn beschaafd en plechtstatig voorkomen voldoet hij helemaal aan het beeld dat men van een man in zijn functie zou verwachten. Hij beschikt over een indrukwekkende encyclopedische kennis die hij graag deelt met eenieder die ernaar vraagt en dwingt daarmee een groot respect en ontzag af. Zijn adjunct Baudouin D’hooge heeft me steeds op mijn wenken bediend telkens ik om bepaalde stukken verzocht en dook keer op keer de Siberisch koude archiefruimtes in om stapels dossiers aan te dragen. Ik wil deze beide heren uitdrukkelijk bedanken om me cordiaal te ontvangen en me steeds met raad en daad bij te staan.

Terwijl ik met deze thesis mijn opleiding beëindig en me weldra in het “echte” leven stort, kunnen mijn ouders eindelijk beginnen aan een welverdiend brugpensioen na vele jaren hard werken. Hoewel de totstandkoming ervan zich uiteindelijk grotendeels boven hun hoofd afspeelde, zijn ze steeds enthousiast blijven supporteren vanaf de zijlijn. Hun niet aflatende interesse was nu eens ietwat tergend, dan weer een ongelooflijke stimulans. In deze gedroegen ze zich precies zoals ouders horen te doen. Hun steun was onontbeerlijk om deze scriptie tot een goed einde te brengen.

Verschillende mensen hebben de afgewerkte stukken van mijn scriptie vooraf gelezen en voorzien van de nodige commentaar. Hun inbreng was cruciaal omdat zij als leek en buitenstaander veel objectiever konden aangeven welke passages nog een onduidelijke indruk nalieten en welke aanpassingen of correcties aangewezen waren. Daarom speciaal een woord van dank voor mijn zus Valerie, mijn broer Frederik en mijn goeie vriendin Karen Braem. En Kenny, die zich bijzonder verdienstelijk maakte door mij steeds aan te sporen om minder na te denken.

Gent, voorjaar 2008

I.

MARIE-ANTOINETTE:
“This is ridiculous.”

COMTESSE DE NOAILLES (haughtily):
“This, Madame, is Versailles!”²

In 2006 regisseerde Sofia Coppola de film “Marie-Antoinette” over het leven van de gelijknamige Oostenrijkse aartshertogin die aan het einde van de achttiende eeuw aan de zijde van haar man koning Lodewijk XVI de laatste Franse koningin van het Ancien Régime werd.³ Ze was nog geen vijftien jaar toen ze in mei 1770 huwde met de Franse kroonprins. Als Oostenrijkse moest ze flink wennen aan het strikte hofprotocol dat in zwang was aan het kasteel van Versailles, haar nieuwe residentie. Oorspronkelijk was dit vooral door Lodewijk XIV ingevoerd ter controlemiddel. Doorheen de jaren was het echter uitgegroeid tot een instrument dat aanleiding gaf tot een ware prestigeslag die door de adel werd uitgevochten in het strijdperk van de etiquette. Ook Marie-Antoinette ontsnapte er niet aan. Zo werd ze ’s ochtends volgens een nauwkeurig vastgelegd ritueel gewekt en aangekleed in de aanwezigheid van een hele resem adellijke vrouwen die over het zogenaamde toegangsrecht beschikten en zich daarom tot in het slaapkamervertrek van de dauphine mochten begeven. Marie-Antoinette hoorde elk van hen op de juiste manier te begroeten of aan te spreken. Het kon zijn dat het correct was om een hoofdknikje te geven of haar bovenlichaam te neigen. Het meest verfijnde kwam indien een prinses van den bloede haar entree maakte. Dan moest ze aanstalten maken om op te staan zonder dat feitelijk te doen. Zelf mocht ze niks vastpakken; het overhandigen van een kledingstuk aan de dauphine was een voorrecht dat angstvallig werd bewaakt.

Er bestaat een anekdote over een bepaalde ochtend waarop dit ritueel verstrikt raakte in de eigen regels. Deze gebeurtenis werd opgenomen in de film die Coppola maakte en bovenstaand citaat uit het script illustreert treffend waar het om draaide. Op die bewuste ochtend was Marie-Antoinette van haar nachtkledij ontdaan en stond ze op het punt om haar ondergoed aangereikt te krijgen door de eerste hofdame. Dit verliep volgens plan en het hoofd

² Script “Marie Antoinette”

³ DARGIS (M.). “Marie-Antoinette : Best or Worst of Times ?” in: The New York Times. on-line publicatie op 25 mei 2006. (<http://www.nytimes.com/2006/05/25/movies/25fest.html>)

van de huishouding had haar handschoenen al uitgedaan om de onderjurk te kunnen pakken. Op dat moment arriveerde een prinses van den bloede, de hertogin van Orléans, die hoger in rang was. De hofdame maakte aanstalten om de onderjurk af te staan aan de hertogin die haar handschoenen begon uit te trekken. Ondertussen stond Marie-Antoinette nog steeds naakt voor hen. Plots verscheen nog een prinses. Deze keer betrof het de gravin van Provence die als lid van de koninklijke familie voorrang kreeg bij dit ritueel en op haar beurt de onderjurk in handen kreeg. De gravin probeerde het proces te bespoedigen door haar handschoenen aan te laten, maar ze stootte de koninklijke mopmuts af. Marie-Antoinette stond inmiddels met haar armen om haar lichaam gekruist te trillen en te beven. Ze probeerde haar ongeduld te verhullen door te lachen, maar niet voordat ze hoorbaar had gemompeld: “Dit is waanzin! Dit is belachelijk!”⁴ De woorden die in het script van “Marie-Antoinette” toegevoegd zijn uit monde van de gravin de Noailles, zijn significant. Het deed er niet toe of het wel of niet belachelijk was, het was een etiketteregel aan het hof van Versailles en daarmee was de kous af.

Dit is niks meer dan een anekdote zonder veel erg die behalve voor de *petite histoire* weinig belang in zich draagt. Toch waren er toen en ook later vele andere koninklijke rituelen die wel van grote betekenis waren en niet zomaar genegeerd kunnen worden. In het verleden is koninklijk ceremonieel en decorum door historici echter lange tijd in het verdomhoekje geduwd en afgedaan als triviaal en futiel. Vanaf de jaren 1960 is daar langzamerhand verandering in gekomen. Dit kwam vooral omdat er hernieuwde aandacht kwam voor de constructie van de moderne Europese staat van de vijftiende tot de zeventiende eeuw en onderzoekers daardoor hun blik wierpen op politieke rituelen. Men begon in te zien dat deze de politieke taal van een staat verder uitwerkten. Het was vooral onder invloed van de Amerikaanse school⁵ dat ze geherwaardeerd werden. Ceremonieën zorgen voor betekenis, ze brengen volkeren en naties samen en wekken toestemming en algehele consensus op bij alle maatschappelijke lagen.⁶

Deze scriptie is een voorbeeld van de hernieuwde belangstelling voor koninklijke rituelen. In essentie is het een onderzoek over de encenering van koninklijke huwelijken binnen de Belgische monarchie. Meerbepaald ga ik dieper in op de voorbereidingen, de organisatie en het verloop van het huwelijk van prins Albert en Elisabeth, hertogin in Beieren (1900) en van hun zoon Leopold, hertog van Brabant, met prinses Astrid van Zweden (1926).

⁴ FRASER (A.). *Marie Antoinette*, pp. 96-98.

⁵ Deze bouwde in hoofdzaak voort op het onderzoek van Ralph Giesey.

⁶ BOUREAU (A.). “Les cérémonies royales françaises” in: *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations*, 1991, 46 (6), pp. 1253-1264.

Zij zouden in de geschiedenis respectievelijk de plaats van de derde en de vierde koning en koningin der Belgen innemen. Ik heb me dus beperkt tot de huwelijken van kroonprinsen omdat zij als toekomstige vorsten het meeste aandacht kregen en hun plechtigheden met de meeste grandeur beladen werden. Hun broers en zussen stierven voortijdig (prins Boudewijn), trouwden niet (prins Karel) of deden dit met buitenlandse hoogheden (de prinsessen Henriëtte, Joséphine en hun nichtje Marie-José). Zij speelden zodoende een relatief marginale rol in de Belgische dynastie. Mijn keuze is daarnaast specifiek op deze twee huwelijken gevallen omwille van verschillende redenen. Ten eerste betekenden ze een ware stijlbreuk met het verleden. Dit onderzoek wil aantonen dat met de komst van Albert en Elisabeth een nieuw tijdperk aanbrak voor de Belgische monarchie. Ten tweede was voor deze huwelijken ontzettend veel archiefmateriaal terug te vinden. Voor de eerdere huwelijken (bijvoorbeeld van Leopold I of Leopold II) was dit niet het geval omdat het gewoon niet bewaard gebleven was of nooit bestaan heeft. Bovendien waren de bronnen die wel terug te vinden waren meestal van politiektechnische aard en bijgevolg weinig interessant voor dit onderzoek. Voor koninklijke huwelijken in een latere periode stelde zich hetzelfde probleem, met dit verschil dat er hoogstwaarschijnlijk weldegelijk nuttig materiaal aanwezig is in de archieven maar in het merendeel van de gevallen rust er een moratorium van vijftig jaar op. Dit betekent dat alles wat grofweg na WO II gearchiveerd werd, nog niet beschikbaar is voor het publiek. Het huwelijk van Albert en Paola (1959) en Boudewijn en Fabiola (1960) kan op heden dus nog niet op dezelfde manier onderzocht worden als dat van hun ouders en grootouders. Bovendien wordt naast de wettelijke bepalingen omtrent het vrijgeven van archieven ook in grote mate rekening gehouden met de privacy van de koninklijke familie. Bepaalde stukken met betrekking tot Leopold en Astrid waren zodoende meer dan zeventig jaar na datum nog steeds niet beschikbaar. Een derde reden waarom mijn voorkeur uitging naar deze twee huwelijken, is eerder persoonlijk. Doorheen het vooronderzoek was duidelijk gebleken dat deze twee prinsenvparen meer dan welk ander ook onderhevig waren (en zijn) aan mythevorming. Dit is zowel het geval in het collectieve geheugen als in de verschenen literatuur en biografieën, die vaak kritiekloos en enorm hagiografisch zijn. Het leek me daarom een boeiende uitdaging om net deze figuren van naderbij te onderzoeken. De bedoeling hierbij was niet om de mythe simpelweg te doorprikken maar eerder om haar gaandeweg te ontmantelen en na te gaan welke elementen aan de oorsprong lagen. Gezien Elisabeth en Astrid pas hun intrede maakten in de Belgische dynastie met hun huwelijk, kan de mythevorming die ontstond rond hun figuur of rond het

paar dat ze samen met hun echtgenoot vormden, pas gestart zijn na deze gebeurtenis. De ontrafeling moet mijns inziens dan ook reeds hier, bij deze gebeurtenis, een aanvang nemen.

William M. Kuhn wijst er in dit kader op dat het belangrijk is te beseffen dat rituelen en ceremonieën zelden spontaan tot stand komen. Hij bekritiseert de bestaande literatuur omdat die te weinig rekening houdt met de “human agency” achter deze evenementen. Het zijn immers mensen die ceremonieën op poten zetten en tot in de puntjes uitwerken. Het is niet slechts een klein groepje hovelingen die dit doen. Grote koninklijke rituelen vereisen de tijd, de aandacht en het management van verantwoordelijke ministers en verschillende andere betrokken politieke spelers. Opmerkelijk is zijn laatste stelling dat de inhoud van de evenementen minstens evenzeer bepaald wordt door kritiek en oppositie dan door de vooropgestelde planning van diegenen die de controle uitoefenen.⁷ Een negatieve opbouw met andere woorden, die vermijdt die elementen te incorporeren waar kritiek op gegeven zou kunnen worden. Vooral zijn stelling dat ceremonieën slechts tot stand kunnen komen door verenigde samenwerking van verschillende betrokken partijen, lijkt me erg aannemelijk en nuttig. Wie was het precies die meehielp aan de voorbereidingen en het goede verloop van de huwelijksplechtigheden? Hoe deed men dit? Hoe zat de hele orchestrering in mekaar? Welke symboliek werd erin verwerkt? Hoe verliep het ceremonieel? Welke handelingen stelde men? Welke betekenis hing daar aan vast? Welke gasten waren zoal aanwezig en welke juist niet? Het is door een antwoord te zoeken op vragen zoals deze dat ik zal pogen om laag na laag de enscenering van de huwelijken uit te spitten. Het is me dus niet te doen om hoogdravende politieke belangen te achterhalen of na te gaan welke dynastieke strategieën er achter deze of gene verbintenis verscholen gingen. Zelfs als deze wel te sprake zullen komen, dan zal dit enkel gebeuren in het kader van een bewijsvoering die handelt over een element uit de mise-en-scène. Want daar ligt het basisprincipe van dit onderzoek: het gaat om het uiterlijke, het oppervlakkige, de schone schijn. Hier houdt het verhaal geenszins mee op. Het is langs deze weg dat ik wil achterhalen welke motieven de Belgische monarchie had naar de bevolking toe. Welk beeld wilde ze van zichzelf portretteren? Welke imago wilde ze ten toon spreiden? Werd de (toekomstige) koning voorgesteld als vader van de natie? En in welke rol(len) werd de kroonprinses zoal geduwd? Bruid? Sprookjesfiguur? Moeder? Ik wil ook nagaan waar de beweegredenen van de prinsen vandaan kwamen. Waarom deden ze wat ze deden? En waarom precies op die manier en geen andere? Veranderden hun handelwijzen en doelstellingen ook doorheen de jaren, of niet?

⁷ KUHN (W.M.). “Ceremony and Politics: The British Monarchy, 1871-1872” in: The Journal of British Studies. 1987, 26 (2), pp. 133-162.

Als de koninklijke familie bovenaan de sociale hiërarchie stond, dan werd de rest van deze ladder in verschillende gradaties ingenomen door de brede bevolking. Hoe ervoer die de huwelijken van hun prinsen? Waren de mensen onder de indruk van het ceremonieel, de pracht en de praal? Lieten ze zich de gebeurtenissen welgevallen of bleven ze integendeel eerder onverschillig? Waren er vormen van protest? Zo ja, wie uitte het en hoe zwaar woog het door? Aanvaardde het volk probleemloos de buitenlandse prinsessen Elisabeth en Astrid die ooit als koningin dichtbij het centrum van de macht zouden komen te staan? En vooral: slaagde de koninklijke familie erin om haar doelstellingen waar te maken? Geloofde de bevolking het imago dat hen voorgeschoteld werd? Ging de gewone man erin mee? Was hij verheugd? Misnoegd? Hield hij zich überhaupt bezig met de prinselijke huwelijken of was het voor de meerderheid van de mensen een “ver van hun bed”-show? Hoe gaven zij uiting aan hun mening, hun sentiment, hun liefde of afkeer voor het koningshuis?

De bronnen die ik voor dit onderzoek bijeengesprokkeld heb, zijn vrij divers. Ik ben ze gaan zoeken in een viertal archiefinstellingen in Brussel. In de eerste plaats heb ik me gewend tot het Koninklijk Archief. Hier zit elke historicus bij de bron van de Belgische dynastieke geschiedenis wat overigens behoorlijk letterlijk geïnterpreteerd mag worden aangezien het gebouw aan het koninklijk paleis paalt. Er was een schat aan informatie te vinden. Het Hof hield destijds vrij nauwkeurig alles bij wat betrekking had tot de huwelijken. Dit ging van uitgebreide correspondentie tussen onder andere hofdignitarissen en politici, over officiële programma's van de plechtigheden, uurroosters, kaarten en grondplannen, lijsten met genodigden, protocollaire regels, geschenken tot zelfs menukaarten. Al deze documenten zitten er keurig gerangschikt per gebeurtenis (vb. “Fiançailles du Duc de Brabant”) hoewel er nog flink wat werk aan de winkel is om tot een vlotte en transparante ontsluiting te komen. Heel nuttig was ook de privé-briefwisseling die ik er vond van leden van de koninklijke familie. Dat zij elkaar onderling vaak schreven, hoeft weinig verbazing te wekken. Wegens hun vele officiële verplichtingen bevonden leden van hetzelfde gezin zich vaak op verschillende locaties. In een tijdperk waar communicatietechnieken nog quasi op de vingers van één hand te tellen waren, was het schrijven van brieven het middel bij uitstek om contacten te onderhouden. Onze royals schreven vaak; prins Albert onderhield een vrij intensieve correspondentie met zijn zussen Joséphine en Henriëtte en tijdens zijn verloving met Elisabeth schreef hij haar elke dag. Deze liefdesbrieven zijn raadpleegbaar in het archief en het was niet zonder een zweem van voyeurisme dat ik ze één voor één ingekeken heb. Ze schetsen prachtig het beeld van de man die Albert écht was. In deze brieven is hij geen prins,

geen hoogheid maar een gewone man die hartstochtelijke woorden neerschrijft voor zijn aanstaande vrouw. Vele jaren later schreef ook prins Leopold frequent naar zijn moeder, nota bene ten tijde van zijn verloving met prinses Astrid. Op amusante wijze deelde hij haar gedetailleerd zijn vooruitgang mee in zijn avances naar Astrid toe en later – eens de zaak beklonken was – ook welke regelingen er allemaal getroffen moesten worden voor het huwelijk. Al deze brieven bieden een unieke kijk op wat zich binnen de paleismuren afspeelde. Mijns inziens zijn dit erg betrouwbare bronnen in die zin dat ze niet voor officiële of vreemde ogen bestemd waren maar privé-correspondentie waren waarin de prinsen hun ware gevoelens en gedachten de vrije loop konden laten. Ze verkeerden immers in de veronderstelling dat niemand anders dan de bestemming ze zou lezen. Hetzelfde geldt voor de dagboeknotities die prinses en later koningin Elisabeth veelvuldig maakte en waar eveneens veel nuttige informatie uit te putten viel.

De dossiers in het Koninklijk Archief bevatten ook talrijke krantenknipsels en andere media zoals tijdschriften. Deze werden in de dagen voor en na de huwelijken in 1900 en 1926 door het hof bijeengezocht en zorgvuldig bewaard. Voor deze scriptie waren ze vooral interessant als kapstok waar de rest van het bronnenmateriaal aan kon worden opgehangen. Met titels als “La Nation Belge” en “L’Etoile Belge” ben ik me ervan bewust dat het in het merendeel van de gevallen om erg patriotistisch en royalistisch gekleurde pers gaat. In deze kranten is geen spoor van kritiek te bemerken (behalve dan op socialistische protesten); ze zijn integendeel één en al lof voor de koning en zijn familie. Toch wilde ik deze bronnen niet zomaar terzijde schuiven, want zelfs al zijn ze ideologisch weinig neutraal dan nog gaat het om authentieke getuigenissen over wat zich destijds afspeelde. Net omdat ze zo koningsgezind waren, beschreven ze elke gebeurtenis, elke handeling en elk woord tot in het kleinste detail. Deze kranten geven minutieuze beschrijvingen van de toiletten van de prinsessen en de versieringen aan straten en gebouwen, naast van minuut tot minuut weer te geven wie zich waar bevond en wat zich afspeelde. Deze beschrijvingen worden des te betrouwbaarder wanneer verschillende kranten hetzelfde verhaal brengen. Ik heb de krantenverslagen dan ook als waarachtig aanvaard met deze nuance dat ik er zo veel mogelijk de subjectieve elementen uitgefilterd heb. Zo heb ik ernaar gestreefd om oordeelvellende adjectieven achterwege te laten (vb. “de prinses droeg een roze jurk” in plaats van “de prinses droeg een prachtige roze jurk”) en anderzijds ook omschrijvingen van traditionele vijanden als de socialisten met een korrel zout te nemen. Feit is dat veel van wat de kranten schreven door de officiële documenten evenals door de wetenschappelijke literatuur bevestigd wordt. Soms dragen ze ook hun eigen bewijskracht in zich. Wanneer in 1926 veelvuldig foto’s

afgedrukt worden op de krantenpagina's, bewijzen die herhaaldelijk dat straten en pleinen weldegelijk overspoeld waren door mensenmassa's. Op die manier worden de woorden van de journalisten kracht bijgezet. Ten slotte werp ik hier graag nog op dat andere media, nota bene de socialistische, evenmin een waarheidsgetrouw beeld afschilderden van de monarchie of de huwelijken. Een krant als "De Vooruit" legde dan wel vaak de vinger op de zere wonde maar was zelf evenzeer doorspekt van subjectieve en ideologische commentaar.

Op aanraden van de archivaris van het Koninklijk Archief, ben ik ook mijn licht gaan opsteken in het archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Hier was veelal gelijkaardig bronnenmateriaal terug te vinden, behalve dan egodocumenten van koninklijke actoren. Voor het overige ook hier een berg aan correspondentie die vooral van pas kwam om te achterhalen wat zich precies voordeed tijdens de plechtigheden in het buitenland. Beide prinsenvaren vierden immers hun burgerlijk huwelijk in het land van oorsprong van de bruid. In het geval van Albert en Elisabeth werd ook het kerkelijk huwelijk voltrokken in de thuisbasis van de hertogin. Belgische ambassadeurs en gezanten ter plekke maakten nauwkeurige verslagen op van de gebeurtenissen in Beieren en Zweden en stuurden die door naar het ministerie in België. Deze en andere bronnen waren terug te vinden in de dossiers en waren wegens hun aanvullende waarde cruciaal om het verhaal compleet te maken. De meeste van deze documenten waren andermaal bedoeld voor een heel select publiek van officiële autoriteiten en lezen daarom als erg authentiek. Bij problemen of kwesties werd niet rond de pot gedraaid maar legde men open en bloot op tafel waar het om draaide. Welke protocollaire regelingen moeten getroffen worden? Vloten de voorbereidingen of doet iemand lastig? Een enkele keer komt er zelfs een antwoord op de vraag: wie zal dat betalen? Voor het huwelijk van Leopold was hier ook nog een interessant dossier terug te vinden met brieven en krantenknipsels daterend uit de jaren voor zijn verloving met Astrid waarin hij om de haverklap gekoppeld werd aan prinsessen allerhande. De documenten bieden een verrassende kijk op de ijver in het najagen van roddels die toen reeds kenmerkend was voor de internationale pers.

Gezien de vieringen en Blijde Intredes van de kersverse bruidsparen zich in eerste instantie voordeden in de hoofdstad Brussel, heb ik me vervolgens ook naar het stadsarchief aldaar begeven. Hier was in nog grotere mate detaillistische informatie te vinden over welke organisatorische maatregelen de stad Brussel zelf nam naar aanleiding van de huwelijken. Ook hier een overvloed aan programma's, voorschriften en vooral ook correspondentie tussen het gemeentebestuur en scholen en verenigingen. Deze laatste werden steeds nauw betrokken bij de festiviteiten en speelden er dan ook een niet onbelangrijke rol in. Burgemeester en

schepenen hielden bestuurscomités en schooldirecties op de hoogte over wat van hen verwacht werd en wat vooral ook niet.

Om nog meer informatie te kunnen halen uit krantenverslagen, heb ik ten slotte nog de Koninklijke Bibliotheek van België (de Albertina) geraadpleegd om verschillende exemplaren uit 1900 en 1926 in te kijken. Aangezien de krantenverslagen in het Koninklijk Archief vaak beperkt bleven tot de dagen van het huwelijk of de aankomst in Brussel zelf, was deze stap vooral interessant om te weten te komen wat zich afspeelde in een ruimere tijdsperiode van enkele dagen of weken voor en na de festiviteiten.

Naast bronnenmateriaal heb ik vanzelfsprekend ook een beroep gedaan op de literatuur. Het grootste obstakel hierbij was zoals gezegd dat vele biografieën vanuit een weinig kritische houding geschreven zijn en anekdotes en geruchten vaak zonder nadenken als waar overgenomen worden. Toch waren deze boeken niet volkomen nutteloos. Gecombineerd met bronnenmateriaal en meer wetenschappelijke literatuur, bleken ze geregeld alsnog waardevol. Desalniettemin heb ik me toch in hoofdzaak beroepen op meer betrouwbare naslagwerken. In de eerste plaats denk ik hierbij aan de biografie die Evrard Raskin schreef over koningin Elisabeth.⁸ Maar ook meer in het algemeen bood de biografie over Marie-Antoinette van de hand van Antonia Fraser een interessante lectuur.⁹ Sommige elementen uit het Ancien Régime bleken immers in de twintigste eeuw nog steeds stand te houden.

In het volgende hoofdstuk introduceer ik een aantal theoretische concepten waarvoor ik mijn toevlucht gezocht heb tot verschillende standaardwerken van befaamde onderzoekers ter zake als Ernst H. Kantorowicz, Frank Prochaska en James C. Scott. Een meer gedetailleerde analyse van hun ideeën volgt hierna. Alle geraadpleegde boeken worden samen weergegeven in de bibliografie achteraan deze scriptie. Dit geldt eveneens voor de gebruikte wetenschappelijke artikels. Deze heb ik vooral geconsulteerd omdat ze vaak een groter licht werpen op een deelaspect dat specifiek voor deze scriptie interessant is. Zo was een artikel van Linda Colley over de regeerperiode van de Engelse koning George III erg bijzonder.¹⁰

Ten slotte zijn er ook nog enkele internetbronnen. Ik heb ze tot een minimum proberen te beperken omdat de kans op minder betrouwbare of zelf foutieve informatie mij bij dit medium groter lijkt. Toch kon ik er voor bepaalde gegevens niet onderuit en heb ik mijn heil moeten zoeken op het web. Zoals aan het begin van deze inleiding, heb ik doorheen de hele

⁸ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. 459 p.

⁹ FRASER (A.). *Marie Antoinette*. 591 p.

¹⁰ COLLEY (L.). "The apotheosis of George III: loyalty, royalty and the British Nation" in: *Past and Present*. 1984, 102, pp. 94-109.

scriptie hier en daar voorbeelden van contemporaine historische speelfilms verwerkt louter ter illustratie of verduidelijking. Ik heb hiervoor gekozen omdat dialogen uit deze prenten, zij het niet historisch correct, toch een mooi voorbeeld kunnen vormen van wat zich in realiteit weldegelijk afgespeeld heeft. Het script heb ik telkens van het internet geplukt, niet zonder de films in kwestie meer dan één keer bekeken te hebben om me ervan te vergewissen dat de scenarioschrijvers het weldegelijk op die manier opgevat hadden. In de bibliografie vermeld ik dan ook enkel de films zelf, omdat zij uiteindelijk letterlijk het laatste woord kregen.

II.

FOSSIELE APENKAAK MOGELIJK MISSING LINK IN EVOLUTIETHEORIE

Nakali – Onderzoekers hebben in Noord-Kenia een onderkaak gevonden die waarschijnlijk afkomstig is van de laatste gemeenschappelijke voorouder van de mens én de Afrikaanse aap. De soort, *Nakalipithecus nakayamai* gedoopt, zou wel eens de missing link kunnen zijn in de evolutietheorie van de mens, gorilla's en chimpansees. “Aan de hand van deze ontdekking kunnen we gerust zeggen dat we het punt naderen waarop het laatste puzzelstukje kan worden geplaatst,” aldus onderzoeker Frederick Manthi van het Nationaal Museum van Kenia ... De ontdekking lijkt aan te tonen dat de voorouders van de Afrikaanse aap en de mens volledig in Afrika zijn geëvolueerd ... Eerder werd aangenomen dat de hominide richting Europa en Azië vertrok, zichzelf daar ontwikkelde en vervolgens, pas veel later, terugkwam in Afrika.¹¹

Tot slot van deze inleiding wil ik graag nog even stilstaan bij het aloude probleem van objectiviteit en subjectiviteit. Zelfs bij het toepassen van historische kritiek op de bronnen en de beschikbare literatuur, blijft het feit dat het een vrijwel onmogelijke opdracht is om een historisch verhaal volkomen objectief en waarheidsgetrouw te reconstrueren. Geschiedenis is dan wel een wetenschap maar het is verre van een exacte.

Ten eerste kan er altijd nieuw bronnenmateriaal opduiken dat het hele plaatje door mekaar kan schudden. Bovenstaand krantenuittreksel is daar een illustratie van. Ook voor deze scriptie ben ik ervan overtuigd dat er ooit nog meer interessante informatie boven water zal komen. Met name de correspondentie tussen Leopold en Astrid uit de maanden voor hun

¹¹ DE FIJTER (F.). “Fossiele apenkaak mogelijk missing link in evolutietheorie” in: *De Morgen*, 15 november 2007.

huwelijk die bewaard gebleven is maar nog achter slot en grendel zit, zal aan latere generaties historici de kans bieden om nog dieper in te gaan op hun persoonlijkheid en de aard van hun relatie. Nieuw bewijsmateriaal kan er immers altijd toe leiden dat men opnieuw moet gaan nadenken over wat men dacht voor waarheid te nemen. Geschiedenis is een puzzel die langzaam in mekaar gepast moet worden. Pas als die compleet is, is het historisch vraagstuk opgelost. Ook in dit geval is dat niet anders.

Ten tweede citeer ik graag de Franse onderzoeker Pierre Nora die stelde: “History’s procurement, in the last century, of scientific methodology has only intensified the effort to establish critically a ‘true’ memory.”¹² Historici hebben er altijd al naar gestreefd zo dicht mogelijk dé waarheid te benaderen, goed wetende echter dat die eigenlijk niet bestaat. Historische verhalen worden gereconstrueerd door mensen en hoe daarbij ook gepoogd wordt om zo objectief mogelijk te werk te gaan, een zekere mate van subjectiviteit is nooit helemaal weg te vegen. Zonder daarmee te willen stellen dat alle historische kennis relatief is, wil ik hiermee argumenteren dat het nutteloos is op zoek te willen gaan naar absolute standvastigheid. Mijns inziens zijn er even zovele historische waarheden te vinden als er historici zijn. Of om in de metafoer te blijven: er kunnen oneindig veel puzzels in mekaar gepast worden. Dit hoeft niet tot pessimisme te leiden, integendeel: het is net de troef van de historische praktijk. Dé waarheid bestaat dan wel niet, maar hoe sterker het leger van kritische stemmen aangroeit in variatie en rijkdom, hoe dichter die relatief kan benaderd worden.

Om deze redenen wil ik liever niet pretenderen een alwetend expert te zijn wat koninklijke aangelegenheden betreft. Ondanks het vele werk en de energie die in dit onderzoek gekropen zijn, blijft het met een oprechte bescheidenheid dat ik deze scriptie voorstel. Zelfs met de raad en de tips die ik van verschillende deskundigen ter zake kreeg en dankbaar in ontvangst nam, blijft het onvermijdelijk een persoonlijke interpretatie van de gegeven gebeurtenissen en neem ik alleen ervoor de verantwoordelijkheid op. Het is mijn puzzelstuk in het historisch kluwen, het is mijn antwoord op de voorliggende probleemstelling, het is mijn verhaal.

¹² NORA (P.). “Between Memory and History: *Les Lieux de Mémoire*” in: *Représentations*. lente 1989, n° 26, p. 9.

2. THEORETISCHE BESCHOUWINGEN

Vooraleer over te gaan tot het eigenlijke corpus van deze scriptie, lijkt het me nuttig enkele uitgangspunten en basisbegrippen nader uit de doeken te doen. Sommige daarvan betreffen eerder vrijblijvende ideeën die doorheen het hele komende verhaal in het achterhoofd zullen worden gehouden. In andere gevallen gaat het om theoretische uitgangspunten die het onderzoek in een bepaalde richting zullen duwen of die belangrijk zullen blijken om een kritische blik aan te houden eens ik het verzamelde bronnenmateriaal van naderbij onder de loep neem. Zoals steeds is het ook in dit historisch verhaal aan te raden om de sporen die actoren uit het verleden nagelaten hebben niet zomaar voor vanzelfsprekend te nemen maar nauwkeurig te onderwerpen aan de cruciale fase van de historische kritiek. Volgende theoretische stellingen en principes kunnen mijns inziens dan ook een grote bijdrage leveren om de bronnen op een zo accuraat mogelijke manier te beoordelen en hun vele fouten en lacunes te pardonneren.

I.

Vaderlandse geschiedenis wordt door zowat elke natie hoog in het vaandel gedragen. Intentioneel of niet, vaak dient de illusie van een gemeenschappelijk verleden als cement voor een gevoel van samenhang bij de bevolking of als smeerolie daar waar meerdere etnieën samenleven in één land. Een monarchie met een koning aan het hoofd als hoeder van het volk en de staat, paste in het verleden vaak perfect in het plaatje van een sterke natie. Maar het kon verkeren: als er oorlog, hongersnood, economische recessie of andere vormen van crisis kwamen, dan was het vaak net die koning die (symbolisch) als zondebok aangeduid werd. Dit hoefde niet steeds dramatisch uit te draaien. In de Duitse en Japanse geschiedenis verliepen dergelijke stormachtige periodes en moderniseringsprocessen meestal door middel van hervormingen zodat de rust terug kon keren. Elders had men minder medelijden met de vorst en ging men over tot niks minder dan koningsmoord. In Engeland onderging Charles I dit lot in 1649. Het beroemdste voorbeeld is Lodewijk XVI van Frankrijk die in 1793 tijdens de naweeën van de Franse Revolutie beschuldigd werd van hoogverraad en onder de guillotine aan zijn einde kwam.¹³ Zowel in Engeland als Frankrijk kwam nadien een republikeins

¹³ CHIZUKA (T.). “L’idée de deux corps du roi dans le procès de Louis XVI” in: Annales Historiques de la Révolution Française. 1997, 310, p. 643.

regime aan de macht. De restauratie die daar dan weer op volgde, was in Frankrijk van voorbijgaande aard. In Engeland daarentegen was die blijvend en is tot op heden een koning(in) op de troon blijven zitten. Hoe komt het dat in twee landen waar men overging tot het elimineren van de soeverein, de uitkomst toch zo verschillend bleek? Eén verklaring is dat de revolutie in Engeland slechts bestond uit een onderling conflict tussen geprivilegieerde groepen, daar waar het in Frankrijk de hele bevolking was die aan de basis lag van een meer sociale omwenteling. Deze uitleg biedt echter geen oplossing voor het gestelde probleem, namelijk de verschillende gevolgen op politiek vlak in beide landen. Een koning is immers dé politieke figuur bij uitstek. Wat zou hier dan een bevredigende verklaring voor kunnen zijn?¹⁴

In 1957 schreef Ernst H. Kantorowicz het vermaarde boek *The King's Two Bodies* dat een erg interessant antwoord biedt op bovenstaand probleem.¹⁵ Van meet af aan werd het wereldwijd met grote lof onthaald en het ontpopte zich tot één van de standaardwerken over vorstelijke macht en zogenaamde 'politieke theologie'. Hij tracht aan te tonen hoe bepaalde aspecten (axioma's) van deze laatste zich begonnen te ontwikkelen in de late middeleeuwen en zijn blijven doorwerken tot in de twintigste eeuw.¹⁶ Het vertrekpunt zijn de Plowden Reports die geschreven werden in het zestiende-eeuwse Engeland onder koningin Elizabeth I. Daarin wordt gewag gemaakt van het feit dat er in juridische termen gesproken werd van de koning(in) als *één* persoon maar met *twee* lichamen. Enerzijds is er het "body natural" van de vorst: dit is zijn of haar sterfelijke lichaam zoals eenieder er één heeft. Anderzijds wordt het "body politic" geïntroduceerd: dit is een onsterfelijk deel van het Koningschap, een "ziel" als het ware die migreert van lichaam naar lichaam en zich overzet van generatie op generatie. Elke nieuwe koning(in) incarneert met zijn "body natural" dit "body politic" en verenigt ze in zich als een ondeelbare eenheid. Door deze "incarnatie" worden niet alleen de menselijke onvolmaaktheden van de vorst omzeild maar kan ook de illusie in stand gehouden worden dat de koning als Koning onsterfelijk is.¹⁷ Anders gezegd: de koning(in) kan wel sterven als menselijk wezen, maar de Koning(in) of het koningschap blijft altijd durend bestaan.

Doorheen zijn boek gaat Kantorowicz op zoek naar de oorsprong van deze nieuwe constellatie en hij doet dit aan de hand van een aantal casestudies. Zo trekt hij onder andere parallellen tussen de discussies in de vroege Katholieke Kerk omtrent de gelijktijdige goddelijkheid en menselijkheid van Jezus Christus. Ook de aureolen rond belangrijke figuren die verschijnen in de laatantieke kunst dragen dezelfde betekenis in zich: ze duiden op een

¹⁴ Ibidem. p. 644.

¹⁵ KANTOROWICZ (E.). *The King's Two Bodies*. 568 p.

¹⁶ Ibidem. p. xviii.

¹⁷ Ibidem. p. 13.

supra-individueel idee in een permanent continuüm waarop tijd en corruptie geen vat hebben. Dit idee wordt belichaamd door de heilige of vorst in kwestie die daarom met een lichtkrans voorgesteld wordt. Met ditzelfde principe konden steden als Constantinopel of zelfs Aken later beweren ‘Roma Nova’ te zijn, het ‘Nieuwe Rome’. De *stad* Rome is in deze optiek niks meer dan een hoop stenen, het *aura* dat op Rome rust is echter transposeerbaar naar nieuwe plekken elders op het continent.¹⁸

Deze religieuze principes kenden een vervolg tijdens de hoge middeleeuwen met de voorstelling van de koning als een *gemina persona*. Doordat hij hierbij gezien werd als een menselijke figuur van nature en een goddelijke door de genade Gods, is dit begrip eveneens een voorloper van de twee lichamen van de Koning zoals geopperd werd enkele eeuwen later. Belangrijk hierbij was de verschuiving die ingezet werd onder Frederik II, keizer van het Heilig Roomse Rijk, van een religieuze supra-entiteit naar een meer seculiere op basis van wetten en justitie.¹⁹ Toch bleven Kerk en Staat steeds innig verweven in hun zoektocht naar hoger elan en aanzien. Zo ontstonden in beide kampen hybriden waarbij de paus zich kroonde met de pauselijke tiara en gekleed ging in keizerlijk purper, terwijl de keizer zich voorzag van een mijter en pauselijke schoenen en hij bij zijn kroning een ring ontving net als een bisschop bij zijn aanstelling. Meer algemeen gingen staten zichzelf in steeds hogere mate “heilige” en andere mystieke eigenschappen toe-eigenen om zich te exalteren in een quasi-religieuze glorificatie. Juristen legden zich niet alleen toe op het Romeins recht, maar begonnen ook elementen uit het Canoniek recht en theologie in het algemeen te incorporeren.²⁰ Zo kwam het dat op een bepaald moment gezegd werd van de Franse koningen dat het “heiligen” waren. Door hun aderen stroomde zuiver koninklijk bloed (en zuiverheid is op zich een teken van heiligheid); ze beschermden alles wat heilig was in naam van de Kerk; ze verspreidden heiligheid eenvoudigweg door nieuwe heilige prinses en koningen te verwekken en ten slotte bewerkstelligden ze ook nog eens mirakels.²¹ Toch is er geen rechtstreekse analogie tussen de goddelijkheid en menselijkheid van Christus en de “two bodies” van de koning. Een indicatie hiervoor is immers reeds in de term zelf te vinden: juristen in Elizabethaans Engeland hadden het niet over de twee *personen* van de koningin maar wel over de twee *lichamen*.²²

Uiteindelijk komt Kantorowicz langs deze weg tot de interessante uitspraak dat “the King never dies”. Dit concept hing af van drie grote factoren: de eeuwigdurendheid van de

¹⁸ Ibidem. pp. 78-86.

¹⁹ Ibidem. pp. 87-97.

²⁰ Ibidem. pp. 193-207.

²¹ Ibidem. p. 252.

²² Ibidem. p. 268.

dynastie, de kroon als rechtspersoon en de koninklijke waardigheid.²³ Zolang deze blijven voortbestaan kan de Koning nooit sterven. Immers: de koning kan dan wel doodgaan, dankzij dynastie, kroon en waardigheid zal de Koning tot in de oneindigheid als een feniks uit zijn as blijven herrijzen. Meest treffende bewijs in die richting is het voorkomen van feniksen op munten van velerlei vorsten in de zestiende en de zeventiende eeuw, met name ook op die van koningin Elizabeth I.²⁴

Als we nu terugkeren naar onze oorspronkelijke vraag waarom verschillende gevolgen voortkwamen uit de koningsmoorden in Engeland en Frankrijk, dan wordt dankzij het werk van Kantorowicz één en ander duidelijk. Tijdens het proces van Lodewijk XVI werd evenzeer heftig gedebatteerd over het bestaan van de twee lichamen van de koning. Zijn verdediging hamerde voortdurend op het feit dat zijn natuurlijk en politiek lichaam onmogelijk te scheiden waren en dat hij daarom niet veroordeeld kon worden. De Girondijnen, een strekking die hoofdzakelijk voortkwam uit de liberale burgerij, argumenteerden dat ze weldegelijk los van mekaar gezien konden worden. Ze oordeelden echter dat Lodewijk in zijn functie als Koning (zijn “body politic” dus) niks verweten kon worden, maar ze waren van mening dat hij als koning in zijn “body natural” weldegelijk fouten begaan had en ze eisten dan ook dat hij (voorwaardelijk) bestraft zou worden. Een derde en meest radicale strekking was die van de Jacobijnen met als beroemdste en meest geduchte leider Robespierre. Zij maakten helemaal geen onderscheid tussen de twee lichamen en aanzagen Lodewijk XVI als staatsgevaarlijk en een vijand van de natie die uit de weg geruimd moest worden. Met andere woorden: niet alleen bevonden zij hem schuldig in zijn hoedanigheid als “body natural”, het Koningschap op zich (het “body politic”) vonden ze verfoeilijk. Uiteindelijk haalden zij de bovenhand op het proces en werd Lodewijk XVI geëxecuteerd. Belangrijk hierbij is dus dat zij met deze daad niet alleen Lodewijk als mens elimineerden, maar in één beweging ook voorgoed komaf maakten met het hele superindividuele en onsterfelijke “body politic”.²⁵ In dit laatste schuilt meteen hét grote verschil met de koningsmoord in Engeland. Daar werd niet het “body politic” of het Koningschap vermoord, maar enkel het “body natural” van Charles I omdat hij als mens (en niet als Koning) veroordeeld was voor hoogverraad. Het mystieke idee van een monarchie bleef er onaangetast zodat na een korte republikeinse periode het aloude staatsbestel weer in ere kon hersteld worden. In Frankrijk was met de dood van Lodewijk XVI

²³ Ibidem. p. 316.

²⁴ Ibidem. p. 413.

²⁵ CHIZUKA (T.). “L’idée de deux corps du roi dans le procès de Louis XVI” in: Annales Historiques de la Révolution Française. 1997, nr. 310, p. 649.

het hele systeem met wortel en al uitgeroeid zodat het nadien nooit meer is kunnen terugkeren.

Zoals Kantorowicz in zijn boek meegeeft dat sommige van de elementen die hij behandelt nog steeds doorleefden tijdens de twintigste eeuw, wil ik nagaan of er van dit “dubbellichaam” ook in de Belgische monarchie van het eerste kwart van de vorige eeuw nog sporen terug te vinden zijn. Eerder dan de nadruk te leggen op politieke of juridische aspecten, wil ik hierbij de passage uit het boek voor ogen houden waarbij Kantorowicz de werken van Shakespeare analyseert.²⁶ Ook deze vroegmoderne Engelse schrijver was op de hoogte van het concept van de twee lichamen, maar paste het op een andere manier toe. In plaats van zich zoals de contemporaine juristen toe te leggen op de legale gevolgen van een tweedeling, ging hij vooral op zoek naar de persoonlijke en psychologische gevolgen voor een koning die twee lichamen moet bekleden. In het stuk over Richard II schetst hij bijvoorbeeld de mentale evolutie die de koning doormaakt en die van hem afwisselend een Koning, God en een dwaas maakt. Op het einde leidt het ertoe dat hij zelfs zijn eigen gezicht niet meer lijkt te herkennen wanneer hij in de spiegel kijkt.²⁷

In wat volgt wil ik nagaan hoe de koningsparen en bij uitbreiding de prinselijke paren bekeken werden door het volk. Werden zij bejubeld omwille van hun “body politic” en het feit dat zij de illusie van een onsterfelijke soevereine ziel incarneerden? Of hielden de mensen van hen omwille van het feit dat ook zij menselijke wezens waren met een even sterfelijk en imperfect lichaam als eenieder? Hoe vulden de prinsen zelf hun rol in? Handelden ze voornamelijk volgens hun bestemming als het vleesgeworden “body politic”? Of sloeg de balans over naar hun pure zelf, hun zijn als mens die toevallig met een koninklijke titel geboren was?

II.

In 1993 gingen de Europese grenzen open. In het Spaanse Motril stierf koning Boudewijn, wat later volgde de eedaflegging van koning Albert II. Ook de actrice Audrey Hepburn, de balletdanser Rudolf Noerejev en de zanger Frank Zappa overleden. In Waco (VS) kwamen zesentachtig leden van een sekte om in een brand die ze zelf hadden gesticht. Nederland keurde als eerste land ter wereld een wettelijke regeling voor euthanasie goed, en de tenniswereld schrok op toen een fan van Steffi

²⁶ KANTOROWICZ (E.). *The King's Two Bodies*. pp. 24-41.

²⁷ *Ibidem*. p. 39.

Graf een mes in de schouder van haar tegenspeelster Monica Seles plantte.²⁸

Ter inleiding van een artikel over een zuster, somde journaliste Annemie Struyf enkele jaren geleden de gebeurtenissen van het jaar 1993 op die haar het meeste bijgebleven waren. Opvallend is dat ze zich vooral negatieve ogenblikken lijkt te herinneren met hoofdzakelijk verwijzingen naar overlijdens en geweld. Het wekt weinig verbazing dat ze als eerste in de necrologie wijlen koning Boudewijn vermeldt, wiens dood destijds voor iedereen als een volslagen verrassing kwam en het hele land in rouw dompelde. De vermelding van de eedaflegging van Albert II is mijns inziens minder voor de hand liggend in die zin dat deze gebeurtenis tijdens die zomer slechts een logisch gevolg was van het heengaan van zijn broer en qua psychologische impact ondergeschikt was aan die van het heengaan van de vorige vorst. Behalve het onmiskenbare beven van de nieuwe koning, was de ceremonie op zich weinig extra-ordinair en werd ermee slechts gehoor gegeven aan de aloude gang van zaken. Er gebeurde echter nóg iets tijdens deze ogenblikken in de kamer van volksvertegenwoordigers wat wel tot een storm van verontwaardiging leidde bij de aanwezigen, de orde grondig verstoorde en de media-aandacht nadien behoorlijk afleidde van de eedaflegging op zich. Vreemd genoeg maakt Struyf er geen melding van, hoewel het voorval een belangrijke symbolische waarde in zich droeg. Ik heb het natuurlijk over toenmalig parlementslid Jean-Pierre Van Rossem die middenin de ceremonie de gevleugelde woorden “Vive la République d’Europe! Vive Lahaut” riep voor al wie het wilde horen. In navolging van de communist Lahaut die het hem al eens voordeed bij de eedaflegging van Boudewijn in 1951, uitte hij op deze manier publiek zijn republikeinse gevoelens op een bij uitstek royalistisch ogenblik. Meteen repliceerden vele aanwezigen met de kreten “Vive le Roi” en “Leve de Koning” en wees toenmalig Senaatsvoorzitter wijlen Frank Swaelen Van Rossem furieus terecht met de woorden: “Mijnheer, uw gedrag is onwaardig en schandalig en het hele land zal u veroordelen.”²⁹

Op het eerste gezicht lijkt deze hele episode misschien een storm in een glas water, maar desalniettemin was het een bewijs dat niet iedereen zich zonder meer goed voelde bij de staatsvorm van de constitutionele monarchie. Van groter belang echter is dat Van Rossem het aandurfde om dit ideeëngoed wereldkundig te maken op dat specifieke moment waardoor zijn woorden des te harder aankwamen voor de goegemeente, de gezagsdragers en de koninklijke familie. De kreet was immers een regelrechte aanval tegen het hele staatsbestel en kon door geen van bovenstaande genegeerd worden. Deze publieke uiting van wat onderhuids broedde bij Jean-Pierre Van Rossem en ongetwijfeld ook bij tal van andere republikeinse landgenoten, is een schoolvoorbeeld van het concept van het “hidden transcript” zoals James C. Scott het naar voor brengt in zijn boek *Domination and the Arts of Resistance*.³⁰ Hierin onderzoekt hij hoe het “hidden transcript” zich verhoudt tot dat andere concept van het “public transcript”. Het eerste zijn de waren gedachten en gevoelens die mensen erop nahouden en die meestal verborgen blijven. Het tweede betreft het dominante discours zoals dit officieel uitgedragen wordt door regels, instituties en dagdagelijkse handelingen in het publieke domein. Het kan gezien worden als een ideologie die dominantie van sterke groepen over zwakke groepen rechtvaardigt door formele regels over inferioriteit en superioriteit op te leggen en te handhaven. Dit “public transcript” komt zo tot uiting via bepaalde rituelen of etiketteregels die door beide partijen (zwak of sterk) dienen gerespecteerd te worden. Of deze nu inwendig aanvaard worden of niet, de dominantie wordt ermee bewezen en het publiek contact tussen de

²⁸ STRUYF (A.). “Zuster Bonaventure” in: *Knack*, 5 mei 2004.

²⁹ S.n. “Nieuwe koning Albert II met royale hulde op de troon.” in: *De Tijd*, 10 augustus 1993.

³⁰ SCOTT (J.). *Domination and the Arts of Resistance*. 251 p.

verschillende bevolkingsgroepen wordt er netjes door georchestreerd.³¹ Het is dus vooral een zelfportret van de sterke bevolkingsgroepen zoals ze graag aanzien willen worden door zowel zichzelf als de ondergeschikte groepen.³² Vanzelfsprekend zorgt dit voor maatschappelijke constellaties die vaak – zoniet altijd – in het nadeel uitdraaien voor de zwakkeren. Zij voelen zich verdrukt, niet gerespecteerd en fysiek of moreel misbruikt. Uit al deze frustraties groeit gaandeweg een tegenbeweging, die van het “hidden transcript”. Dit varieert volgens de verschillende sociale omstandigheden en actoren die aanwezig zijn en bestaat uit een hele resem aan praktijken (zowel via het gesproken of het geschreven woord als effectieve acties). De grens met het “public transcript” is flinterdun en het “hidden transcript” beukt er voortdurend tegenaan als water tegen een dam.³³ Het “hidden transcript” begint al bij inwendige verwensingen en discussies binnenskamers ver weg van het “public transcript”. Een stap verder wordt gegaan wanneer het “hidden transcript” vermomd aan het woord komt in het “public transcript”. Dit kan gebeuren door middel van satire waarbij publieke verhalen of acties op het eerste zicht erg onschuldige manifestaties zijn conform de heersende gedragscodes, maar die toch een niet mis te verstaan protest in zich dragen. De bekende verhalen van den Vos Reynaerde zijn hier een sprekend voorbeeld van. Ook andere vormen van folklore (nota bene carnaval) horen thuis in deze categorie van vermomd “hidden transcript”. Wanneer de druk, de wantoestanden en het ongenoegen echter te groot worden, kan het gebeuren dat het cordon sanitaire tussen de twee transcripts doorbroken wordt en dat het “hidden transcript” explodeert en zich stormenderhand een weg baant naar het publieke rijk.³⁴ De uitval van Jean-Pierre Van Rossem kan gezien worden als een voorbeeld van een dergelijke explosie. De beroering die ontstond naar aanleiding van de troonswissel liet ook het republikeinse kamp niet onbewogen zodat uiteindelijk één van hen opstond en publiek het ongenoegen liet blijken. Echter, na een dergelijke aanval volgt geregeld één of andere vorm van repressie vanwege het dominante kamp. In dit geval bestond die uit de vermaning van de Senaatsvoorzitter en de verontwaardiging vanwege het grote publiek. Swaelens reactie wekt weinig verbazing, gezien het steeds in het belang is van de elite (in dit geval de politieke) om haar eigen dominantie en gezag nooit in vraag te stellen. Indien ze dat wel zou doen, zou ze een flink stuk van haar legitimiteit verliezen.³⁵

“Public transcript” kan echter ook voordelen bieden voor de zwakkere groepen. Hoewel de gangbare regels vaak slechts een laagje vernis zijn over wat mensen werkelijk denken, kunnen ondergeschikten ze ook in hun voordeel gebruiken. Via excessief geveel of onderdanigheid kunnen ze alsnog hun doelen bereiken. Formeel doen ze dan immers niks verkeerd want ze bevestigen de sterken op die manier in hun dominante positie. Deze laatste doorzien dit “trucje” meestal en gaan de zwakken daarom met veel wantrouwen gaan bejegenen.³⁶ Een belangrijke vraag die Scott zich op dat moment stelt, is die naar het nut van een “public transcript”, aangezien beide partijen in gevallen als deze zich volkomen bewust zijn van het stukje komedie dat opgevoerd wordt. Deze vraag valt moeilijk te beantwoorden, maar een belangrijke factor is hoe dan ook dat dominantie zich niet vanzelf voordoet maar steeds herhaald en onderhouden moet worden door de macht te vertonen en te symboliseren. Het gaat er vooral om dat de zwakken moeten geloven dat de anderen sterker zijn dan hen en op hun beurt moeten ook de sterken overtuigd zijn van hun eigen dominantie. Daarom gaan ze vaak in de verf zetten wat hen machtig maakt en

³¹ Ibidem. pp. x-xi.

³² Ibidem. p. 18.

³³ Ibidem. p. 14.

³⁴ Ibidem. pp. 18-19.

³⁵ Ibidem. p. 11.

³⁶ Ibidem. p. 34.

verbergen wat hen in diskrediet zou kunnen brengen. Wat de ondergeschikte groepen dan ook mogen konkelfoezen in hun eigen huiskamers, zolang deze noties publiek in stand gehouden worden, zullen de sterken zich wentelen in hun illusie van oppermacht en kan een maatschappij blijven draaien.³⁷ De nood aan de zelfbevestiging van de elites dat zij de touwtjes in handen hebben, is in het verleden soms zo groot geweest dat zij rituelen uitvonden zonder dat er een publiek van ondergeschikten nodig geacht werd om ze te aanschouwen. Zo was het hof van Lodewijk XIV in Frankrijk een universum op zich ver weg van de rest van het land of de hele wereld, maar bestond deze kunstwereld er toch in om zich helemaal te organiseren volgens de grootst mogelijke etiquette en regels van het protocol. Niet de zwakken moesten op deze manier onder de indruk gebracht worden (want die werden op een verre afstand gehouden); het was de elite die zichzelf wenste te overtreffen.

Welke elementen uit Scott's theorie kunnen een nuttige invalshoek zijn voor deze scriptie? Naar analogie met het voorbeeld van de hofhouding van Lodewijk XIV, zal ik me de vraag stellen of dergelijk gedachtegoed ook aanwezig was aan het Belgische hof. Gezien de koning en zijn familie de hoogste posities bekleedden op de sociale ladder, zou makkelijk aangenomen kunnen worden dat zij bij uitstek uitdragers en verdedigers waren van de dominante strekkingen binnen de maatschappij. Zetten zij zich effectief in om hun vermeende superioriteit jegens de rest van de bevolking in de verf te zetten? Zijn er in de bronnen over de huwelijken in kwestie sporen terug te vinden die directe of indirecte verwijzingen bevatten naar bepaalde vormen van "public" of "hidden" transcript? Ook de dominante klassen hadden immers een eigen "hidden transcript" dat ze hanteerden op hun private terrein en waarin ze onder andere onderling hun machtspositie ten opzichte van de zwakken bespraken.³⁸ Zijn hier aanwijzingen voor te vinden bij de prinsenvrouwen, hun ouders of andere leden van hun entourage?

De archieven hebben ook langs de andere zijde, die van het "gewone" volk, een schat aan informatie blootgegeven. Honderden landgenoten hebben de koninklijke familie brieven en kaarten geschreven naar aanleiding van deze feestelijke gebeurtenissen. Deze bronnen zijn echter in zekere mate corrupt en dit op verschillende punten. Het leidt mijns inziens weinig twijfel dat het overgrote deel van de correspondenten in meer of mindere mate de koninklijke familie zeer genegen was – waarom zouden ze anders de moeite nemen om hen gelukwensen te sturen? Doch, het beeld dat door hun schrijven gewekt wordt, is vanzelfsprekend scheefgetrokken. Het zou immers naïef zijn te veronderstellen dat het hier gaat om de mening van de totale Belgische bevolking die zonder uitzondering een positieve houding zou hebben ingenomen ten opzichte van de monarchie. De mening van rabiate koningshaters is nog net te achterhalen omdat zij in hun extremisme soms hun ongenoegen lieten blijken door (anonieme) scheldbrieven te sturen. Het lijkt me echter plausibel dat daarnaast een deel van de bevolking pro noch contra was en deze koninklijke gebeurtenissen onverschillig aan zich liet voorbijgaan. Of er effectief een dergelijk segment bestond en hoe groot het was, is moeilijk te achterhalen en al zeker niet aan de hand van deze bronnen.

Met het concept van het "hidden transcript" in het achterhoofd lijkt het mij bovendien erg aannemelijk dat een deel van de geschriften opgesteld zijn omwille van de gangbare regels uit het "public transcript". Hiermee bedoel ik dat er dan wel ongetwijfeld vele mensen oprecht hun geluk wilden meedelen aan hun soevereinen, maar dat er ongetwijfeld evenzeer een groep schrijvers geweest is die een gelukwens opstuurde "omdat het zo

³⁷ Ibidem. pp. 45-51.

³⁸ Ibidem. p. xii.

hoorde” eerder dan met hart en ziel vervuld te zijn van vreugde. De mogelijkheid bestaat ook dat genegenheid geveinsd werd om op een goed blaadje te komen of om een gunst te verkrijgen. “Public transcript” werd zelfs nagestreefd ook bij diegene die weldegelijk hun ware vreugdegevoelens uitten. Dit blijkt uit de pogingen om de koninklijke paren met de juiste titels en aanspreekvormen (soms bij de haren gegrepen of ronduit ongelukkig gekozen) te adresseren. Deze mensen hadden vaak weinig of geen ervaring in het schrijven van formele brieven en kopieerden daarom de formuleringen van groepen die hoger in de sociale hiërarchie stonden of ze vonden gewoon hun eigen formuleringen uit waarvan ze dachten dat ze conform de etiquette zouden zijn. Maarten Van Ginderachter maakt hier melding van in zijn bijdrage tot het boek *Mystifying the Monarch*.³⁹ Hierin bespreekt hij het fenomeen van armenbrieven gericht aan de koninklijke familie die hij eveneens bekijkt in het licht van het “hidden transcript”. Hij argumenteert dat deze brieven geen authentieke manifestatie zijn van diepe en individuele gevoelens omdat ze duidelijk beïnvloed zijn door bepaalde modellen die voorschrijven hoe men een lid van de koninklijke familie moet adresseren en hoe men de aanvraag tot hulp overtuigend moet formuleren. Om tot dit laatste te komen, gebruikten vele schrijvers daarom “succes-enhancing strategies” zoals het vermelden en ondersteunen van waarden en normen waarvan ze dachten dat die in de smaak zouden vallen bij de dominante klassen.⁴⁰ Hoewel armenbrieven op verschillende punten afwijken van de gelukwensen waarvan sprake in deze scriptie (zelden of nooit wordt er bijvoorbeeld een vraag om geldelijke steun bijgevoegd) zijn sporen van “succes-enhancing strategies” ook bij deze correspondentie terug te vinden. Een voorbeeld is volgende brief die meneer Coessens-Demulder uit Zottegem op zes oktober 1900 schreef aan de prinsen Albert en Elisabeth om hen van harte te feliciteren met hun huwelijk. Hij voegde er een foto bij waarop zijn vijf kinderen te zien waren:

³⁹ VAN GINDERACHTER (M.). “Public Transcripts of Royalism” in: DEPLOIGE (J.), DENECKERE (G.). *Mystifying the Monarch*. pp. 229-230.

⁴⁰ Ibidem. p. 230.

“Edele Prins, Edele Princes,

Ik ben noch edel, noch in aanzien en niets wettigt mijne intrede bij uwe hoogheid. Nochtans, de behoefte welke ik gevoel, U edelen, op dezen heuglijken en gelukvollen dag mijne eerbiedvolle en zeer nederige gelukwensen aan te bieden is sterker dan de vrees eene ongeschiktheid te begaan. Ruikers en bloemen worden U aangeboden; verzen en proza worden U voorgezegd; juweelen en edelgesteenten als herinnering geschonken; vorsten en gezanten bieden U hunne hulde; en ik, nederige vlaming, bied U vijf zootjes, die in vaderlandsliefde en eerbied voor hun vorst opgevoed, vijf trouwe onderdanen van uwe majesteit zullen zijn. ...Verontschuldiging, edele Prins, edele Princes, voor uw ootmoedige dienaar die in eene opwelling van vreugde een oogeblik de nederige plaats vergeet welke hij in de maatschappij bekleedt om bij uwe hoogheid in te dringen en U edelen toe te juichen; Weest welkom! Leef gelukkig!

Met den grootsten eerbied noem ik mij van uwe hoogheid den zeer nederigen dienaar.”⁴¹

Deze man wringt zich in duizend en één bochten om zichzelf en zijn gezin zo nederig mogelijk voor te stellen. Het is bijna lachwekkend hoezeer hij zich verontschuldigt dat hij de prinsen “stoort” door hen deze brief te sturen. Als hij werkelijk een danig grote wroeging heeft dat hij het als “ootmoedige dienaar” aandurft om de “edele Prins en Princes” te adresseren en hiervoor in overdreven mate verschoning vraagt aangezien dit in zijn ogen zowat een misdaad is, waarom heeft hij dan überhaupt deze brief opgesteld? Zou het niet kunnen dat hij door deze kruiperige houding net de sympathie en de goedkeuring van de prinsen wilde verkrijgen aangezien hij hen op deze manier bevestigt in hun dominante positie? En wat valt te bedenken over de foto van zijn vijf kinderen die hij bij zijn brief voegde? Spreekt hier misschien het hart van een trotse vader die een excuus zoekt om zijn kroost (op papier althans) te presenteren aan enkele leden van de monarchie?

Hier wil ik kort ook al even melding maken van de vraag die Van Ginderachter opwerpt met betrekking tot de heersende opvattingen over de monarchie en of die van bovenaf gestuurd worden dan wel of ze vanuit het volk geprojecteerd worden op de koninklijke familie.⁴² Eerder dan er een antwoord voor aan te reiken, wil ik deze “kip of ei” vraag doorheen wat volgt in het achterhoofd houden.

Hoe het ook zij, het lijkt me een onmogelijke opdracht om globaal te verifiëren in welke mate de briefschrijvers waarachtig waren, dan wel of ze een masker opzetten om te voldoen aan het “public transcript”. Van Ginderachter constateerde in zijn onderzoek over de armenbrieven wel dat de àllerlaagste klassen soms niet op de hoogte waren van het “public transcript” en het bijgevolg ook niet konden toepassen.⁴³ Wat de overige bevolkingsgroepen betreft zal het “hidden transcript” mijns inziens enkel open en bloot aan de oppervlakte komen in het geval van de ronduit beledigende scheldbrieven waarbij de grens tussen “public” en “hidden” explosief doorbroken wordt. In alle andere “normale” gevallen, zal ik me tevreden moeten stellen met de gedachte dat de brieven bestemd waren voor leden van de koninklijke familie en daardoor hoogstwaarschijnlijk conform het “public transcript” geschreven zijn. Dit ongeacht of ze al dan niet met oprechte intenties geschreven zijn enerzijds, en of de schrijvers effectief de geijkte schrijfformules beheersten

⁴¹ AKP. Secretariaat Prins Albert. Nr. 101. Brief van Fr. Coessens-Demulder aan Albert en Elisabeth (nr. 175).

⁴² VAN GINDERACHTER (M.). “Public Transcripts of Royalism” in: *Mystifying the Monarch*. p. 230.

⁴³ Ibidem. p. 232.

dan wel of ze zich geleerder of meer gesofisticeerd wilden voordoen dan ze eigenlijk waren anderzijds. Het “hidden transcript” zal moeilijk – zometertijd onmogelijk – te achterhalen zijn. Toch worden deze bronnen daardoor niet waardeloos: ze zullen minstens een licht werpen op de toenmalige beleefdheids- en andere gedragscodes en dit zelfs los van de vraag of deze van bovenaf of van onderuit als wenselijk geacht worden. De wetenschap dat het om “public transcript” zal gaan in de bronnen zal mij bovendien hoeden te naïef te zijn en de inhoud ervan zonder meer als waarachtig te interpreteren. Echter, ik wil me evenzeer hoeden al te achterdochtig te zijn en weigeren te aanvaarden dat vele van deze gelukwensen weldegelijk met oprechte intenties geschreven zijn.

III.

PRINCESS ANNE TAKES A TUMBLE

Princess Anne shocked onlookers yesterday as she took a potentially nasty fall in Smith Street. Less than an hour into her whistle-stop tour, the Princess Royal was walking from the Royal Court building towards the Markets when she slipped near the top of the hill. Oxfam manageress Bev De Warne saw the incident from the charity shop doorway. ‘She looked across to Oxfam and the next moment the poor woman was on the floor,’ she said. ... Luckily it was probably one of the least crowded places she could have fallen on the route. ... It’s a complete myth that people should not touch a member of the Royal family. It’s created by commentators, but not said by Buckingham Palace. But Mr Rowland was given a firm rebuke by the princess as he tried to help her up. ‘No, don’t do that, thank you. Grabbing me round my ‘inaudible’ won’t help,’ the Princess Royal reportedly said.⁴⁴

Tijdens een bezoek aan het kanaaleiland Guernsey in het voorjaar van 2007, maakte prinses Anne, de dochter van de Britse koningin Elizabeth II, en plein public een nogal ongelukkige val. Toen ze door de straten aan het wandelen was, merkte ze een gladde plek op het asfalt te laat op en gleeed ze uit in het zicht van de toeschouwers én de camera’s. De volgende dag was het voorval voorpaginanieuws in de lokale krant, zoals bovenstaand fragment bewijst. Er wordt zelfs zoveel belang aan gehecht, dat in het artikel nauwelijks nog gesproken wordt over de oorspronkelijke reden waarom prinses Anne een bezoek bracht aan het eiland. Op zich is dit merkwaardig want dit “slippertje” was niks meer dan een *accident de parcours* in een voor de rest perfect georchestreerd bezoek. Bovendien wordt in het artikel voorts opgemerkt dat Anne niet de eerste was die op die plek reeds uitgegleden was die dag. Wie haar onfortuinlijke lotgenoten waren, wordt echter niet gespecificeerd, laat staan dat een hele voorpagina van een

⁴⁴ HOCKEY (G.). “Princess Anne Takes a Tumble” in: *The Guernsey Press*. online publicatie op 12 juni 2007 (<http://www.thisisguernsey.com/2007/06/12/princess-anne-takes-a-tumble/>).

krant aan hen gewijd wordt. Anne is dan ook niet zomaar om het even wie. Zij is de dochter van de regerende koningin van het Verenigd Koninkrijk. Zij is een koninklijke prinses in al haar gratie die haar onderdanen met een bezoek komt vereren. Zij hoort haar rol als perfecte royal tot in de puntjes correct uit te voeren maar faalt daar – ongewild – in door onhandig onderuit te gaan waardoor de mystieke zeepbel die rond haar hangt, stukspat. Een zucht gaat door het publiek.

Opvallend genoeg is het niet de eerste keer dat prinses Anne in het nieuws komt naar aanleiding van een tuimelpartij. Exact twintig jaar voorheen haalde ze al eens de voorpagina's toen ze tijdens het paardrijden een verkeerd manoeuvre maakte en van haar paard viel. Ze raakte hierbij niet gewond dus op zich zou dit niet zo erg geweest zijn, ware het niet dat een fotograaf tijdens het voorval beelden schoot van Anne en hierbij specifiek inzoomde op haar achterwerk. Op 23 mei 1987 publiceerde de Britse schandaalkrant de "Daily Mirror" een foto van het koninklijk zitvlak in groot formaat op de voorpagina met de begeleidende tekst "Bottom's Up Ma'am". In koninklijke kringen werd deze uitgave weinig enthousiast onthaald. Koninklijke achterwerken zijn immers bedoeld om op de troon te zitten en niet om breed geafficheerd te worden ter amusement van het grote publiek.⁴⁵

Michael Billig vermeldt dit voorval in zijn boek *Talking of the Royal Family*. Dit allesomvattend werk schetst een hoogst interessant beeld over de Britse publieke opinie en hoe die aan het einde van de twintigste eeuw dacht over hun koninklijke familie. Meer dan welke dynastie ook, zijn de Windsors een waar fenomeen dat merkwaardige sociologische en psychologische proporties aanneemt. Deze familie is het onderwerp van massale publieke belangstelling en is daardoor waarschijnlijk de beroemdste ter wereld. Hun huwelijken en jubilea worden op de televisie bekeken door miljoenen mensen. In de pers zijn zelfs de kleinste triviale details uit hun leven voldoende aanleiding om ze breed uit te smeren in kranten en tijdschriften.⁴⁶ Dit boek gaat op zoek naar sporen die aan de basis liggen van deze fascinatie evenals naar het contemporaine bewustzijn bij het Britse volk. Billig en zijn medewerkers namen in totaal meer dan zestig interviews af van mensen uit alle lagen van de bevolking. Ze werden aan de tand gevoeld over velerlei onderwerpen die betrekking hadden tot de koninklijke familie en werden door middel van een subtiele interviewtechniek aangespoord om vrijuit en zonder enige remmingen hun ware en diepste mening te geven over hun royals. Immers, hun anonimiteit werd volledig gegarandeerd. In dit boek komt zodoende op een hoogst unieke manier het "hidden transcript" van de doorsnee Britse bevolking naar

⁴⁵ BILLIG (M.). *Talking of the Royal Family*. p. 5.

⁴⁶ Ibidem. p. vii.

voor; wat ze echt denken, wat ze verwachten maar ook wat ze verafschuwen in hun monarchie. Billig analyseert hun uitspraken vanuit ontzettend veel invalshoeken en trekt bijzonder nuttige conclusies die niet in het minst voor deze scriptie een ware goudmijn zijn.

Het belangrijkste thema dat verweven zit doorheen het hele boek is dat van de tegenstelling tussen banalisering en sacralisering van de monarchie. Enerzijds aanzien de mensen de koningin en haar familie nog steeds als een erg speciale groep mensen die anders zijn dan normaal en daarom prominent op een voetstuk geplaatst worden. Er wordt van hen verwacht dat ze een voorbeeldfunctie aannemen en zich ernaar gedragen. Ze moeten de juiste morele waarden uitdragen en zich “koninklijk” gedragen. Toch blijft het niet bij deze eenvoudige verwachtingen. Want hoewel het volk eist dat “zij” zich beter gedragen dan “wij”, heerst er toch steeds een sfeer die hen van dat voetstuk haalt en van “hen” gewone menselijke wezens maakt zoals “wij”.⁴⁷ Moderne monarchen worden in dit opzicht fundamenteel anders bekeken dan hun voorgangers uit eerdere tijden. Ze worden door het volk niet meer aanzien als vertegenwoordigers van God die bij zijn gratie regeren. Bovendien worden ze niet langer naïef en kritiekloos bekeken. Ze worden nog steeds door grote groepen mensen ontzettend gerespecteerd, maar niet langer zonder meer.⁴⁸ Als prinses Anne als een geïdealiseerde royal doorheen de straten loopt en als een sprookjesfiguur naar de mensen wuift, voldoet ze aan de eerste kwalificatie van de prinses als superieur wezen in elk mogelijk opzicht. Als ze echter stomweg uitglijdt en letterlijk uit haar rol valt, is ze niks meer dan een gewone sterveling en de zoveelste voorbijganger die op die plek uitglijdt.

De spanning tussen “speciaal” en “ordinair” komt voortdurend terug onder verschillende gedaantes. Zo komt uit de interviews duidelijk naar voor dat de respondenten geloven dat hun land een unieke plaats inneemt in de orde van de naties en dat dit in de eerste plaats te danken is aan de al even unieke monarchie die aan het hoofd staat van deze natie. Hun monarchie is immers eeuwenoud, in tegenstelling tot bijvoorbeeld die van Spanje die “slechts” recent weer in het leven geroepen is en daardoor “inferieur” is. Deze uniciteit leidt ertoe dat miljoenen toeristen jaarlijks een bezoek brengen aan hun land en daardoor voor gigantische commerciële inkomsten zorgen. Dit argument wordt frequent aangeboden ter verdediging van de kritiek dat de monarchie de Britten handenvol geld kost. Deze internationale interesse en populariteit worden ten slotte gesynthetiseerd in de conclusie dat

⁴⁷ Ibidem. p. 96.

⁴⁸ Ibidem. p. 203.

de hele wereld stik jaloers is op hun land en vooral op hun monarchie.⁴⁹ Een ander sacraliserend argument dat door Billig zelf aangereikt wordt, is het feit dat “fossielen” van pre-moderne sentimenten zijn blijven voortbestaan in de moderne tijden. Hoewel mensen vandaag de dag zoals gezegd niet langer geloven dat de koningin door God aangesteld is, zouden instinctieve sporen van dit geloof toch nog steeds overleven in het heden.⁵⁰ Hierbij aansluitend is het feit dat een monarchie (en zeker de Britse) aansluit in een lange oudheidkundige lijn. Indien het instituut handig gepositioneerd wordt in het middelpunt van de moderne staat, dan straalt koninklijke traditie daarop af. Zo kan ze dienen ter legitimatie van de moderne natiestaat. Niet verwonderlijk dus, dat vele “oude” koninklijke rituelen de laatste tweehonderd jaar vanonder het stof gehaald zijn of zelfs compleet uitgevonden zijn.⁵¹ Ze zijn dus recent, maar ze lijken oud en vaak is deze perceptie voldoende.

Toch zijn onderdanen vandaag de dag lang niet naïef. Hoewel ze deze sacralisering vaak wenselijk vinden, doorzien ze het opgezette spel vaak probleemloos en schuwen ze in geen geval de banalisering van hun monarchen. Meest markante aanwijzing daartoe is de herhaaldelijke vermelding dat de leden van de koninklijke familie in hun dagelijkse bestaan als royals een “job” uitoefenen net als iedereen. Door hun positie op een dergelijke ordinaire manier te omschrijven, is de demystificatie compleet. Toch ondermijnt dit geenszins de majesteit. Immers, hun “gewoon zijn” wordt ontzettend verlangd door de bevolking. Bovendien (en vreemd genoeg) wordt hun “gewoon zijn” opnieuw ervaren als “extra-ordinair”.⁵² Het voorbeeld wordt gegeven van een vrouw die jaren terug oog in oog kwam te staan met prinses Margaret, de zus van koningin Elizabeth. De vrouw was net bevallen en hield haar baby in haar handen. De prinses had daarop de baby een ogenblik zelf in haar handen genomen. Tijdens het interview zei de vrouw daarover dat Margaret zich gedroeg “just like a normal person would”.⁵³ Nairn meent hierover dat wanneer mensen zeggen dat leden van de koninklijke familie “uiteindelijk gewone mensen zijn” dat ze eigenlijk net bevestigen dat ze heel speciaal zijn. Immers, ware het niet dat de moeder in bovenstaand voorbeeld (onbewust) van mening was dat de prinses weldegelijk een buitengewoon iemand was, dan zou ze nooit de opmerking gemaakt hebben dat ze de baby vastgehouden had “net

⁴⁹ Ibidem. p. 48.

⁵⁰ Ibidem. pp. 56-57.

⁵¹ CANNADINE (D.). “The context, performance and meaning of ritual: the British monarchy and the ‘invention of tradition’” in: HOBBSAWM (E.), RANGER (T.). *The Invention of Tradition*. pp. 107-108.

⁵² BILLIG (M.). *Talking of the Royal Family*. p. 72.

⁵³ Ibidem. p. 78.

als een normale persoon.”⁵⁴ Lut Lambrechts, een biografe van koningin Elisabeth van België, trapt net in dezelfde val wanneer ze de ware reden verklaart waarom ze een boek schreef over de vorstin: “In 1958 reisde koningin Elisabeth, ze was bijna 82, naar het toenmalige Belgisch Kongo waar op dat moment ook mijn ouders woonden. Zij voegden zich uiteraard bij de landgenoten die de koningin gingen begroeten. Ik was toen anderhalf jaar oud. Elisabeth streek over mijn haar en zei: ‘Wat is ze mooi.’ Het klinkt vleidend, maar natuurlijk zijn alle baby’s van die leeftijd schattig, zeker als ze op hun paasbest zijn uitgedost om een koningin te begroeten.”⁵⁵ Ongetwijfeld hebben vele vrouwen haar destijds een aai over de wang gegeven en haar mooi bevonden. Wanneer Elisabeth dit “gewone” gebaar stelt, wordt het echter heel speciaal en is het een memorabele anekdote uit de kindertijd. Ook andere biografen kunnen niet weerstaan aan de aantrekkingskracht van de ambiguïteit tussen het banale en het sacrale. Zo onthult Ralf De Jonge: “Aan de ene kant was koningin Elisabeth hartelijk, naïef, elegant, empathisch en zachtaardig, aan de andere kant was ze ook ijdel, protocollair, dominant en bovenal heel eigzinnig. Dat is net wat mij zo boeit, haar menselijkheid, niet perfect dus, heel tastbaar, een allesbehalve verheven sprookjeskoningin.”⁵⁶ Ook voor hem is het gewoon-zijn van de koningin een magische factor. Op die manier bevestigt hij juist dat ze weldegelijk een hooggeplaatste figuur was. Door te wijzen op bescheiden persoonlijkheidskenmerken draagt hij onbewust bij aan haar sacralisering.

Ten slotte stelt Billig zich nog de interessante vraag hoe het mogelijk is dat een land dat van zichzelf beweert dat het de democratie uitgevonden heeft, toch nog steeds vasthoudt aan een archaisch instituut als een monarchie waarbij status en functies door genetische toevaligheid geërfd worden.⁵⁷ Hij meent een antwoord te vinden in het postmodernisme. Er zijn inderdaad gelijkenissen te vinden tussen beide “verschijnselen”. Het postmodernisme is het meest opvallend aan bod gekomen als een architecturale reactie tegen het modernisme. Daar waar modernisme traditionele bouwstijlen verwierp, greep postmodernisme net terug naar oude stijlen. De belangrijke nuance moet echter gemaakt worden dat dit niet gebeurde in volle naïviteit of vanuit een romantisch ideaal. Integendeel, postmodernisme maakt volop gebruik van de pastiche en zelfparodie en vermengt op een eclectische manier velerlei stijlen door mekaar. En daar waar modernisme de internationale kaart trok, voert postmodernisme het nationalisme opnieuw hoog in het vaandel. Al deze eigenschappen zijn ook op de

⁵⁴ NAIRN (T.). *The Enchanted Glass*. Geciteerd door BILLIG (M.). *Talking of the Royal Family*. p. 78.

⁵⁵ LAMBRECHTS (L.). *De twee levens van koningin Elisabeth*. p. 9.

⁵⁶ DE JONGE (R.). *Koningin Elisabeth*. p. 11.

⁵⁷ BILLIG (M.). *Talking of the Royal Family*. p. 1.

monarchie moeiteloos toepasbaar. Als hoofd van de staat, incarneert de vorst letterlijk zijn eigen natie en cultuur. Overigens stappen royals zonder aarzelen over van koetsen getrokken door paarden naar helikopters en dragen ze creaties van hedendaagse topcouturiers in combinatie met antieke gouden kronen. Hun bestaan op zich is een heus anachronisme wat hen feilloos doet invoegen in de postmodernistische maatschappij waarin we heden ten dage leven.⁵⁸ Billig durft ook de vergelijking te trekken tussen gekroonde hoofden en de sterren van de entertainmentindustrie. Toch merkt hij cruciale verschillen op. Geen enkele showbizzfiguur staat immers symbool als hoeder van het nationale erfgoed of de toekomstige continuïteit van de natie. Belangrijker is echter het tweede onderscheid dat hij maakt. In tegenstelling tot tijdelijke celebrities, zijn koninklijke figuren verzekerd van een heel leven van beroemdheid en dit enkel omwille van hun afkomst. Sterker nog, bij voorbaat staat al vast dat hun ongeboorte nageslacht eveneens van de wieg tot het graf wijd en zijd bekend zal zijn. Wie ze ook worden of wat ze ook zullen doen, de hele natie zal over hun schouder meekijken.⁵⁹ Vele gewone stervelingen die wanhopig streven naar roem en faam, benijden ongetwijfeld een dergelijke situatie. Of het werkelijk een privilege is, valt sterk te betwijfelen. Dat blijkt ook uit de interviews die Billig af nam. Geen enkele van de correspondenten zou uiteindelijk willen ruilen met een lid van de koninklijke familie, laat staan de koningin. Misschien daarom dat prinses Anne geen hulp wilde om recht te staan nadat ze uitgedegen was over het asfalt. “No, don’t do that, thank you. Grabbing me round my ‘inaudible’ won’t help.” Haar vastpakken bij het “onhoorbare” zou niks uithalen. Iedereen had het gezien zelfs al was het “probably one of the least crowded places she could have fallen on the route.” Als vrouw zou ze sowieso snel weer op de been zijn, de prinses was echter onherroepelijk gevallen. Geen enkele hulp, zelfs niet van een sterke hand, kon op dat moment baten.

IV.

Artikel 1, tweede lid, van het koninklijk besluit van 16 december 1840 "waarbij aan de vermoedelijke erfgenaam van de Kroon de titel van Hertog van Brabant en aan Prins Philippe de titel van Graaf van Vlaanderen worden toegekend", wordt vervangen door het volgende lid :

“De titel van Hertog van Brabant of Hertogin van Brabant zal, in de toekomst, steeds worden gedragen door de Prins of de Prinses, als oudste zoon of oudste dochter van de Koning, en, bij ontstentenis,

⁵⁸ Ibidem. p. 205.

⁵⁹ Ibidem. pp. 220-221.

door de Prins of de Prinses, als oudste zoon of oudste dochter van de oudste zoon of oudste dochter van de Koning.”⁶⁰

Bovenstaand citaat is een uittreksel uit een Koninklijk Besluit dat op 16 oktober 2001 gepubliceerd werd in het Belgisch Staatsblad. Nauwelijks enkele dagen voor de geboorte van prinses Elisabeth werd toen beslist dat het oudste kind van de koning – ongeacht het geslacht – de titel van hertog(in) van Brabant zou krijgen. Hiermee veranderde men een wet die op 16 december 1840 ingesteld werd op aansturen van koning Leopold I. Toen werd beslist dat zijn oudste zoon Leopold de titel “hertog van Brabant” zou krijgen, terwijl zijn tweede zoon Philippe voortaan door het leven ging als “graaf van Vlaanderen”. Uit de toelichting bij dit besluit blijkt dat men door deze titels bij het verleden van de Zuidelijke Nederlanden wilde aanknopen. Deze werden immers beschouwd als de voorafbeelding van het latere België. Het moest de monarchie het aureool van een ver verleden schenken, om de royalistische en patriottistische gevoelens bij het volk te versterken.⁶¹ Overigens was ook de koning zelf bij zijn geboorte al meteen met een hele resem titels beladen. Toen hij op 16 december 1790 in de familie van Saksen-Coburg-Saalfeld het levenslicht zag als Leopold Georg Christian Frederik, kreeg hij niet alleen de titel van prins van Saksen-Coburg-Saalfeld maar werd hij ineens ook hertog van Saksen, landgraaf van Thüringen en markgraaf van Misnië.⁶²

Tegen 2001 lagen de kaarten enigszins anders nu ook vrouwen op de troon toegelaten waren. Met de nakende geboorte van een nieuwe troonsopvolger die wel eens een meisje kon zijn, werd de wetgever ertoe genoopt enkele passages aan te passen zodat geen juridisch probleem zou ontstaan indien een dochter geboren werd. Dit gebeurde effectief: op 25 oktober 2001 werd Elisabeth, prinses van België geboren als oudste dochter van kroonprins Filip en prinses Mathilde.

De beslissing in 1840 om de (mannelijke) koningskinderen te beladen met de titels van hertog en graaf, hield institutioneel of rationeel geen steek. Het graafschap Vlaanderen en het hertogdom Brabant bestonden toen al lang niet meer in die hoedanigheid en waren onder de vorm van provincies een onderdeel geworden van de unitaire staat België. Waarom werden ze dan toch uitgereikt? De sleutel ligt in het volgende: de titels leverden Leopold en Philippe dan wel geen reële politieke macht op, ze gaven de prinsen des te meer symbolische macht. Door hen deze lang vervlogen middeleeuwse benamingen op te kleven, werden ze gelegitimeerd als

⁶⁰ Uittreksel uit het Belgisch Staatsblad. online publicatie op 16 oktober 2001 (http://www.ejustice.just.fgov.be/doc/rech_n.htm).

⁶¹ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. p. 83.

⁶² GODDYN (R.). *De kinderen van de koning*. p. 11.

dragers van het gezag in België doordat de indruk gewekt werd dat ze vertegenwoordigers waren van een eeuwenoude afstammingslijn. Deze hele regeling is een waar schoolvoorbeeld van het concept van de “uitgevonden traditie” zoals Eric Hobsbawm erg overtuigend uit de doeken doet in zijn boek *The Invention of Tradition*. Hierin argumenteert hij dat ontzettend veel hedendaagse tradities erg oud *lijken* maar in feite vrij recent in voege getreden zijn. Monarchieën niet in het minst hebben in het verleden veelvuldig gebruik gemaakt van het uitvinden of heropwaarderen van oude tradities om zichzelf geloofwaardigheid en legitimiteit te verschaffen. Zo argumenteert David Cannadine in zijn bijdrage in het boek dat de periode 1875 – 1914 voor de Britse monarchie een absolute gouden tijd was omdat ze meer dan ooit “invented traditions” uit de grond stampte die haar ontzettend populair maakten.⁶³

Verschillende elementen maken een traditie tot een “invented tradition”. In eerste instantie gaat het om een aantal gebruiken die bepaald worden door onverholten en tegelijk stilzwijgende regels van symbolische of rituele aard. Men probeert bepaalde waarden en normen te integreren met deze gebruiken en men doet dit vooral door ze veel te herhalen waardoor continuïteit met het verleden geïmpliceerd wordt. Het verleden waar dan naar gerefereerd wordt, is natuurlijk schitterend en glorieus. Het uitvinden van tradities is dus vooral een proces van formalisering en ritualisering dat keer op keer herhaald wordt. Zo kregen ook Leopold en Karel (de zonen van koning Albert en koningin Elisabeth) later respectievelijk de titel van Hertog en Graaf.

Opmerkelijk is dat het verleden waar men naar teruggrijpt niet steeds lang vervlogen is. Wel is het zo dat de tradities steeds kunstmatig tot stand komen. Dit gebeurt vooral in tijden van snelle maatschappelijke veranderingen waarbij machthebbers constateren dat bestaande tradities niet langer voldoen om de samenleving vorm te geven. Daarom grijpen ze graag terug naar rigide symbolen uit het verleden die rust, orde en stabiliteit uitstralen. Vaak wordt dit “oud materiaal” dan gebruikt om nieuwe tradities uit te vinden die een heel ander doel hebben. De titels van graaf van Vlaanderen en hertog van Brabant stonden in de middeleeuwen voor politieke macht en soevereiniteit. Zoals gezegd was dit niet langer zo in de negentiende eeuw; nu werden dezelfde titels gebruikt om symbolische macht en legitimiteit op te wekken. Nare herinneringen uit het verleden kunnen ook een averechts effect hebben wat eens te meer bewijst dat namen, titels en symbolische tekens van grote betekenis kunnen zijn. Zo bleef de familienaam “van Saksen-Coburg en Gotha” na WO I niet langer de naam van de Belgische koninklijke familie. Hij klonk namelijk te Duits en

⁶³ CANNADINE (D.). “The British Monarchy and the ‘Invention of Tradition’” in: *The Invention of Tradition*. pp. 101-164.

herinnerde teveel aan de Duitse afkomst van de familie. In Engeland had de monarchie haar naam reeds veranderd in “Windsor” en ze drong er bij haar Belgische evenknie op aan om hetzelfde te doen. Zo kwam het dat koning Albert in 1920 besliste om de titels “prins van Saksen-Coburg en Gotha” en “hertog van Saksen” niet meer te gebruiken. Ook het wapen van Saksen werd uit het Belgische koningswapen weggelaten.⁶⁴

In principe zijn er twee soorten uitgevonden tradities. Enerzijds heb je diegene die werkelijk uit het niks uitgevonden zijn en meteen ingekleed worden met alle mogelijke luister. Koning Leopold I die de titels van Hertog en Graaf aan zijn zonen verleende, paste deze eerste soort toe. Anderzijds zijn er ook die tradities die gaandeweg (maar toch vrij snel) ontstaan en meteen gevestigde waarden vormen. Een voorbeeld hiervan zijn de toespraken van de koning op de televisie naar aanleiding van de nationale feestdag en Kerstmis. Het medium televisie bestaat op zich nog niet zo lang, maar deze halfjaarlijkse speeches zijn reeds geruime tijd vanzelfsprekend en “traditioneel” geworden.

Tradities mogen niet verward worden met gewoontes. Deze laatste zijn meestal organisch gegroeid en blijven steeds mee evolueren met de maatschappij. Tradities, zeker de uitgevonden soort, blijven doorheen de tijd onveranderd en zijn een baken van stabiliteit. Ook zijn ze niet hetzelfde als conventies. Dit zijn immers vooral regels voor praktische operaties en sociale omgang die hoofdzakelijk sedert de eerste Industriële Revolutie tot stand gekomen zijn. Ze zijn technisch van aard, terwijl (uitgevonden) tradities eerder een ideologisch karakter hebben.

Interessant ten slotte is de nadruk die Hobsbawm legt op de betekenis van uitgevonden tradities in het kader van het vrij recente begrip van “de natie”. Dit fenomeen dat vooral in de negentiende eeuw een grote opgang kende, maakte dankbaar gebruik van alle mogelijke vormen van “invented traditions”. Zaken als het nationale volkslied, de nationale vlag en het nationaal embleem werden symbolen waarmee een onafhankelijk land zijn eigen identiteit en soevereiniteit kon verkondigen. Gecombineerd met ceremonieën en muzikale omkadering werden ze een nationale houvast waar de hele bevolking zich makkelijk mee kon identificeren.⁶⁵

Hoe zat het met het gebruik van “uitgevonden tradities” naar aanleiding van de huwelijken in 1900 en 1926? Werden ze frequent toegepast of liet men ze eerder links liggen? Werd er uitepakkt met de nationale driekleur en de Brabançonne? Kwamen er verwijzingen naar gebeurtenissen uit de lange geschiedenis van de Lage Landen? Greep men terug naar

⁶⁴ GODDYN (R.). De kinderen van de koning. pp. 143-144.

⁶⁵ HOBBSAWM (E.), RANGER (T.). The Invention of Tradition. pp. 1-14.

eerdere figuren uit de Belgische dynastie? Ten slotte is het belangrijk om de vraag te stellen of deze kunstringrepen succes hadden bij het grote publiek. Zorgden ze voor trots en een positief zelfbeeld bij de Belgische bevolking? Raakten ze een gevoelige snaar die patriottisme opwekte? En vooral: werkten ze populair enthousiasme in de hand?

I.

PONSONBY (aside to BROWN) :
“The Queen will be riding to St. George's on the fifth.”

BROWN (launching straight in) :
“I recommend Her Majesty uses the covered carriage with a full Horse Guard. In the event of any disturbance I will ensure...”

VICTORIA (cutting in) :
“I will ride to St. George's in an open carriage. It is time the Queen was seen by her public.”⁶⁶

In 1997 regisseerde John Madden “Mrs. Brown”, een film over een periode uit het leven van de legendarische koningin Victoria (vertolkt door Judi Dench) die van 1837 tot 1901 over het Verenigd Koninkrijk regeerde. Meerbepaald wordt een licht geworpen op de gebeurtenissen na de dood van haar echtgenoot Prins Albert in 1861. Victoria is ontroostbaar en heeft zich helemaal teruggetrokken uit het openbare leven. Voor de publieke opinie is zij zelfs “the widow of Windsor” geworden. Wanneer in het parlement stemmen opgaan die de monarchie bekritisieren en die het nut ervan in vraag stellen, wordt haar voort durende onzichtbaarheid steeds problematischer. Daarom beslist haar entourage om er een oude bediende bij te halen, de schot John Brown (vertolkt door Billy Connolly). Hij moet bij haar een hernieuwd *joie de vivre* opwekken en haar er vooral toe aanzetten om zich opnieuw in het openbaar te begeven. Als fiere Schot die nooit een blad voor de mond neemt, vestigt Brown stormenderhand zijn reputatie aan het hof maar tussen hem en Victoria ontstaat desalniettemin een innige vriendschap. Wanneer haar zoon, de Prins van Wales en dus de toekomstige koning, miraculeus herstelt van tyfus, besluit ze ten langen leste de rouwkledij van zich af te schudden en voor het eerst in jaren in het openbaar een feestelijke dankviering te organiseren.⁶⁷ Bovenstaand fragment uit het filmscenario maakt hier melding van. Brown denkt meteen aan de veiligheid van de koningin en stelt voor om haar bij deze gelegenheid te laten reizen in een gesloten koets. Victoria weigert echter pertinent; ze zal plaatsnemen in een open koets want de tijd is aangebroken dat het “publiek” haar koningin eindelijk nog eens zal *zien*.

⁶⁶ Script “Mrs. Brown”

⁶⁷ TEMMERMAN (J.). “Een Victoriaanse paradox” in: De Morgen. 27 maart 1998.

Hoewel “Mrs. Brown” gebaseerd is op waargebeurde feiten, is en blijft het een speelfilm die vanzelfsprekend niet zonder meer als een historische bron aanzien mag worden. Toch bewijst deze film zeker zijn nut, niet in het minst om het gevaar van een onzichtbare soeverein te illustreren. Want in de negentiende eeuw maakte men zich wel degelijk zorgen over het feit dat Victoria nooit meer in het openbaar kwam na Albert’s dood en het potentiële gevaar dat dit met zich meebracht. De invloedrijke politicus Gladstone, die vreesde voor het voortbestaan van de monarchie, trok aan de alarmbel. Journalist Bagehot van zijn kant, vond dat Victoria met haar lange afwezigheid haast evenveel schade toegebracht had aan de populariteit van de monarchie dan al haar frivole en losbandige voorgangers samen.⁶⁸ Zelfs haar eigen zoon, de Prince of Wales maakte zich zorgen en schreef naar haar: “The people are really loyal; but it is feared in these Radical days that, if the Sovereign is not more amongst them, and not more seen in London, the loyalty and attachment to the Crown will decrease, which would be naturally much to be deplored.”⁶⁹ Hoewel hij dit als kroonprins wellicht niet zonder eigenbelang schreef, had hij wel gelijk. De negentiende eeuw was radicaal anders dan de voorgaande en monarchieën dienden zich aan te passen aan de nieuwe verwachtingen indien ze wilden overleven. Overal in Europa hadden zich parlementaire democratieën gevestigd die de werkelijke macht steeds meer in handen kregen. Koningen werden niet langer als “goddelijke” wezens aanzien en de tijd dat ze als absolutistische vorsten konden regeren, was voorgoed voorbij. Zeker in Engeland zat de macht van de Kroon reeds jaren in dalende lijn na de faliekante regeerperiodes van een aantal voorgangers van Victoria. Ook verschillende administratieve hervormingen hadden langzamerhand alle mogelijkheden geëlimineerd voor monarchen om parlementaire aangelegenheden te beïnvloeden. De “Reform Act” uit 1832 was zo’n hervorming die het belang van de publieke opinie in één klap tot ongekennde hoogte tilde.⁷⁰ Geen wonder dat koningen nu door politici aanzien werden als nuttige pionnen om een nationale identiteit samen te smeden en de maatschappelijke stabiliteit te consolideren. Het was daarom cruciaal dat zij en hun familie zichtbaar werden voor alle inwoners van hun land. Moderne massamedia werkten dit alleen maar in de hand doordat afbeeldingen en foto’s zich nu gingen verspreiden tot in de kleinste huiskamer. Deze openbaarheid, of minstens de suggestie van openbaarheid zou van onschatbare waarde blijken voor de creatie en het voortbestaan van de constitutionele monarchie. Vorsten hadden hier dus

⁶⁸ STEVAS (S.J.). *The Collected Works of Walter Bagehot*. Vol. 5, p. 431. Geciteerd door PROCHASKA (F.). *Royal Bounty*. p. 105.

⁶⁹ BUCKLE (G.E.). *The Letters of Queen Victoria*. Vol. 2, p.159. Geciteerd door PROCHASKA (F.). *Royal Bounty*. p. 105.

⁷⁰ PROCHASKA (F.). *Royal Bounty*. p. 49.

zelf alle baat bij, aangezien zij hun macht hadden moeten afstaan aan politici en zij hun legitimiteit nu moesten zoeken bij de goedkeuring en de steun van de bevolking. Ook Victoria werd dit besef al van kleins af bijgebracht. Hoewel de opvoeding van koningskinderen altijd al een belangrijke zaak geweest was, speelde bij haar de bijkomende factor dat zij opgroeide in dit klimaat van een groeiende invloed van de middenklasse en een dalende macht van de Kroon. Daarom kreeg ze een erg allesomvattende opvoeding die van haar een vrouw moest maken met een tolerante religieuze houding, keurige manieren, een goed moreel besef en vooral een interesse voor sociale aangelegenheden. Om dit laatste te bewerkstelligen nam haar moeder (die een zus was van koning Leopold I) haar reeds in 1832 mee op rondreis doorheen het koninkrijk waarbij ze alle provincies bezocht en ze kennis leerde maken met haar onderdanen.⁷¹ Op manieren als deze trachtten vorsten de goedkeuring van brede lagen van de bevolking te bekomen. Enkel op basis van deze “democratische” legitimatie, konden ze nog een laatste beetje politieke gewicht in de schaal leggen. In de negentiende eeuw ruilden ze zo langzamerhand hun “autoriteit” voor een veel bescheidener “invloed”.⁷² Walter Bagehot maakte in 1867 enkele bemerkings bij deze nieuwe situatie in zijn boek *The English Constitution*. Daarin probeerde hij tegenargumenten te verzamelen voor de groeiende republikeinse kritiek. Hij gaf hiermee geen uiting van een conservatieve ingesteldheid maar argumenteerde op een eerder zakelijke manier in termen van het “nut” en de “bruikbaarheid” die eigentijdse monarchieën konden bieden. Hij meende dat zij vanaf deze eeuw gingen functioneren als de “dignified parts” van de macht. Hiermee bedoelde hij dat ze de uiterlijke, symbolische en sacrale gezagsdragers werden; als het ware het vernis over de werkelijke macht. Die lag nu bij de parlementen en regeringen die hij omschreef als de “efficient parts”. Echter, beide machten droegen steeds een klein deel van de ander in zich. Ook politici waren voor een deel “dignified” en vice versa.⁷³ Bagehot hechtte zoveel belang aan deze functieomschrijvingen omdat hij vreesde dat de bevolkingsmassa’s fossielen waren uit een vergaan tijdperk die nooit zouden accepteren dat de ware politieke macht nu rustte bij politici. Mochten ze ooit de waarheid te weten komen over de nieuwe verhoudingen, zou er een algehele angstpsychose losbreken. Het was daarom noodzakelijk om die waarheid te verhullen. De monarchie speelde hierbij de cruciale rol als instrument tot die verhulling.

Het hoeft dus weinig verbazing te wekken dat in “Mrs. Brown” Victoria zich na lange tijd weer wil tonen aan haar onderdanen en dat ze er daarom op staat om te reizen in een open

⁷¹ Ibidem. p. 62.

⁷² ESHER, *The Training of a Sovereign*, p. vii. Geciteerd door PROCHASKA (F.), *Royal Bounty*, p. 64.

⁷³ GREVER (M.), “Staging Modern Monarchs” in: DEPLOIGE (J.), DENECKERE (G.), *Mystifying the Monarch*, pp. 161-178.

koets zodat ze goed zichtbaar zal zijn voor iedereen. De werkelijkheid was enigszins anders gezien de echte Victoria zelfs na het herstel van haar zoon weigerachtig bleef om in het openbaar te komen. Uiteindelijk stemde ze slechts in om deel te nemen aan de dankviering op voorwaarde dat deze *show* keurig uitgevoerd zou worden. Als geen ander beseftte ze dat een democratische natie meer dan ooit entertainment en theater van haar monarchen verwachtte.⁷⁴ Dat ook de makers van “Mrs. Brown” hiervan op de hoogte waren, blijkt duidelijk uit de knipoog die in het fragment gegeven wordt. Hun Victoria heeft het immers niet over haar “people”, maar wel over haar “public”.

Koningin Victoria heeft ongetwijfeld veel inspiratie gehaald bij haar man prins Albert. Na hun huwelijk in 1840 liet hij een frisse wind waaien aan het Britse hof, onder andere doordat hij de voornaamste adviseur van zijn echtgenote werd. Op moreel vlak probeerde hij om van het koningshuis opnieuw een respectabel instituut te maken. Belangrijker waren zijn doelstellingen op politiek vlak waarbij hij de monarchie wilde doen terugkeren naar een volstreekte neutraliteit. Door elke vorm van partijbanden te vermijden, hoopte hij dat de Kroon aan invloed zou winnen. In het verleden hadden dergelijke associaties immers herhaaldelijk voor genante situaties gezorgd.⁷⁵ Het “efficient part” van de monarchie werd mede door zijn inspanningen stelselmatig verkleind ten voordele van het “dignified part”. Uiteindelijk zou het ceremoniële aspect het enige zijn dat overbleef voor leden van een koningshuis. Binnen deze beperkte bewegingsruimte die hen restte, moesten ze nu een carrière zien te maken.⁷⁶ Zeker vanaf het Victoriaanse tijdperk betekende dit vaak dat ze zich stortten op liefdadigheid. Victoria hield zich meer bezig met kleinschalige naastenliefde door ad hoc hulp te bieden aan voornamelijk vrouwen en kinderen. Prins Albert daarentegen voerde een meer uitgebreid sociaal beleid en ging zich vanuit een burgerplicht rechtstreeks richten op de arbeidersklasse.⁷⁷ Koninklijke afkomst betekende vanaf nu niet langer “a title to enjoyment” maar ging staan voor “a summons to duty”.⁷⁸ Esher omschreef deze evolutie in 1918 niet zonder ironie als een “democratisering” van de monarchie: “It is the modesty and simplicity of the King that wins hearts.”⁷⁹ Dit proces zette zich door in het begin van de twintigste eeuw met een blijvende focus op de allerlaagste klassen. Victoria en Albert onderschreven dit nieuwe uitgangspunt volkomen door zich als een doodgewoon gezin te gaan portretteren.

⁷⁴ Ibidem. pp. 184-185.

⁷⁵ PROCHASKA (F.). *Royal Bounty*. pp. 79-80.

⁷⁶ Ibidem. p. 111.

⁷⁷ Ibidem. pp. 90-91.

⁷⁸ Ibidem. p. 113.

⁷⁹ Ibidem. p. 185.

Samen met hun uitgebreide kroost (ze hadden niet minder dan negen kinderen die de volwassen leeftijd bereikten) schilderden ze een romantisch ideaalbeeld af van een huiselijke en warme familie die een erg deugdzaam leven leidde volgens de koninklijke standaarden en die begaan was met alle grote wereldse zorgen.⁸⁰ Ook specifiek als koningin liet Victoria zich bij statieportretten en beschrijvingen van haar rondreizen voorstellen als een “doodgewone” monarch waarmee de bevolking zich makkelijk kon identificeren. In 1860 gaf het Britse hof de toestemming om portretten te publiceren van Victoria, Albert en hun kinderen en dit in een eenvoudige, huiselijke setting. Al gauw gingen foto's van de koninklijke familie en koninklijke evenementen circuleren doorheen het hele land.⁸¹

Een schoolvoorbeeld van deze monarchie nieuwe stijl, was de opening van de wereldtentoonstelling in het Londense Hyde Park op 1 mei 1851. Victoria, Albert en twee van hun kinderen kwamen samen aan in het Crystal Palace om de tentoonstelling in te wijden. Er werd opzettelijk een contrast gecreëerd door deze huiselijke setting die normaal verborgen gehouden werd voor het publiek, in het openbaar te tonen aan de hele wereld. Door zich publiek te gedragen als een typisch gezin uit de middenklasse, waren ze toonbeelden voor hun onderdanen die eraan herinnerd werden dat ook zij nu leefden in een welvarende natie.⁸² Deze combinatie van huiselijkheid en koninklijke grandeur vond ruime weerklank bij de massa's die zich verenigd voelden in een collectief gevoel van nationale eenheid. Tezelfdertijd verdoezelde dit tafereel de scherpe sociale tegenstellingen binnen de Britse maatschappij. Als vrouwelijke soeverein ten slotte, stond Victoria tegelijk symbool voor de biologische reproductie van de natie én voor de culturele overdracht van Engelse waarden.⁸³

Een andere duidelijke indicatie van de nieuwe verwachtingen die gesteld werden aan vorsten, komt duidelijk naar voor in een artikel uit *The Times* van 1859. Daarin omschrijft een journalist onder de vorm van een jobomschrijving wat van de Prince of Wales verwacht zou worden eens hij koning zou zijn. “It is the happiness of a King of England that we require from him no brilliant military achievement, no extraordinary diplomatic legerdemain, no startling effects, no scenic pomp, no histrionic dexterity. He may be great without the possession of extraordinary talents, and famous without dazzling exploits. Let him set to his people an example of domestic life.”⁸⁴ Er worden geen grote militaire campagnes verwacht,

⁸⁰ Ibidem. p. 112.

⁸¹ GREVER (M.). “Staging Modern Monarchs” in: *Mystifying the Monarch*, pp. 162.

⁸² HOMANS (M.). *Royal Representations, Queen Victoria and British Culture, 1837-1876*. pp. 5-6. Geciteerd door GREVER (M.). “Staging Modern Monarchs” in: *Mystifying the Monarch*, pp. 169.

⁸³ GREVER (M.). “Staging Modern Monarchs” in: *Mystifying the Monarch*, p.169.

⁸⁴ *The Times*, 11 december 1859. Geciteerd door BILLIG (M.). *Talking of the Royal Family*. p. 90.

geen protocol of decorum; de prins hoeft zelfs niet noodzakelijk over speciale talenten te beschikken. Het enige wat hij hoort te doen is een huiselijk voorbeeld stellen aan zijn volk.

De origines van dit imago zouden volgens Linda Colley te vinden zijn bij de regering van koning George III (°1738, 1760 – †1820).⁸⁵ Daar waar hij aan het begin van zijn bewind weinig aanzien genoot bij de bevolking, was zijn populariteit tijdens zijn laatste jaren groter dan ooit. Dit laatste is des te merkwaardiger gezien geen enkele Britse vorst (behalve koningin Anne (°1665, 1702 – †1714)) nog erg geliefd geweest was sinds de restauratie: Charles II (°1630, 1660 – †1685) was te zeer bezig geweest met het bieden van weerstand aan de laatste stuiptrekkingen van het republicanisme; het militante katholicisme van James II (°1633, 1685 – 1688, †1701) had hem vervreemd van grote groepen van zijn onderdanen en de “Duitse” koningen George I (°1660, 1714 – †1727) en George II (°1683, 1727 – †1760) hadden nooit veel gegeven om hun publieke imago. Bovendien hadden de burgeroorlog en de dynastieke hervormingen van 1688 (de “Glorious Revolution”) en 1714 (het begin van de Hannover-dynastie) de tradities en de mystiek van de Britse kroon erg verzwakt.⁸⁶

Verschillende factoren stelden George III echter in staat om een nieuw elan te geven aan de Britse monarchie. Eerst en vooral was nationalisme meer dan waar ook in Europa een groeiende machtsfactor in Groot-Brittannië. Het lokale referentiekader werd daardoor ondergeschikt aan het nationale waardoor de publieke ontvankelijkheid voor staatspropaganda groter werd en het nationaal bewustzijn aangewakkerd werd. Gezien Groot-Brittannië nu voorgesteld werd als een grootmacht, gingen steeds meer stemmen op om die grandeur te gaan tonen. De pers niet in het minst vroeg om “more ceremony, and a greater regard for forms and appearances.” Dit leidde ertoe dat in de jaren 1760 de Britse publieke opinie steeds meer ging neigen naar zelfverheerlijking en show. Daarbij kwam de nadruk te liggen op de natie en de figuur van de koning (net als elders in Europa).⁸⁷ Toch bleef George III het moeilijk hebben om zijn populariteit te vestigen, mede doordat hij over een al te beperkt budget beschikte en hij nog steeds een niet geringe politieke macht bezat die niet altijd in zijn voordeel uitdraaide. Uiteindelijk zou het tij vanaf de jaren 1780 toch beginnen keren. De impopulariteit van zijn zoon de Prince of Wales, de voortdurend inspanningen om zich te associëren met nationale vieringen, een mislukte aanslag op zijn leven in 1786 en het premierschap van Pitt droegen hiertoe bij. George III kreeg bovendien steeds vaker last van mentale stoornissen waardoor zijn politieke bemoeizuchtigheid taande en de nadruk nog

⁸⁵ COLLEY (L.). “The apotheosis of George III: loyalty, royalty and the British Nation” in: *Past and Present*, 1984, vol. 102, pp. 94-109.

⁸⁶ Ibidem. pp. 94-95.

⁸⁷ Ibidem. p. 99.

sterker kwam te liggen op zijn paternalistische en nationalistische rol. De Franse Revolutie van 1789 werkte dit imago verder in de hand.⁸⁸ Colley maakt de interessante bemerking dat George III onbewust misschien wel eens de voorloper was van de merkwaardige mengeling van gezellige huiselijkheid met publieke grandeur die de Britse monarchie is blijven kenmerken tot op heden. Uiteindelijk ziet ze zes factoren die de aantrekkingskracht van de monarchie verhoogden tijdens zijn regering: (1) een gevoelige verhoging van het aantal nationale vieringen die vaak tegelijk Koninklijke vieringen waren, (2) een actieve Londense en provinciale pers die de monarchie van nabij ging volgen, (3) een groeiende stedelijke en burgerlijke trots voor de natie, (4) een stijgend aantal vrijwillige organisaties die evenementen opzetten en in goede banen lieten lopen, (5) de verenigde krachten van klerikale, burgerlijke en arbeidersdonaties en ten slotte (6) de context van oorlog (vooral met Frankrijk) die van de koning het primaire symbool maakte van de Britse nationale identiteit.⁸⁹

Het stijgend aantal Koninklijke vieringen wekte ook commerciële interesse. Zowel de verspreiding van memorabilia als publicaties in de pers werkten de publieke ontvankelijkheid in de hand. De aard van nationale vieringen veranderde ook stelselmatig. Het waren niet langer de publieke bacchanalen van voorheen maar wel respectabele hommages aan het burgerlijk leven.⁹⁰ Colley maakt gewag van nog een andere belangrijke verschuiving in attitude. De erfenissen van James II en Lodewijk XIV hadden de Engelsen in de late zeventiende en vroege achttiende eeuw argwanend gemaakt voor elk mogelijk koninklijk vertoon. Dit werd aanzien als een kenmerk van een katholiek of absolutistisch regime. De tanende politieke macht van George III in combinatie met de alomtegenwoordige oorlogen die in de tweede helft van zijn regering gevoerd werden, zorgde ervoor dat de koning nu bekeken werd als een symbool van de vrijheid van de natie.⁹¹

George III heeft zijn onderdanen vertrouwd gemaakt met twee belangrijke vernieuwingen. Ten eerste introduceerde hij sporadisch glamoureuze nationale spektakels. Echter, hij bouwde die op een stevige ondergrond van familiale verantwoordelijkheid. Vanaf nu stond niet alleen de monarch centraal, maar werd aandacht besteed aan de hele koninklijke familie.⁹² Hij liet hiermee een erfenis na die een duidelijke stempel gedrukt heeft op de latere generaties, zoals mag blijken uit de regering van koningin Victoria.

⁸⁸ Ibidem. pp. 104-105.

⁸⁹ Ibidem. pp. 112-113.

⁹⁰ Ibidem. p. 117.

⁹¹ Ibidem. p. 121.

⁹² Ibidem. pp. 124-125.

II.

Al deze ideeën en principes zijn er niet gekomen van de ene op de andere dag. De voorbije twee decennia hebben vele critici en theoretici het verband onderzocht tussen taal en tekens enerzijds en macht en autoriteit anderzijds en dit vanuit verschillende invalshoeken. Onderzoekers als Michel Foucault en Clifford Geertz hebben geargumenteed dat autoriteit en zelfs macht niet gevestigd kan worden door middel van militaire inspanningen en instellingen alleen. Integendeel, macht hangt vooral af van woorden, beelden en rituelen. Voorstellingen dus, die niet alleen een uitwendig teken van macht zijn, maar die haar ook construeren en onderhouden.⁹³ Er is echter een dubbele paradox mee gemoeid. Het publiceren en mediatiseren van het Koningschap dragen ertoe bij dat macht gebanaliseerd wordt doordat het verborgen mysterie ervan publiek gemaakt wordt. Omgekeerd heeft een dergelijk demystificeren van de macht er toe geleid dat op cruciale momenten er opnieuw een groot verlangen ontstaat naar een sacrale autoriteit.⁹⁴ Publicatie – zeker van het geschreven woord – is dus een mes dat aan twee kanten snijdt. Reeds eeuwenlang leven monarchen met dit besef, zo ook de verre voorgangers van koningin Victoria. De beruchte koning Hendrik VIII (°1491, 1509 – †1547) was de eerste Engelse koning van het gedrukte woord. Hij was een vorst die doorheen zijn hele regering publicaties maakte in een poging om zijn autoriteit te verhogen en te sacraliseren. Hiermee ging echter een bal aan het rollen die niet meer te stuiten was. Door zo veelvuldig te publiceren, droeg hij bij tot de debatten en meningsverschillen die hij net probeerde te onderdrukken. De koninklijke proclamaties tegen geroddel en uitvaardigingen die woorden als bewijzen van verraad maakten, waren een duidelijk teken dat er bij het establishment paniek ontstond over het verlies aan controle over het geschreven woord. Het imago van sacraliteit dat Hendrik van zichzelf wilde ophangen, kwam ten andere door zijn talrijke publicaties in de arena van het publiek debat terecht, waardoor zijn autoriteit integendeel net gedemystificeerd werd.⁹⁵

Het zou echter zijn dochter koningin Elizabeth I (°1533, 1558 – †1603) zijn die als eerste de iconografie en het concept van de vorstelijke personencultus tot een ongekende hoogte dreef tijdens haar regering in de tweede helft van de zestiende eeuw. Meer nog dan koningin Victoria vele eeuwen later, werd Elizabeth destijds geconfronteerd met een maatschappelijke omgeving en een publieke opinie die het idee van een vrouw aan het hoofd

⁹³ SHARPE (K.). “Sacralization and Demystification” in: *Mystifying the Monarch*, p. 99.

⁹⁴ Ibidem. p. 101.

⁹⁵ Ibidem. pp. 102-104.

van de staat verafschuwden. Op een erg handige manier – en niet in het minst met behulp van theatrale instrumenten – slaagde ze er echter in om haar functie te verzoenen met haar sekse en haar autoriteit te vestigen. Haar succes had ze eerst en vooral te danken aan haar erg keurige en hoogstaande opvoeding die niet moest onderdoen voor die van een mannelijke evenknie. Haar wijsheid en intellectuele capaciteiten werden zodoende algemeen aanvaard en beaamd. Ten tweede cultiveerde ze zorgvuldig symbolen van autoriteit en controle die haar imago van zelfstandige en sterke vorstin in de verf moesten zetten. Meest opvallende bewijs hiervan, was haar beslissing om nooit te huwen. Nochtans waren er genoeg geschikte kandidaten voorhanden en werd ze herhaaldelijk onder druk gezet door adviseurs en het Engelse parlement om zich aan de zijde van een echtgenoot te scharen. Ze heeft echter steeds geweigerd om te allen tijde onafhankelijk te kunnen blijven van de autoriteit die een echtgenoot over haar zou hebben uitgeoefend. Ook de risico's die het baren van kinderen met zich meebracht, kon ze op deze manier vermijden. Haar celibataire status gebruikte ze bovendien frequent als een diplomatieke troef in de relaties tussen Engeland en andere Europese staten. Het feit dat ze ongehuwd was en bleef, kon ze naar believen uitspelen in politieke machtsspelletjes. Het was dus niet zomaar een persoonlijke keuze maar wel een heuse strategie die cruciaal was om haar onafhankelijkheid en autoriteit te kunnen handhaven. Ten slotte had Elizabeth ook een sterke hand in de publieke voorstellingen die van haar gemaakt werden. Hieruit blijkt duidelijk dat ze op een creatieve manier experimenteerde met oplossingen om het “probleem” van haar gender te omzeilen. In het begin van haar regeerperiode liet ze zich op portretten steevast afbeelden als een erg androgyne wezen waarbij ze kledij droeg die erg leek op die van prinses. Indien nodig creëerde ze zelfs haar eigen versie van een strijdende koning, zeker ten tijde van crises. Beroemd is de Tilbury Speech die ze gaf naar aanleiding van de dreigende invasie van de Spaanse Armada in 1588. Daarin verklaarde ze: “I know I have the body of a weak and feeble woman, but I have the heart and stomach of a king, and a king of England too.” Door zich principieel eerder klein en zwak op te stellen in van oudsher “mannelijke” domeinen als militaire verdediging, schikte ze zich uitwendig naar de heersende patriarchale verwachtingen. Doch, in realiteit had ze op deze manier meer dan ooit de touwtjes stevig in handen.

Naarmate ze ouder werd, veranderde ook haar iconografie. Haar ongehuwde status kreeg nu een nieuwe dimensie doordat ze die ging inzetten in haar personencultus. Daarin liet ze zich steeds meer verheerlijken als Virgin Queen. Overdadige jurken en make-up benadrukten haar kuisheid en de superieure en geprivilegieerde plaats die ze innam tussen haar onderdanen en God. Uiteindelijk doorstond ze zelfs feilloos vergelijkingen met de maagd

Maria. Door zich op deze manier te positioneren, was ze in staat om familiale, natuurlijke en religieuze allusies te maken op dezelfde manier als andere vroegmoderne koningen dat deden om zo haar eigen autoriteit te versterken.⁹⁶ Elizabeth ging ook frequenter een discours uitdragen gebaseerd op “liefde”. Meer dan eens stipuleerde ze dat ze als Virgin Queen “getrouwd” was met Engeland en op die manier de (spirituele) moeder was van al haar onderdanen: “Do not upbraid me with miserable lack of children for everyone of you, and as many as are Englishmen, are children and kinsmen to me.”⁹⁷ Ook dit was een slimme zet gezien liefde zowel intiem was (en is) alsook een onderdeel van sociale bewogenheid. Amoureuus taalgebruik stelde haar in staat om publiek commentaar te leveren en toch een gevoel van intimiteit te behouden. In zekere zin publiceerde ze het private in een poging om zo bepaalde publieke zaken privé te houden. Op een gedreven manier slaagde ze er zo in om het nadeel van haar sekse om te zetten in een meerwaarde. Hoewel ze van koninklijken bloede was, kon ze omwille van haar geslacht volgens de heersende mentaliteit niet “publiek” zijn (voor vrouwen was immers de private sfeer voorbehouden). Anderzijds kon ze als vrouw dan wel “begeerd” worden, als koningin was ze onbereikbaar. Door behendig om te springen met het publieke en het private en dit met behulp van iconografie en taal, balanceerde Elizabeth meesterlijk tussen het mystieke en het familiale, het sacrale en het populaire. Echter, hoezeer ze er ook in slaagde om tegelijk aanzien te worden als heilig icoon en vriendelijke koningin, ook zij kon – net als haar vader overigens – niet verhinderen dat ze de controle miste over de manier waarop ze in het publieke debat besproken en afgebeeld werd.⁹⁸ Dat ze echter een onuitwisbare indruk nagelaten heeft die zelfs tot in de eenentwintigste eeuw repercussies kent, staat buiten kijf. Dit mag onder meer blijken uit verschillende films die in het voorbije decennium aan haar leven en regering gewijd zijn. In 1998 regisseerde John Madden de romantische komedie “Shakespeare in Love” waarin Elizabeth (vertolkt door Judi Dench) af en toe ten tonele gevoerd wordt. In datzelfde jaar verscheen de ernstiger film “Elizabeth” over de jonge jaren van de prinses en latere koningin (vertolkt door Cate Blanchett). In 2006 dan, zette Helen Mirren niet alleen een glansprestatie neer als Elizabeth II in “The Queen” maar kroop ze tevens in de huid van haar zestiende-eeuwse naamgenote voor de miniserie “Elizabeth I”.⁹⁹ In 2007 ten slotte, speelde Cate Blanchett een tweede keer de rol van

⁹⁶ HARDWICK (J.). “Did gender have a Renaissance?” in: MEADE (T.A.), WIESNER-HANKS (M.E.). A Companion to Gender History. pp. 354-355.

⁹⁷ Ibidem. p. 355.

⁹⁸ SHARPE (K.). “Sacralization and Demystification” in: Mystifying the Monarch, p. 105.

⁹⁹ “The Queen” werd geregisseerd door Stephen Frears; “Elizabeth I” door Tom Hooper.

Elizabeth I voor de vervolgprijs “Elizabeth: The Golden Age”.¹⁰⁰ Hierin krijgt de koningin onder meer af te rekenen met de dreigende Spaanse Armada van Filips II. In velerlei opzichten hebben de makers van zowel deze film als de vorige rekening gehouden met de historische werkelijkheid, al is die geregeld om dramaturgische redenen verbloemd. Toch wordt haar erfenis zoals die hierboven beschreven staat, eer aan gedaan. In een bepaalde scène bijvoorbeeld, is het beroemde Rainbowportret nadrukkelijk aanwezig in de achtergrond. Ook de kostumering is een minutieuze kopie van de jurken die Elizabeth daadwerkelijk droeg. Het meest opvallend zijn echter de laatste woorden die in de film met behulp van de techniek van de voice-over op het publiek losgelaten worden. Ze vormen als het ware een synthese van alles waar Elizabeth voor stond; haar bewust celibataire levenswandel, haar liefde voor haar volk en natie en haar streven naar evenwicht en verzoening.

“I am called the Virgin Queen.
Unmarried, I have no master,
Childless, I am mother to my people.
God, give me strength to bear this mighty freedom.
I am your Queen, I am myself.”¹⁰¹

De laatste zin lijkt een duidelijke knipoog naar het “dubbellichaam” van het koningschap; ze poneert zichzelf als Koningin maar ook als gewone, sterfelijke vrouw. Natuurlijk blijft dit een speelfilm en kunnen deze woorden daarom niet als historische bron gehanteerd worden. Toch zijn ze een indicatie dat zowel Elizabeth I als Victoria met erg gelijkaardige problemen worstelden. Allebei dienden ze de eerder misogynie opvattingen over een vrouwelijk staatshoofd te boven te komen. Ze moesten zich bewijzen tegenover hun natie en de hele wereld als zelfstandige en vrije vorsten en daarbij demonstreren dat ze solide en capabele heersers waren van een wereldimperium. Victoria kon dus veel leren uit het leven en de regering van Elizabeth I. Ook zij spande zich voortdurend in om het juiste imago ten toon te spreiden zoals dat van haar verwacht werd onder de gegeven omstandigheden en tegelijk deed ze ook haar best om de laatste restjes macht toch nog in handen te houden. Want daar zit het grote verschil: in de zestiende eeuw regeerde Elizabeth nog als een ware soevereine vorst die “heer en meester” was over haar natie. In de negentiende eeuw openbaarden zich her en der de eerste ontluikende democratieën en werden de monarchieën vrijwel overal ingekapseld in het constitutionele staatsbestel. Verstoken van werkelijke macht, werd imago en representatie belangrijker dan ooit tevoren voor vorsten. Welk nut had hun bestaan anders nog, indien ze

¹⁰⁰ “Elizabeth” en “Elizabeth: The Golden Age” werden geregisseerd door Shekhar Kapur.

¹⁰¹ Script “Elizabeth: The Golden Age”

zelfs deze laatste symboolfunctie kwijt zouden spelen? In dit opzicht heeft Nairn het zelfs over Groot-Brittannië als een “disguised republic”. Hiermee bedoelt hij dat de werkelijke macht sinds de Glorious Revolution van 1688 rust bij een soeverein parlement maar dat deze “republiek” netjes verborgen en versierd gebleven is door de Windsor-monarchie.¹⁰²

Hoe het ook zij, Victoria slaagde er met verve in om het succes van Elizabeth I te herhalen. Rond de vorige eeuwwisseling was de monarchie in Groot-Brittannië populairder dan ooit. De inspanningen van politici als Disraeli en Gladstone om de monarchie “her uit te vinden” wierpen eindelijk vruchten af. Op een golf van nationale sentimenten hadden ze een enorme populariteitscampagne gelanceerd ten voordele van de staat met de figuur van de monarch prominent aan het hoofd. Net zoals ten tijde van Elizabeth diende die nu in de eerste plaats een goede “performer” te zijn die zich meer dan ooit moest wentelen in koninklijke rituelen om zo een levendig symbool te zijn voor de continuïteit van en de consensus in de natie. Dit was echter niet zo eenvoudig als op het eerste zicht zou lijken, omdat het hier niet gaat om een tastbaar symbool maar eerder om een idee of een geloof in hoofde van het volk. Het enige zichtbare onderdeel van dit geloof was de monarch zelf die het met zijn lichaam incarneerde (cfr. de theorie van “The King’s Two Bodies”). Maar de praktijk wees uit dat dit voldoende was. Bagehot meende halfweg de jaren 1860 dat het niet moeilijk kon zijn voor de koninklijke familie om emotionele en affectieve gevoelens los te weken bij de bevolking. De enige voorwaarde die hij daartoe stelde was dat elk lid zijn of haar rol tot in de puntjes goed “speelde”. Volgens hem moest een dynastie zich zoveel mogelijk gedragen als een doodgewone familie omdat dit het voor hun onderdanen des te makkelijker zou maken om zich met hen te identificeren. De slogan “lead a private life publicly” die hij hierbij hanteerde, is erg typerend.¹⁰³ Een eerste belangrijke stap daartoe is reeds eerder besproken, namelijk de zichtbaarheid van vorsten naar hun bevolking toe, die ontzettend veel groter en frequenter werd. Een tweede interessant wapen dat monarchieën in de populariteitsstrijd konden werpen, bestond uit het verhogen van het aantal “menselijke evenementen” aan het hof. Geheel volgens de adviezen van mensen als Bagehot, werd vanaf nu ontzettend veel aandacht besteed aan gelegenheden als koninklijke geboortes, huwelijken en begrafenissen. Ze werden opgeblazen tot nationale evenementen met als hoofdzakelijke bedoeling om de identificatie tussen de monarch en het volk werkelijk tastbaar te maken. Het waren immers heel gewone gebeurtenissen uit het dagelijkse leven van heel wat mensen maar dan in hun meest briljante

¹⁰² NAIRN. *The Enchanted Glass*. p. 155. Geciteerd door GREVER (M.). “Staging Modern Monarchs” in: *Mystifying the Monarch*, p.179.

¹⁰³ STEVAS (S.J.). *The Collected Works of Walter Bagehot*. Vol. 5, pp. 85-86 en 259. Geciteerd door OSTA, VAN (J.). “The Emperor’s New Clothes” in: *Mystifying the Monarch*, p.182.

uitvoering. Dat het publiek er een grote interesse voor vertoonde, hoeft dan ook weinig verbazing te wekken.¹⁰⁴ Het huwelijk van de Prince of Wales bijvoorbeeld, net als dat van zijn zus de Princess Royal in 1858, wekte een publieke interesse voor koninklijke huwelijken die groter was dan ooit tevoren.¹⁰⁵ Simon Schama omschrijft deze nationale vieringen als een berekende combinatie van het ritueel met het alledaagse. In het collectieve bewustzijn ging de monarchie zich nestelen als een “menselijk” instituut met een goedgedoseerde portie sociodrama. Royalty speelde op deze manier haar functie als “dignified parts” op een magistrale manier uit door zichzelf merkwaardig genoeg net voldoende te banaliseren. Net zoals de combinatie tussen sacraal en banaal voor Elizabeth I zo succesvol was geweest, zou het ook in het begin van de twintigste eeuw de perfecte strategie blijken voor de populariteit en het overleven van de monarchieën.¹⁰⁶ En net zoals de Virgin Queen een voorbeeld geweest was voor koningin Victoria, zou de Britse koninklijke familie een pioniersfunctie bekleden op het Europese continent en een lichtbaken zijn voor vele andere dynastieën. De Belgische dynastie niet in het minst, volgde in de voetsporen die de Britse aan de overkant van het Kanaal uitgezet had.

¹⁰⁴ OSTA, VAN (J.). “The Emperor’s New Clothes” in: *Mystifying the Monarch*, p.183.

¹⁰⁵ BILLIG (M.). *Talking of the Royal Family*. p. 175.

¹⁰⁶ SCHAMA (S.). “The Domestication of Majesty” in: *Journal of Interdisciplinary History*. 1986, vol. 17 (1), pp. 155-183.

I.

Een nieuw tijdperk

“Gezien de toekomst van Albert heb ik het recht al datgene streng te veroordelen waarmee men de beginselen van de monarchie heeft ondermijnd door zich hoe langer hoe minder geliefd en geacht te maken.”¹⁰⁷

Toen Elisabeth von Wittelsbach, hertogin in Beieren en kersverse echtgenote van kroonprins Albert aankwam in haar nieuwe vaderland België in oktober 1900, trof ze de monarchie in een weinig benijdenswaardige positie aan. Onder het bewind van koning Leopold II (°1835, 1865 – †1909) was de algehele populariteit van het Belgische koningshuis doorheen de jaren pijlsnel de dieperik in gegaan. Dit was hoofdzakelijk te wijten aan de figuur van de koning zelf, wiens levenswandel allesbehalve de goedkeuring van de bevolking genoot. Dit in combinatie met de vele intriges en de vetes die hij uitvocht met zijn dochters prinses Louise en prinses Stéphanie, straalde af op het hele instituut van de monarchie. Tegen het einde van de negentiende eeuw bevond het zich op een absoluut dieptepunt in de publieke opinie. Zelfs collega's van Leopold II wensten niks met hem te maken te hebben. De Nederlandse koningin Wilhelmina weigerde een staatsbezoek aan België te brengen zolang hij op de troon zat. Ze meende dat een vrouw van fatsoen niet op bezoek hoorde te gaan bij een figuur als de Belgische koning.¹⁰⁸ De Duitse keizerin Augusta liet na een visite van de “Antichrist uit Brussel” het paleis van Potsdam door een exorcist belezen. De Amerikaanse president Theodore Roosevelt omschreef hem als een “liederlijke oude boemelaar” en weigerde hem uit te nodigen op de wereldtentoonstelling in Saint Louis. Voor Cecil Rhodes, de kolonisator van zuidelijk Afrika, was hij de baarlijkste duivel.¹⁰⁹ Dat zelfs zijn schoonzus de gravin van Vlaanderen zich uitsprak liet ontvallen zoals in bovenstaand citaat, waarmee ze wees op de lamentabele toestand van de populariteit van Leopold II, geeft aan dat de toestand ernstig was.

Nochtans had het niet zo ver hoeven te komen. Leopold I (°1790, 1831 – †1865) was dan wel evenmin razend populair, maar hij werd tenminste niet geminacht door zijn volk en

¹⁰⁷ WILLEQUET (J.). *Albert I. Koning der Belgen*. Citaat van de Gravin van Vlaanderen op p. 15.

¹⁰⁸ FASSEUR (C.). *Wilhelmina. De jonge koningin*. pp. 402-403.

¹⁰⁹ VAN DEN BERGHE (J.). *De schaduw van de kroon*. p. 43.

natie. Ten slotte was hij het geweest die België veilig doorheen de eerste woelige bestaansjaren geloodst had en had hij – in tegenstelling tot andere Europese dynastieën – het revolutiejaar 1848 al bij al zonder schrammen overleefd. De hoofdreden waarom Leopold II deze beginnende populariteit – die hij erfde van zijn vader – niet overnam of versterkte, is simpelweg dat hij geen moer om zijn imago gaf. Hij leefde nochtans in dezelfde eeuw als koningin Victoria, de grote roergangster van de moderne monarchie aan de andere kant van het Kanaal. In tegenstelling tot de grote belangstelling die het Britse koningshuis zoals gezegd hechtte aan de publieke representatie, schikte Leopold II zich niet in het minst naar de nieuwe verwachtingen die in zijn tijd gesteld werden. Nooit streefde hij actief en doelbewust de algemene gunst van zijn volk na. Zelden trad hij samen met zijn vrouw koningin Maria-Hendrika en hun kinderen publiekelijk op de voorgrond als een hecht gezin.¹¹⁰ Nochtans waren daden als deze laatste net zo'n belangrijke instrumenten geworden om een keurig imago op te bouwen. Doordat zelfs niet de *indruk* gewekt werd dat het koninklijke gezin een solide eenheidsfactor vormde, liep het helemaal fout. Sterker nog, het was meer dan een publiek geheim dat het huwelijk van de koning en de koningin een groot fiasco was. Zo publiceerde de socialistische krant "Le Peuple" op vrijdag 5 oktober 1900 volgend satirisch artikeltje op de voorpagina naar aanleiding van de Blijde Intrede van Albert en Elisabeth in Brussel: "La reine n'assistera pas aux fêtes nuptiales du prince Albert. Le prétexte? Son état de santé fort chancelant. Le véritable motif? Un mystère, qui n'est plus le secret de personne."¹¹¹

Dat het niet boterde tussen die twee hoeft geen verbazing te wekken, want het was een frequent gevolg van gearrangeerde huwelijken zoals het hunne. Niks werd echter ondernomen om dit te verbergen of te verbloemen. Eind negentiende eeuw trok de koningin zich zelfs alleen terug op een domein in het kuuroord Spa en leefden ze de facto gescheiden. Dit maakte voor Leopold de weg helemaal vrij om quasi openlijk te koketteren met zijn maîtresse Blanche Delacroix, alias de barones de Vaughan. Van 1900 tot aan zijn dood in 1909 was zij zijn vaste metgezel.¹¹² Dit was algemeen geweten en zorgde voor een storm van verontwaardiging, ook al omdat Blanche bij het begin van de romance slechts zeventien jaar was.¹¹³ Niet alleen leefde hij in onmin met twee van zijn dochters waardoor hij overkwam als een slechte vader, hij was bovendien openlijk een ontrouwe echtgenoot. De doodsteek voor

¹¹⁰ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. p. 101.

¹¹¹ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Leopold II. Nr. 88. *Le Peuple*. 5 oktober 1900.

¹¹² In haar mémoires vertelt de barones de Vaughan uitgebreid over haar romance met Leopold II: WAGNER (K.). *De schone en de koning*. 176 p.

¹¹³ HERMAN (E.). *Seks met de koning*. p. 17.

zijn imago werd helemaal gegeven door de vele verhalen over wantoestanden in zijn persoonlijke kolonie Congo en de vele kritiek die rees over de manier waarop de aboriginals er behandeld werden.¹¹⁴

In schril contrast hiermee stond het imago dat de Belgische monarchie genoot tijdens WO I. Met name Albert en Elisabeth zelf (die intussen koning en koningin geworden waren) waren oeverloos populair. Door zijn houding in de oorlog genoot Albert internationaal veel aanzien, wat zijn binnenlandse populariteit een enorme boost gaf. Als “vrouw van” deelde Elisabeth in dit positieve aura. Dit sympathieke beeld zou al gauw een eigen leven gaan leiden. Samen vormden ze een duo dat reeds tijdens de oorlog het onderwerp vormde van een hagiografische mythevorming. Dit zou zich overigens na de oorlog verder zetten. Albert en Elisabeth werden haast voorgesteld als heiligen. Ze werden allerhande magische eigenschappen toegedicht die ze niet of nauwelijks bezaten en men loofde hen om daden die ze nooit gesteld hadden.¹¹⁵ Nochtans waren ze nog maar sinds 1909 koning en koningin geworden, na het overlijden van Leopold II. Wat was er dan op die korte tijd gebeurd dat het imago van de koninklijke familie honderd tachtig graden had doen keren? Waarom werd Leopold II wijd en zijd verguisd terwijl Albert en Elisabeth nauwelijks enkele jaren later als halfgoden aanbeden werden? Nochtans waren zij al even menselijk als de vorige koning en hadden zij eveneens hun onhebbelijke en minder fraaie kantjes. Het antwoord op deze vraag is opnieuw betrekkelijk eenvoudig: Albert en Elisabeth gaven wél ontzettend veel om hun publieke representatie. In tegenstelling tot Leopold II zag Albert weldegelijk het belang in van een populair imago. Hij was ervan overtuigd dat een monarch zijn opdracht alleen maar goed kon vervullen indien hij geliefd was. Hij spande zich persoonlijk in om de monarchie een hernieuwde populariteit te bezorgen. Ook in tegenstelling tot zijn voorganger, trokken hij en zijn entourage lessen uit de aanpak die het Britse koningshuis reeds decennia voerde. Zo stelde zijn vertrouweling generaal Jungbluth in de loop van de jaren 1890 een programma op om het land te bezoeken waarover Albert eens zou regeren. Eén van de goede eigenschappen voor een (toekomstige) koning was immers om het grondgebied tot in de kleinste gehuchten te kennen en op de hoogte te zijn van de veelzijdige activiteiten en de verschillen in mentaliteit.¹¹⁶ Koningin Victoria had zoals gezegd net hetzelfde gedaan in de provincies van het Verenigd Koninkrijk aan de vooravond van haar troonsbestijging. In grote lijnen kopieerden Albert en Elisabeth

¹¹⁴ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. p. 101.

¹¹⁵ *Ibidem*. p. 197.

¹¹⁶ WILLEQUET (J.). *Albert I. Koning der Belgen*. p. 32.

nog vele andere “Britse” strategieën. Vanaf 1900 al, werd een publiciteitscampagne uitgedokterd waarbij niet alleen de kroonprins maar ook zijn echtgenote en later zijn kinderen ten tonele werden gevoerd. Net zoals Victoria en haar echtgenoot het reeds een halve eeuw eerder gedaan hadden, trokken nu ook Albert en Elisabeth volmondig de kaart van het gezin. Zo werden in 1900, 1901 en 1902 herinneringsmedailles geslagen met daarop de afbeelding van het prinsenpaar. Maar het ging verder dan dat: talloze afbeeldingen van het prinselijke gezin werden afgedrukt op memorabilia allerhande en vervolgens verspreid. De pers speelde een niet onbelangrijke rol in deze campagne. Kranten, magazines, radio en film besteedden veel aandacht aan het doen en laten van het hele gezin. Albert wilde nog verder gaan en nam zich voor om ook lijfelijk in contact te komen met zijn onderdanen. Zowel hijzelf, zijn vrouw als zijn kinderen zouden daarom zo veel mogelijk publieke verschijningen maken.¹¹⁷

Met veel vertraging (koningin Victoria stierf in 1901), stapte de Belgische monarchie begin twintigste eeuw ten lange leste mee in wat eigenlijk een negentiende-eeuws Victoriaans model was. In wat volgt wil ik terugkeren naar de origines van deze overstap. Het meest logische vertrekpunt hiervoor is ongetwijfeld het eigenlijke huwelijk van Albert en Elisabeth in oktober 1900. Het zou de start worden van een verbintenis die zo’n vierendertig jaar zou duren en die door de gezamenlijke krachtinspanningen de populariteit van ons vorstenhuis tot ongekeerde hoogtes zou stuwten.

Het protocol

Zowat alle biografen van Elisabeth leggen de nadruk op het feit dat ze opgroeide in een erg vrije en onbezorgde omgeving. Lut Lambrechts merkt op dat ze van kindsbeen af geconfronteerd werd met een sobere gezinscultuur waarbij wederzijds respect en genegenheid sterk domineerden. Haar vader nam haar mee op weinig comfortabele trektochten doorheen het Beierse gebergte waardoor ze vertrouwd raakte met de natuur. Ook zou ze aanvankelijk school gelopen hebben in een eenvoudig schooltje van de zusters Benedictessen in de buurt.¹¹⁸ Evrard Raskin nuanceert dit laatste echter sterk door erop te wijzen dat Elisabeth tussen 1876 en 1890 thuis onderwezen werd door verschillende privé-leerkrachten. Bovendien was het pensionaat Sint Jozef in Zangberg, waar ze vanaf de zomer van 1890 les volgde, een heuse eliteschool voor meisjes uit de hogere standen. Toch geeft ook hij toe dat ze – in

¹¹⁷ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. pp. 153-154.

¹¹⁸ LAMBRECHTS (L.). *De twee levens van koningin Elisabeth*. p. 25.

vergelijking met andere kinderen uit adellijke families destijds – een betrekkelijk eenvoudige opvoeding genoot. Bovendien werd ze voortdurend aangespoord om haar blik op de buitenwereld te richten.¹¹⁹ Lambrechts meent daarom dat Elisabeth tegen de tijd dat ze Albert leerde kennen allesbehalve een “door luxe of vormelijkheid verwend hertoginnetje” was.¹²⁰

Van een dergelijke vrijheid was allesbehalve sprake aan het Belgische hof waar quasi alle dagdagelijkse handelingen strikt volgens het protocol verliepen. Raskin geeft een treffende definitie over het protocol. Het staat voor het geheel van regels dat bepaalt hoe de vorstelijke activiteiten verlopen. Daaronder worden alle contacten verstaan tussen enerzijds de vorst en zijn familie en anderzijds de medewerkers aan het Hof, burgers, politici, buitenlanders, staatshoofden en hun vertegenwoordigers. Het protocol is voorts grotendeels ongeschreven en is het geëvolueerde resultaat van gewoonten die na verloop van tijd een dwingend karakter gekregen hadden.¹²¹ Het leidt dan ook weinig twijfel dat Elisabeth gezien haar achtergrond terdege moest wennen aan deze omstandigheden in haar nieuwe vaderland. Dit wordt ten andere beaamd door royaltywatcher Reinout Goddyn die haar omschrijft als een vrijgevochten jonge vrouw die het moeilijk had om zich aan te passen aan het ouderwetse en verstikkende Belgische hofleven.¹²²

Dat het protocol weldegelijk van groot belang was, blijkt onder andere uit volgende bezorgdheid die de kop op stak naar aanleiding van het huwelijk van Albert en Elisabeth. Oorspronkelijk was dat gepland op 10 juli 1900. Echter, op dezelfde dag was ook het huwelijk voorzien van Marie-Gabriële (de zus van Elisabeth) met prins Rupprecht van Beieren. Dit bracht protocollaire moeilijkheden met zich mee die hun weerslag vonden in de pers. De vraag rees immers wie van de twee prinsen Rupprecht en Albert hoger in rang was en dus voorrang had bij de ceremonieën. “L’Etoile Belge” wijdde er op dinsdag 19 juni 1900 een artikel aan waarbij de zorgwekkende gezondheidstoestand van de grootmoeder van Albert langs moederszijde besproken werd. De krant meende dat indien ze zou komen te sterven, het huwelijk van Albert tenminste twee maanden uitstel zou krijgen. Indien niet, dan zou de plechtigheid alsnog op 10 juli doorgaan, op dezelfde dag dus als Marie-Gabriële en Rupprecht. Gezien Rupprecht de kroonprins was van Beieren, had hij volgens “L’Etoile Belge” het voorrecht op Albert.¹²³ Het “Journal de Bruxelles” van maandag 18 juni 1900 zag het echter niet zo rechtlijnig. Bij het ter perse gaan waren volgens deze krant Belgische en

¹¹⁹ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. pp. 39-43.

¹²⁰ LAMBRECHTS (L.). *De twee levens van koningin Elisabeth*. p. 26.

¹²¹ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. p. 120.

¹²² GODDYN (R.). *De kinderen van de koning*. p. 141.

¹²³ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. *L’Etoile Belge*. 19 juni 1900.

Beierse diplomaten druk bezig met het onderzoeken van “la question de savoir qui doit avoir la préséance.” Zelf droeg de krant verschillende argumenten aan. Ze pleitte in het voordeel van prins Rupprecht aangezien hij de troonopvolger was van de Beierse kroon. Vanzelfsprekend erkende ze dat ook Albert troonopvolger was in België, zij het slechts in tweede lijn. Bovendien waren zowel Rupprecht als Marie-Gabriële ouder dan Albert en Elisabeth.¹²⁴ Met dit laatste argument sloeg het “Journal de Bruxelles” de bal volledig mis. Elisabeth is geboren in 1876 en was daarmee weldegelijk ouder dan haar zus die geboren was in 1878. Aan de andere kant argumenteerde de krant ook in het voordeel van Albert door op te werpen dat hij op het moment van de ceremonieën een buitenlandse gast zou zijn. De huwelijken zouden immers plaatshebben in München, de hoofdstad van Beieren. Volgens de protocollaire regels (er werd echter niet gespecificeerd dewelke) zou dit feit hem alsnog bepaalde privileges opleveren. Een hoogst onduidelijke zaak dus en er werd dan ook fijntjes besloten met de opmerking dat “tout cela est donc assez délicat.”¹²⁵ De vergaderingen van de diplomaten zijn tevergeefs geweest. De grootmoeder van Albert stierf voortijdig en de huwelijksplannen voor 10 juli werden afgeblazen en uitgesteld naar de nabije toekomst.

Ook over andere “details” werd druk gepalaverd in de pers. Een klein artikel uit de “Petit Bleu” van 7 juni 1900 gaat dieper in op het onderscheid tussen de hertogelijke titels van “de Bavière” en “en Bavière”. Een journalist van de krant had een jonge archivaris-historicus gecontacteerd die een deel van zijn studies afwerkte in Duitsland. Aan hem werd de vraag gesteld die reeds geruime tijd het Brusselse publiek beziggehouden had: “Pourquoi S.A. la duchesse Elisabeth, la fiancée du prince Albert, porte-t-elle le titre de duchesse ‘en’ Bavière?” Hierop antwoordde de jongeman dat de titel “de Bavière” voorbehouden was voor de regerende tak van het geslacht der Wittelsbachs, terwijl die van “en Bavière” weggelegd was voor de jongere, niet-regerende tak van dit geslacht waartoe ook Elisabeth behoorde.¹²⁶ Een klein detail, maar wel één dat van groot belang was. In alle officiële documenten die in de archieven voorkomen, wordt Elisabeth consequent omschreven als hertogin *in* Beieren. Daar waar toch de fout gemaakt werd – onder andere in kladversies – werd die systematisch gecorrigeerd.

¹²⁴ ABZ. Ibidem. Journal de Bruxelles. 18 juni 1900.

¹²⁵ ABZ. Ibidem. Journal de Bruxelles. 18 juni 1900.

¹²⁶ ABZ. Ibidem. Petit Bleu. 7 juni 1900.

Een queeste

“Je m’empresse de venir te dire aussi qu’à Charles que je me suis fiancé ce matin, j’espère que ma future aura ton affection, en tout cas elle la méritera, j’en suis sur. ... Hier à Fontainebleau, je me suis déclaré à la j. fille et ce matin j’ai fait le (sic) demande aux Parents. Voilà donc un grand pas fait...”¹²⁷

Op 30 mei 1900 stuurde prins Albert vanuit Parijs bovenstaand nieuws in een brief naar zijn zus Joséphine. Zijn relatie met zijn zussen was uitstekend dus wekt het weinig verbazing dat hij haar als één van de eersten inlichtte over zijn verloving. Albert onderhield een vrij uitgebreide correspondentie met zijn familieleden in het algemeen. Niet alleen schreef hij geregeld naar zijn zussen, ook zijn moeder en grootmoeder schreef hij regelmatig een brief. Opmerkelijk is ook dat vanaf het moment van zijn verloving tot aan het huwelijk begin oktober 1900, Albert dagelijks een brief schreef aan Elisabeth. Hieruit komt onmiskenbaar een beeld naar boven van een man met groot gebrek aan zelfvertrouwen en een nogal pessimistische ingesteldheid.

Het leidt geen twijfel dat Albert zich in de jaren voor zijn huwelijk slecht in zijn vel voelde. Vooral het feit dat hij als volwassen man nog steeds onder de hoede van zijn ouders leefde, zat hem dwars. Zo schreef hij op 17 november 1899 naar Joséphine: “La vie ici est assez sévère ce qu’il y a de terrible c’est que les Pâppin (= zijn ouders) ont maintenant de telles habitudes qu’on est comme soumis aux règles d’un couvent et en même temps, il reste dans une inaction désespérante, répétant toujours la même chose, ce qui manque surtout : c’est la vie.” Hij ging verder met : “Je commence à désirer vivement me marier pour avoir plus ou moins un intérieur et des joies de famille car vraiment les plus belles années de la jeunesse se gaspillent à l’existence que je mène ici.”¹²⁸

Zowel Albert als zijn entourage bleven niet bij de pakken zitten en er werd actief gezocht naar een mogelijke huwelijkspartner. Volgens Jacques Willequet was niemand minder dan koningin Victoria betrokken bij deze zoektocht.¹²⁹ Net als haar *partner in crime* koning Leopold I is zij steeds een huwelijksmakelaarster geweest aan vele Europese hoven. Toch wijst een meerderheid van de bronnen erop dat het vooral Alberts zus Henriette was die hem doelbewust in contact bracht met zijn latere bruid.

¹²⁷ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 6 bis. Brief van Albert aan Joséphine, 30 mei 1900.

¹²⁸ AKP. Ibidem. 17 november 1899.

¹²⁹ WILLEQUET (J.). Albert I. Koning der Belgen. p. 15.

Volgens de toenmalige heersende sociale codes moest een partner in het geval van Albert gezocht worden in adellijke of koninklijke kringen. In de jaren 1890 werd in de pers af en toe gefluisterd dat Albert zich zou gaan verloven met zijn nicht Clémentine, de jongste dochter van Leopold II. Daar was echter niks van aan. De eerste geloofwaardige huwelijkskandidate die in het vizier kwam, was prinses Isabelle van Orléans. Zij was de dochter van de Franse troonpretendent. Albert was een huwelijk met haar niet ongenegen en ook zijn ouders waren er groot voorstander van. Ze botsten echter op een categoriek njet van koning Leopold II die onder meer om politieke redenen weigerde. Hij vreesde dat het huwelijk in slechte aarde zou vallen bij de keizer van Duitsland die het als een uiting van pro-Franse gezindheid kon beschouwen. Frankrijk zelf was intussen een republiek geworden en daar zou men de echtverbintenis als een uiting van sympathie voor de Franse troonpretendent geïnterpreteerd hebben. Een aantal Belgische democraten ten slotte, beschouwden het huis van Orléans als een “reactionaire bende”.¹³⁰ Elisabeth von Wittelsbach viel dan weer wel in de smaak bij de oude koning, hoewel Alberts vader aanvankelijk erg afkerig stond tegenover een verbintenis met een lid van dit huis. Eén van zijn argumenten was dat het geslacht een bedenkelijke mentale en fysieke gezondheid had. Albert ontmoette Elisabeth al een eerste keer in 1897 op de begrafenis van de hertogin van Alençon in Parijs. Beiden waren daar aanwezig aangezien de hertogin zowel een tante van Elisabeth was evenals de schoonmoeder van Alberts zus Henriette.¹³¹ Het is hoogst twijfelachtig dat er sprake zou geweest zijn van liefde op het eerste gezicht. De brieven van Albert geven tot een heel eind in 1900 blijk van een voortdurende zoektocht naar een geschikte partner en het lijkt er sterk op dat verschillende kandidaten in het geding bleven tot op het laatste moment. Dit wordt ook bevestigd door Evrard Raskin. Zo maakte Albert in een brief aan Joséphine op 23 februari 1900 melding van een geplande reis naar München (thuisbasis van de Wittelsbachs) maar op 8 maart leek hij nog steeds alle pistes open te willen houden: “Enfin bientôt je vais me mettre en mouvement à la recherche d’une femme légitime, je compte partir tout de suite après Pâques, c’est le seul moment propice.”¹³² Nog cryptischer werd hij op 16 maart toen hij schreef: “Je suis très agité pour l’emploi du printemps, c’est toujours un moment important de l’existence où l’on doit se caser pour de bon, il s’agit de bien voir et de bien peser les pour et les contre de chaque chose.”¹³³

¹³⁰ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. pp. 54-55.

¹³¹ Ibidem. p. 51.

¹³² AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 6 bis. Brief van Albert aan Joséphine, 8 maart 1900.

¹³³ AKP. Ibidem. 16 maart 1900.

Tot quasi op het laatste moment leek Albert dus te twijfelen en woog hij de verschillende voor- en nadelen zorgvuldig af. Dit staat in schril contrast met de mythe die nauwelijks enkele maanden later geschapen zou worden waarin Albert en Elisabeth afgeschilderd werden als een waar liefdespaar dat louter om affectieve redenen tot stand kwam. Uit de brieven die Albert aan Elisabeth stuurde na hun verloving, blijkt dat hij effectief stapelverliefd werd op zijn aanstaande. Bovendien valt op te maken uit wat Elisabeth aan hem schreef dat deze gevoelens in die maanden volledig wederzijds waren. Dit mag echter de aandacht niet afleiden van het feit dat hun huwelijk weldegelijk gearrangeerd was, wat overigens ook door Albert zelf toegegeven wordt. Op 24 mei 1900 schreef hij aan zijn zus: “Pourvu que tout cela marche bien ensuite, c’est toujours une loterie. Les histoires d’arrangement sont bien compliquées et je prévois qu’il y aura encore là des durs moments à passer.”¹³⁴ Misschien dacht hij hierbij aan het eerder tragische leven dat zijn grootmoeder koningin Louise-Marie had geleid. Op analoge – maar veel meer zwartgallige – wijze zou zij naar verluid ooit aan haar moeder geschreven hebben: “Sedert ik getrouwd ben, heb ik een afschuw gekregen van het huwelijk. Het is een gewaagde en wrede loterij en als ik vooraf had geweten waar het om ging, was ik nooit getrouwd.”¹³⁵

Een huwelijksdatum

Zoals eerder vermeld was het huwelijk aanvankelijk gepland voor 10 juli 1900. Van meet af aan werd echter ten zeerste getwijfeld of die datum wel haalbaar zou zijn gezien de uiterst penibele gezondheidstoestand van de moeder van de gravin van Vlaanderen. Albert zag deze situatie met lede ogen aan omdat een overlijden van zijn grootmoeder zijn huwelijk – en bijgevolg zijn onaangename verblijf bij zijn ouders – onvermijdelijk een hele poos zou uitstellen. De pessimistische Albert zag de bui reeds hangen wanneer hij op 14 juni 1900 vanuit Possenhofen naar Joséphine schreef: “Le mariage serait fixé le 10 juillet, mais je n’y crois pas, l’état à Sigmaringen paraît tout à fait mauvais, et je crains que ce soit la fin à brève échéance.”¹³⁶ Alberts grootmoeder overleed inderdaad en een rouwperiode van twee à drie maanden werd ingesteld. In die periode kon er niet worden getrouwd. Een nieuwe datum moest nu gezocht worden en aanvankelijk wilde de regent van Beieren de festiviteiten laten doorgaan midden november. Albert stond echter weigerachtig tegenover dit tijdstip. In een

¹³⁴ AKP. Ibidem. 24 mei 1900.

¹³⁵ VAN DEN BERGHE (J.). *De schaduw van de kroon*, p. 13.

¹³⁶ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 6 bis. Brief van Albert aan Joséphine, 14 juni 1900.

brief aan zijn moeder op 21 juli 1900 gaf hij duidelijk weer waarom hij het huwelijk liever niet op dat moment wilde laten plaatshebben: “Comme la Tante Louise vous l’a écrit, le Régent voudrait faire le mariage mi novembre. C’est bien ennuyeux et c’est tout simplement par mauvaise humeur. Je crois qu’en novembre, le retour à Bruxelles auquel Papa tient tant sera difficile avec la rentrée des Chambres et l’agitation que la gauche va organiser pour le S.U. pur et simple.”¹³⁷ “le S.U.” dat was het algemeen enkelvoudig stemrecht en Albert voorzag dat de linkse partijen massale protestacties zouden organiseren bij de opening van het nieuwe parlementaire jaar in november. Onvermijdelijk zou dit een smet geworpen hebben op de feestelijkheden van zijn huwelijk indien dat op hetzelfde moment plaats zou hebben. Gezien het eerder vermelde belang dat Albert en Elisabeth hechtten aan hun imago en representatie, is het typerend dat ze hun huwelijk liever niet lieten bezoedelen door dergelijke politieke strubbelingen. Die zouden alleen maar roet in het eten gegooid hebben en de aandacht afgeleid hebben van de pracht en praal van hun intrede in Brussel. Albert vroeg zijn aanstaande schoonvader hertog Karl-Theodor dan ook om er bij de regent op aan te dringen de datum te vervroegen naar een eerder tijdstip. Met succes, want op 2 augustus kon hij zijn moeder de gravin van Vlaanderen trots melden: “J’ai le plaisir de vous annoncer que le mariage est fixé au 1 octobre. Le Régent, cédant aux instances réitérées des C.T., l’a écrit hier, en demandant seulement que tout aille vite.”¹³⁸ Uiteindelijk zou de definitieve datum nog één dag uitgesteld worden zodat het huwelijk definitief plaats had op 2 oktober 1900.

Liefdesbrieven

“Nous voilà séparés déjà après ces trop courtes journées passées ensemble à Paris. Ces journées, je ne les oublierai jamais, elles m’ont permis de commencer à te connaître ; après mon premier séjour à Paris, je t’aimais déjà beaucoup et désirais te revoir le plus vite possible, aujourd’hui je t’aime de tout mon cœur et je sens que mon existence est désormais liée à la tienne. Puisses tu être heureuse avec moi comme je souhaite que tu le sois. Tu pourras en tout cas toujours compter sur mon amour le plus entier et sur ma loyauté absolue.

Après t’avoir quitté à Neuilly, tout me paraissait si vide que même les rues encombrées de Paris me semblaient un désert, c’est qu’il me manquait toi.”¹³⁹

Met bovenstaande woorden begint prins Albert op 1 juni 1900 zijn eerste liefdesbrief aan Elisabeth. Gedurende hun hele verloving zal hij haar (op enkele uitzonderingen na) dagelijks

¹³⁷ AKP. Archief van de gravin van Vlaanderen. Nr. 33. Brief van Albert aan de Gravin van Vlaanderen, 21 juli 1900.

¹³⁸ AKP. Ibidem. 2 augustus 1900.

¹³⁹ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 1092. Brief van Albert aan Elisabeth, 1 juni 1900.

schrijven behalve natuurlijk tijdens de periodes die ze samen doorbrengen. Soms is het verlangen danig groot dat hij haar twee keer op één dag schrijft. In totaal levert deze schrijfwoede een schat van meer dan zeventig liefdesbrieven op, die in menig opzicht een hoogst interessante informatiebron zijn.

Het meest voor de hand liggende gevoel dat er vanuit gaat, is – hoe kan het ook anders – de onvoorwaardelijke liefde die beide partners voor elkaar koesterden. Tenzij Albert ervoor geopteerd heeft om zelfs in zijn persoonlijke correspondentie een masker op te zetten, kan niet anders dan geconcludeerd worden dat Albert weldegelijk stapelverliefd was op Elisabeth en dat lijkt doorheen de maandenlang durende verlovingsperiode alleen maar toe te nemen. “Je peux t’assurer que mon amour pour toi augmente chaque fois que je te revois si c’est possible encore.”¹⁴⁰ Helaas beschikte Albert niet echt over een vlotte pen en hij valt dan ook vaak in herhaling wanneer hij zijn liefde uitdrukt. Zelf beseftte hij dit maar al te goed en op een bepaald moment excuseert hij er zich zelfs voor door te zeggen: “Je ne sais toujours t’exprimer ce que je voudrais, je ne suis guère poète, tout ce que je puis te dire, c’est que je t’aime tous les jours plus et que mon cœur et mes pensées t’appartiennent.”¹⁴¹ Feit blijft dat ongeacht hoe ongelukkig of weinig origineel Albert zich ook uitgedrukt mag hebben, het paar ontzettend van elkaar hield. In dit opzicht moesten ze tijdens hun huwelijksplechtigheden dus geen liefde of genegenheid voor elkaar veinzen en daarmee waren ze waarschijnlijk één van de eerste prinselijke paren aan het Belgische hof dat om meer dan alleen politieke of dynastieke redenen trouwde. De verbintenis van Leopold I met de Franse prinses Louise-Marie van Orléans was er immers uitsluitend gekomen om de Franse koning te vriend te houden. Het huwelijk van Leopold II met de Oostenrijkse aartshertogin Maria-Hendrika was al evenzeer een louter politieke aangelegenheid en verliep zoals gezegd hoogst chaotisch om in een de facto gescheiden situatie te eindigen met de dood van de koningin in 1902. Ook Alberts ouders verschilden ten zeerste in karakter en hun huwelijk verliep evenmin ideaal. Toch vormden de graaf en de gravin van Vlaanderen in de ogen van het grote publiek een ideaal gezin. Dat een dergelijk onjuist beeld uitgedragen werd naar de buitenwereld, was geenszins abnormaal. Een monarchie ontleent immers haar kracht aan mythes. Eén van die mythes houdt in dat de koninklijke familie een ideale familie is, dat iedereen er van iedereen houdt, dat de verstandhouding nooit te wensen overlaat en dat men elkaar behulpzaam is. Gezien de rampzalige situatie in het huwelijk van de koning zelf, is het dan ook eerder logisch dat men dergelijke verlangens projecteerde op dat van zijn broer, de graaf van Vlaanderen. Het

¹⁴⁰ AKP. Ibidem. 24 juni 1900.

¹⁴¹ AKP. Ibidem. 10 juli 1900.

grote publiek kijkt immers in grote mate op naar een dergelijk perfect gezin.¹⁴² Ook Albert en Elisabeth zouden dit ideaalbeeld steeds proberen nastreven en zichzelf zoveel mogelijk gaan voorstellen als een harmonisch samenwerkend team. Albert zegt ook met zoveel woorden dat hij een groot belang hecht aan familiaal geluk. Wanneer hij hoort dat Elisabeth bijzonder goed opschiet met haar broers en zussen, schrijft hij haar (niet zonder haar indirect te complimenteren): “Je suis bien heureux de ce que tu me dis concernant l’affection qui t’unit à tes frères et sœurs, les familles unies sont toujours une preuve du bon caractère de ceux qui les composent.”¹⁴³ Aan de hand van de liefdesbrieven kan zonder twijfel gesteld worden dat bij aanvang van hun huwelijk er reeds spontaan een bijzonder grote liefde aanwezig was tussen hen beide. Ongetwijfeld werkte dit de “harmonische samenwerking” in de hand. Sterker nog, misschien was het er wel de cruciale voorwaarde toe.

Een tweede aspect dat uitvoerig aan bod komt in de brieven, is de ontzettend onzekere en pessimistische ingesteldheid van Albert. Minstens op liefdesvlak ontbreekt het hem volkomen aan enig zelfvertrouwen. Herhaaldelijk zoekt hij bevestiging bij Elisabeth door haar te vragen “est-ce que tu penses un peu à moi?”. Hij minimaliseert zichzelf compleet wanneer hij schrijft: “Tu sais, moi je n’ai pas beaucoup de qualités mais je puis te promettre en toute sincérité d’en avoir une, c’est celle de tâcher de te plaire toujours et aussi de mériter d’avoir une femme telle que toi.”¹⁴⁴ Wanneer een brief verloren gaat in de post of wanneer Elisabeth eens een dag overslaat, raakt hij meteen in paniek: “J’avais été 48 heures sans nouvelles et je commençais à être inquiet, croyant que tu m’avais oublié, ou que tu étais fâchée.”¹⁴⁵ Ook lijkt hij niet te kunnen geloven dat een vrouw als Elisabeth van hem is gaan houden. Hij vraagt zich zelfs af of hij haar liefde wel waardig is: “Je suis si touché que tu veuilles bien m’aimer un peu, je ne sais si je le mérite.”¹⁴⁶ Als reden hiervoor draagt hij onder meer aan dat: “Je n’ai pas le caractère agréable tout (sic) les jours comme toi et tu devras me perfectionner sous ce rapport.” Hij gaat verder met de belangrijke opmerking: “Les femmes ont tant d’influence, ce sont elles qui décident souvent la vie d’un homme (quand elles sont malines et le veulent).”¹⁴⁷ Hiermee lijkt hij niet alleen expliciet zijn eigen zwakheid en onderdanigheid toe te geven tegenover haar maar stelt hij zelfs dat Elisabeth zal bepalen hoe zijn leven er zal gaan uitzien, als ze tenminste zo vriendelijk zou willen zijn. Deze laatste komische insteek is overigens een voorbeeld van zijn fijnzinnige humor die hier en daar de kop op steekt. Wanneer hij betreurt

¹⁴² RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. p. 89.

¹⁴³ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 1092. Brief van Albert aan Elisabeth, 12 juli 1900.

¹⁴⁴ AKP. Ibidem. 13 september 1900.

¹⁴⁵ AKP. Ibidem. 28 juli 1900.

¹⁴⁶ AKP. Ibidem. 3 juli 1900.

¹⁴⁷ AKP. Ibidem. 28 augustus 1900.

dat zijn grootmoeder overleden is zodat hun huwelijk met enkele maanden uitgesteld moet worden, stelt hij Elisabeth gerust met de kwinkslag: “De notre côté nous ne possédons plus de vieilles gens prêts à mourir.”¹⁴⁸ Ook vernemen we dat Elisabeth eerder een langslaper is: “Ta dernière lettre est datée de 4 a.m.; c’est bien tôt, surtout pour toi qui aime dormir tard.”¹⁴⁹ Albert onthult zich enkele dagen later ook zelf als een langslaper wanneer hij schrijft: “Je suis heureux que tu ne te lèves pas à 4 heures du matin car ce serait plus tard des habitudes que je n’encouragerai certes pas.”¹⁵⁰

Hij blijft echter in de eerste plaats een realist en soms zelfs een fatalist. Toen hij jaren later koning werd en zijn mentor Jungbluth hem erop wees dat het volk voor hem juichte, merkte hij met een ironische nuchterheid op: “Dat zal het ook doen als men mij onder de guillotine legt.”¹⁵¹ Als geen ander lijkt hij in 1900 te beseffen dat huwelijksgeluk niet vanzelfsprekend is en dat er doorheen de jaren voortdurend hard aan gewerkt zal moeten worden. Hij telt dan wel letterlijk de dagen af tot aan het huwelijk (“trois mois de patience encore”, “encore deux mois avant le mariage”, “voici le mois d’août clôturé plus qu’un mois”, “demain dans 14 jours nous serons mariés”, “dans 7 jours à cette heure nous serons presque unis déjà”¹⁵²) maar hij blijft voorzichtig: “Ce sera la réalité de la vie avec ses mille ennui alors que maintenant on vit un peu dans le rêve, très agréable ailleurs”¹⁵³ en ook: “C’est un grand pas dans l’existence, espérons qu’il nous réussira à tout deux.”¹⁵⁴ Tot enkele dagen voor het huwelijk blijft hij met beide voeten op de grond: “Dans la vie il y a beaucoup de difficultés, toujours, partout et pour tous, mais si l’on est bien uni dans un ménage par un solide amour réciproque on ne les craint pas et l’on est certain de trouver chez soi le vrai bonheur d’ici-bas.”¹⁵⁵ Deze opvattingen getuigen van het plichtsbewustzijn dat er bij hem van kindsbeen af ingestampt was. Zijn moeder was in meer algemene zin steeds van mening geweest dat hoge afkomst of roemrijke voorouders vooral veel plichten meebrachten en geen spoor van rechten.¹⁵⁶ Dit doet sterk denken aan de opvattingen van Prince Albert (de echtgenoot van koningin Victoria) dat koninklijke afkomst in de eerste plaats een “summons to duty” was in plaats van een “title to enjoyment”.¹⁵⁷ Bij Albert werd daardoor een grote

¹⁴⁸ AKP. Ibidem. 3 juli 1900.

¹⁴⁹ AKP. Ibidem. 1 juli 1900.

¹⁵⁰ AKP. Ibidem. 5 juli 1900.

¹⁵¹ VAN DEN BERGHE (J.). *De schaduw van de kroon*. p. 143.

¹⁵² AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 1092. Brief van Albert aan Elisabeth, 24 juni 1900 / 4 augustus 1900 / 31 augustus 1900 / 17 september 1900 / 25 september 1900.

¹⁵³ AKP. Ibidem. 28 augustus 1900.

¹⁵⁴ AKP. Ibidem. 17 september 1900.

¹⁵⁵ AKP. Ibidem. 27 september 1900.

¹⁵⁶ WILLEQUET (J.). *Albert I. Koning der Belgen*. p. 19.

¹⁵⁷ PROCHASKA (F.). *Royal Bounty*. p. 113.

wilskracht en zelfbeheersing geactiveerd zodat hij naarmate hij ouder werd erg kalm, nauwgezet en ernstig werd. Nochtans werd hij als kind nog getypeerd als opstandig, guitig, zorgeloos, spontaan en onberekenbaar.¹⁵⁸

Albert licht Elisabeth ook uitvoerig in over het vastzetten van de definitieve huwelijksdatum. Dit lijkt volledig boven hun hoofd beslist te worden, hoofdzakelijk naargelang de regent van Beieren het wenst. Na de dood van zijn grootmoeder wordt aanvankelijk gedacht aan 20 september.¹⁵⁹ Later wordt als waarschijnlijke datum de 28ste september naar voor geschoven.¹⁶⁰ Uiteindelijk wordt dan toch beslist om het te laten doorgaan op 1 oktober¹⁶¹ waarna het in extremis nog één dag uitgesteld wordt tot 2 oktober.¹⁶² Hoewel Albert duidelijk zo snel mogelijk wil ontsnappen aan de invloed van zijn ouders (“Je suis un peu comme un prisonnier entre 4 murs”¹⁶³) en hij grondig baalt dat het huwelijk steeds maar uitgesteld wordt (“Les longues fiançailles sont toujours fort ennuyeux (sic), pourvu que rien ne vienne encore retarder la date”¹⁶⁴), lijkt hij toch ontzettend blij dat de definitieve datum ten langen leste dan toch vastligt (“Un jour plus tard ce n’est rien, pourvu qu’on ne modifie pas encore une fois et pour plus longtemps la date de notre mariage”¹⁶⁵).

Ten slotte lijkt Albert Elisabeth ook te willen voorbereiden op haar toekomstige rol in het centrum van de publieke belangstelling. Reeds helemaal in het begin van hun verloving stuurt hij haar enkele krantenknipsels van Belgische media met als uitdrukkelijk doel om haar kennis te laten maken met de inlandse pers: “Je t’envoie quelques articles de journaux, pensant qu’ils t’amuseront, j’indique le nom du journal dont ils sont extraits et la nuance politique. C’est quelques fois intéressant de savoir ce qu’on dit, tu auras ainsi un avant goût de notre presse.”¹⁶⁶ Later meldt hij schijnbaar tevreden dat er reeds vele foto’s van hen als paar verschenen zijn in talrijke tijdschriften: “Il y maintenant assez bien de photographies de nous dans les magasins notamment de celles de Hanfstängel que tu trouves si laides.”¹⁶⁷ Meest in het oog springend is echter zijn aanmaning enkele dagen voor het huwelijk opdat ze zich mooi en chique zou kleden bij de intrede in Brussel: “Jungbluth a envoyé à Mademoiselle de Messing le programme des fêtes (ô combien) qui seront données ici à Bruxelles. Tu verras

¹⁵⁸ WILLEQUET (J.). *Albert I. Koning der Belgen*. p. 18.

¹⁵⁹ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 1092. Brief van Albert aan Elisabeth, 27 juni 1900.

¹⁶⁰ AKP. Ibidem. 5 juli 1900.

¹⁶¹ AKP. Ibidem. 7 augustus 1900.

¹⁶² AKP. Ibidem. 18 augustus 1900.

¹⁶³ AKP. Ibidem. 29 juni 1900.

¹⁶⁴ AKP. Ibidem. 2 juli 1900.

¹⁶⁵ AKP. Ibidem. 18 augustus 1900.

¹⁶⁶ AKP. Ibidem. 2 juni 1900.

¹⁶⁷ AKP. Ibidem. 8 juli 1900.

donc comment tu dois t'arranger pour tes robes, chose importante, il faut en mettre de belles, être chic."¹⁶⁸ In geen enkele andere brief maakte hij voorheen enige opmerking over haar uiterlijk in die zin dat hij verlangde dat ze op een specifieke manier voor de dag zou komen. Wanneer het echter over de publieke Blijde Intrede in de hoofdstad gaat, zijn haar verschijning en de jurken die ze draagt plots wel een "chose importante" en moet ze "chic" zijn.

De kreet "ô combien" in diezelfde brief schreef Albert ongetwijfeld doelbewust. Hij was van nature erg timide, praatte weinig en gaf zijn gevoelens maar moeilijk prijs. Zijn leven lang al verafschuwde hij het om publiek op de voorgrond te treden en hij had een afkeer van officiële bezoeken en *actes de présence*. Kort na nieuwjaar 1899 schrijft hij aan zijn zus Joséphine: "Comme toi je redoute un peu la saison des bals que je considère comme de grandes corvées la plupart du temps."¹⁶⁹ Zelfs wanneer deze enkele weken later alweer achter de rug zijn, blijft hij pessimistisch en meldt hij haar: "Voilà la saison des bals finie, mais c'est celle des soirées qui commencent et elles ne sont pas toujours très amusantes non plus."¹⁷⁰ Later dat jaar dient hij opnieuw zijn opwachting te maken voor een diner maar ook deze keer klaagt hij: "Ce soir il y a ici un grand dîner pour les diplomates, ce n'est pas très amusant."¹⁷¹ Zelfs het jaar van zijn huwelijk zette hij met weinig animo in door opnieuw te spreken over een corvee: "Voilà un moment ennuyeux passé, la nouvelle année est toujours une corvée pour tout le monde."¹⁷² Het wekt dan ook weinig verbazing dat Albert lijkt te wanhopen bij de gedachte dat hij en zijn kersverse echtgenote dagenlange publieke en private plechtigheden, ceremonieën en feesten zullen moeten uitzweten tijdens en na hun huwelijk: "Les cérémonies à Munich seront courtes mais c'est ici (= Brussel) que ce sera long et ennuyeux, enfin il n'y a pas moyen de changer cela."¹⁷³ Met deze laatste zin lijkt hij blijk te geven zijn lot gelaten te ondergaan. Het was een offer dat hij echter ongetwijfeld wilde brengen ten einde op eigen benen te kunnen gaan staan en samen met Elisabeth eindelijk een eigen gezin te kunnen stichten. Toch blijft het met deze wetenschap in het achterhoofd opmerkelijk dat Albert en Elisabeth alsnog actief deelnamen aan de talrijke festiviteiten naar aanleiding van hun huwelijk, dit zowel in München als Brussel. Mijns inziens is dit één van de duidelijkste bewijzen dat ze beiden ten zeerste beseften dat hun fysieke aanwezigheid bij deze evenementen onontbeerlijk was indien ze sympathie en enthousiasme wensten los te weken bij brede lagen van de bevolking. Blijkbaar vonden ze het danig belangrijk dat hun populariteit

¹⁶⁸ AKP. Ibidem. 27 september 1900.

¹⁶⁹ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 6 bis. Brief van Albert aan Joséphine, 5 januari 1899.

¹⁷⁰ AKP. Ibidem. 16 februari 1899.

¹⁷¹ AKP. Ibidem. 27 april 1899.

¹⁷² AKP. Ibidem. 5 januari 1900.

¹⁷³ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 1092. Brief van Albert aan Elisabeth, 27 september 1900.

van meet af aan gevestigd werd, dat ze hun afkeer voor publieke manifestaties overwonnen en zich volledig lieten meevoeren op golven van massale volksvreugde. Opmerkelijk is ook dat Albert en Elisabeth verkozen om geen duur geschenk te aanvaarden vanwege de bevolking. Er was immers een nationale inzamelactie op touw gezet onder leiding van gravin de Smet de Naeyer waarbij iedereen die wilde een donatie kon doen om een huwelijkscadeau te geven aan het prinsenvaar. Albert uitte echter de uitdrukkelijke wens dat het geld geschonken zou worden aan het fonds voor werkongevallen en aan de bestrijding van tuberculose. Bovendien schonk hij zelf nog eens vijfduizend frank bovenop het ingezamelde bedrag.¹⁷⁴

Parlementaire reactie

“Aujourd’hui dimanche, à 10 heures, seront affichés conformément à la loi, dans la case vitrée de droite de l’escalier des Lions, à l’hôtel-de-ville de Bruxelles, les bans du prochain mariage du prince Albert.”¹⁷⁵

Op zondag 17 juni 1900 publiceerde de krant “La Chronique” bovenstaand bericht op de voorpagina waarmee aangegeven werd dat het huwelijk van Albert en Elisabeth conform de wet officieel zou geafficheerd worden aan het Brusselse stadhuis. Het nieuws van de verloving was reeds op 2 juni aangekondigd in het Belgisch staatsblad.¹⁷⁶ Toch werden de Senaat en de Kamer van Volksvertegenwoordigers in het Belgische parlement pas veel later officieel op de hoogte gesteld. Dit kan dus niet meer dan een mededeling pro forma geweest zijn. Desalniettemin verliep ze niet rimpelloos. De Senaat kreeg het nieuws tijdens de zitting van donderdag 5 juli 1900. Om even over half drie in de namiddag besteeg de voorzitter hertog d’Ursel het spreekgestoelte om er volgende brief voor te lezen die hij ontvangen had van minister van Financiën en Openbare Werken de Smet de Naeyer:

“Monsieur le président,
J’ai l’honneur d’être chargé par le Roi de porter à votre connaissance un heureux événement.
De son assentiment, Leurs Altesses Royales le Comte et la Comtesse de Flandre viennent de consentir au mariage de Leur Fils, Son Altesse Royale le Prince Albert de Belgique, avec Son Altesse Royale Madame la Duchesse Elisabeth en Bavière.
Je ne doute pas que, comme en toutes circonstances, le Sénat s’associera à la satisfaction de la Famille Royale.”

¹⁷⁴ AKP. Secretariaat Prins Albert. Nr. 101. *L’Etoile Belge*. 23 september 1900.

¹⁷⁵ ABZ. Dossier 10243 (fin). Nr. 4994, littera A. *La Chronique*. 17 juni 1900.

¹⁷⁶ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. p. 61.

De hertog d'Ursel voegde er haastig aan toe dat hij de koning en de koningin, de graven van Vlaanderen en prins Albert reeds uitvoerig gefeliciteerd had in naam van alle senatoren en dat de hoogheden dit ten zeerste konden appreciëren. Ook verzekerde hij Elisabeth dat ze door het hele land met open armen ontvangen zou worden en dat ze in België een onthaal en affectie zou vinden eigen aan een tweede vaderland.¹⁷⁷ Dat dit alles in de Senaat op “applaudissements unanimes” onthaald werd, hoeft weinig verbazing te wekken. In 1900 was die immers hoofdzakelijk bevolkt door edellieden; naast de voorzitter die een hertog was, zetelden er ook nog ettelijke graven, burggraven en baronnen.

De Kamer van Volksvertegenwoordigers werd nog later officieel op de hoogte gebracht. Hier moesten de leden wachten tot aan de zitting van woensdag 18 juli 1900. Dezelfde brief werd voorgelezen als die in de Senaat enkele dagen voordien. Toen de voorzitter er ook hier aan toevoegde dat hij de koninklijke familie reeds uitvoerig gefeliciteerd had in naam van de kamer, riep de socialistische politicus Emile Vandervelde: “Je demande la parole.” De voorzitter snoerde hem echter de mond door te zeggen dat hij eerst nog andere mededelingen diende te maken. Toen Vandervelde uiteindelijk dan toch het woord kreeg, protesteerde hij hevig tegen het feit dat de voorzitter felicitaties overgemaakt had in naam van de voltallige Kamer. Immers, mocht het louter gaan om een blijde familieaangelegenheid dan zouden de socialisten er geen problemen mee gehad hebben om hun gelukwensen over te maken. “Mais comme il s’agit, dans l’espèce, d’une communication officielle et que Mr. le président déclare parler au nom de la Chambre entière, nos convictions républicaines nous obligent à faire de formelles réserves.”¹⁷⁸ Vandervelde ging nog een stap verder door tevens te pleiten voor het algemeen enkelvoudig stemrecht en amnestie voor diegenen die in de strijd daarvoor in de gevangenis beland waren. Hij stelde dat het nakende huwelijk een uitgelezen kans zou zijn om “la liberté aux opprimés” te schenken. In dat geval zou de prinselijke verbintenis een gloriëdag zijn voor de democratie. Want deze laatste “attend une mesure de clémence de la part de celui qui peut la conseiller.” Meer dan bravogeroep vanuit zijn achterban op de socialistische banken leverde deze verklaring hem echter niet op. Het bewijst wel eens te meer dat politiek links in die dagen een waar strijdpunt gemaakt had van het algemeen enkelvoudig stemrecht. De vrees die prins Albert drie dagen later zou uiten in een brief aan zijn moeder omtrent mogelijk protestacties die zijn huwelijk zouden kunnen verstoren indien het in november zou plaatsvinden (zie supra), was dus terecht.

¹⁷⁷ ABZ. Dossier 10243 (fin). Nr. 4994. littera C. Sénat – Compte Rendu Analytique. Séance du jeudi 5 juillet 1900. p. 7.

¹⁷⁸ ABZ. Ibidem. Chambre des Représentants – Compte Rendu Analytique. Séance du mercredi 18 juillet 1900. pp. 14-16.

II.

De afreis naar München

Tegen september 1900 was Alberts verlangen om te trouwen danig groot dat hij meer dan ooit de dagen aftelde tot aan de afreis naar München. Dit is duidelijk op te maken uit zijn brieven. Op 28 september was het dan eindelijk zo ver en om 6u30 vertrokken de graaf en de gravin van Vlaanderen, prins Albert en hun ganse huishoudens en entourages in de richting van de Beierse hoofdstad. Albert schreef erover naar Elisabeth dat het “une vrai émigration”¹⁷⁹ was. Evrard Raskin meent dat de graven van Vlaanderen op deze manier aan de Wittelsbachs wilden tonen dat ze belangrijk en welstellend waren.¹⁸⁰ Het gezelschap was dan ook indrukwekkend in aantal. Alberts vader nam niet minder dan zes mannen mee in zijn directe gevolg. Ten eerste was er de Roy de Blicquy, luitenant-generaal en adjudant van de graaf. Ook graaf d'Oultremont vergezelde hem. Hij was een generaal-majoor op rust en tevens adjudant. Daarnaast reisden ook kolonel Burnell, majoor Terlinden en de heer Bosmans mee. Zij waren respectievelijk de paleiscommandant, de ordonnantieofficier en de secretaris van de graven van Vlaanderen. Ten slotte sloot ook dokter Melis zich aan bij het gezelschap. Hij was een arts in het huis van de koning, aangehecht bij het militair huis van de graaf van Vlaanderen.

Albert hield het op een viertal naaste volgelingen. Als eerste had hij kolonel Jungbluth aan zijn zijde. Deze adjudant diende hem sinds jaar en dag. Daarnaast kon hij ook rekenen op de steun van graaf de Henricours de Grunne, een artilleriesmajoor en oud-ordonnantieofficier; zijn secretaris Godefroid en du Roy de Blicquy, luitenant in het eerste regiment van de gidsen en tevens ordonnantieofficier.¹⁸¹

De reis duurde een tweetal dagen en op zondag 30 september 1900 kwamen Albert en zijn ouders aan in München om 20u10 in de avond. Daar werden ze opgewacht door Elisabeths ouders – hertog Karl-Theodor en zijn echtgenote – en Elisabeth zelf. Ook het personeel van de Belgische delegatie ter plekke was aanwezig. Na deze ontvangst wendde het hele Belgisch-Duitse koninklijke gezelschap zich naar het paleis van de hertog van Beieren. Tijdens een souper werden ze begroet door prins-regent Luitpold van Beieren die hen van harte welkom heette. De volgende dag brachten de Belgische hoogheden de ochtend door met

¹⁷⁹ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 1092. Brief van Albert aan Elisabeth, 27 september 1900.

¹⁸⁰ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. p 68.

¹⁸¹ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994, Littera I. Minuten van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, nr. 4411 bis.

verscheidene obligatoire bezoeken.¹⁸² Op de avond van die eerste oktober werd iedereen verwacht in het paleis van de prins-regent voor een uitgebreid galadiner ter ere van Albert en Elisabeth. Dit diner begon reeds om 17u in de Hofbalzaal. De kledingsvoorschriften waren zeer strikt. Officieren van het leger werden verwacht op te dagen in hun galakostuum. “Gewone” burgermannen dienden in hun ambtskledij of in rokkostuum te komen, bij voorkeur voorzien van een groot koninklijk Belgisch of Roemeens ordelint. Van de aanwezige dames werd verwacht dat ze zich in lange en gedecolleteerde jurken zouden vertonen, eveneens met ordelinten. Het was niet om het even langs welke weg de genodigden hun entree zouden maken. Alle koninklijke hoogheden en hun gevolg mochten de zaal betreden via de Kaiserstreppe. De overige gasten moesten door de Odysseusthor stappen in de richting van de Festsaalbautreppes. De muziek werd verzorgd door het tweede koninklijk infanterieregiment “Kronprinz” onder leiding van dirigent J. Peuppus.

Meer dan tweehonderddertig gasten waren die avond aanwezig. Naast prins-regent Luitpold, de Belgische hoogheden en Elisabeth, was een hele schare aan Europese prinsen en prinsessen van de partij. Eén van de hoogste buitenlandse gasten was koning Carl I van Roemenië. Ook het keizerlijk hof van Wenen stuurde vertegenwoordigers, evenals de huizen van Parma, Bourbon, Orléans, Hohenzollern, Braganza, Monaco en Urach. Ook vele Beierse prinsen waren uitgenodigd. Het Britse koningshuis liet zich vertegenwoordigen door een speciaal gezant Kolonel Carrington.¹⁸³ Het is geen verrassing dat koningin Victoria niet zelf aanwezig was. Overigens zou ze nauwelijks enkele maanden later in januari 1901 komen te overlijden.

Later die avond werd de traditionele “Polterabend” gehouden. Deze “kabaalavond” was een oud Duits gebruik waarbij de toekomstige echtgenoten deden alsof ze ruzie hadden. Ze gooiden het vaatwerk stuk en ruimden vervolgens symbolisch de scherven op.¹⁸⁴ De voorhanden zijnde bronnen vermelden nergens expliciet dat Albert en Elisabeth effectief met borden gegooid hebben, hoewel dit natuurlijk best mogelijk is. Het officiële verslag houdt het hoe dan ook op een soirée gehouden door hertog Karl-Theodor. Deze bestond erin dat zo’n dertig Münchense zangverenigingen postvatten voor het hertogelijk paleis te midden van een grote mensenzee. Begeleid door een militair muziekkorps brachten ze verscheidene serenades en koorliederen ten berde waarbij elke zanger een brandende toorts vasthield. Albert en Elisabeth sloegen dit tafereel gade van op het balkon van het paleis. Na afloop richtte de

¹⁸² ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera N. Verslag van Greindl aan minister Favereau. Berlijn, 4 oktober 1900.

¹⁸³ ABZ. Ibidem. Galatafel.

¹⁸⁴ WILLEQUET (J.). Albert I. Koning der Belgen. p. 35.

chefkoorleider zich tot Elisabeth. Hij wenste haar veel geluk in haar nieuwe vaderland en drukte tevens de hoop uit dat ze Beieren nooit zou vergeten. Hierop kon de toegestroomde menigte luidkeels haar sympathie voor de verloofden betuigen.¹⁸⁵

Het burgerlijk huwelijk

Hoewel Albert en Elisabeth reeds deze eerste dag vol festiviteiten en verplichtingen hadden moeten doorstaan, waren ze nog steeds niet getrouwd. De ceremonieën daartoe waren gepland voor 2 oktober. Koning Leopold II was pas die ochtend vroeg aangekomen in het station van München en zou diezelfde avond alweer vertrekken richting België. Geheel zoals hij het verlangde, stond er slechts een bescheiden ontvangstcomité klaar bestaande uit leden van zijn gevolg en van de Belgische legatie ter plekke. Vervolgens begaf de koning zich naar het koninklijk paleis waar de prins-regent hem opwachtte samen met alle Beierse prinsen. Ook ontving Leopold een telegram van de Duitse keizer die hem zijn dierbare gelukwensen toestuurde. Hoewel ze nu beiden aanwezig waren in München, stuurde de koning zelf nog een telegram naar prins Albert.¹⁸⁶

De dag kondigde zich aan als erg mooi en zonnig. Onder een blauwe hemel hadden zich dichte drommen mensen verzameld zowel op de hofplaats van de koninklijke residentie als langs de hele “Via Triumphalis”. Deze laatste vormde de zogenaamde verbindingsweg tussen het hertogelijk paleis en de koninklijke residentie. Iedereen wilde een blik opvangen van de pracht en de glans die te rapen zou vallen eens de vorstelijke huwelijksgasten en hun gevolg zouden vertrekken. Toen Elisabeth samen met haar moeder vertrok aan het hertogelijk paleis, werden ze beide op luid gejuich onthaald door de aanwezige massa. Ze reden naar de koninklijke residentie in een koets die bespannen was “à la Daumont”. Het volk bleef hen overladen met ovaties langsheen het hele parcours – dat onder meer door de Ludwigstrasse liep – tot aan de zwarte trappen van de residentie. Rijtuig na rijtuig bracht intussen alle vorstelijke gasten tot aan diezelfde residentie waar ze zich verzamelden in de vertrekken in afwachting van de huwelijksvieringen. Hierbij werden ze begeleid door leden van de militaire eredienst. Eveneens aanwezig waren verscheidene mannelijke leden van de hofhouding, hofdames en ook baron von Crailsheim.¹⁸⁷ Als minister van Buitenlandse Zaken en van het

¹⁸⁵ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera N. Verslag van Greindl aan minister Favereau. Berlijn, 4 oktober 1900. En: RASKIN (E.). Elisabeth van België. p. 68.

¹⁸⁶ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera N. Verslag van Greindl aan minister Favereau. Berlijn, 4 oktober 1900.

¹⁸⁷ ABZ. Ibidem. Allgemeinen Zeitung. 2 oktober 1900.

koninklijk huis was hij de meest aangewezen persoon om de burgerlijke plechtigheid te leiden die doorging in de Troonzaal. Om 10u30 was het dan eindelijk zover. In aanwezigheid van prins-regent Luitpold, koning Leopold II en de ouders van het bruidspaar ging de ceremonie van start. Even tevoren hadden al gasten in de zaal plaatsgenomen waarbij imposante hellebaardiers aan de ingangdeuren met hun staf luid op het parket bonkten telkens een koninklijke hoogheid binnenkwam. “L’Etoile Belge” was niet te spreken over de toiletten die de Beierse hofdames en gasten droegen en bestempelde hun intrede als “l’enterrement du bon goût.” De prinsessen kregen wel een goed rapport over hun toiletten.¹⁸⁸ Op aansturen van de ceremoniemeester betrad baron von Crailsheim – helemaal in het rood gekleed – de zaal, gevolgd door de griffier, de dienstdoende kapitein-generaal en de adjudantgeneraal, de dames en heren uit de persoonlijke dienst van het bruidspaar en de heren uit de dienst van de getuigen. Deze laatste waren prins Rupprecht van Beieren en hertog Siegfried, respectievelijk de schoonbroer en de neef van Elisabeth.¹⁸⁹ Alvorens het burgerlijk huwelijk te voltrekken, hield von Crailsheim een toespraak. Die bestond er vooral in de historische banden die reeds eeuwen bestonden tussen België en Beieren in de verf te zetten: “Ein Jahrhundert lang herrschte das Haus Bayern über Holland und damit auch über Theile des heutigen Belgiens, und zweimal im Laufe der späteren Zeit stand der Übergang der Niederlande an die Dynastie Wittelsbach in Frage.”¹⁹⁰ Hiermee doelde hij op de vijf leden van het huis van Beieren die in de veertiende en vijftiende eeuw graven van Holland-Zeeland-Henegouwen waren geweest. Ook vermeldde hij in zijn speech dat zes Beierse vorsten in de veertiende en de zeventiende eeuw het ambt van prins-bisschop van Luik hadden bekleed en tevens dat het belangrijkste ziekenhuis van Luik genoemd was naar Beieren¹⁹¹: “Noch trägt in Lüttich ein großes Hospital aus den Tagen des Bischofs Herzog Ernst von Bayern die Bezeichnung ‘Maison de Bavière’. Noch sind die Verdienste unvergessen, welche Fürst Max Emanuel sich als Statthalter um die damals so schwer heimgesuchten Niederlande erwarb.”¹⁹² Met dit laatste verwees hij naar Maximiliaan Emmanuel, keurvorst van Beieren die vanaf 1691 gouverneur-generaal van de Oostenrijkse Nederlanden was geweest. Evrard Raskin nuanceert de inhoud van deze speech sterk. Hij wijst erop dat de Nederlanden en Beieren nooit een politieke eenheid vormden of hetzelfde staatshoofd hadden. Ook kenden ze geen gemeenschappelijke cultuur of waren er artistieke of culturele uitwisselingen. De enige band bestond erin dat enkele leden van het huis

¹⁸⁸ KBA. Kranten op microfilm. “Le mariage de SAR le Prince Albert” in: *L’Etoile Belge*, 5 oktober 1900.

¹⁸⁹ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera N. Programm über die Trauungs-Feierlichkeit.

¹⁹⁰ ABZ. Ibidem. *Allgemeinen Zeitung*. 2 oktober 1900.

¹⁹¹ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. p. 69.

¹⁹² ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera N. *Allgemeinen Zeitung*. 2 oktober 1900.

der Wittelsbachs in bepaalde delen van wat later België zou heten, politieke functies als leenmannen van de Duitse keizer of als aangestelden van de Oostenrijkse keizer hebben uitgeoefend.¹⁹³ Toch sprak von Crailsheim deze woorden zeker niet zomaar uit. Hij wilde duidelijk de indruk wekken dat Elisabeth via haar voorvaderen reeds eeuwen verwant was met België en dat ze dus als het ware voorbestemd was om er ooit koningin van te worden. In deze paste hij een vorm toe van “invention of tradition.” Nochtans zou de Franse schrijver Jacques Bainville het Huis Wittelsbach later typeren als “een zwaarmoedig en fijnzinnig ras, onderhevig aan stemmingen van geestdrift en afkeer, een begaafdheid die wellicht meer geschikt is voor de kunst en geestelijke arbeid dan voor de hoge ambities van de politiek.”¹⁹⁴ Deze beschrijving wekt niet spontaan associaties met een sterk leidersgeslacht op.

Ook in het heden zocht von Crailsheim parallellen tussen de beide landen en daarbij ging hij heikele punten niet uit de weg: “Auch in unsern Tagen haben Bayern und Belgien vieles gemeinsam. Beide Staaten sind zum Theil aus früher selbständigen Gemeinwesen zusammengefügt, und es ergeben sich daraus Gegensätze, deren friedlicher Ausgleich die stete Aufgabe der Regierungen bildet.” Waarschijnlijk tot groot genoegen van Elisabeth ging hij verder door te stellen dat in beide landen kunst reeds honderden jaren diepgeworteld zat waardoor ze een grote invloed uitoefenden op vele gebieden van de menselijke creatieve bezigheid. Hij sloeg echter meteen daarna een oerconservatieve noot aan door te verklaren: “In beide Staaten wohnt ein kräftiges, selbstbewusstes Volk, das Neuerungen mit Vorsicht gegenübertritt, aber in Freud und Leid treu zu seinem Regentenhause steht und festhält an den bewährten monarchischen Institutionen, innerhalb deren alle Aeußerungen des modernen Lebens ihre beste Besthätigung und ihre reichste Entfaltung finden.” Een ode aan de monarchie dus, die als geen ander de vernieuwingen die de moderniteit met zich meebrengt weet te assimileren met oude waarden en tradities. Typerend is ook het feit dat hij er de nadruk op legde dat het om een huwelijk uit liefde ging. Zoals gezegd werd hiermee een loopje met de waarheid genomen in die zin dat het oorspronkelijk om een gearrangeerde verbintenis ging, maar toch stelt hij “daß der Bund, der in dieser Stunde geschlossen wird, ein Bund der Herzen ist, gegründet auf innigste gegenseitige Zuneigung.”¹⁹⁵ Vervolgens werd overgegaan tot het eigenlijke afleggen van de trouwgeloften en daarmee zat het burgerlijk huwelijk erop. Nu was het wachten tot alles in gereedheid gebracht was om over te

¹⁹³ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. p. 69.

¹⁹⁴ WILLIQUET (J.). *Albert I. Koning der Belgen*. p. 16.

¹⁹⁵ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera N. *Allgemeinen Zeitung*. 2 oktober 1900.

gaan tot het kerkelijk huwelijk. Toen dat het geval was, lichtte de ceremoniemeester de prins-regent hierover in waarna het hele gezelschap zich naar de kerk kon begeven.¹⁹⁶

Het kerkelijk huwelijk

Om elf uur al werd iedereen vervolgens verwacht in de Allerheiligen-Hofkirche voor de kerkelijke huwelijksplechtigheid. Hoewel deze vlakbij gelegen was, werden het bruidspaar en de andere koninklijke aanwezigen toch plechtig begeleid door koninklijke lijfwachten tot in de kerk. Ook deze plechtigheid was tot in de puntjes georchestreerd. Iedereen was vooraf een vastgestelde zitplaats toegewezen conform zijn of haar rang en stand.

Ook de wijze waarop iedereen de kerk binnentrad, was nauwkeurig vastgelegd. Eerst betrad een voorhoede bestaande uit kameniers, (vleugel)adjudanten, officieren, de voornoemde baron von Crailsheim en de ceremoniemeester de kerk. Vervolgens was het de beurt aan Elisabeth zelf. Ze droeg een witsatijnen bruidskleed met een vier meter lange sleep die gedragen werd door een page getooid in blauw en wit (= de Beierse kleuren).¹⁹⁷ In haar haren droeg ze een fonkelend diadeem dat ze cadeau gekregen had van haar schoonmoeder de gravin van Vlaanderen. Ook was haar hoofd bedekt met een lange sluier in tule die de lengte van de sleep volgde.¹⁹⁸ Om haar boezem droeg ze een bustier bezet met fuchsia briljanten – een huwelijksgeschenk van Albert – en her en der op haar jurk waren groene mirtentuiltjes aangebracht. Aan haar rechterzijde werd ze begeleid door koning Leopold II. Van hem had ze overigens een diamanten snoer en diadeem cadeau gekregen.¹⁹⁹ Hij had een Belgisch generaalsuniform aangetrokken dat met goud bestikt was. Ook droeg hij het lint van de Hubertusorde. Links van Elisabeth liep prins-regent Luitpold. Ook hij droeg een legeruniform en was net als de overige Beierse prinsen voorzien van het Hubertuslint. Dit aanzicht werd door “L’Etoile Belge” omschreven als: “l’hiver qui venait présenter le printemps.”²⁰⁰

Na dit drietal maakte prins Albert zijn opwachting. Hij was getooid in het majooruniform van het Belgische regiment der grenadiers en het Hubertuslint.²⁰¹ Op zijn hoofd droeg hij de bijhorende “kolbak”, een berenmuts.²⁰² Ook hij werd begeleid: rechts van hem liep zijn oom koning Carl I van Roemenië en links liep zijn moeder de gravin van

¹⁹⁶ ABZ. Ibidem. Programm über die Trauungs-Feierlichkeit.

¹⁹⁷ LAMBRECHTS (L.). De twee levens van koningin Elisabeth. p. 30.

¹⁹⁸ DE JONGE (R.). Koningin Elisabeth. p. 56.

¹⁹⁹ VACHAUDEZ (C.). Koninklijke Juwelen. p. 98.

²⁰⁰ KBA. Kranten op microfilm. “Le mariage de SAR le Prince Albert” in: L’Etoile Belge, 5 oktober 1900.

²⁰¹ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera N. Allgemeinen Zeitung. 2 oktober 1900.

²⁰² LAMBRECHTS (L.). De twee levens van koningin Elisabeth. p. 30.

Vlaanderen. Na hen traden nog samen de graaf van Vlaanderen en de moeder van Elisabeth aan en vervolgens ook nog aartshertogin Maria van Oostenrijk aan de zijde van hertog Karl-Theodor, de vader van Elisabeth. De slepen van de jurken van alle vrouwen werden in de kerk gedragen door hofdames. Op de weg er naartoe en op trappen namen koninklijke pages die taak voor hun rekening. De rest van de suite werd gevormd door niet minder dan zestien paren en trio's, allen van koninklijken bloede.²⁰³ Voortgestuwd door orgelmuziek betrad het koninklijke gezelschap de Allerheiligen-Hofkirche waar ze ontvangen werden door Monseigneur von Stein, aartsbisschop van München, die het huwelijk zou inzegenen. Hij straalde letterlijk in zijn gouden kazuifel, met een gouden mijter op het hoofd en een gouden staf in de hand. Helaas had hij geen gouden stem. "L'Etoile Belge" betreurde: "On peut être un grand saint et articuler moins bien que Sarah Bernhardt."²⁰⁴

Schikking van de zitplaatsen in de Allerheiligen-Hofkirche.

²⁰³ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera N. Anlage zum Programm der Trauungsfeierlichkeit.

²⁰⁴ KBA. Kranten op microfilm. "Le mariage de SAR le Prince Albert" in: *L'Etoile Belge*, 5 oktober 1900.

De kerkviering begon met het wijden van de ringen. Daarna besteede de aartsbisschop de treden van het altaar. Hierop wendde de ceremoniemeester zich tot prins Albert en troonde hem mee richting altaar waar hij plaatsnam op een knielbank. Albert werd op de voet gevolgd door zijn persoonlijke adjudant. Vervolgens nodigde de ceremoniemeester ook de bruid uit om hetzelfde te doen en aan de linkerkant van Albert plaats te nemen. Ook zij werd op de hielen gezeten door een hofdame en een kamerheer. Vooraleer over te gaan tot het afleggen van de trouwgeloften, hield ook hier de aartsbisschop een korte toespraak. De aanwezigen in de kerk mochten deze zittend aanhoren. Hierin bespeelde hij vooral religieuze thema's en waarschuwde hij het bruidspaar ervoor dat de verbintenis die ze onder de ogen van God sloten, een ernstige zaak was: "Denn fortan gibt es zwischen Ihnen Beiden nicht noch ein Getheiltes, sondern vorwiegend nur Gemeinsames, so daß Sie vereint durch das ganze Leben wandeln und wirken sollen, bis der Tod Sie scheidet." Opmerkelijk is vooral de persoonlijke boodschap die hij aan zowel Albert als Elisabeth meegaf en die een treffende illustratie was van de algehele verwachtingen die aan hen gesteld werden. Aan Albert vertelde hij dat indien God ooit zou beslissen de kroon op zijn hoofd neer te laten, zijn roem doorheen het hele land zou varen. Die roem zou hij volgens de bisschop vooral verwerven omwille van zijn vriendelijkheid en toewijding, zijn lankmoedige en vergiffenisvolle liefde, zijn vaderlijke goedheid en zijn nauwgezette bezorgdheid om het welzijn van al zijn onderdanen. Elisabeth wenste hij toe dat zij ooit geprezen zou mogen worden als de liefhebbende moeder van haar onderdanen, als de helpster van de armen, als de toevlucht voor de verdrukten en als het lichtend voorbeeld van christelijke naastenliefde in daden en werken die waarachtig goed uitgevoerd zijn.²⁰⁵ Beide werden ze hier als haast religieuze figuren voorgesteld. Albert leek wel een herder die over zijn kudde waakte en die zich steeds inzette om al zijn onderdanen als een goede huisvader en vol naastenliefde te bejegenen. De parallel met de figuur van Jezus Christus is in deze voor de hand liggend. Die tussen Elisabeth en de maagd Maria is zo mogelijk nog opvallender. Haar werden moederlijke eigenschappen toegedicht die zo weggeplukt leken te zijn uit een ode aan de Moeder Gods. Retrospectief waren deze woorden op dat moment ontzettend profetisch. Tijdens en na de eerste wereldoorlog zou hun imago inderdaad mythische proporties aannemen als koning-ridder en koningin-verpleegster.

Na deze toespraak nodigde de aartsbisschop Albert en Elisabeth uit om elkaar het wederzijdse jawoord te geven. Alle aanwezigen in de kerk gingen op dat moment rechtstaan. Eerst dienden Albert en Elisabeth conform het protocol nog de toestemming te krijgen om

²⁰⁵ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera N. Allgemeinen Zeitung. 2 oktober 1900.

effectief te mogen huwen. Deze moesten ze behalen bij hun ouders en ook bij de aanwezige vorsten prins-regent Luitpold en koning Leopold II. Dit deden ze door zich met hun gelaat naar hen te keren waarna de voornoemden met een korte hoofdknik hun zegen gaven. Vervolgens kon het bruidspaar dan eindelijk met luid hoorbare stem hun jawoord uitspreken. Lut Lambrechts maakt hierbij gewag van een eigenaardig voorval. Koning Leopold II zou bij het aanschouwen van dit tafereel plots danig ontroerd geraakt zijn dat hij zich in tranen liet neervallen op de knieën.²⁰⁶ Raskin durft opnieuw sterk te twijfelen dat hij dit effectief deed en wijt het verhaal aan de ongebreidelde fantasie van een journalist. Hierna werden de zo-even gewijde ringen uitgewisseld en tot slot van de trouwakte werd het kersverse bruidspaar nog gezegend. Hiervoor knielden ze beide neer.²⁰⁷

Nu de kerkelijke inzegening voltrokken was, was het tijd voor nog een protocollaire handeling. Het Beierse gevolg dat Elisabeth tot op dat moment omgeven had, trok zich nu symbolisch terug en werd vervangen door haar nieuwe Belgische gevolg. Met dit gebaar werd in de voetsporen getreden van een traditie die reeds vele eeuwen aangehouden werd. Ook Marie-Antoinette moest in 1770 bij haar aankomst in Frankrijk afscheid nemen van al haar Oostenrijkse volgelingen. Sterker nog, ze werd volkomen “gede-austriceerd”. Op een eiland in de Rijn, pal op de grens tussen Frankrijk en Oostenrijk was een tijdelijk paviljoen ineen getimmerd met twee ingangen en twee volkomen identieke kamers (voor elke natie één). Marie-Antoinette betrad het langs de Oostenrijkse zijde waarna ze niet alleen haar Oostenrijkse gevolg vaarwel moest zeggen maar tevens ontdaan werd van al haar Oostenrijkse bezittingen. Dit betekende dat ze zelfs haar bruidskledij moest uittrekken, tot en met haar kousen en ondergoed. Poedelnaakt werd ze vervolgens overgedragen aan de Fransen waarna ze gehuld werd in kleren die vervaardigd waren in Frankrijk. Deze symbolische daad van toe-eigening was er op gericht dat de bruid niks van haar buitenlandse hof bij zich zou houden. Zelfs haar favoriete Weense mopshond werd de toegang tot het Franse grondgebied ontzegd.²⁰⁸ Meer dan een tachtig jaar later was dit ritueel in een afgezwakte versie nog steeds in voege bij het huwelijk van Leopold en Maria-Hendrika in 1853. Ook toen vond er een officiële overdracht plaats. Aan de hand van de Oostenrijkse bisschop prins Schwarzenberg en geëscorteerd door twaalf lansknachten en zes hellebaardiers, betrad de aartshertogin een tot neutraal gebied verklaarde zaal van het hotel Biolley in Verviers. Na een uitwisseling van plichtplegingen was het graaf O’Sullivan de Grass, de Belgische gezant in Wenen, die haar

²⁰⁶ LAMBRECHTS (L.). *De twee levens van koningin Elisabeth*. p. 30.

²⁰⁷ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera N. Programm über die Trauungs-Feierlichkeit.

²⁰⁸ FRASER (A.). *Marie Antoinette*. pp. 80-82.

naar “België” bracht in het andere gedeelte van het kasteel waar de koninklijke familie op haar wachtte.²⁰⁹ Gelukkig voor Elisabeth was dit ritueel tegen 1900 nog verder afgezwakt tot het verwisselen van haar gevolg en hoefde ze zich niet langer te onderwerpen aan een eerder vernederende overdracht, laat staan dat ze zich moest ontdoen van haar bruidskledij.

De kerkelijke viering liep nu stilaan ten einde. Aartsbisschop von Stein zegde een heilige mis op terwijl de koninklijke Vokalkapelle gezongen ten berde bracht. Het “Ave Verum” van Mozart werd gespeeld en een sopraan zong het “Ave Maria”. Na een Te Deum Laudamus en de slotzegen zat de ceremonie er helemaal op. De aartsbisschop en de rest van de geestelijkheid trokken zich terug in de sacristie en hetzelfde legertje aan kameniers, adjudanten als even tevoren evenals de baron von Crailsheim verliet de kerk. De volgorde waarin de koninklijke hoogheden de kerk uitstapten, verschilde enigszins gezien Albert en Elisabeth nu een volwaardig echtpaar waren. Ze liepen dan ook samen als eersten de kerk uit. Na hen kwam koning Leopold II met aan zijn linkerkant de prins-regent, gevolgd door de duo’s koning Carl I van Roemenië en de gravin van Vlaanderen en de graaf van Vlaanderen samen met de moeder van Elisabeth. De rest van de suite verliep identiek zoals bij het binnenkomen. Het hele gezelschap keerde nu terug naar de troonzaal van het paleis. Daar namen Albert en Elisabeth de eerbewijzen en felicitaties van alle aanwezigen in ontvangst. Op hetzelfde moment werd in het belendend vertrek het trouwregister ondertekend door de getuigen.²¹⁰

Om 14u werden twee diners gegeven ter ere van het bruidspaar. Het eerste vond plaats in het paleis van hertog Karl-Theodor voor alle aanwezige Beierse en andere prinsen. De ambtenaren en het personeel van de Belgische diplomatieke afvaardiging mochten aan tafel aanschuiven bij de grootmaarschalk van de prins-regent.²¹¹ Koning Leopold II bleef geen minuut langer dan nodig en vertrok reeds om 17u terug richting België. Net als bij zijn aankomst die ochtend weigerde hij ook nu alle honneurs. De graaf en de gravin van Vlaanderen vertrokken die avond incognito om 22u30 aan het station. Ze werden er uitgewuifd door de ouders van Elisabeth, enkele Beierse prinsen en prinsen van Hohenzollern en het personeel van de Belgische legatie.²¹²

²⁰⁹ VAN DEN BERGHE (J.). *De schaduw van de kroon*. pp. 45-46.

²¹⁰ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera N. Programm über die Trauungs-Feierlichkeit.

²¹¹ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. p. 69.

²¹² ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera N. Verslag van Greindl aan minister Favereau. Berlijn, 4 oktober 1900.

Albert bleef samen met Elisabeth achter in Beieren. De volgende dag al zouden ook zij vertrekken naar België waar ze hun Blijde Intrede zouden maken in Brussel. Daar werd intussen alles in gereedheid gebracht om hen een spetterende ontvangst te bezorgen.

III.

Vlaggen

De autoriteiten in Brussel waren reeds dagen- en wekenlang bezig met het treffen van voorbereidingen voor de blijde intrede in de Belgische hoofdstad. Hierbij wilden ze liefst niks aan het toeval overlaten en daarom legden ze alles op voorhand tot in de puntjes vast. Ook wilde men koste wat het kost verhinderen dat er fouten uit slordigheid gemaakt zouden worden die tot een diplomatiek incident zouden kunnen leiden. Zo was het geen sinecure om te beslissen welke nationale vlaggen er precies uitgehangen zouden worden. Er was twijfel of men enkel de Belgische vlag moest uithangen aan de openbare gebouwen, dan wel of ook de Beierse wit-blaauwe vlag gehesen moest worden. Op het Ministerie van Buitenlandse Zaken zocht men daarom in de archieven naar aanwijzingen over hoe dergelijke dilemma's in het verleden opgelost werden. Zo dook men een uitgave van het Belgisch Staatsblad op van woensdag 24 augustus 1853. De latere Leopold II was toen net in het huwelijksbootje gestapt met de Oostenrijkse Maria-Hendrika.²¹³ In het onofficiële gedeelte werd geschreven: “Lundi matin des Te Deum solennels ont été chantés dans toutes les villes du Royaume. Le Drapeau National flottait sur tous les édifices publics, partout un grand nombre de particuliers avaient décoré leurs maisons et arboré les couleurs nationales.” Ook wierp men een licht op de huwelijken van de prinsessen Charlotte en Stéphanie.²¹⁴

Deze eerste was de dochter van koning Leopold I en was op 27 juli 1857 in Brussel getrouwd met de Oostenrijkse aartshertog Maximiliaan.²¹⁵ Prinses Stephanie was de tweede dochter van koning Leopold II. Zij was op 10 mei 1881 gehuwd met aartshertog Rudolf, kroonprins van Oostenrijk-Hongarije.²¹⁶ Helaas moest men constateren dat er uit de verslagen van deze huwelijken geen nuttige informatie te rapen viel omtrent het gebruik van buitenlandse vlaggen. Wel ontdekte men in een uitgave van het Belgisch staatsblad uit 1867

²¹³ VAN DAELE (H.). *Zes Koninginnen*. p. 34.

²¹⁴ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera O. Les Drapeaux Bavarois aux Edifices Publies.

²¹⁵ VAN DAELE (H.). en WEBER (P.). *Tien Prinsessen*. p. 16.

²¹⁶ Ibidem, p. 50.

(2de trimester, pagina 2420) dat naar aanleiding van het huwelijk van de graaf en de gravin van Vlaanderen geen “drapeaux aux couleurs étrangers” opgehangen waren aan openbare gebouwen. Uiteindelijk boog de voltallige ministerraad zich over het probleem en werd beslist om op de dag van het huwelijk zelf enkel de Belgische vlag te hijsen, terwijl tijdens de feesten in Brussel de beide nationale vlaggen zouden worden uitgehangen. Behalve het nationaal paviljoen tooiden alle acht de ministeriële departementen zich op zaterdag 6 oktober 1900 in zowel de Belgische als de Beierse vlag. Daartoe had de minister van Buitenlandse Zaken de chef-materiaal er de opdracht toe gegeven om de acht noodzakelijke vlaggen te bestellen en de fabrikant ertoe aan te sporen om ze tijdig te bezorgen aan de verschillende ministeries met de facturen erbij gevoegd. “Il y aura de l’uniformité dans la dimension des couleurs bavareses et des facilités pour le payment.”²¹⁷

De reis naar Brussel

Op woensdag 3 oktober 1900 vertrokken Albert en Elisabeth met de trein richting België. De rit liep van Tegernsee tot in Brussel en hield een eerste keer halt in Keulen waar het paar een hele dag doorbracht. Op 5 oktober vertrokken ze om 10u30 's morgens opnieuw richting Brussel. Onderweg hielden ze halt in Herbesthal, Verviers, Luik, Tienen en Leuven. Behalve in Tienen gingen deze haltes overal gepaard met een korte ontvangstplechtigheid. Rond 14u30 arriveerde de koninklijke trein in het Noordstation in Brussel. Daar werden Albert en Elisabeth opgewacht door koning Leopold II, prinses Clémentine, de graven van Vlaanderen en Alberts zussen en schoonbroers. Zij waren allen zo'n half uur voordien gearriveerd. De gravin van Vlaanderen droeg een mauve jurk versierd met zwart Chantilly-borduursel en een medaillon in de stijl van Lodewijk XV afgezet met fijne parels. Prinses Henriette had een blauw satijnen kleed aan met een borststuk van kant. Haar zus Joséphine droeg een toilet van zwart satijn met wit oplegsel.²¹⁸ Toen Elisabeth als eerste uitstapte daalde er een stilte neer onder alle toeschouwers. Samen met Albert wendde ze zich tot de koning die haar langdurig in zijn armen nam. Hetzelfde deed hij met de prins. De Brusselse burgemeester Emile De Mot die eveneens present was, hield een korte toespraak. “L’Etoile Belge” bekritiseerde de versieringen die aan het stationsgebouw en het nabijgelegen Rogierplein aangebracht waren en meende dat ze veel te overdadig waren. Over de stations van Verviers en Luik beweerde de krant dan weer het omgekeerde en ze betreurde dat de prinses in zulke povere

²¹⁷ ABZ. Dossier 10243 (début). Nr. 4994. Littera O. Les Drapeaux Bavarois aux Edifices Publies.

²¹⁸ KBA. Kranten op microfilm. “L’Arrivée à Bruxelles” in: *L’Etoile Belge*. 7 oktober 1900.

omstandigheden ontvangen was. Binnen in het station werd Elisabeth getrakteerd op een uitvoering van de Brabançonne gezongen door tweehonderd schoolkinderen uit Sint-Joosten-Noode. Een journalist merkte niemand minder dan priester Daens op die met de glimlach op de lippen de politieagenten probeerde te overhalen om hem binnen te laten.

Van daaruit trok men per rijtuig in een stoet via de Kruidtuinlaan en de Regentschapsstraat naar het koninklijk paleis. Langsheen het parcours had zich sedert enkele uren een grote massa volk opgesteld. In hun ongeduld waren deze mensen slechts met moeite in toom te houden door de ordediensten. Overal hingen Belgische, Beierse en Congoese vlaggen uit en verdrongen nieuwsgierigen zich aan vensters en op balkons. Op het paleis werden Albert en Elisabeth voorgesteld aan premier Desmet de Naeyer en de rest van de regering. Daarna liep het gezelschap door naar het grote ontvangtsalon waar koningin Maria-Hendrika op hen wachtte, bijgestaan door haar dochter Clémentine. De koningin droeg een jurk van zilverdamast versierd met gaas en geborduurde knopen van witte zijde in de stijl van Lodewijk XV. Clémentine had een hemelsblauw toilet aan van satijn met daarboven Brugse bloemenkant. De koningin begroette Elisabeth erg hartelijk en omhelsde haar innig. Was ze als Oostenrijkse aartshertogin misschien blij dat een Duitstalige prinses de koninklijke rangen vervoegde? De voltallige koninklijke familie trok zich nu voor even terug in het blauwe salon waar geen pottenkijkers gewenst waren en de poorten dicht gingen. Nauwelijks enkele minuten later begaf iedereen zich naar het witte salon waar de voorstelling volgde van de dignitarissen van de huizen van de koning, de koningin en prinses Clémentine. Even na 15u nam het gezin van de graven van Vlaanderen afscheid en keerde het onder massale belangstelling terug naar het nabijgelegen paleis aan het Koningsplein. Daar verscheen het kersverse paar op het balkon waar ze beiden uitgebreid de toegestroomde massa begroetten. Elisabeth wierp kushandjes naar het publiek dat het gebaar enthousiast onthaalde. De dag werd om 19u afgesloten met een familiediner op het koninklijk paleis in het gezelschap van de koning en de koningin. In Brussel bleef de hele avond lang veel volk op de been. Mensen genoten van het uitgestelde zomerweer in de boulevards en op terrasjes. Sommigen gingen ook een kijkje nemen aan de Beurs waar alles in gereedheid gebracht werd voor de komende feestelijkheden.²¹⁹

Op zaterdag werd enkel een plechtige mis gehouden in de kathedraal van Sint-Michiël en Sint-Goedele. De grote feestelijkheden waren gepland voor zondag 7 oktober. Eerst zouden de prinsen plechtig ontvangen worden op het Brusselse stadhuis waarna ze aan de

²¹⁹ KBA. Kranten op microfilm. "La Joyeuse Entrée" in: L'Etoile Belge. 8 oktober 1900.

Beurs een defilé van schoolkinderen en verenigingen zouden aanschouwen. Het Franse tijdschrift “L’Actualité” berichtte uitvoerig over deze dag in de uitgave van 21 oktober 1900²²⁰ en ook de krant “La Gazette” volgde de gebeurtenissen van op de eerste rij en bracht in de editie van 8 oktober uitgebreid verslag uit van wat zich de vorige dag had afgespeeld. De krant had niet gedacht ooit nog een uitbundig volksfeest mee te maken: “ils étaient persuadés que jamais ils ne verraient spectacle analogue à celui de cette joyeuse entrée” (hiermee verwijzend naar de mensen die de Blijde Intrede van Leopold en Maria-Hendrika in 1853 nog meegemaakt hadden). Men was dan ook in de wolven dat de Blijde Intrede van Albert en Elisabeth zo’n immense volksvreugde opgewekt had. De toon van het verslag is er één van euforie en trots die makkelijk geïnterpreteerd zou kunnen worden als een zucht van opluchting dat na jaren van algeheel misnoegen over de Belgische monarchie er eindelijk weer een frisse wind waaide.²²¹ Dat het om een erg koningsgezinde krant gaat, zal blijken uit de talrijke hoogst flatterende beschrijvingen van het prinsenpaar en ook uit het feit dat er opgelucht adem gehaald wordt dat de socialisten de plechtigheden niet rechtstreeks verstoord hebben: “A la Bourse, trop bien gardée, il n’était pas possible non plus que des socialistes, n’obéissant pas au mot d’ordre donné, se livrent à des manifestations déplacées.”²²² Dit hadden ze immers eerder wel al gedaan toen Albert en Elisabeth onderweg waren van Beieren naar Brussel. Toen ze halt hielden in Verviers wilde een aantal socialistische politici een petitie overhandigen die pleitte voor amnestie voor gevangenen arbeiders. Ze beweerden hiervoor toelating gekregen te hebben, maar het werd hen uiteindelijk toch verboden. Jungbluth, de ordonnansofficier van Albert, keek er persoonlijk op toe dat de petitie niet overhandigd zou worden. Hij meende dat het een ongepast gebaar was dat de feestvreugde zou verstoren. De actievoerders reageerden furieus ook al omdat ze van mening waren dat ze een groot deel van de plaatselijke bevolking vertegenwoordigden. Hun delegatie bestond namelijk uit één schepen, vier gemeenteraadsleden, twee provincieraadsleden en een bestendig gedeputeerde. Als teken van protest verlieten de politici het station terwijl ze “amnestie” en “algemeen stemrecht” scandeerden. Ook bij de passage in Luik bleven enkele socialistische politici ostentatief weg terwijl hun aanhangers borden droegen met de slogans “Leve de amnestie” en “Leve het algemeen stemrecht”. Bij de aankomst in Brussel werd evenzeer gemanifesteerd. Toen de stoet met Elisabeth en Albert van het Noordstation naar het

²²⁰ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Leopold II. Nr. 88. “Les Fêtes de Bruxelles” in: *L’Actualité*, 21 oktober 1900.

²²¹ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. *La Gazette*, 8 oktober 1900. (inleiding).

²²² SAB. Ibidem. *La Gazette*, 8 oktober 1900 (Dans la foule – Porte de Schaerbeek).

koninklijk paleis trok, schreeuwden verscheidene toeschouwers luidkeels dat ze amnestie en algemeen stemrecht wensten.²²³

De dag van de Blijde Intrede zelf bleef het betrekkelijk kalm, hoewel deze rust misschien bedrieglijk was. Voorafgaand aan het defilé voor de Beurs waren er weldegelijk relletjes, veroorzaakt door socialisten. Nochtans had de burgemeester vooraf contact opgenomen met de leiders van de Brusselse socialisten (de eerdergenoemde Emile Vandervelde, Antoine Delporte en Louis de Brouckère) en hen gevraagd om niet te manifesteren op 7 oktober. Zij hadden dit allen geaccepteerd.²²⁴ Toch had zich ter hoogte van de Rijkeklarenstraat plots een groep van zo'n tweehonderdvijftig jonge socialisten verzameld die met het insigne van de socialistische partij in het knoopsgat en wapperend met rode vlaggetjes de deelnemers aan het defilé de pas probeerden af te snijden. Aanvankelijk kon de politie hier weinig tegen ondernemen gezien ze op die plek met te weinig in aantal was. De manifestanten deelden rake klappen uit aan de aanwezige agenten en slingerden hen het verwijt "tête de moineau" naar het hoofd.²²⁵ Hiermee verwezen ze naar Jules Moineau, een socialistische arbeider die reeds tien jaar opgesloten zat in de gevangenis van Leuven en waarvoor vanuit socialistische hoek amnestie gevraagd werd.²²⁶ Verscheidene verontwaardigde omstanders gaven de herrieschoppers een koekje van eigen deeg en sloegen terug. Een agent was intussen versterking gaan zoeken en al gauw kwamen zo'n twintig van zijn collega's en twee compagnieën van de jagers te paard aangerukt om de situatie onder controle te krijgen. De aanwezige kinderen schreeuwden inmiddels de kreten "Vive le Roi!" en "Vive le Prince Albert!" De jagers sloten de rangen, stapten traag achteruit en duwden de massa zo langzaam maar zeker naar achteren. Enkele slimme manifestanten zagen echter hun kans schoon om de bretellen van de zakken van deze mannen los te haken zodat ze terug bij af waren. Uiteindelijk moest men er een derde en later zelfs een vierde compagnie bijhalen om de orde opnieuw te herstellen.²²⁷ De socialistische manifestanten gaven het echter nog niet op en probeerden nu een andere tactiek uit. In plaats van gezamenlijk *en masse* te manifesteren splitsten ze zich op in kleine groepjes van twee of drie man die zich (ontdaan van alle uiterlijke socialistische kentekens) subtiel mengden onder de talrijke verenigingen die deelnamen aan het defilé. Op die manier hoopten ze ongemerkt tot aan de Beurs te kunnen meestappen om daar alsnog amok te maken. Een agent die de relletjes even tevoren nog had

²²³ RASKIN (E.). Elisabeth van België. p. 73.

²²⁴ Ibidem. p. 74.

²²⁵ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. La Gazette. 8 oktober 1900. (Graves Bousculades).

²²⁶ RASKIN (E.). Elisabeth van België. p. 73.

²²⁷ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. La Gazette. 8 oktober 1900. (Graves Bousculades).

helpen bedwingen, herkende echter enkelen onder hen en begreep al gauw wat er aan de hand was. Hij schoot onmiddellijk in actie en plaatste verscheidene agenten aan weerszijden van de stoet die voorbij marcherende verenigingen nauwlettend in het oog hielden. Systematisch haalden ze er alle mannen uit die niet voorzien waren van de insignes van de vereniging waarbij ze meeliepen en bijgevolg makkelijk te herkennen waren als incognito manifestanten. Velen onder hen bleken dronken te zijn en maakten een hels kabaal toen ze ontmaskerd en uit de stoet geplukt werden. Ze werden stuk voor stuk terug in de menigte geduwd waar ze door toeschouwers op hoongelach onthaald werden.

Deze aanpak had ook onverwachte gevolgen. Eén man die weldegelijk lid was van een vereniging, had zijn insigne verloren en werd per abuis geïdentificeerd als een socialistische oproerkraaiër. Totaal verbouwereerd smeekte hij de agenten om hem alsnog mee te laten defileren, maar zij waren gebonden aan hun strikte orders om niemand door te laten zonder kenteken. Even later passeerde een fanfare waarvan de drager van de partituren evenmin zijn insigne op zak had en op zijn beurt onverbiddelijk uitgesloten werd uit het defilé. Het hoofd van het gezelschap ging zich vervolgens beklagen bij een politiecommissaris: “Nous devons jouer le même air tout le temps, monsieur le commissaire”²²⁸

Aangezien deze incidenten zich eerder in de marge van de Blijde Intrede voordeden en de politie vrij doortastend optrad, bleven de gevolgen al bij al beperkt. De koninklijke familie die de hele dag door alle aandacht naar zich toetrok, heeft nooit hinder ondervonden van enige protesten.

De Blijde Intrede in Brussel

Net als op de dag van hun huwelijk, hing er op zondag 7 oktober een stralende zon boven de stad. Reeds om 7u 's ochtends gingen de graven van Vlaanderen naar de mis in de kerk van Sint Jacob op de Koudenberg. Een uur later deden de koning, de koningin en prinses Clémentine hetzelfde. Zij lokten vele nieuwsgierigen die echter vooral gekomen waren om Albert en Elisabeth te zien. Ze kregen waar voor hun geld toen ook zij om 11u de eucharistie kwamen bijwonen. Ze namen plaats in de loggia rechts van het altaar. Elisabeth droeg een eenvoudig zilvergrijs mantelpak met witte versieringen en had op het hoofd een beige kastoren hoed opgesmukt met amethisten fluweel en een kunstige stalen knoop. De viering werd voorgegaan door priester Cappart. Het grote publiek was toegelaten in de kerk en reikte

²²⁸ SAB. Ibidem. *La Gazette*. 8 oktober 1900. (Cueillette originale).

bijna tot aan het prinsenpaar. Na de mis keerden ze onder luide ovaties terug naar het paleis aan de Regentschapsstraat waar de gravin van Vlaanderen hen gadesloeg van op het balkon. Zij zou overigens aan geen enkele avondlijke viering deelnemen uit respect voor haar recent overleden moeder.²²⁹

Om 13u vertrokken drie open wagens van aan datzelfde paleis. In de eerste hadden Albert en Elisabeth plaatsgenomen. Koning Leopold II, prinses Clémentine en de graven van Vlaanderen zaten in de tweede en de derde was ingenomen door Alberts zussen Henriette en Joséphine en hun echtgenoten, de hertog van Vendôme en de prins van Hohenzollern. Meteen werden de koninklijke hoogheden uitbundig begroet door een massa kijklustigen die opgedaagd waren. “La Gazette” spreekt zelfs van een bestorming van de koninklijke wagens waarbij de wachters te paard die de stoet begeleidden de grootste moeite hadden om de menigte terug te dringen. De wagens reden de Koudenberg naar beneden waar mensen vanuit een huis dat meerdere etages telde, kunstig geschikte bloemenruikers uit de ramen gooiden in de richting van het bruidspaar. Elisabeth kon dit gebaar ten zeerste appreciëren en begroette deze mensen dan ook met een glimlach. Vervolgens werd doorgereden naar de Magdalenasteenweg die zwart zag van het volk. Op de plekken waar de zijstraten uitkwamen op deze straat, stonden wachters om de massa in bedwang te houden. Overal riepen mensen luidkeels hun toejuichingen en werd met witte zakdoeken gezwaaid. Nadat het prinsenpaar voorbijgereden was aan de Grasmarkt brak – van zodra de auto’s weer uit het zicht verdwenen waren – een geduw en getrek van jewelste uit onder het volk wat ertoe leidde dat de erehaag van soldaten en agenten doorbroken werd. Deze laatste moesten alles in het werk stellen om opnieuw meester van het terrein te worden. Even werd gevreesd dat de doortocht met de auto tot aan de Grote Markt niet mogelijk zou zijn en dat het koninklijke gezelschap zich te voet een weg zou moeten banen tot aan het stadhuis. De Heuvelstraat – die net als de Boterstraat en de Steenstraat op bevel van burgemeester De Mot ontruimd had moeten zijn – was immers volgelopen met mensen. De politie slaagde er echter in om de straat voldoende te ontruimen zodat de wagens hun weg toch konden voortzetten.²³⁰

Op de Grote Markt en in de buurt eromheen waren speciale veiligheidsmaatregelen genomen door het hoofd van de politie Bourgeois en met de goedkeuring van de burgemeester. Deze hielden in dat een groot deel van de markt vanaf 13u ontruimd werd. De stukken die vrijgehouden moesten worden, werden afgezet met nadarhekken. Ook in de

²²⁹ KBA. Kranten op microfilm. “La Joyeuse Entrée” in: L’Etoile Belge. 8 oktober 1900.

²³⁰ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. La Gazette. 8 oktober 1900. (Rue de la Madeleine).

voornoemde Boterstraat en de Zuidstraat werden deze hekken geplaatst tot aan de trappen van de Beurs. Op de middag werden ook de Bloemenmarkt en de Vogelmarkt geëvacueerd.²³¹

Iedereen had inmiddels positie ingenomen om het koninklijk gezelschap te verwelkomen. De gemeenteraadsleden van de stad Brussel, de oud-strijders van 1830, het algemeen bestuur van de armenzorg, de diensthoofden van de gemeentelijke administratie, de generale staf van de burgerwacht, de delegatie van stadsarbeiders en alle anderen die de toegang verleend waren, waren langs de Vrungstraat het stadhuis binnengekomen om 13u30 en hadden zich daar verzameld. Tegelijkertijd had zich een groep weeskinderen langs dezelfde ingang toegang verschaft tot het stadhuis.²³² Allen droegen ze een witte strohoed en een herinneringsmedaille voorzien van een wit-blauw lint dat ze cadeau gekregen hadden van prins Albert. Dit souvenir was ontworpen door Leopold Van Strydonck, een bekend kunstenaar en leerkracht aan de kunstacademie van Brussel. Het had de vorm van een wapenschild en mat zo'n drie bij twee centimeter. Het was met zilver verguld en de initialen "A" en "E" waren erin gegraveerd, evenals het embleem van de koningskroon. Op de achterkant stond de inscriptie: "Souvenir de LL. AA. RR. Le prince Albert et la princesse Elisabeth. 7 octobre 1900."²³³ Aan deze wezen werden voorts vlaggetjes uitgedeeld met de Belgische en Beierse nationale kleuren. Burgemeester De Mot overhandigde hen ten slotte nog plechtig een Belgische vlag en sprak daarbij de woorden: "Mes chers enfants, au nom de l'administration communale de Bruxelles, je vous offre ce drapeau qui remplacera auprès de vous la Famille; gardez le précieusement."²³⁴ De Belgische natie, gesymboliseerd door deze vlag, zou hen als een surrogaatmoeder onder haar hoede nemen. Hierna verlieten de kinderen het stadhuis om hun positie op de Grote Markt in te nemen en ging De Mot samen met de andere burgemeesters van de Brusselse agglomeratie het bezoek afwachten in zijn kantoor. Binnenin het stadhuis waren overal bloemen gezet; onder andere aan de voeten van het standbeeld van Sint-Michiël, aan de trappen en in alle vestibules. Buiten waren ornamentele planten geplaatst onderaan de leeuwentrappen.²³⁵ De erewacht werd er uitgeoefend door vier compagnieën van het eerste bataljon van de jagers te voet, een afdeling in het leger.

Ook de Brusselse schoolkinderen hadden een rol te spelen in de verwelkoming van Albert en Elisabeth. In totaal werden er drieduizend zeshonderd uitgekozen, zowel uit het gemeentelijk als uit het vrij onderwijs. Zij werden eveneens voorzien van kleine vlaggetjes

²³¹ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. Instructies politiehoofd Bourgeois.

²³² SAB. Ibidem. Instructies hoofd politie Bourgeois.

²³³ KBA. Kranten op microfilm. "Le mariage du Prince Albert" in: *L'Etoile Belge*. 30 september 1900.

²³⁴ KBA. Ibidem. "La Joyeuse Entrée" in: *L'Etoile Belge*. 8 oktober 1900.

²³⁵ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. *La Gazette*. 8 oktober 1900. (Grand'Place).

waarvan de verhoudingen nauwkeurig vastgelegd waren; 2/3 had de Belgische kleuren, 1/3 de Beierse. Ook zij hadden elk een herinneringsmedaille gekregen van prins Albert die ze verplicht moesten dragen. De meisjes droegen die aan een halsketting, de jongens speldden het juweel vast op hun borst. Samen met de weeskinderen stelden de uitverkoren leerlingen zich op de Grote Markt op in vier rijen met het gelaat naar het stadhuis gekeerd. De eerste rij werd gevormd door wezen en leerlingen uit de buitenwijken. Leerlingen afkomstig uit de stad Brussel zelf, maakten de andere drie rijen uit. Al deze leerlingen en hun schoolbesturen hadden vooraf specifieke instructies gekregen van de schepen van Openbaar Onderwijs Leon Lepage. Opvallend is de brief die hij op 27 oktober verstuurde naar alle participerende scholen en waarin hij ervoor waarschuwde de keuze van de leerlingen die zullen mogen deelnemen op een eerlijke manier te laten verlopen, ten einde elke mogelijke schijn van favoritisme te vermijden. Anderzijds maande hij de scholen ertoe aan dat indien bepaalde ouders bezwaar hadden dat hun kind deelnam aan de plechtigheid, zij daar alle recht toe hadden. In dat geval mochten geen stappen ondernomen worden om hun kind te verplichten alsnog mee te stappen. Ook vroeg hij de schoolhoofden uitdrukkelijk om geen kledingsvoorschriften uit te vaardigen voor hun leerlingen. Hij had vernomen dat bepaalde meisjesscholen hun kinderen opdroegen om witte jurken te dragen. Volgens Lepage was dit een dubbele vergissing. Niet alleen zou een dergelijke verplichting een extra uitgave betekenen voor de ouders van de meisjes (en zou het dus een weinig democratische maatregel zijn), bovendien was hij van mening dat het beter was alle leerlingen hun eigen kleren te laten dragen omdat deze bonte mengeling van kleuren een veel speelser effect zou hebben dan een zee van witte uniformiteit.²³⁶ In elk geval is het typerend dat ter gelegenheid van het huwelijk van Albert en Elisabeth een lid van het stadsbestuur ervoor pleitte om het gebeuren zo weinig mogelijk elitair te laten verlopen en elk kind (ongeacht de komaf) de kans te bieden eraan deel te nemen

Om de tijd te doden tijdens het wachten op de koninklijke stoet, speelde de aanwezige muziekkapel de mars “Tribut de Zamora”. De Grote Markt zelf was inmiddels helemaal volgestroomd met duizenden kijklustigen. “La Gazette” beschrijft de situatie op schilderachtige wijze: “Dans le soleil éblouissant, les dorures des maisons resplendissent, et les multitudes de curieux et de curieuses piquent de fourmillantes taches noires, blanches, roses, bleues, les façades et jusque les toits.” Volgens “L’Actualité” waren het vooral dames

²³⁶ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 3. Rondzendbrief Leon Lepage. 2 oktober 1900.

in verbluffende toiletten die zich op de balkons opgesteld hadden.²³⁷ Om 13u50 was het dan eindelijk zo ver. Uit de Heuvelstraat kwam een fietser aangereden die de burgemeester kwam melden dat de prinsen elk moment konden arriveren. Hierop transformeerden de “veelkleurige vlekjes” waar “La Gazette” het zo-even nog over had plotsklaps in een lawine van witte zakdoeken die uit de vensters stroomde en begon de hele menigte opgewonden te juichen. Op de tonen van de Brabançonne reden de wagens die de koninklijke passagiers vervoerden eindelijk de Grote Markt op, nog steeds begeleid door wachters te paard. Ze werden er begroet door een uitzinnige massa die hen van alle kanten vreugdekreten toewierp. “Le spectacle, à ce moment, est réellement émouvant.”²³⁸

Ontvangst op het stadhuis

De wagens reden tot vlakbij de trappen van het stadhuis waar burgemeester De Mot klaarstond om hen te verwelkomen. Zoals gezegd zaten Albert en Elisabeth in de eerste wagen en terwijl ze uitstapten kwam hij op hen toegelopen. De prinses was gekleed in een jurk gemaakt van witte tule met crèmekleurig borduursel genaaid in de chantilly-steek. De bustier was afgezet met stukjes kant. Op haar hoofd droeg ze een rond hoedje voorzien van struisvogelveren. Deze outfit kon alvast rekenen op de goedkeuring van “La Gazette” die het omschreef als een “toilette de très bon goût.” Elisabeth had duidelijk de raad opgevolgd die Albert haar gegeven had in één van zijn brieven.²³⁹ Deze commentaar is een duidelijk bewijs dat haar keuze van kledij en bij uitbreiding haar verschijning in de smaak viel. Nochtans was ze reeds bij aankomst in het Noordstation bekritiseerd geweest door adel en burgerij die haar kleren maar niks vonden. Ook later zou ze nog geconfronteerd worden met negatieve commentaren omtrent haar kledij.²⁴⁰ Albert was getooid in hetzelfde majooruniform als tijdens de plechtigheden in München.²⁴¹ Met een glimlach aanhoorde Elisabeth de woorden van ontvangst die de burgemeester tot hen richtte en groette ze de twee ministers die haar voorgesteld werden door Albert. Met een nieuwsgierige blik stelde ze zich vervolgens op het bordes op terwijl De Mot de koning, prinses Clémentine, de graven van Vlaanderen en hun

²³⁷ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Leopold II. Nr. 88. “Les Fêtes de Bruxelles” in: *L’Actualité*. 21 oktober 1900.

²³⁸ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. *La Gazette*. 8 oktober 1900. (Rue de la Madeleine / Grand’Place)

²³⁹ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 1092. Brief van Albert aan Elisabeth, 27 september 1900.

²⁴⁰ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. p. 126.

²⁴¹ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Leopold II. Nr. 88. “Les Fêtes de Bruxelles” in: *L’Actualité*. 21 oktober 1900.

overige (schoon)kinderen verwelkomde.²⁴² Leopold II en de graaf van Vlaanderen droegen het uniform van luitenant-generaal terwijl Alberts schoonbroers het tenue aangetrokken hadden van de Oostenrijkse en Duitse regimenten waar ze respectievelijk deel van uitmaakten.²⁴³ De gravin van Vlaanderen ging gekleed in een jurk van staalgrijze faliezijde bezet met zwart en grijs brokaat en borduursel. Prinses Clémentine droeg een jurk “à grande allure” gemaakt van crèmekleurige kant waar een onderkleed van blauwe zijde doorheen scheen. Henriettes jurk had een oudroze kleur en was versierd met gitzwarte kant terwijl die van Joséphine gemaakt was van gestreepte damasten mauve zijde bezet met zilverbrokaat.²⁴⁴

Het is opvallend hoe in alle beschrijvingen er steeds erg veel aandacht ging naar de kledij van de prinsen en vooral van de prinsessen. De bewoordingen getuigden vaak van een immens grandeur die de koninklijke actoren als het ware nog hoger op een piëdestal leken te zetten. Dit hoeft geen verwondering te wekken. Voor zowel de Belgische als de Beierse kranten was het huwelijk van Albert en Elisabeth een waar sprookjeshuwelijk. In de meeste sprookjes spelen prinsen en prinsessen, koningen en koninginnen een belangrijke rol. Het sprookje kan niet zonder de monarchie. Zo is elk vorstelijk huwelijk per definitie een sprookjeshuwelijk.²⁴⁵

Uit handen van de burgemeester ontvingen Albert en Elisabeth een juwelenkistje met daarin een gouden, een zilveren en een bronzen medaille. Op de voorkant stonden de wapens van de stad afgebeeld terwijl op de achterkant deze inscriptie gegraveerd was: “Le 7 octobre 1900. Leurs Altesses Royales le Prince et la Princesse Albert se sont rendus à l’Hôtel de Ville de Bruxelles à l’occasion de leur mariage célébré le 2 octobre 1900.”²⁴⁶ Vervolgens besteeg het hele gezelschap de trappen van het stadhuis en trok het naar de gotische zaal waar De Mot de overige burgemeesters van de Brusselse agglomeratie voorstelde evenals de schepenen en de gemeenteraadsleden. Terwijl de koning – die die dag blijkbaar in een opperbest humeur verkeerde – een babbeltje sloeg met de verschillende aanwezigen, gingen De Mot en het prinsenpaar inmiddels verder naar het kantoor van de burgemeester waar ze het Gulden Boek ondertekenden terwijl een symfonisch orkest een wals speelde. Hierna werden ze in de collegezaal voorgesteld aan de oud-strijders van 1830 waar Elisabeth een ruiker bloemen aangereikt kreeg door één van hen. De Mot wees de koning erop dat hij zich in de zaal bevond

²⁴² SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. *La Gazette*. 8 oktober 1900. (La Visite).

²⁴³ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Leopold II. Nr. 88. “Les Fêtes de Bruxelles” in: *L’Actualité*. 21 oktober 1900.

²⁴⁴ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. *La Gazette*. 8 oktober 1900. (La Visite). En: AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Leopold II. Nr. 88. “Les Fêtes de Bruxelles” in: *L’Actualité*. 21 oktober 1900.

²⁴⁵ FASSEUR (C.). *Wilhelmina. Sterker door strijd*. p. 25.

²⁴⁶ KBA. Kranten op microfilm. “La Joyeuse Entrée” in: *L’Etoile Belge*. 8 oktober 1900.

waar het tijdelijke bewind van België had gezeteld in de nadagen van de revolutie. Leopold II sprak hierop de aanwezige veteranen met luide stem toe: “Nous sommes heureux de leur dire merci de ce qu’ils ont fait jadis pour nous et de leur présenter nos vœux de santé et de longue vie.”²⁴⁷ Heel deze sequentie was duidelijk overladen met symboliek; het toekomstige staatshoofd Albert en zijn echtgenote die teruggekeerd waren naar de plek waar het zeventig jaar geleden allemaal begonnen was voor het pasgeboren België. Heden en verleden ontmoetten elkaar en verenigden zich als teken van steun voor de continuïteit van de natie en de monarchie, daarbij aangemoedigd door de oude heersende koning. Volgens de verslaggever van “La Gazette” maakte deze laatste tot op dat moment een danig imposante indruk dat hij de échte hoofdrolspelers van deze blijde intrede ietwat in de schaduw stelde. Albert was opvallend zwijgzaam en leek hopeloos geïntimideerd door de aanwezigheid van zijn oom: “il ne peut se décider à se considérer comme le héros de cette fête.”²⁴⁸ Hij gedroeg zich dus conform zijn ware timide aard zoals hierboven reeds uitvoerig besproken werd. Elisabeth keek voortdurend met een begerige blik om zich heen en lachte op een manier die een constant verlangen verraadde om een diepere indruk na te laten dan enkel een banale representatie. Leopold was zich blijkbaar plots bewust van zijn dominante houding op dit feest dat eigenlijk niet het zijne was en trok zich dan ook vanaf dat moment meer terug op de achtergrond: “A partir de ce moment, il s’efforcera de s’effacer devant le prince et la princesse.” Wanneer de burgemeester hem even later aan het hoofd van het gezelschap wilde laten lopen, antwoordde hij beslist: “Pardon, bourgmestre, ma place aujourd’hui est au second rang.”²⁴⁹ Het lijkt erop dat Leopold als geen ander beseftte dat het belangrijk was dat het bruidspaar de hoofdrol speelde en in het centrum van de belangstelling stond. Zij waren immers de toekomstige vorsten van het land en stonden garant voor de voortzetting van het koningshuis. In die zin vertegenwoordigden ze niet alleen zichzelf als pasgetrouwd stel, maar incarneerden ze ook meer dan ooit het “body politic” van de monarchie. Het was dan ook cruciaal dat zij op het voorplan traden en daarbij liefst een verpletterende indruk maakten. Zoals de intrede tot dan toe verlopen was, slaagden ze daar voortreffelijk in.

Na voorgesteld te zijn aan alle hoogwaardigheidsbekleders, was het opnieuw tijd om zich aan het volk te tonen. Daartoe werden de ramen van het kabinet van schepen Lepage geopend en verschenen de prinsen, hun ouders en de koning op het balkon. Wederom barstte hierop een eclatant volksgejuich los en zwaaiden duizenden mensen met hun zakdoek. De

²⁴⁷ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. La Gazette. 8 oktober 1900. (La Visite).

²⁴⁸ SAB. Ibidem. La Gazette. 8 oktober 1900. (La Visite).

²⁴⁹ SAB. Ibidem. La Gazette. 8 oktober 1900. (Réflexions royales).

kinderen die zich zoals gezegd opgesteld hadden in rijen hieven enkele liederen aan. Volgens “La Gazette” zongen ze “De Leeuw van Vlaanderen” maar het officieel programma spreekt dit tegen een maakt melding van “l’Arteveldelied”.²⁵⁰ De gemeentelijke harmonie verzorgde de instrumentale begeleiding. Na afloop zwaaide Elisabeth de kinderen enthousiast toe wat haar wederom een vloedgolf aan toejuichingen opleverde terwijl de kinderen wild zwaaiden met hun vlaggetjes. Toen het koninklijke gezelschap de trappen opnieuw afdaalde, zongen de leerlingen twee coupletten uit de Brabançonne. Vervolgens werden ze onderworpen aan een revue door Albert en Elisabeth waarna de koninklijke stoet zich te voet een weg baande via onder meer de Boterstraat richting Beurs. Zonder hun wagens en zonder hun escorte stonden ze dichterbij het volk dan ooit tevoren en langsheen het parcours zwollen de vreugdekreten dan ook stelselmatig aan. Aangekomen aan de Beurs namen de prinsen plaats op het peristilium. Daar was een podium opgericht onder een lichtgroen baldakijn. Ook hier waren enorm veel mensen opgedaagd en onder meer de Auguste Ortsstraat zag er zwart van. Ze stonden op alle balkons en hingen als menselijke druiventrossen uit alle vensters van de grote café’s aan de overkant.²⁵¹ “Il serait maintenant impossible de jeter un pois sans qu’il retombât sur un spectateur – où sur une spectatrice car le beau sexe est représenté de façon particulièrement abondante,” meende “L’Etoile Belge”. Her en der vielen mensen flauw die voor verzorging tot bij het beursgebouw gebracht werden. Straatventers leurdten met bloemen, programmaboekjes, tricolore linten en portretten van het prinsenpaar.²⁵² De versiering van de Beurs was ontworpen door de heer Crespin. Hij had onder meer voorzien in twee enorme masten die onderaan de trappen opgesteld stonden en waar twee grote zeilen van twaalf bij veertien meter aan bevestigd waren. Een geborduurd lijstwerk versierd met de wapenschilden van de Belgische en Beierse koninklijke familie, omkaderde de zeilen. Tussen de zuilen van de Beurs waren guirlandes van bloemen aangebracht met centraal een witzijden cartouche waarop de initialen “A” en “E” geborduurd waren. Deze cartouche was omrand met verse rozen en was bovenaan voorzien van de koningskroon.²⁵³

Het defilé

²⁵⁰ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 3. Rondzendbrief Leon Lepage. 2 oktober 1900.

²⁵¹ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. La Gazette. 8 oktober 1900. (Au Balcon / Vers la Bourse)

²⁵² KBA. Kranten op microfilm. “La Joyeuse Entrée” in: L’Etoile Belge. 8 oktober 1900.

²⁵³ KBA. Ibidem. “Le mariage du Prince Albert” in: L’Etoile Belge. 30 september 1900.

Van 14u55 tot 16u40 aanschouwden Albert en Elisabeth het defilé dat aan hun voeten voorbijtrok. Het eerste half uur was het de beurt aan de schoolkinderen die hen zo-even nog toegezongen hadden op de Grote Markt. Nu hadden ook de jongste graden zich bij hen gevoegd zodat ze een colonne van zo'n zeventuizend leerlingen vormden die zich in rijen van acht opstelden. De Brusselse gemeentescholen liepen voorop, gevolgd door de vrije scholen. Omdat men op voorhand zeker wilde zijn dat alles vlekkeloos zou verlopen, was er een generale repetitie van deze mars gehouden. Enkele dagen tevoren, op donderdag 4 oktober, hadden alle kinderen om 9u in de ochtend al eens plechtig geparadeerd langs de Waterloolaan. Op de dag zelf waren ze opgedragen om tijdens het voorbij marcheren hun hoofd naar de koninklijke tribune te keren.²⁵⁴ In tegenstelling tot wat schepen Lepage opgedragen had, waren velen onder hen toch helemaal in het wit gekleed. Op het hoofd droegen ze baretten of met linten versierde kapoethoedjes. Bij elke school die passeerde stapten enkele van de kleinsten uit de stoet om ruikers bloemen aan de prinses aan te bieden. Uiteindelijk zouden de trappen van de Beurs – zo'n honderd vierkante meter – herschapen worden in één grote bloemenzee. De last van de bloemen was voor vele van deze kleintjes zo groot dat ze de manden met twee of drie tegelijk en op een onhandige manier tot bij Elisabeth brachten. Al even onbeholpen salueerden ze haar telkens en voegden ze zich terug bij de rest van de stoet. Het tafereel vertederde Elisabeth danig dat ze op de eerste kinderen toeliep: “La princesse a embrassé les premiers qui sont venus, s'est agenouillée presque pour leur parler comme une maman ou comme une fillette.”²⁵⁵ Volgens “L'Actualité” deden ook de koning en de gravin van Vlaanderen dit.²⁵⁶ Uit het eerste boekje dat ze aangereikt kreeg, rukte Elisabeth een orchidee los die ze gedurende de rest van het defilé zou vasthouden. Terwijl zij onophoudelijk de kinderen bleef toelachen en toewuiven, hield Albert zich – hoewel duidelijk ontroerd – onbeweeglijk aan haar zijde.²⁵⁷ Het is typerend dat de schuchtere kroonprins zich zelfs op een moment als dit geen houding wist te geven. Gelukkig wist zijn echtgenote zich wel perfect aan te passen aan de situatie en vervulde ze op sublieme wijze haar rol als toegewijde prinses die glimlachte en zwaaide naar het volk en kinderen liefhebbend door de haren streek. De beschrijvingen her en der dat ze dit op een moederlijke manier deed, waren een schot in de roos voor een koninklijk paar dat zich graag liet afschilderen als een normaal en knus huisgezin. De parallel met de aanpak van koningin Victoria en haar familie zoals beschreven

²⁵⁴ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 3. Rondzendbrief Leon Lepage. 2 oktober 1900.

²⁵⁵ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. La Gazette. 8 oktober 1900. (Le Défilé).

²⁵⁶ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Leopold II. Nr. 88. “Les Fêtes de Bruxelles” in: L'Actualité. 21 oktober 1900.

²⁵⁷ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. La Gazette. 8 oktober 1900. (Le Défilé).

aan het begin van dit hoofdstuk, komt ontegensprekelijk bovendrijven. Elke moeder houdt van haar kind en aait het liefkozend, maar wanneer een prinses het doet krijgt het gebaar een welhaast magisch tintje. Tegelijk maakte het haar erg nederig en menselijk. Of zoals Esher het omschreef: “It is the modesty and simplicity of the King that wins hearts.”²⁵⁸

Na de schoolkinderen was het gedurende het volgende uur en vijftien minuten de beurt aan een bonte verzameling van verenigingen en gezelschappen uit het Brusselse. In totaal waren er driehonderdtweeënveertig. Zij waren door het organisatiecomité reeds op 19 september uitgenodigd om een delegatie af te vaardigen voor het defilé. Nadien zouden ze beloond worden met “médailles avec diplômes”. Ook werd hen gevraagd om op 2 oktober één afgevaardigde te sturen naar het stadhuis waar om 20u in de Militiezaal de laatste instructies gegeven werden.²⁵⁹ Bij een gelijkaardige stoet die in 1881 georganiseerd werd ter gelegenheid van het huwelijk op 2 mei van prinses Stéphanie en aartshertog Rudolf van Oostenrijk, hadden zich slechts 103 verenigingen ingeschreven.²⁶⁰

Deze parade was evenzeer één grote, schier onuitputtelijke ovatie aan het prinsenvaar. Tegen de tijd dat de laatste vereniging voorbij stapte, begon het duister reeds in te vallen. Een laatste ontroerend moment volgde toen de vele vlaggen en vaandels die aan de overkant van de beurs opgesteld stonden, naderbij gebracht en aangeboden werden aan Albert en Elisabeth. Het avondlijke zonlicht lichtte de vele warme kleuren op en deed de gouden versieringen glinsteren. Dit tafereel samen met luide toejuichingen, leek de prinsen met verstomming te slaan en diep te raken. Elisabeth had het wuiven en lachen gestaakt: “les yeux bleus, les yeux jeunes fixaient les étendards avec une gravité subite, d’un regard à la fois très aigu et très lointain qui semblait comprendre et voir davantage que le décor.”²⁶¹ Hoewel deze laatste beschrijving – net als vele voorgaande – waarschijnlijk sterk geromantiseerd is, zou het toch niet zo verwonderlijk zijn indien Albert en Elisabeth effectief ontroerd raakten aan het einde van deze Blijde Intrede waarbij ze plots geconfronteerd werden met de ernst van de taak die ooit op hun schouders zou vallen.²⁶² Nu het defilé ten einde was stapte het hele koninklijke gezelschap opnieuw in de wagens en reden ze langs hetzelfde parcours terug naar het koninklijk paleis. Nog steeds stonden overal waar ze kwamen mensen in grote drommen te juichen en te applaudisseren in de hoop een glimp van de stoet op te vangen. De prinsen wuifden voortdurend naar alle omstaanders. Het meeste volk had zich inmiddels verzameld op

²⁵⁸ Geciteerd door PROCHASKA (F.). *Royal Bounty*, p. 185.

²⁵⁹ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2527. map 4. Rondzendbrief “Société Bruxelles Attraction”. 19 september 1900.

²⁶⁰ KBA. Kranten op microfilm. “Le mariage du Prince Albert” in: *L’Etoile Belge*. 30 september 1900.

²⁶¹ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. *La Gazette*. 8 oktober 1900. (Le Défilé).

²⁶² SAB. Ibidem. *La Gazette*. 8 oktober 1900. (Le Défilé).

het Koningsplein, vlakbij het paleis. Daar was even voorheen om een onduidelijke reden de grote poort van het paleis van de graven van Vlaanderen open gegaan waarna het binnenhof in een mum van tijd werd ingepalmd door een grote groep mensen. De conciërge had machteloos gestaan tegenover deze volkstoeloop en moest de hulp inroepen van alle paleisbedienden om deze overtreeders weg te jagen.²⁶³ Op het plein zelf konden verscheidene tramstellen hun weg niet langer verder zetten wegens de grote volksmassa. Ze werden overspoeld door kijklustigen die zelfs op het dak van de wagons kropen. Toch slaagde de burgerwacht erin om voldoende ruimte vrij te maken om de wagons – voorafgegaan door wachters te paard – tot aan het Paleizenplein te laten rijden. Nauwelijks waren de prinsen binnengegaan in het paleis of ze vertrokken alweer, voor de laatste maal deze keer, per auto richting Regentschapsstraat. De massa omstuwde hen nu danig hard dat de burgerwacht de controle over de situatie verloor en de wagons zich een weg doorheen het volk moesten banen. Een dubbele erehaag van militairen hield het geweer boven de koninklijke hoofden als een stalen gewelf waar de laatste zonnestrallen van de dag op schitterden. Het enthousiasme van de mensenzee viel op dit moment niet meer te beschrijven, zo beseftte ook “La Gazette”:
“Faut-il essayer de dépeindre l’enthousiasme de la foule à la rentrée au palais de la rue de la Régence? Faut-il décrire les ovations sans fin qui se succédèrent quand le prince et la princesse Albert parurent au balcon du palais, appelés à grands cris par les milliers de personnes qui stationnaient là? Il est des choses impossibles à décrire ; l’enthousiasme de la foule, hier, est de celles-là.”²⁶⁴

Naweeën

Voor de koninklijke familie zaten de grote publieke verschijningen er dan wel op voor die dag, een grote massa volk bleef nog geruime tijd op de been, hoofdzakelijk op de Grote Markt en op de grote boulevards in het stadscentrum. Het was op de Anspachlaan dat zich rond 19u30 ter hoogte van het Grand Hôtel een incident voordeed waar wederom socialisten bij betrokken waren. Een socialistische fanfare die terugkeerde van een feest in Sint-Jans-Molenbeek speelde er de Marseillaise en zong: “A bas l’armée, sabres et canons, vive la dynamite, à bas le Roi de carton.” Onmiddellijk werden ze door omstaanders getrakteerd op een fluitconcert dat het geluid van hun instrumenten overstemde. Haastig moesten de muzikanten afdruipen richting hun volkshuis. Ongeveer een uur later deed zich een

²⁶³ KBA. Kranten op microfilm. “La Joyeuse Entrée” in: L’Etoile Belge. 9 oktober 1900.

²⁶⁴ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. La Gazette. 8 oktober 1900. (La Rentrée au Palais).

gelijkaardig maar gewelddadiger voorval voor aan de Muntschouwborg. Een groep van ongeveer tweehonderd socialisten verzamelde er, zong revolutionaire refreinen en riep kreten als “A bas le Roi de carton!”. Een groep mensen die gezeten was op de terrassen van enkele nabijgelegen café’s sprong recht en beantwoordde deze provocatie met de vuisten waarop de manifestanten het hazenpad kozen. Drie onder hen zochten dekking in het “Café Riche”. “La Gazette” beschrijft hun lot op volgende cryptische wijze: “On y est allé les chercher et on ne les a laissés aller qu’après leur avoir fait goûter les délices d’un passage à tabac sérieux.”²⁶⁵

Zoals gezegd was “La Gazette” een royalistische krant en daarom is het weinig waarschijnlijk dat ze de acties van de socialisten volkomen objectief en waarheidsgetrouw rapporteerde. Blijft het feit dat ze melding maakt van herhaaldelijke incidenten naar aanleiding van de Blijde Intrede, zij het dat die (zoals gezegd) geen rechtstreekse impact hadden op de plechtigheden of in het vizier van de koninklijke familie kwamen. Toch had men voorafgaand aan deze dag weldegelijk gevreesd voor een (pseudo)aanslag op prins Albert. De krant “Le Peuple” schreef op 5 oktober dat de Antwerpse krant “Métropole” het gerucht gepubliceerd had dat drie gevaarlijke anarchisten uit Milaan gearriveerd waren in Brussel “en vue de préparer un attentat contre le prince Albert à son retour samedi prochain.” De directeur van de staatsveiligheid zou de krant echter gevraagd hebben om het bericht formeel te ontkennen gezien het nergens bevestigd was.²⁶⁶ In de aanloop naar 7 oktober had men hoe dan ook zes mensen gearresteerd waarvan er twee aangehouden waren: Peuchot en Emile Chapelier. Beiden waren de ochtend van de intrede op vrije voeten gesteld maar werden nauwlettend in het oog gehouden door de politie. Amper twee uur na hun invrijheidsstelling werden ze zonder aanwijsbare reden al opnieuw opgepakt. Volgens “La Gazette” was dit louter een voorzorgsmaatregel. Dit was des te waarschijnlijker aangezien het tweetal aan het einde van de dag opnieuw vrijgelaten werd.²⁶⁷

Concert

Om 19u gaven de graven van Vlaanderen een groot galadiner ter ere van het huwelijk van hun zoon. Naast de voltallige koninklijke familie waren meer dan honderd gasten aanwezig waaronder burgemeester De Mot, enkele ministers en hoge hofdignitarissen. Rond 21u was

²⁶⁵ SAB. Ibidem. La Gazette. 8 oktober 1900. (La Soirée).

²⁶⁶ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Leopold II. Nr. 88. Le Peuple. 5 oktober 1900.

²⁶⁷ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. La Gazette. 8 oktober 1900. (Ce n’est pas un complot).

het diner afgelopen en trokken de koning, de koningin en prinses Clémentine zich terug.²⁶⁸ Albert en Elisabeth dienden die avond nog één keer op te dagen in het openbaar en ook koning Leopold zou hen uiteindelijk hierbij vergezellen. In tegenstelling tot het volksfeest dat ze overdag beleefd hadden, maakten ze nu hun opwachting in de Cercle Artistique voor een chique concert. Ook hier waren vele mensen opgedaagd, zij het dat velen onder hen een “nom notoire” droegen en het dus een eerder elitair publiek was dat de zalen van de Cercle had ingenomen. Voor de gelegenheid waren alle ruimtes er omgevormd tot ontvangtsalons. Het prinsenpaar arriveerde rond 22u en werd begroet door het uitvoerend comité. De koning kwam pas na hen aan omdat hij erop stond dat zij de eerste (en belangrijkste) ontvangst zouden krijgen. Net zoals in het stadhuis eerder die dag, getuigt dit van het inzicht van Leopold dat Albert en Elisabeth alle aandacht hoorden te krijgen. Bij zijn aankomst werd de Brabançonne ingezet.

De prinses had inmiddels een andere tenue aangetrokken en ging nu gekleed in een jurk van roze zijde. Rond haar hals droeg ze een halsketting bezet met briljanten. Het betrof opnieuw het juweel dat ze als geschenk gekregen had van haar schoonmoeder. Toen ze samen met haar man en de koning het salon betrad waar alle gasten zich verzameld hadden, werden ze op luid applaus onthaald.²⁶⁹ Meteen werd overgegaan tot het eigenlijk concert waarin grote namen optraden als violist Eugène Isaye, pianist Arthur De Greef en tenor Ernest Van Dyck. Ze brachten werk ten gehore van onder meer Mozart, Wagner, Grieg en Schumann.²⁷⁰ Na afloop werden de prinsen tot in de speelzaal gebracht waar ze voorgesteld werden aan de muzikanten. Meteen daarna verlieten ze de Cercle Artistique wat voor grote ontgoocheling zorgde onder de aanwezige gasten. Zij hadden in de belendende salons in spanning gewacht tot de koninklijke gasten ook hen zouden komen begroeten, maar ze bleven dus op hun honger zitten.²⁷¹

Volksverhuizing

De massa mensen die Brussel overspoeld had die dag, bestond niet alleen uit inwoners van de stad zelf. Vanuit het hele land waren extra treinen ingelegd die duizenden kijklustigen naar de hoofdstad brachten. In het station van Antwerpen moesten zes speciale treinen aangerukt worden om iedereen te kunnen vervoeren. Het Brusselse Noordstation kreeg het meeste

²⁶⁸ KBA. Kranten op microfilm. “La Joyeuse Entrée” in: *L’Etoile Belge*. 9 oktober 1900.

²⁶⁹ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. *La Gazette*. 8 oktober 1900. (Au Cercle Artistique).

²⁷⁰ LAMBRECHTS (L.). *De twee levens van koningin Elisabeth*. p. 31.

²⁷¹ KBA. Kranten op microfilm. “La Joyeuse Entrée” in: *L’Etoile Belge*. 9 oktober 1900.

reizigers te slikken. Bij aankomst stonden in alle stations grote kisten klaar met daarin vele tientallen Belgische vlaggetjes. Elke passagier mocht er één meenemen.

's Avonds herhaalde dit spektakel zich opnieuw in omgekeerde richting. Vijf treinen dienden ontubdeld te worden, waaronder die van 20u40 naar Gent en van 21u en middernacht naar Antwerpen. De trein van 22u naar deze laatste stad moest zelfs twee maal ontubdeld worden. Om de trein van 21u30 naar Dendermonde te kunnen trekken, werden twee locomotieven aangehecht en een gelijkaardige versterking werd aangebracht op de lijnen naar Luik en Namen die helemaal volgeladen waren. Naar schatting waren zo'n twintigduizend reizigers uit het binnenland naar Brussel gereisd.²⁷² Volgens "L'Actualité" hadden in totaal zo'n tweehonderdduizend mensen het schouwspel die dag bijgewoond.²⁷³

Gala in de Munt

De volgende dag stond voor Albert en Elisabeth grotendeels in het teken van plechtige ontvangsten. Verschillende verenigingen en delegaties kwamen hun felicitaties aanbieden evenals geschenken. Van de paleismedewerkers kregen ze een mand van geciseleerd zilver versierd met orchideeën. Ook de aartsbisschop van Mechelen kwam hen een bezoek brengen.²⁷⁴ Later die dag maakte het prinselijke paar een uitstapje naar het Terkamerenbos. Rond 16u vertrokken ze in een Victoriakoets bespannen met twee paarden. Al wie hen herkende, juichte hen enthousiast toe. Meteen werden ze op de hiel gezeten door een legertje journalisten die zich eveneens in kleine rijtuigjes verplaatsten en hen zelfs per fiets achtervolgden. De prinsen genoten weinig privacy, maar dat was waarschijnlijk niet de bedoeling. Nadat ze nauwelijks een half uur in het park hadden rondgereden werden ze aan de uitgang opgewacht door een grote groep mensen die door politieagenten op een afstand gehouden werden. Om 18u wachtte hen een intiem familiediner.

In deze dagen werden nog verscheidene feesten en concerten gehouden ter gelegenheid van hun huwelijk en zo kwam het dat ze die maandagavond een groot galaconcert bijwoonden in de Muntschouwburg.²⁷⁵ De hoogste beau monde van het land was er aanwezig evenals verschillende buitenlandse hoogwaardigheidsbekleders. Allen hadden ze

²⁷² SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. map 1. La Gazette. 8 oktober 1900. (Le mouvement des voyageurs).

²⁷³ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Leopold II. Nr. 88. "Les Fêtes de Bruxelles" in: L'Actualité. 21 oktober 1900.

²⁷⁴ KBA. Kranten op microfilm. "La Joyeuse Entrée" in: L'Etoile Belge. 9 oktober 1900.

²⁷⁵ KBA. Kranten op microfilm. "La Joyeuse Entrée" in: L'Etoile Belge. 10 oktober 1900. (La journée de lundi).

plaatsgenomen strikt volgens de regels van het protocol.²⁷⁶ Er was ook een grote persbelangstelling. Niet minder dan eenentwintig Belgische kranten hadden een aanvraag ingediend om een vertegenwoordiger te mogen sturen. Onder hen – natuurlijk – “La Gazette” maar ook “Le Soir” en “Het Laatste Nieuws”. Vreemd genoeg lijkt het erop dat buitenlandse media geweerd werden. Toen Albert Lévy-Sée, die een correspondent was voor verscheidene buitenlandse kranten, op 20 september 1900 een brief stuurde naar de burgemeester waarin hij om de toegang tot het gala vroeg, noteerde men op zijn aanvraagformulier: “Presse Quotidienne de Bruxelles seule”. Ook meneer Dantin, de “chef des informations mondaines” bij de Parijse krant “Le Matin”, ving bot. Wanneer hij op 26 september eveneens een brief stuurde naar de burgemeester, werd erbij genoteerd: “Les journaux bruxellois y suffiront.”²⁷⁷ Mijns inziens is het hoogst eigenaardig dat buitenlandse journalisten de toegang geweigerd werden tot een dergelijk evenement. Zou hun verslag van de avond er immers niet toe bijgedragen hebben dat de luister van Albert en Elisabeth ook buiten de landsgrenzen uitgedragen werd? Dacht de burgemeester misschien te weinig controle te kunnen uitoefenen op wat ze zouden schrijven en vreesde hij eventuele negatieve publiciteit? Of wilde hij gewoon de Belgische “markt” afschermen en de inlandse pers het exclusieve voorrecht verlenen?

Op het podium werd die avond de opera “Lakmé” uitgevoerd. Het stuk ging van start om 20u en bestond uit drie akten, gecomponeerd door Léo Delibes met een libretto van Edmond Gondinet en Philippe Gille. De zangers waren onder meer Léon David (Gérald), Marie Thiéry (Lakmé) en Mondaud (Nilakantha).²⁷⁸ Het publiek schonk aanvankelijk nauwelijks aandacht aan wat zich op het podium afspeelde omdat iedereen de komst van de koninklijke familie afwachtte. Zij zouden pas hun entree maken tussen de eerste en de tweede akte. Precies om 21u kwamen ze aan de schouwburg aan. De bronnen maken geen vermelding van de koning, maar blijkbaar was de koningin wel aanwezig. Zij kwam samen met prinses Clémentine aan, even na het gezin van de graven van Vlaanderen. Allen werden ze begroet door burgemeester De Mot die hen voorstelde aan de directeurs van de schouwburg. Toen de hoogheden even later in hun loge verschenen, werden ze getrakteerd op een staande ovatie. Het orkest speelde de Brabançonne. Voor de gelegenheid had men maar liefst zes gebruikelijke loges omgevormd tot één grote die plaats genoeg bood aan iedereen. De koningin ging aan de balustrade staan en overschouwde de zaal. Vervolgens trok ze prinses

²⁷⁶ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2526. Map 1. *La Gazette*. 8 oktober 1900. (La Gala de la Monnaie).

²⁷⁷ SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2527. Map 4. *Gala de la Monnaie*.

²⁷⁸ SAB. Ibidem. *Gala de la Monnaie* (Programme).

Elisabeth naar zich toe en presenteerde haar aan de aanwezigen. “Les clameurs se lèvent en un vent de tempête, les lumières brûlent, les parfums s’exaltent. La salle s’ouvre comme le cœur d’une rose immense où vient de se poser une abeille.”²⁷⁹ De voorstelling ging hierna gewoon verder. Pas toen het spektakel helemaal afgelopen was, ging de koninklijke familie weer naar huis.

La Grande Harmonie

De volgende dag maakte Elisabeth wederom een tochtje naar het Terkamerenbos en deze keer was het de koningin die haar vergezelde. Samen vertrokken ze om 10u aan de Regentschapsstraat in een rijtuigje getrokken door een pony. Rond de middag keerden ze terug, precies op tijd opdat Albert en Elisabeth de leden van de Brusselse pers in een privé-audiëntie konden ontvangen. Deze vond plaats in het grote eresalon en werd door “L’Etoile Belge” omschreven als hebbende “un caractère de simplicité extrême qui en a fait le charme”. Albert droeg voor de gelegenheid zijn grenadiersuniform, Elisabeth had een jurk aangetrokken van groene zijde waarop bloemen geborduurd waren. Nadat het hoofd van de persdelegatie Maillé het prinsenpaar gefeliciteerd had met hun huwelijk, bedankte Albert de aanwezigen met de woorden: “Je sais que l’accueil chaleureux qui nous a été réservé par la population bruxelloise, nous le devons en grande partie à la presse qui a été des plus aimable pour nous.”²⁸⁰ Vanzelfsprekend gaf hij hiermee in de eerste plaats een obligatoir compliment zoals hij er in die dagen voortdurend moest geven aan gasten en delegaties allerhande. Toch getuigt dit eens te meer van het besef dat hij en Elisabeth deelden dat de medewerking en de impact van de pers cruciaal waren voor het vestigen van het gewenste imago bij de brede bevolking.

Later op de namiddag begaven Albert en Elisabeth zich naar het Park Leopold waar de “Société protectrice des Enfants Martyrs” een feest organiseerde. Het prinsenpaar had vijfhonderd frank geschonken aan dit goede doel en door hun aanwezigheid dikte de recette flink aan. Elke aanwezige – en dat waren er veel – had één frank betaald om de prinses te kunnen zien. Even voor 16u kwamen ze aan in het gezelschap van Jungbluth, du Roy de Blicquy en de hofdames gravin d’Oultremont en barones de Blommaert. Ze werden eerst ontvangen door enkele leden van de gemeenteraad en het comité van de damespatronessen van de vereniging. Burgemeester De Mot en het voltallige schepencollege waren eveneens van de partij. Toen het prinselijke paar neerdaalde uit hun rijtuig, speelde de koninklijke

²⁷⁹ KBA. Kranten op microfilm. “La Joyeuse Entrée” in: L’Etoile Belge. 10 oktober 1900. (La Journée de lundi).

²⁸⁰ KBA. Ibidem. “La Joyeuse Entrée” in: L’Etoile Belge. 10 oktober 1900. (La Journée de mardi).

harmonie “L’Orphéon” de Brabançonne en werden bloemen aangeboden aan Elisabeth door twee kleine meisjes. Zij werden beloond met een kus van de prinses. Vervolgens mengden de beide prinses zich – omgeven door lijfwachten – onder het volk. De massa reageerde zodanig uitzinnig dat het cordon rondom hen doorbroken werd en ze zich plots middenin het gewoel bevonden. Volgens de verslaggever van “L’Etoile Belge” vond Elisabeth dit hoogst amusant en lachte ze de hele tijd. Het bleef bij een blitsbezoek want om 16u15 keerden ze reeds huiswaarts. Daar gaven de graven van Vlaanderen om 19u een tweede en laatste groot galadiner voor het diplomatieke korps. Ook de pauselijke nuntius, Monseigneur Nava de Bontife, maakte zijn opwachting. Rond 21u was ook dit diner afgelopen.²⁸¹

Hierna moest de koninklijke familie zich reppen want die avond deed zich nog een ander evenement voor toen de koninklijke vereniging “La Grande Harmonie” een galabal aanbood aan Albert en Elisabeth. Hierop waren ze beiden aanwezig, evenals de koning. Ook nu waren er strikte protocollaire voorschriften waarvan het bestuur aan de leden vroeg om ze na te leven want “elles seront rigoureusement observées afin d’éviter les abus qui se sont produits précédemment en semblable circonstance.” Blijkbaar waren gelijkaardige feestjes in het verleden reeds danig uit de hand gelopen. De leden werden de toegang verschaft indien ze voorzien waren van hun persoonlijke lidkaart. Allen kregen ze twee extra “cartes de dames”, behalve de leden van het bestuur die er drie kregen. De dames die met deze vrijkaarten binnen wilden, moesten er hun naam op invullen plus de handtekening van het lid dat hen uitgenodigd had. Zoniet werden ze resoluut de toegang geweigerd. Voorts werd van hen verlangd dat ze zouden verschijnen in galatenuet terwijl de heren een avondtoilet en een witte das hoorden aan te trekken. Eventuele militaire gasten daagden op in hun uniform.²⁸² De salons van de vereniging waren onder handen genomen door de heren Leys en Decoster die ze omgetoverd hadden tot feestelijke ontvangstruimtes waar de Beierse kleuren domineerden. Reeds om 20u waren deze volgelopen met gasten, hoewel het bal zelf pas om 21u30 van start ging. Het orkest dat die avond speelde stond onder leiding van dirigent Fritz Sennewald en hief op het aangegeven uur een eerste wals aan. Weinigen begonnen reeds te dansen want iedereen wachtte de komst van de koninklijke hoogheden af. Het duurde niet lang of het voltallige gezin van de graven van Vlaanderen (met uitzondering van de gravin) betrad de zaal. Alle ogen waren gericht op Elisabeth die een witsatijnen jurk droeg bedekt met tule waar staalkleurige pailletten op vastgenaaid waren. In het haar droeg ze een fonkelend diadeem. Ze

²⁸¹ KBA. Kranten op microfilm. “La Joyeuse Entrée” in: L’Etoile Belge. 11 oktober 1900. (La Journée de Mardi).

²⁸² SAB. Fonds Openbaar Onderwijs. IP II 2527. Map 4. Bal de Gala.

werden ontvangen door generaal de Ketelaere die hen in een korte rede toesprak. Even later arriveerde ook de koning. Tot ieders verbazing was hij vergezeld door de koningin. Ook prinses Clémentine vergezelde haar ouders. Alle koninklijke hoogheden namen vervolgens plaats op een eretribune. Het bal kon nu verdergaan maar klaarblijkelijk was niemand echt happig om te dansen: “Nous ne dirons pas qu’on danse, non, on a essayé de danser.” Wie wel hoorde te dansen volgens de traditie waren Albert en Elisabeth en daarom werd een quadrille gespeeld. De prins danste die met juffrouw Jeanne De Mot terwijl haar vader de burgemeester de prinses op sleeptouw nam. Een ander gebruik dat hoog gehouden werd in de vereniging, was het drinken van een glas Lambic. Tussen twee liederen door voldeden de koning, de graaf van Vlaanderen en prins Albert hieraan. Rond 23u30 trokken alle koninklijke gasten zich onder luid applaus terug.²⁸³ Achteraf bedankte de koning de harmonie uitvoerig in naam van de hele koninklijke familie “pour la réception patriotique et grandiose qui Leur a été faite”. Vooral Albert en Elisabeth zouden zeer aangename herinneringen overgehouden hebben aan deze avond. Het bestuur van de vereniging liet niet na om dit bericht op 13 oktober te communiceren naar alle leden.²⁸⁴ Blijkbaar hadden ze zich allen keurig gedragen.

IV.

Besluit

Nog eens twee dagen later op donderdag 11 oktober vertrokken Albert en Elisabeth op huwelijksreis. Om 11u 's ochtends woonden ze eerst nog een mis bij in de kerk van Laken ter nagedachtenis van de eerste koningin der Belgen Louise-Marie. De voltallige koninklijke familie was hierop aanwezig.²⁸⁵ Daarna kon het bruidspaar eindelijk vertrekken. Ze reisden eerst naar Zwitserland, daarna naar Italië, Beieren en ten slotte Württemberg. Pas op 15 november waren ze terug in Brussel.²⁸⁶ Hun reisschema werd geheim gehouden voor de pers. Blijkbaar was het gevaar voor ongewenste journalisten anders te groot. Waarschijnlijk wilden Albert en Elisabeth ook zoveel mogelijk anoniem kunnen reizen zodat ze niet om de

²⁸³ KBA. Kranten op microfilm. “La Joyeuse Entrée” in: L’Etoile Belge. 11 oktober 1900. (La Journée de Mardi).

²⁸⁴ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Leopold II. Nr. 88. Rondzendbrief van “La Grande Harmonie de Bruxelles”. 13 oktober 1900.

²⁸⁵ KBA. Kranten op microfilm. “La Joyeuse Entrée” in: L’Etoile Belge. 10 oktober 1900. (La Journée de Mardi).

²⁸⁶ RASKIN (E.). Elisabeth van België. p. 74.

haverklap herkend werden. Die kans was sowieso reëel gezien de vele foto's van hen die overal in Europa verschenen waren in kranten en tijdschriften. Dat hoogheden op hun privacy stonden, blijkt uit een anekdote die Albert uit de doeken deed in een brief aan Elisabeth. Toen hij in de zomer van 1900 op vakantie was in Zwitserland, schreef hij haar op een dag: “J'ai déjeuné à Andermatt et devine un peu qui est venu s'asseoir à la table à côté? Albert de Saxe dans le plus strict incognito.” Om hem een poets te pakken riep prins Albert de gastheer bij zich en vertelde hij hem wie die “Albert de Saxe” precies was. Meteen daarna werd de arme man omringd door wel tien kelners die hem bij elke zin aanspraken met “Hoheit”.²⁸⁷ Deed Albert dit omdat hij niet zo'n beste maatjes was met zijn naamgenoot? Of zat het gewoon in zijn aard om op subtiele wijze een dergelijke grap uit te halen? In elk geval bewijst het dat het voor hoogheden belangrijk was om hun incognito te behouden indien ze met rust wilden gelaten worden.

Hoe kan het prinselijke huwelijk en de feestelijkheden errond nu het beste beoordeeld worden? Als eerste wijzen zowel de bronnen als de literatuur erop dat de plechtigheden in München en de Blijde Intrede in Brussel een eclatant succes waren. Zelfs wanneer in achtvingen genomen wordt dat vele gevonden informatie sterk royalistisch gekleurd is, blijft het feit dat duizenden mensen op 6 oktober naar de hoofdstad trokken om er enthousiast het nieuwe paar toe te juichen. De protesten die geuit werden op hun reisweg van Beieren naar België en tijdens de Blijde Intrede zelf, mogen echter evenmin genegeerd worden. Twee elementen lijken mij terug te keren bij deze antimonarchale protesten. Ten eerste: in feite waren ze niet antimonarchaal. In de stations van Verviers en Luik vroeg men om amnestie en het invoeren van het algemeen enkelvoudig stemrecht, maar men riep geen verwijten of andere negatieve commentaren in de richting van de prinsen. Mij lijkt het dan ook eerder dat deze (socialistische) manifestanten van het momentum van de koninklijke passage gebruik wilden maken om de (media)aandacht af te leiden naar hun politieke en maatschappelijke grieven. Ook zouden deze protesten geïnterpreteerd kunnen worden vanuit de symboliek dat ze gericht waren aan Albert die als kroonprins ooit het hoogste gezag in het land zou waarnemen en zodoende geadresseerd werd niet aan zijn “body natural” maar aan zijn “body politic”. Ongetwijfeld waren de manifestanten zich terdege bewust van het feit dat hun eisen zich enkel via politieke en parlementaire weg konden bewaarheiden, maar door deze aanpak

²⁸⁷ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 1092. Brief van Albert aan Elisabeth. 17 augustus 1900.

werden ze symbolisch voor de voeten gegooid van de man die virtueel alle macht in handen had.

De incidenten die zich in Brussel voordeden op de dag van de Blijde Intrede zelf, lijken – op basis van het verslag in “La Gazette” – wel van een meer revolutionaire of republikeinse aard gezien de geuite kreten. Toch valt ook hier de toch wel belangrijke nuance vast te stellen dat er geroepen werd “à bas le Roi de carton” en niet “le Prince” of “Albert”. De relschoppers hadden duidelijk een probleem met de koning en de monarchie, maar nooit viel men Albert verbaal direct aan in zijn persoon, laat staan dat Elisabeth beschuldigingen over zich heen kreeg. Toch was de geschreven pers niet altijd even mals voor hem. Getuige daarvan volgend satirisch artikel uit de socialistische krant “Le Peuple” van 5 oktober 1900 waarin de dotaties aan het koningshuis gehegeld werden:

“Le Comte de Flandre et le prince Albert ont envoyé chacun dix mille francs au gouverneur du Brabant qui devront être distribués aux pauvres de Bruxelles et des faubourgs.
Dix mille et dix mille font vingt mille. Deux cent mille moins vingt mille, reste cent quatre-vingt mille. Un beau reste pour une année d’appointements, après une telle générosité.”²⁸⁸

Blijft het feit dat de intrede al bij al vlekkeloos verlopen is en dat Albert en Elisabeth (desnoods met paardenkleppen op) niks van de protesten gemerkt hebben. Het weer was schitterend, alles was tot in de puntjes voorbereid, de schoolkinderen hadden vooraf gerepeteerd, de verenigingen hadden duidelijke instructies gekregen en het volk daagde in grote getale op en straalde een uitzinnig enthousiasme uit. Wat had men zich meer kunnen wensen?

Hoe hebben Albert en Elisabeth zich anderzijds gedragen? Hebben zij hun rol naar behoren vervuld? Gezien de lovende reacties van de pers en de aanwezige mensenmassa’s lijkt het er sterk op dat de publieke opinie erg tevreden was over hun prestatie. Maar hebben ze ook de juiste recepten nagevolgd zoals onder meer tante Victoria ze voorgeschreven had? Ook hierop lijkt het antwoord positief uit te vallen. Albert en vooral Elisabeth hebben de delicate evenwichtsoefening tussen het banaliseren het sacraliseren van zowel zichzelf als de situatie perfect uitgevoerd. Enerzijds gedroegen ze zich als ware sprookjesfiguren. Tijdens de plechtigheden in München hadden ze beiden de meest schitterende kleren aan. Het imposante bruidskleed van Elisabeth gaf haar een magische uitstraling wat in de verf gezet werd door het feit dat pages en hofdames haar sleep vasthielden overal waar ze ging. Het statige uniform van

²⁸⁸ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Leopold II. Nr. 88. Le Peuple. 5 oktober 1900.

Albert gaf hem een heldhaftig en viriel allure. In de speech tijdens de burgerlijke plechtigheid die – niet onbelangrijk – ook gepubliceerd werd in de pers, werd sterk de nadruk gelegd op het roemrijke verleden van het geslacht der Wittelsbachs wat een niet mis te verstane tactiek was om Elisabeth voor te stellen als gepredestineerd om ook zelf een belangrijke figuur te worden. De sacralisering kende een hoogtepunt tijdens de kerkelijke viering waarin ze door de aartsbisschop ondubbelzinnig vergeleken werden met Jezus en Maria, elk met hun specifieke herderlijke en moederlijke taken. Ook de wissel in het gevolg van Elisabeth was puur symbolisch. Er is geen enkele rationele reden te bedenken waarom haar Duitse bedienden plots niet meer zouden kunnen functioneren nu ze getrouwd was. Echter, door haar een nieuw Belgisch gevolg te geven, gaf men symbolisch uiting van het verlangen dat ze vanaf nu een volkomen Belgische prinses was.

Bij hun aankomst in België verschenen ze meteen verscheidene keren in het openbaar, onder andere op het balkon van het paleis, waar ze onder luide aanmoedigen de indruk wekten het perfecte paar te zijn. Op de dag van de Blijde Intrede ging Elisabeth opnieuw gehuld in een schitterende jurk (net als alle overige aanwezige prinsessen) die haar ook deze keer met een aura omringde. Dit aura hielpen ze ook zelf graag een handje. Het massaal distribueren van Beierse en vooral Belgische vlaggetjes onder de bevolking en de schoolkinderen (een gebruik dat vandaag de dag nog steeds in voege is wanneer een koninklijke hoogheid een bezoek brengt aan een gemeente of een organisatie), evenals de herinneringsmedailles die deze laatste verplicht moesten dragen, waren weinig subtiele instrumenten om patriottische gevoelens koste wat het kost te forceren.

Eén van de grootste schermzones tussen het banale en het sacrale is mijns inziens het feit dat ze ervoor geopteerd hebben om zich in open wagens te laten rondrijden. Enerzijds waren ze op die manier ontzettend goed zichtbaar voor alle kijklustigen en konden ze naar hartelust lachen en zwaaien en zo hun genegenheid voor het volk tonen. Anderzijds was deze nabijheid ontzettend bedrieglijk, omdat ze zich nog steeds in een cocon bevonden. De wagens waren dan wel open, het bleven afgesloten rijdende eilanden waar niemand hen kon raken. Het is een ambiguïteit waar reeds vele monarchen voor hen handig mee omsprongen, ook op het witte doek. In “Elizabeth: The Golden Age” heeft de koningin het er op een gegeven moment over met een Oostenrijkse aartshertog en omschrijft ze het fenomeen treffend:

ELIZABETH
“I have a secret. (lowering her voice)
I pretend there’s a pane of glass
- *eine Glasscheibe* - between me and them.

They can see me, but they can't hear me, or touch me.
You should try it.”²⁸⁹

Dezelfde soort beschrijving komt ook terug bij meer contemporaine staatsleiders als Charles De Gaulle. In Colombey-les-Deux-Eglises, het dorp waar hij woonde, wordt hij door de plaatselijke bevolking herinnerd als een man die “stram in de kerk zat, de plekken naast hem waren altijd leeg, *het was alsof er glas om hem heen stond.*”²⁹⁰ Albert werd ook zelf in gelijkaardige termen beschreven door de Franse componist Camille Saint-Saëns: “Voor wie hem niet kent, komt hij bij een eerste ontmoeting zeer raadselachtig over; het lijkt wel of er over zijn gezicht en zijn hele persoon een ondoordringbare sluier ligt.”²⁹¹

Het zou een stap te ver zijn om te stellen dat Albert en Elisabeth zichzelf bij hun huwelijk echt banaliseerden. Echter, indien ze tijdens de Polterabend in München daadwerkelijk met vaatwerk gegooid hebben, dan hebben ze zich weldegelijk ingeschreven in een volkse traditie en zich in die zin overgegeven aan populaire en banale gebruiken. Wat ze wel veelvuldig gedaan hebben, was zich voorstellen als normale mensen met gelijke menselijke reflexen net als ieder ander. In die zin waren ze een gewoon koppel (het “body natural” van het koningschap) dat in het huwelijk trad. Maar omdat ze ooit de volgende vorsten van het land zouden worden (en dus het “body politic” zouden moeten opnemen) moesten ze dit delen met de rest van hun volk en natie. Menselijke emoties waren er onmiskenbaar in overvloed. Zelfs als er geen rekening gehouden wordt met verzinsels als Leopold II die zich huilend op de knieën gooide in de kerk in München, of de anekdote dat Elisabeth zich bij aankomst in België spontaan in de armen van diezelfde koning zou hebben geworpen, blijven talrijke momenten het vermelden waard. Of het nu de kushandjes waren die ze kwistig rondstrooide op paleisbalkons, de kleine kinderen die ze innig omhelsde en toesprak of de plotse ernst op het gelaat wanneer ze geconfronteerd werd met de tientallen vlaggen na het defilé: Elisabeth toonde zich als een liefhebbende vrouw die begaan was met het lot van haar toekomstige onderdanen en die zich steeds zou inzetten om haar nieuwe vaderland te dienen. Hiermee kwam ze tegemoet aan wat Michael Billig in zijn boek omschreef als het verlangen van de bevolking om zich “gewoon” te gedragen. Tegelijk worden al deze gebaren opnieuw erg speciaal omdat ze net gesteld worden door een prinses. Het was niet zomaar de eerste de beste vrouw die kushandjes uitdeelde of kinderen door de haren streek. Neen, het was Elisabeth, toekomstig koningin van België die er de voorpagina

²⁸⁹ Script “Elizabeth: The Golden Age”

²⁹⁰ MAK (G.). *In Europa*, p. 634.

²⁹¹ DE JONGE (R.). *Koningin Elisabeth*, pp. 54-55.

van de kranten mee haalde. Een journalist van “L’Etoile Belge” die haar op de ochtend van het burgerlijk huwelijk toevallig tegen het lijf liep, beschrijft hoe ze ontzettend haar best deed om sympathiek en goedlachs over te komen. Ze wilde vermijden een hautaine indruk te wekken bij de Belgische pers omdat die in grote mate de publieke opinie in het land bepaalde.²⁹²

Albert gedroeg zich blijkens de verslagen minder uitbundig. De redenen hiervoor zijn reeds eerder uitvoerig besproken. Enerzijds was er zijn karakter waardoor hij van nature timide was en weinig behoefte voelde om op het voorplan te treden. Anderzijds schuwde hij liever mondaine optredens en koketterie en valt het dan ook te betwijfelen dat hij op voorhand enthousiast was om zich een hele dag in het centrum van de nationale belangstelling te moeten plaatsen. Herhaaldelijk nam koning Leopold II die dag gas terug en stelde hij expliciet dat het Albert en Elisabeth waren die alle aandacht verdienden. “La Gazette” schrijft duidelijk dat Albert zich niet echt een houding wist te geven in het stadhuis. In een brief naar Elisabeth waarschuwde hij haar al dat de plechtigheden in Brussel lang en vervelend zouden zijn (zie supra). Toch werd deze schijnbare onbewogenheid hem door “La Gazette” niet kwalijk genomen en ook het volk lijkt er geen aanstoot aan genomen te hebben. Werd hij als man destijds misschien minder geacht zijn emoties te tonen? Of wist hij gewoon niet hoe hij ze moest uiten? Van thuis uit had hij het in elk geval nooit geleerd. Zijn moeder niet in het minst liet haar echte tederheid en gevoeligheid maar zelden doorschemeren in de vorm van een attent gebaar of een ontroerende opmerking. Pas toen haar oudste zoon prins Boudewijn stierf, liet ze zich naar verluid ontvallen: “Als men in de aarde wroet, komt er water uit. Als men in het hart wroet, vindt men tranen.”²⁹³ In elk geval werd elke passiviteit van Alberts kant die dag ruimschoots gecompenseerd door het sublieme optreden van Elisabeth die zich wel helemaal voegde naar de houding en de daden die van haar verwacht werden.

Dat Albert zowel in München als Brussel tegen zijn natuur in deelnam aan alle officiële plechtigheden en zich aan de zijde van zijn vrouw liet onderdompelen in volksvreugde voor het oog van talrijke hoogwaardigheidsbekleders en de pers, is mijns inziens één van de sterkste bewijzen dat hier zijn grote plichtsbewustzijn sprak waardoor hij beseftte dat dit het soort offers waren die hij moest maken indien hij de monarchie de twintigste eeuw veilig wilde binnenloodsen. Had hij er zin in? Duidelijk niet. Deed hij wat van hem verwacht werd? Ja, zonder verpinken. Albert was in zijn jeugd omringd geweest door protestantse opvoeders (bijvoorbeeld generaal Jungbluth) wat hem een wetenschappelijke en rationele geest gegeven had. Een anekdote uit zijn jeugd verhaalt over zijn zussen die hem op een keer

²⁹² KBA. Kranten op microfilm. “Le mariage de SAR le Prince Albert” in: *L’Etoile Belge*. 5 oktober 1900.

²⁹³ WILLIQUET (J.). *Albert I. Koning der Belgen*. p. 19.

kwamen plagen toen hij aan het werk was aan zijn schrijftafel en hem smalend toeriepen: “Kijk snoesje eens zwoegen! Vind je dat nu zo leuk?” Hierop antwoordde hij: “Nee, ik vind het niet leuk, maar ik moet het.”²⁹⁴ Dit soort doorzettingsvermogen wierp nu vruchten af. Samen met zijn vrouw had hij van zijn huwelijksviering een ware triomftocht gemaakt voor zichzelf en bij uitbreiding het hele Belgische koningshuis. Het was precies wat het land nodig had na jarenlange misnoegdheid over het beleid en de levenswandel van koning Leopold II. Hun vliegende start zou hen geen windeieren leggen want ook later in hun huwelijk (met als hoogtepunt de mythevorming tijdens en na WO I) zouden ze razend populair blijven. Volgens professor Kossmann was een belangrijke factor hierin dat Albert zich niet vereenzelvigde met welke klasse of volksgroep in België ook. Hij wist zich neutraal op te stellen tussen de arbeiders en de burgerij die met haar visies de Belgische maatschappij tot ver in de twintigste eeuw sterk bepaalde. Ook poogde hij volgens de professor steeds te schipperen tussen de Vlamingen en de Franssprekenden, hoewel zijn eigen taal in de eerste plaats Frans was.²⁹⁵ Wat het onderwerp van de taal betreft, is het laatste woord nog niet gezegd. Professor Lode Wils van de universiteit van Leuven meent dat Albert de Vlaamse Beweging helemaal niet genegen was. Andere professoren zoals Gita Deneckere van Gent en Herman van Goethem van Antwerpen nuanceren dit dan weer en dragen verzachtende omstandigheden aan als de anti-Vlaamse parlementen waarmee Albert later moest regeren.²⁹⁶ Zonder hier deze discussie te willen voeren, toch enkele bemerkingsen. In de liefdesbrieven die Albert schreef hamerde hij er herhaaldelijk op het belang dat Elisabeth de Franse taal goed onder de knie zou hebben. Nauwelijks enkele dagen voor hun huwelijk maande hij haar nog aan: “Si je puis te donner un conseil, exerce tant que tu peux ton français car à Bruxelles il faudra beaucoup parler.”²⁹⁷ Nooit had hij het over het Nederlands of over de nood dat ze ook deze taal goed zou beheersen. Zelf was hij de taal pas beginnen leren in 1891 toen hij troonopvolger werd na de dood van zijn broer Boudewijn. Na hun huwelijk vatte ook Elisabeth Nederlandse lessen aan, maar steeds werden die al na korte tijd gestaakt om pas een hele poos later weer opgenomen te worden. Het feit dat ze nog in 1933 voor de zoveelste keer aan de studie van “le flamand” begon, wijst erop dat ze de taal in al die jaren nooit afdoende beheerst heeft.²⁹⁸ De socio-culturele omstandigheden in aanmerking genomen, is het niet verrassend dat alvast ten tijde van hun huwelijk weinig of geen aandacht geschonken werd aan de taal van de meerderheid

²⁹⁴ Ibidem. p. 19.

²⁹⁵ KOSSMANN (E.H.). “Ten geleide” in: WILLEQUET (J.). *Albert I. Koning der Belgen*. p. 8.

²⁹⁶ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. pp. 157-158.

²⁹⁷ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 1092. Brief van Albert aan Elisabeth. 22 september 1900.

²⁹⁸ RASKIN (E.). *Elisabeth van België*. pp. 155-156.

van de bevolking. Anderzijds is dit des te opmerkelijk gezien het belang dat de prinsen hechtten aan hun imago. Het feit dat ze beiden de taal onvoldoende machtig waren kan geen opsteker geweest zijn voor hun populariteit bij de Vlaamse bevolking. Dit doet vermoeden dat dit alles dan ook binnenskamers gehouden werd of dat de waarheid naar het grote publiek toe verfraaid werd.

Hoe dan ook hadden Albert en Elisabeth het koningshuis weer dichterbij de mensen gebracht. Het was op deze patriottische golven dat zesentwintig jaar later ook hun zoon Leopold kon varen en waarvan hij dankbaar gebruik kon maken om zijn huwelijk met prinses Astrid van Zweden eveneens tot een succes te maken. In wat volgt wil ik nagaan hoe de gebeurtenissen bij dit huwelijk precies verliepen. Zo wil ik onder andere kijken welke lessen er getrokken werden uit de ervaringen van Albert en Elisabeth evenals wat anders aangepakt werd of welke vernieuwingen er doorgevoerd werden. Want ook deze keer ging men niet over één nacht ijs en werd de blijde gebeurtenis grondig voorbereid.

I.

Een bruid voor Leopold

“Mon bien cher Papa, ma bien chère Maman,

Wonderful news : I have picked the rose! But please don't speak of it, for it is only between us two. The parents know about it, but it is not to be known for reasons I shall explain when we meet again.”²⁹⁹

Met deze brief kondigde kroonprins Leopold op 13 juli 1926 aan zijn ouders trots zijn verloving aan met Astrid, prinses van Zweden. Om een schijn van anonimiteit te wekken, omschreef hij haar in de metafoor van een roos. Het kon immers altijd voorvallen dat een brief verloren zou gaan of in verkeerde handen zou vallen. Dit was niet nieuw; in de dagen ervoor had hij haar al in gelijkaardige termen omschreven wanneer hij in brieven aan zijn ouders berichtte over de vorderingen in zijn avances naar Astrid toe. Zo schreef hij eerder: “Quant aux affaires maintenant: elles vont bien. Les fleurs sont toujours jolies, principalement la rose.”³⁰⁰ Enkele dagen later meldde hij: “The rose is really charming,” en ook: “I have nearly picked the rose ... The rose has asked me to give you her love.”³⁰¹ Kort na deze brief waagde hij dan toch de sprong en *plukte* hij haar.

Astrid was zeker niet de eerste mogelijke huwelijkskandidate voor Leopold die in het vizier gekomen was, althans in de ogen van de toenmalige pers. Vanaf begin jaren 1920 (toen de prins meerderjarig geworden was) verscheen het ene na het andere bericht in de internationale pers waarin hij gekoppeld werd aan een hele resem Europese prinsessen. Het Hof en de regering gingen niet licht over deze geruchten. Wanneer in het buitenland dergelijke berichten opdoken, bracht de Belgische ambassadeur ter plekke steeds uitgebreid verslag uit aan de minister van Buitenlandse Zaken. Vaak vroeg hij er dan ook bij hoe hij gepast moest reageren op de verhalen.

²⁹⁹ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 637/5. Brief van Leopold aan Albert en Elisabeth, 13 juli 1926.

³⁰⁰ AKP. Ibidem. 4 juli 1926.

³⁰¹ AKP. Ibidem. 11 juli 1926.

De zuiderse prinsessen Giovanna en Mafalda – dochters van de Italiaanse koning – werden regelmatig en hardnekkig getipt als toekomstig echtgenote van de kroonprins. Toch was het hun oudere zus prinses Yolanda van Savoie die aanvankelijk ten tonele gevoerd werd in de pers. Op 27 december 1921 lanceerde het “Agence Télégraphique Wolff” in Parijs volgend persbericht: “D’après une communication d’une agence de renseignements de Rome le bruit est répandu en cette ville qu’à l’occasion de la visite du Roi et de la Reine des Belges dans les premiers jours du mois de janvier les fiançailles officielles de la fille aînée du Roi et de la Reine d’Italie avec l’Héritier du Trône de Belgique seront annoncés.”³⁰² Toen het bericht de “cercles officiels” in België bereikte, bleek echter niemand er iets van af te weten. Nauwelijks één dag later op 28 december trok het agentschap Wolff het alweer in.³⁰³ Toch had het nieuws inmiddels de Atlantische oceaan overgestoken en op diezelfde dag telegrafeerde de Belgisch gezant in Washington DC aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken dat alle Amerikaanse media de verloving van de prins met Yolanda aangekondigd hadden. Ook vroeg hij wat hij moest antwoorden indien hem vragen gesteld werden over het onderwerp. Het antwoord van het ministerie kwam op 30 december onder de vorm van een telegram en was even kort als duidelijk: “Démentez.”³⁰⁴ Hiermee had de kous af moeten zijn, ware het niet dat het bericht schijnbaar een eigen leven was gaan leiden en maanden later in Brazilië opnieuw opgepikt werd. De Belgische ambassadeur in Rio de Janeiro informeerde het ministerie hierover in een brief op 12 april 1922. Alle Braziliaanse kranten hadden zogenaamde telegrammen uit Rome gepubliceerd waarin de verloving nogmaals officieel aangekondigd werd. De aandacht die men in het Zuid-Amerikaanse land schonk aan prins Leopold had ongetwijfeld te maken met het bezoek dat hij er recent afgelegd had. Vooral de krant “Jornal de Commercio” berichtte uitvoerig over de vermeende nakende verbintenis. Ze roemde prinses Yolanda omwille van haar reputatie van gratie en schoonheid en omschreef haar als een “princesse des contes de fées” die een verbintenis met de “Prince charmant” meer dan waard was. Voorts waren allebei de koningskinderen opgevoed door modelouders en konden ze uit deze gemeenschappelijke achtergrond die bestond uit strikte principes als eer, de garantie vinden voor geluk. Ook andere kranten hadden gelijkaardige lovende berichten gepubliceerd en zelfs portretten van het paar op de voorpagina geplaatst.³⁰⁵ De reactie van het ministerie op deze brief is niet bekend maar ongetwijfeld droeg het ook in dit geval op om de

³⁰² ABZ. Dossier 13470. Fiançailles du Prince Leopold avec la Princesse Yolande de Savoie. Brief van della Faille de Leverghem aan minister Jaspar, 27 december 1921.

³⁰³ ABZ. Ibidem. 28 december 1921.

³⁰⁴ ABZ. Ibidem. Telegram van de Cartier de Marchienne aan minister Jaspar, 28 december 1921. Tegenbericht van minister Jaspar, 30 december 1921.

³⁰⁵ ABZ. Ibidem. Brief van baron Albéric Fallon aan minister Jaspar, 12 april 1922.

hele zaak in alle toonaarden te ontkennen. Het huwelijk van prinses Yolanda met graaf Carlo Calvi di Bergolo in 1923 gaf hoe dan ook de doodsteek aan het bericht.

De geruchtenmolen richtte vanaf nu de pijlen op twee zussen van Yolanda; de prinsessen Mafalda en Giovanna. Aanvankelijk was deze eerste de gedoodverfde huwelijkskandidate. Al in september van 1923 doken de eerste berichten op die haar in verband brachten met Leopold. Op 15 september nam “La Nation Belge” het bericht over dat de Italiaanse krant “Giornale d’Italia” een dag eerder gepubliceerd had en waarin geschreven werd dat de prinsessen Mafalda en Giovanna sedert drie dagen ernstig ziek geworden waren. Er werd gesproken van een soort koorts van de darmen die aanleiding gaf tot grote bezorgdheid. De krant voegde aan het artikel toe dat het komende bezoek van de Belgische koninklijke familie aan Italië weldegelijk een prelude was op een (dubbele) verlovingsaankondiging. Hierop commentarieerde “La Nation Belge” dat de “Giornale d’Italia” duidelijk allusie maakt op het gerucht dat Leopold zich zou verloven met Mafalda evenals dat zijn zus Marie-José dat zou doen met de Italiaanse kroonprins Umberto. Dit laatste gebeurde inderdaad en resulteerde uiteindelijk in 1930 in een huwelijk. In het geval van Leopold en Mafalda heeft het Belgische noch het Italiaanse Hof ooit officieel een verloving aangekondigd. Dit neemt niet weg dat gedurende maanden geruchten circuleerden dat dit alsnog zou gebeuren. In de geest van bepaalde journalisten namen deze soms fantastische proporties aan. Zo schreef “The Washington Post” op 19 september 1923 dat Mafalda helemaal niet ziek was maar dat ze eigenlijk zelfmoord had proberen plegen. Ze zou een huwelijk met Leopold helemaal niet zien zitten hebben en wilde evenmin haar zus Giovanna achterlaten. Ook bij de publicatie van dit persbericht vroeg de Belgische ambassadeur in Washington aan Buitenlandse Zaken of hij het moest ontkennen en zo ja, hoe? Minister Jaspar vond het bericht zodanig absurd dat hij antwoordde: “Inutile démentir nouvelle aussi fantaisiste.”³⁰⁶ Zijn reactie lijkt gerechtvaardigd aangezien “La Nation Belge” tegelijk met het artikel in de “Washington Post” schrijft dat de Italiaanse prinsessen allebei getroffen zijn door tyfus en dit sinds veertien dagen. Op 2 oktober meldde dezelfde krant dat de toestand van Giovanna plots danig verslechterd was en dat ze nu ook te kampen had met een buikvliesontsteking. Enkele dagen later kon gelukkig opgelucht ademgehaald worden wanneer geconstateerd werd dat de algemene toestand van de prinses gedurende achtenveertig

³⁰⁶ ABZ. Ibidem. Brief van Lemaire aan minister Jaspar, 19 september 1923. Tegenbericht van minister Jaspar, 20 september 1923.

uur stabiel gebleven was. Men maakte zich wel nog zorgen over een lichte onderhuidse bloeding die nu de kop opstak.³⁰⁷

Geruchten bleken reeds in de dulle jaren 1920 moeilijk uit te roeien. Het verhaal dat Mafalda met zelfmoord dreigde bleef rondzwerven en deze keer was het de Canadese krant “The Evening Journal” die het vele maanden later op 7 april 1924 nieuw leven inblies. Volgens deze krant wilde Mafalda met niemand anders trouwen dan de Roemeense prins Nicholas, die op dat moment als marinecadet rondvoer op de Britse kruiser “Benhow”. Overigens zou ze verklaard hebben dat ze meer in liefde geloofde dan in het lot van naties, bovendien “it is said that she has threatened to kill herself if she is forced into a loveless marriage.” Het lijkt erop dat de diplomatieke wereld steeds minder waarde hechtte aan verzinsels als deze. Wanneer Florent de Selys-Fanson, de consul generaal van België in Canada het bericht plichtsgetrouw doorstuurde vanuit Ottawa naar de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken Paul Hymans, voegde hij al meteen toe dat er niet al te veel belang aan gehecht moest worden. Hij besloot met volgende veelzeggende woorden: “J’ai cru cependant de vous faire savoir de quelle manière la presse canadienne tenait ses lecteurs au courant du roman dont la Cour d’Italie serait le théâtre.”³⁰⁸ Het liefdesleven van de prinses was een romanverhaal, het Italiaanse Hof een theater.

Inmiddels bleef de internationale pers rotsvast geloven in een dubbelhuwelijk tussen de Belgische en Italiaanse prinses. De Italiaanse krant “La Tribuna” schreef half oktober 1924 dat de aankondiging van de verlovingen erg dichtbij was. Meerbepaald werd gedacht aan 11 november als datum van de bekendmaking; de verjaardag van koning Victor-Emmanuel III. Hoewel de krant toegaf dat nog niemand het nieuws officieel bevestigd had, meende ze toch dat het op een stevige grond van waarheid gebaseerd was. Aangezien de autoriteiten het bericht blijkbaar bevestigden noch ontkenden, zwollen de geruchten steeds verder aan.³⁰⁹ Ook dit verlovingsgerucht reisde de wereld rond en net als in het geval van prinses Yolanda destijds, landde het in Zuid-Amerika. Deze keer was het in Argentinië dat de pers luidkeels de dubbele verlovingsverklaring verkondigde, zo meldde Belgisch minister in Buenos Aires graaf van der Straten Ponthoz aan minister Hymans. Hij stuurde op 20 oktober 1924 een artikel door uit de krant “La Razón” waarin het dubbelhuwelijk aangekondigd werd. Hier luidde het dat de verbintenissen al een jaar geleden gepland waren en nu eindelijk hun officiële bevestiging

³⁰⁷ ABZ. Ibidem. La Nation Belge. 19 september 1923 / 2 oktober 1923 / 5 oktober 1923.

³⁰⁸ ABZ. Ibidem. Brief van Florent de Selys-Fanson aan minister Hymans, 8 april 1924. En: “Princess Mafalda and Her Royal Romance” in: The Evening Journal. 7 april 1924.

³⁰⁹ ABZ. Ibidem. Brief van graaf W. van den Steen de Jehay aan minister Hymans, 18 oktober 1924. En: “Doppio fidanzamento principesco italo-belge” in: La Tribuna. s.d.

kenden – er werd evenwel niet vermeld door wie. Volgens “La Razón” was de Italiaanse en Belgische bevolking in de eerste plaats bezorgd over de aard van de huwelijken. Ging het om verstandshuwelijken of liefdeshuwelijken? De krant was er gerust in; volgens haar bewezen de foto’s van de vier jonge prinsen dat ze allen straalden van jeugdigheid en geluk. Als deze huwelijken dus niet gepland waren als resultaat van een reeds bestaande affectie tussen de verloofden, dan heeft deze zeker niet lang op zich laten wachten: “Entre la alegría de vivir y la predestinación resignada de mandar, cabe el amor como un complemento lógico” (Tussen de levenslust en de voorbestemming om te regeren, past de liefde als logisch tussenvoegsel). Beide landen zouden elkaar een ideale koningin schenken, “la compensación es perfecta.”³¹⁰

Ook in het geval van Mafalda kwam een kaper op de kust die het gras voor de voeten van Leopold wegmaaide. Op 16 mei 1925 schreef de Belgische ambassadeur in Rome een confidentiële brief naar minister Hymans waarin hij melding maakte van mogelijke huwelijksplannen van Mafalda met de Duitse prins Philips von Hesse, zoon van prinses Margaretha von Hesse en neef van de voormalige Duitse keizer. Voorlopig was het niet meer dan een gerucht maar het werd wel verspreid door mensen die zich ophielden in de hoogste hofkringen. Bovendien verbleef de prins in kwestie reeds geruime tijd in Italië en was hij meermaals opgemerkt in Rome. Ook de ambassadeur had hem met eigen ogen gezien. Voorts meldde hij dat het Italiaanse volk zich zorgen maakte over de snelle heropleving van de macht van Duitsland en dat het daarom naar manieren zocht om een mogelijke dreiging van de oude vijand af te wenden. Om deze reden zou de publieke opinie dus helemaal niet weigerachtig gestaan hebben tegenover een verbintenis van één van hun prinsessen met een Duitse prins, zeker niet als die ook nog eens nauw verwant was met het geslacht Hohenzollern dat misschien ooit opnieuw de troon zou bestijgen.³¹¹ En zo geschiedde: op 8 juni telegrafeerde de ambassadeur confidentieel dat de verloving officieel aangekondigd zou worden. De volgende dag werd dit nieuws doorgegeven aan graaf d’Arschot-Schoonhoven, kabinetschef van de koning.³¹² Prinses Mafalda trouwde uiteindelijk op 23 september 1925 met prins Philips von Hesse.

Nu Mafalda zich zou gaan verbinden met een andere man, viel meteen de tot dan toe meest getipte huwelijkskandidate voor Leopold af. Wat toen gebeurde, is een haast komisch bewijs dat de toenmalige pers (net als nu nog steeds overigens) er niet genoeg van kreeg om mogelijke allianties naar voor te blijven schuiven. Tegelijk met de officiële aankondiging van

³¹⁰ ABZ. Ibidem. “Compromiso matrimonial de Humberto de Saboya con María José de Bélgica, y de Leopoldo de Bélgica con Mafalda de Saboya” in: *La Razón*. Oktober 1924.

³¹¹ ABZ. Ibidem. Brief van graaf della Faille de Leverghem aan minister Hymans, 16 mei 1925.

³¹² ABZ. Ibidem. Telegram van graaf della Faille de Leverghem aan minister Hymans, 8 juni 1925.

de verloving van Mafalda, publiceerde het dagblad “Il Piccolo” volgende opmerking: “Plus tard, lorsque Son Altesse Royale le Prince de Piémont aura atteint 21 ans, on annoncera ses fiançailles avec Son Altesse Royale la Princesse Maria, fille des Souverains Belges.” Op zich herhaalde de krant hiermee gewoon wat reeds lang gefluisterd werd. Ze voegde echter toe: “Il paraît que tout aussi certaines sont les fiançailles de Son Altesse Royale la Princesse Giovanna avec Son Altesse Royale le Prince Héritier de Belgique. Ainsi celle de nos Princesses qui est appelée à monter sur un trône, est la Princesse Giovanna.”³¹³ Een dergelijke allusie werd tot dan toe in geen enkele andere krant gemaakt. Het bericht zou dan ook nooit bewaarheid worden. Stilaan kwam immers die andere prinses in het vizier, die helemaal geen zuiders bloed door de aderen had stromen maar integendeel uit het hoge Noorden kwam.

Wat bewijzen al deze berichten nu? Enerzijds blijkt vrij duidelijk dat de pers reeds in die dagen een vrij ongebreidelde fantasie had en voortdurend alle Europese prinsessen op de hielen zat om ze te pas en te onpas te koppelen aan princen van alle slag. Maar nog iets anders komt eveneens duidelijk naar voor in bovenstaand epos. Kranten in Canada, de Verenigde Staten, Brazilië, Argentinië, Italië en Frankrijk berichtten uitvoerig over de vermeende liefdesperikelen van de Europese princen en prinsessen. Wat zich aan de koninklijke hoven afspeelde was niet langer een nationale of zelfs een Europese zaak; de hele wereld keek nu mee. Met andere woorden: de pers was in de kwarteeuw sinds het huwelijk van Albert en Elisabeth ontzettend geëvolueerd en berichtte nu op mondiale basis wat voorheen alleen gekonkelfoerd werd in hogere kringen en nooit veel verder dan de landsgrenzen reikte. De invloed van de pers op de publieke opinie was op die manier aanzienlijk gestegen en bovendien was de kwantiteit aan media ook exponentieel gegroeid. Geen wonder dat alle Belgische ambassadeurs in het buitenland om specifieke instructies vroegen wat ze moesten doen of zeggen eens ze geconfronteerd werden met geruchten en publicaties, hoe waanzinnig die ook mochten zijn.

Een huwelijk uit liefde

“La reine et moi nous nous sommes permis de vous convoquer pour vous annoncer nous-mêmes les fiançailles de notre fils Léopold avec la princesse Astrid de Suède. Ces fiançailles sont célébrées aujourd’hui

³¹³ ABZ. Ibidem. Brief van graaf della Faille aan minister Ruzette, 20 juni 1925.

même à midi à Stockholm. Nous ne les avons pas annoncées plus tôt pour ne pas leur enlever leur caractère familial.”³¹⁴

Met deze woorden kondigde koning Albert trots de verloving aan van zijn oudste zoon met prinses Astrid van Zweden. Daartoe hadden hij en de koningin de voorzitters van de nationale en internationale persverenigingen op dinsdag 21 september 1926 om 11u bijeengeroepen in een klein salon in het koninklijk paleis. Een half uur voordien hadden ze dit al eens gedaan met de leden van hun burgerlijk en militair huis en reeds om 10u was premier Jaspar ingelicht. Deze zou op zijn beurt nog diezelfde dag alle Belgische ambassades en legaties overal ter wereld op de hoogte stellen.³¹⁵ Albert had zijn generaalsuniform aangetrokken, Elisabeth droeg een rozenhouten jurk.³¹⁶ Het is typerend dat het koningspaar het nieuws zelf wereldkundig wilde maken en het getuigt van hun voornemen om zich zoveel mogelijk te tonen naar de buitenwereld. Bij deze gelegenheid gebeurde dat in de hoedanigheid van “gewone” ouders die fier waren op hun zoon. Leopold was twee dagen eerder op zondagochtend vertrokken richting Stockholm en was daar maandag in de loop van de dag aangekomen.³¹⁷ Opvallend is de opmerking dat ze de verloving niet eerder bekend gemaakt hadden omdat ze het nieuws aanvankelijk liever in privé- of familiekring wilden houden.

Volgens de krant “Le Temps” loofde Albert Astrid als een mooi jong meisje dat tegelijk een grote cultuur en een grote eenvoud bezat. Ook was ze volgens hem gezegend met “des grandes qualités de coeur.”³¹⁸ Het moet evenwel gezegd dat deze citaten in de verslagen van andere kranten niet voorkomen. Indien ze toch kloppen, lijkt het alsof hij wilde aangeven dat ook zij een erg toegewijde prinses was die al haar nieuwe onderdanen in haar hart zou sluiten. Waren gelijkaardige allusies immers niet gemaakt bij Elisabeth toen zij met Albert trouwde? Voorts gaf hij een woordje uitleg over de liefde tussen het paar en hoe die gaandeweg gegroeid was. Hij verwees naar een reis die Leopold had gemaakt in Zweden en tijdens dewelke hij prinses Astrid een eerste keer had ontmoet. Er had ook een ontmoeting plaatsgevonden tussen de twee op het doopsel van prins Michel, de zoon van prins René van

³¹⁴ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Les fiançailles du Prince Leopold” in: Le Soir, 22 september 1926.

³¹⁵ Hij gaf opdracht om het bericht “fiançailles SAR Prince Leopold Duc de Brabant avec SAR Princesse Astrid de Suède sont officielles” te telegraferen naar: Rio de Janeiro, Madrid, Washington, Parijs, Londen, Rome, Tokio, het Vaticaan, Berlijn, Buenos Aires, Wenen, Sofia, Santiago, Peking, Bogotá, Kopenhagen, Cairo, Athene, Guatemala, Luxemburg, Mexico, Den Haag, Lima, Teheran, Warschau, Lissabon, Boekarest, Belgrado, Bangkok, Bern, Praag, Constantinopel, Montevideo, Budapest, Stockholm en Tanger (hij vermeldde ook : « ne pas envoyer à La Havanne où il n’y a personne »). ABZ. Dossier 13471. Telegram in opdracht van minister Vandervelde.

³¹⁶ ABZ. Dossier 13471. “Les fiançailles du prince Léopold et de la princesse Astrid sont officielles” in: La Libre Belgique, 22 september 1926.

³¹⁷ ABZ. Ibidem. “Les fiançailles du prince Léopold” in: La Nation Belge, 21 september 1926.

³¹⁸ ABZ. Dossier 13470. Le Temps, 22 september 1926.

Bourbon die gehuwd was met een nicht van Astrid. Nadien was Leopold verschillende keren afgezakt naar Zweden waar hij op het platteland verbleef bij het gezin van prins Carl en prinses Ingeborg – hertogen van Västergötland en tevens Astrids ouders. Bij al deze gelegenheden was zo gaandeweg de wederzijdse genegenheid gegroeid. Leopold was daarna opnieuw verscheidene keren blijven logeren bij het gezin van Astrid. Tijdens lange wandelingen die ze samen maakten leerden ze elkaar nog beter kennen en steeds meer appreciëren tot ze uiteindelijk “en toute spontanéité” besloten om te trouwen.³¹⁹ Volgens het blad “Neptune” behield Leopold tijdens al deze bezoeken zijn incognito. Zelfs de burens en de huisbedienden van het hertogelijk gezin zouden niet op de hoogte geweest zijn van zijn identiteit. Indien er een “visite dangereuse” kwam, moest hij zich verstoppen op zolder.³²⁰

De koning legde er dus de nadruk op dat het jonge paar elkaar veelvuldig ontmoet had in de voorgaande zes maanden en dat ze ruimschoots de gelegenheid gekregen hadden om elkaar goed te leren kennen. Daarom meende hij te mogen stellen dat “c’est en toute liberté et en toute indépendance que les deux jeunes princes ont pris la décision d’unir leur destinée.” Ze huwden dus uit liefde en enkel uit liefde. Wanneer hij even later toch een zweem van een diplomatiek motief dreigde bloot te geven door te stellen dat het een gelukkig moment zou worden voor zowel de dynastie als de natie, sprong Elisabeth volgens “Le Temps” meteen in de bres: “Je serais heureuse que vous fissiez connaître à notre peuple qu’il s’agit bien d’un mariage d’inclination et qu’aucune considération politique n’a prévalu pour arrêter la décision que nous venons de vous annoncer.”³²¹ Op quasi hetzelfde moment werd dit nieuws ook in Stockholm wereldkundig gemaakt, zoals koning Albert bij aanvang van zijn speech reeds aangaf. Meteen na de aankondiging daar togen fotografen aan het werk om het prinselijke paar op de gevoelige plaat vast te leggen en nauwelijks enkele uren later werden deze beelden reeds per vliegtuig naar alle hoeken van het continent uitgestuurd.³²² De eerste ministers van de regeringen van beide landen, feliciteerden elkaar terstond met telegrammen.³²³ De Zweedse koning bood later die dag een galadiner aan op het koninklijk paleis in de zaal met de naam “Vitehaven” ter ere van Leopold en de andere leden van de koninklijke familie. Ook aanwezig waren alle leden van de regering, de Belgisch minister in Zweden baron de Grootte, de aartsbisschop van Upsalla en alle hoge dignitarissen, samen goed voor zestig genodigden.

³¹⁹ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Les fiançailles du Prince Leopold” in: Le Soir, 22 september 1926.

³²⁰ SAB. Fonds Fauconnier. Nr. 53. “La Suède” in: Neptune, 10 november 1926.

³²¹ ABZ. Dossier 13470. “Les fiançailles du prince Léopold” in: Le Temps, 22 september 1926.

³²² ABZ. Dossier 13471. Brief van baron de Grootte aan minister Vandervelde. 21 september 1926.

³²³ ABZ. Ibidem. “Les fiançailles du prince Léopold ont été célébrées mardi à Stockholm” s.n. 22 september 1926.

Er werd getoast op de gezondheid van de hertog van Brabant en zijn kersverse verloofde en de Brabançonne werd gespeeld. De volgende dag werd een al even luisterrijke voorstelling opgevoerd in de opera. Leopold en Astrid vertoonden zich vanaf nu ook geregeld samen in het openbaar en dat ontging de journalisten niet: “Les fiancés, très simplement, et fréquemment, se sont montrés en ville à qui voulait les voir. Cette touchante idée d’associer la foule à leur bonheur leur a attiré les suffrages de tous.”³²⁴ Het gelukkige paar etaleerde zich, ontroerde ieders hart en zette zo een meesterlijke zet in de populariteitsstrategie.

Met hun zorgvuldig georchestreerde persconferentie handelden Albert en Elisabeth geheel in de stijl die ze sedert hun huwelijk gehanteerd hadden. In plaats van het nieuws te verspreiden via een onpersoonlijk persbericht, brachten ze het samen als echtpaar naar buiten. Albert vermeldde in zijn speech dan wel de hoge koninklijke afkomst van Astrid maar legde er toch sterk de nadruk op dat het een gewoon meisje was met een groot hart. Het belangrijkste punt leek voor allebei echter te zijn om klaar en duidelijk te stellen dat het om een huwelijk uit liefde ging en dat het geenszins een gearrangeerde politieke beslissing was. Nochtans wisten ze allebei wel beter. Leopold en Astrid zijn inderdaad naderhand stapelverliefd op mekaar geworden, maar de zoektocht vanwege het Hof naar een geschikte bruid voor de kroonprins van België was al even uitgekiend en weldoordacht als ten tijde van Albert.

Toch zijn er biografen die dit laatste tegenspreken en blijven vasthouden aan het huwelijk uit liefde. Astrid Bammens schrijft in haar weinig wetenschappelijk werk over Astrid dat Leopold nooit had willen weten van een geregeld huwelijk en in de keuze van zijn vrouw dan ook enkel zijn hart wilde volgen. Nog volgens Bammens kon hij zich deze luxe permitteren omdat zijn vader niet hield van het protocol en het hofceremonieel. Dit is een wel erg rooskleurige interpretatie waarbij de auteur klaarblijkelijk een weinig kritische houding aanneemt.³²⁵ Christian Koninckx houdt zich wel aan deze aanpak maar komt evenwel tot een gelijkaardige conclusie. Leopold zou reeds geruime tijd een kameraadschap onderhouden hebben met prins Axel van Denemarken die getrouwd was met Märthe, de zus van Astrid. Volgens Koninckx is het bijgevolg logisch dat de relaties Astrid-Märthe en Leopold-Axel elkaar menigmaal kruisten en ten slotte verweven raakten. Bovendien vindt hij het ongeloofwaardig dat Leopold zich op zijn moeder zou hebben verlaten om een bruid uit te kiezen.³²⁶ Hij haalt het getuigenis van Astrids hartsvriendin Anna Sparre aan die verklaart dat

³²⁴ SAB. Fonds Fauconnier. Nr. 53. “La Suède” in: *Neptune*. 10 november 1926.

³²⁵ BAMMENS (A.). *Astrid*. pp. 44-46.

³²⁶ KONINCKX (C.). “Prinses van Zweden, ...” in: *Astrid*. pp. 21-22.

reeds in december 1925 Astrid haar had verteld over een mooie jongeman die ze had ontmoet en die veel indruk op haar gemaakt had (evenals op haar zus Märthe overigens). Ze wilde echter nog niks loslaten over zijn identiteit en daarom gaven ze hem de codenaam “Monsieur Mystère”, hoewel het weldegelijk over Leopold ging.³²⁷ Het tijdstip van deze uitspraken lijkt echter bizar aangezien hij van 20 april 1925 tot en met 20 januari 1926 een rondreis maakte in de Belgische gebieden in Midden-Afrika.³²⁸ De ontmoeting waar Astrid het over had moet bijgevolg reeds maanden voordien plaatsgehad hebben. Het bezoek dat Leopold samen met koningin Elisabeth in maart 1926 incognito bracht aan de Zweedse koninklijke familie, interpreteert Koninckx bijgevolg als een gelegenheid die Leopold aan zijn moeder wilde bieden om zijn aanstaande en haar familie beter te leren kennen.³²⁹

Mijns inziens lijkt het eerder naïef te veronderstellen dat anno 1926 de kroonprins van België volledig vrij zijn eigen bruid mocht uitkiezen zonder zich ook maar iets van het staatsbelang, de publieke opinie en niet in het minst zijn ouders aan te trekken. Christian Koninckx draagt zelf elementen aan die erop wijzen dat Albert en Elisabeth wel degelijk een vinger in de pap te brokken hadden in deze aangelegenheid. Zo citeert hij een brief die de koning op 21 september 1926 aan kardinaal Van Roey schreef en waarin hij de keuze voor Astrid verdedigde. Zij was immers protestants, wat voor wrevel zorgde bij de Belgische clerus (zie infra) maar hij argumenteerde dat het bijzonder moeilijk was om een geschikte katholieke prinses te vinden. De ervaringen van WO I hadden het onmogelijk gemaakt om een Duitse of een Oostenrijkse prinses binnen te halen omdat dit door de bevolking die zwaar geleden had nooit aanvaard zou worden. Bovendien merkte hij op dat paus Benedictus XV hem gewaarschuwd had zich niet te verbinden met het Italiaanse koningshuis.³³⁰ Dit belette hem noch de koningin echter om hun dochter Marie-José reeds jaren klaar te stomen voor een huwelijk met kroonprins Umberto (zie supra). Voor Leopold lagen de kaarten blijkbaar anders. Het minste wat hierover gezegd kan worden is dat Albert weldegelijk de dynastieke gevolgen van alle mogelijke verbintenissen afgewogen had.

Ook over het bezoek van Leopold en koningin Elisabeth aan de Zweedse koninklijke familie kan het één en ander gezegd worden. Samen vingen ze de reis aan onder de schuilnaam “Réthy” op 2 februari 1926. Eerst reisden ze naar Denemarken om vervolgens de zeeëngte over te steken naar Zweden. De koningin hield tijdens deze reis een dagboek bij

³²⁷ SPARRE (A.). *Astrid. Mijn vriendin*, p. 81.

³²⁸ DUJARDIN (V.), DUMOULIN (M.). “Leopold als prins (1901-1934)” in: *Een koningsdrama*, pp. 28-29.

³²⁹ KONINCKX (C.). “Prinses van Zweden, ...” in: *Astrid*, p. 21.

³³⁰ Brief van koning Albert aan kardinaal Van Roey, 21 september 1926. Geciteerd door: KONINCKX (C.). “Huwelijk en bekering” in: *Astrid*, p. 44.

waarin ze uitgebreid noteerde wat ze van dag tot dag en zelfs van uur tot uur beleefde. Helaas hield ze hiermee op net op het moment dat ze Astrid voor de eerste keer ontmoette. Toch valt heel wat interessante informatie te rapen uit dit document. Een eerste opvallend feit deed zich voor op de doorreis van België naar Denemarken. Om de tijd te doden hield Elisabeth zich bezig met het doorbladeren van de Baedeker en de Gotha. Dit eerste werk was volkomen onschuldig en zelfs voor de hand liggend. De Baedeker was immers een internationaal vermaarde reisgids die voor het eerst gepubliceerd werd door Karl Baedeker in 1838 in een editie over het Rijnland. In een mum van tijd was de reeks uitgegroeid tot het algemeen aanvaarde summum van de reisgidsenliteratuur.³³¹ Dat de geboren hertogin in Beieren deze van oorsprong Duitse gids met zich mee had, is dus weinig speciaal. Het andere werk dat Elisabeth bij zich droeg, werpt wel vragen op; tenminste als er vanuit gegaan wordt dat de reis enkel diende om haar voor te stellen aan de bruid die Leopold zelf reeds definitief gekozen had. Het betrof immers de “Almanach de Gotha”, een werk dat door de uitgeverij omschreven wordt als: “een naslagwerk dat een koninklijke vakvereniging het meest benadert als het gaat om kwesties als conflicten binnen dynastieën, troonopvolgingen of wie wie is in de koninklijke en regerende families van Europa.” Het is met andere woorden een gedetailleerde lijst waarin alle koninklijke families met al hun vertakkingen en nageslacht neergeschreven worden en nu nog steeds gezien wordt als een onontbeerlijk instrument voor royaltywatchers. Het boek werd voor het eerst gepubliceerd in 1763 in Saksen-Coburg. Later zou niemand minder dan prinses Grace van Monaco deze “gids” eveneens veelvuldig ter hand nemen op zoek naar geschikte partners voor haar onstuimige dochter Caroline.³³² Nochtans was zij als Amerikaanse zelf geenszins van adel geweest toen ze destijds met prins Rainier van Monaco trouwde en werkte deze obsessie danig op de zenuwen van Caroline.

Welke betekenis moet gehecht worden aan het feit dat ook Elisabeth de Gotha naploos op weg naar het hoge Noorden? De meest onschuldige verklaring is dat zij gewoon wilde nagaan hoe de familiebanden tussen de Scandinavische vorstenhuizen precies ineensaken (want door vele onderlinge huwelijken waren die vrij ingewikkeld geworden). Een stap verder zou zijn om te veronderstellen dat zij zich ervan wilde vergewissen dat Astrid weldegelijk van hoogadellijke afkomst was en bijgevolg een geschikte partner was voor haar zoon. Ook deze optie zou nog steeds passen in het verhaal dat Leopold zelf zijn bruid uitgekozen had. Een derde interpretatie kan zijn dat Elisabeth nog steeds alle pistes openhield en in de Gotha op zoek ging naar nog andere mogelijke huwelijkskandidates, maar dit is pure speculatie. Wel

³³¹ KOSHAR (R.). “What ought to be seen” in: *Journal of Contemporary History*, juli 1998, pp. 323-340.

³³² TARABORRELLI (J.R.). *Een sprookjeshuwelijk*. p. 310.

lijkt het er sterk op dat Astrid lang niet de enige Zweedse prinses was die in aanmerking kwam, waarover dadelijk meer.

Op woensdag 10 maart kwamen Elisabeth en Leopold aan in Stockholm. De volgende dag reeds, gingen zij om 16u30 op bezoek bij het gezin van de hertogen van Västergötland om er thee te gaan drinken. Elisabeth noteerde nadien nauwkeurig hoe ze deze visite ervaren had. Ze had de prinsen Carl en Ingeborg erg charmant bevonden en verbaasde zich over de schoonheid en de grote gestalte van de prins (ze meende dat hij bijna twee meter mat). De prinses omschreef ze als een fijne en mooie vrouw van een eerder bescheiden gestalte. Vooral straalde ze nog bijzonder veel jeugdigheid uit ondanks haar grijze haren. Ook Astrid moet een positieve indruk op haar gemaakt hebben, want de koningin schreef dat ze haar vanaf het allereerste moment erg beviel: “Leur fille Astrid 20 ans est ravissante, grande et mince, bien faite, une figure charmante, ronde et rose, très jolie peau, des cheveux bruns, coupé (bobed) (sic) de grands yeux bleu-vert comme un chat, gracieuse avec de jolis mouvements.” Voorts vond ze dat de prinses een zeer kenmerkend profiel had en waren ook haar licht naar voor geschoven tanden en een klein vlekje op één van de snijtanden haar niet ontgaan. Ook vond Elisabeth haar “terriblement timide”. Ze besloot met het compliment dat ze erg smaakvol gekleed ging in een groene jurk die haar erg goed afging en oorbellen in had in dezelfde kleur.³³³

Zelfs met alle voorgaande gegevens is het nog steeds mogelijk dat Leopold zijn vrouw zelf uitgekozen heeft zonder dat iemand dit boven zijn hoofd regelde. Maar was deze keuze wel effectief zo vrij? Om geen polemiek te veroorzaken, moest hij zijn keuze ten eerste al beperken tot katholieke prinsessen. Zoals Albert het stelde, vielen bovendien om redenen die onmiskenbaar van politieke aard waren alle Duitse en Oostenrijkse prinsessen uit de boot omwille van het recente oorlogsverleden. Op aanraden van de paus was het evenmin aangewezen om met een Italiaanse prinses te huwen. Hoe vrij was een keuze nog als een bruid a priori aan een heel aantal kenmerken moest voldoen om aanvaardbaar te zijn en als bovendien door eliminatie de ene na de andere kandidate uitgesloten werd? Hoeveel spontaneïteit rest er met twee ouders die ontzettend veel belang hechtten aan het imago van de dynastie en er zonder twijfel als de dood voor waren dat een misplaatste nieuwkomer het in een kwaad daglicht zou stellen? Nog in 1926 toen Leopold op rondreis naar Midden-Afrika vertrok, gaf zijn moeder hem deze raad mee die een tipje van de sluier oplicht van het “hidden transcript” dat gehanteerd werd aan het Hof: “Wees altijd heel bedachtzaam bij het

³³³ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 623. Autografe notities van koningin Elisabeth tijdens haar reis naar Denemarken en Zweden, 11 maart 1926.

beoordelen van mensen en partijen. Stel je op als een sfinx als het om politiek gaat en gedraag je beminnelijk jegens iedereen. Zorg ervoor dat niemand je een etiket kan opplakken.”³³⁴ Hij moest ten allen tijde garant staan voor de neutraliteit van de monarchie net zoals zijn ouders zich er steeds voor gehoeed hadden om openlijk partij te kiezen. Was dit laatste immers niet één van de fundamenteën waarop zij hun populariteit gebouwd hadden? Ook bij zijn terugkomst in het land werden hem vooraf instructies ingefluisterd. Deze keer was het zijn vader die hem opdroeg: “Je moet geen enkele gelegenheid voorbij laten gaan om te tonen dat de monarchie nog altijd diepgeworteld is in het land, want de tijden zijn uitermate moeilijk.”³³⁵ Bedachtzaamheid, beminnelijk gedrag, zich tonen: hoe zou Leopold ooit helemaal op eigen houtje beslissingen kunnen nemen hebben over een huwelijk zonder dat zijn ouders zich ervan hadden kunnen vergewissen dat de toekomstige kroonprinses perfect in dit plaatje zou passen? Hoe zou een moeder die de Gotha met zich meenam op weg naar de vermeende uitverkorene niet categoriek haar veto gesteld hebben indien ze de kandidate absoluut ongeschikt had bevonden? Mijns inziens gaat de stelling dat het huwelijk van Leopold en Astrid er één was dat uitsluitend op liefde gebaseerd was, enkel op wanneer eraan toegevoegd wordt dat elke kandidate die hij ook zou hebben voorgedragen eerst uitvoerig gewikt en gewogen zou worden door de koning en de koningin. Als hij dus al geheel spontaan verliefd geworden is op Astrid van Zweden, dan had hij dit geluk dat zij (afgezien van haar godsdienst) volledig aan de verwachtingen voldeed die de koninklijke familie, de regering en bij uitbreiding de hele bevolking zich stelden over de toekomstige koningin der Belgen. Hoe zou men immers gereageerd hebben indien hij alsnog zijn oog had laten vallen op een Duitse of Oostenrijkse prinses en in de toekomst een vrouw aan zijn zijde zou staan wiens land van herkomst nog geen tien jaar daarvoor zoveel leed berokkend had aan *poor little Belgium*?

Wat moet ten slotte gedacht worden van twee hoogst merkwaardige uitspraken die Leopold eind 1926 deed in brieven aan zijn moeder? Op 25 september 1926 berichtte hij dolgelukkig vanuit Stockholm waar hij verbleef bij Astrid en haar gezin, hoe hij het er helemaal naar zijn zin had. En dan schreef hij plots: “Ingrid n’est plus à reconnaître! Elle est devenue très jolie élancée et gracieuse. Ce n’est plus du tout la petite pensionnaire timide et bansoufflée qu’elle était. Mais je m’empresse d’ajouter que je ne regrette rien, la mienne est toujours ce qu’il y a de mieux au monde.”³³⁶ De Ingrid waar hij naar verwees, betrof hoogstwaarschijnlijk prinses Ingrid, dochter van de latere koning Gustav VI Adolf en

³³⁴ DUJARDIN (V.), DUMOULIN (M.). “Leopold als prins (1901-1934)” in: *Een koningsdrama*. p. 28.

³³⁵ Ibidem. p. 30.

³³⁶ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 637/5. Brief van Leopold aan Elisabeth, 25 september 1926.

kleindochter van koning Gustav V van Zweden. Ingrid was geboren in 1910 en was in 1926 dus slechts zestien jaar. Toch lijkt het er sterk op dat ze voor Leopold op een bepaald moment in het verleden in aanmerking gekomen was om zijn vrouw te worden. Waarom vermeldde hij haar anders speciaal nog eens nadat hij zich reeds verloofd had met Astrid en beschreef hij uitvoerig hoe ze schijnbaar uitgegroeid was tot een jongedame? Om welke andere reden zou hij zich gehaast hebben om zijn moeder ervan te verzekeren dat hij nergens spijt van had en dat “de zijne” nog steeds de beste van de wereld was? Mijns inziens was Leopold, toen hij zijn blik wierp op het Zweedse koningshuis, nauwkeurig nagegaan welke prinsessen er precies de paleizen bevolkten. Sommige auteurs suggereren dat ook Astrids zus prinses Märthe aanvankelijk zijn aandacht getrokken had. Het lijkt niet onlogisch dat prinses Ingrid uiteindelijk te jong bevonden werd toen ze nog een “petite pensionnaire timide” was. Natuurlijk is dit pure speculatie. Maar als Leopold van in het begin meteen stapelverliefd geworden was op Astrid, waarom ziet hij zich dan zelfs na hun verloving genoodzaakt om te expliciteren dat hij geen spijt heeft? Geen spijt van wat? Dat hij uit het aanbod van Zweedse prinsessen uiteindelijk Astrid gekozen had en de anderen (waaronder Ingrid) links had laten liggen? Zijn zus Marie-José bevestigt deze piste uiteindelijk zelf in haar mémoires over haar ouders. Daarin schrijft ze dat het de koningin was die “adroitement” de reis naar Denemarken en Zweden in maart 1926 georganiseerd had voor Leopold. Ze onthult ook de reden waarom ze dit deed: “Elle pensait qu’il pourrait choisir parmi ces nombreuses princesses nordiques celle qui répondrait à ses rêves.”³³⁷

De brief die het meest doorslaggevende bewijs bevat dat het huwelijk in essentie gearrangeerd was, schreef Leopold op 4 december 1926. Dit was zo’n maand na zijn huwelijk. Op dat ogenblik bevond hij zich in Menton en schreef hij zijn moeder: “Dat ik nu zo gelukkig ben, heb ik aan u te danken. U had werkelijk geen betere vrouw voor mij kunnen vinden.”³³⁸ Het lijkt me vrijwel onmogelijk om een afdoende verklaring voor de dag te halen die deze uitspraken nog steeds in de these van het “liefdeshuwelijk” weet in te passen. Waarom zou een man die zijn echtgenote helemaal op eigen houtje gezocht had, uitdrukkelijk zijn moeder bedanken voor de toestand van geluk waar hij zich klaarblijkelijk door haar toedoen in bevond? Hoe kan hij ze überhaupt zelf gevonden hebben als hij de ontdekking van zijn dierbare echtgenote integraal toeschrijft aan een ander? Ook hofdignitaris Henri Carton de Wiart schreef later in zijn memoires dat het plan (!) om Leopold in de echt te verbinden met een Zweedse prinses reeds sedert 1925 warm onthaald werd zowel door het Belgisch

³³⁷ VAN BELGIE (M-J.). *Mes parents*, p. 368.

³³⁸ DUJARDIN (V.), DUMOULIN (M.). “Leopold als prins (1901-1934)” in: *Een koningsdrama*, p. 30.

koningspaar als de Zweedse prinsen.³³⁹ Prinses Marie-José beschrijft haar moeder met betrekking tot de rol die ze bij dit alles speelde als: “Elle qui fut le véritable artisan de cette union si bien assortie.”³⁴⁰

Met deze bewijsvoering is het geenszins de bedoeling de indruk te wekken dat het huwelijk van Leopold en Astrid een koude, lege verbintenis was zoals zo vaak het geval was in hoogadellijke en koninklijke middens. De relatie tussen Leopolds grootoom Leopold II en koningin Maria-Hendrika die een waar debacle was, is één van de meest sprekende voorbeelden van een dergelijk politiek arrangement. Er is ontegensprekelijk sprake geweest van een ontzettend grote liefde tussen Leopold en Astrid. Nadat ze in 1935 verongelukt was in Küsnacht, stelde Leopold enkele dagen na haar begrafenis de vraag aan zijn secretaris baron Capelle: “Valt het te verkiezen negen jaren van geluk, op een tragische manier afgebroken, te hebben beleefd, of helemaal niet?”³⁴¹ Wat wel duidelijk aangetoond is, is dat de aankondiging van de verloving door Albert en Elisabeth in een salon van het paleis een zoveelste praktijkoefening was van de communicatietactiek die ze reeds jaren voerden en die erop gericht was zichzelf en de monarchie zo geliefd als mogelijk te maken. Normaal werd dergelijk nieuws bekend gemaakt via een regeerverklaring door de premier, maar zij verkozen het persoonlijk naar buiten te brengen voor het oog van de journalisten en bij uitbreiding het hele land. Normaal ook, kwam een prinselijk huwelijk tot stand na een intensieve zoektocht naar een geschikte partner die aan alle vereisten voldeed. Ook deze keer was dit niet anders geweest, zij het met die gelukkige uitkomst dat Leopold en Astrid stapelverliefd geworden waren op elkaar. Albert en Elisabeth beseften echter als geen ander dat deze feiten geenszins de populariteit van de monarchie omhoog zou helpen (wel integendeel) en daarom koste wat het kost verzwegen moesten worden. Had men in 1900 niet al evenzeer de nadruk gelegd op het liefdesaspect van hun eigen huwelijk? Dan herhaalde de geschiedenis zich toen Elisabeth alle aanwezigen op het hart drukte dat haar zoon een verbintenis uit liefde aanging en dat geen enkel ander motief had meegespeeld. De persconferentie moest eens te meer in de verf zetten dat de koninklijke familie een hechte, liefhebbende clan was waarvan de leden net als het “gewone” volk vrij hun hart konden volgen tot aan het altaar. De aankondiging van de verloving werd afgerond met een gezellig onderonsje: “Le Roi et la Reine se sont ensuite aimablement entretenus avec les représentants de la presse, leur faisant voir les plus récentes

³³⁹ CARTON DE WIART (H.). *Souvenirs politiques*. p. 112. Geciteerd door: DUJARDIN (V.), DUMOULIN (M.). “Leopold als prins (1901-1934)” in: *Een koningsdrama*. p. 30.

³⁴⁰ VAN BELGIE (M.-J.). *Mes parents*. p. 372.

³⁴¹ KONINCKX (C.). “Prinses van Zweden, ...” in: *Astrid*. p. 29.

photographies de la belle princesse Astrid.”³⁴² Nadat ze dus nog snel foto’s van de prinses hadden overhandigd aan de aanwezige pers die de volgende dag op alle voorpagina’s te zien waren, ontving het koningspaar aansluitend graaf Dardel en zijn echtgenote in een audiëntie. Deze Zweedse vertegenwoordiger kwam hen zijn gelukwensen aanbieden.³⁴³

Een heksenjacht

Aan deze persconferentie was reeds een dagenlange golf van speculaties voorafgegaan in de internationale pers, niet in het minst in België en Zweden. Op 15 september 1926 pakte de Zweedse krant “Dagens Nyheter” als één van de eersten uit met het nieuws dat kroonprins Leopold in de week die volgde een reis zou maken die hem naar Stockholm zou brengen in het gezelschap van zijn moeder. Volgens de krant zou tijdens dit verblijf in Zweden zijn verloving aangekondigd worden met prinses Astrid. Ook wist ze te vermelden dat Leopold en Elisabeth in de voorbije zomer al eens incognito naar Zweden gereisd waren en dit gedurende enkele weken.³⁴⁴ Op dezelfde dag wijdde ook de conservatieve krant “Nya Dagligt Allehanda” een artikel aan dit onderwerp, maar ze haalde verschillende argumenten aan die de voorwaardelijkheid van het bericht in de verf zetten. Met flink wat ironie schreef het blad dat de media in Stockholm geregeld erg veel energie stopten in het koppelen van de prinsessen Märthe en Astrid aan potentiële huwelijkskandidaten. Zo was een recent bezoek van de Zweedse aan de Noorse koninklijke familie voor vele kranten het sluitende bewijs geweest dat één van de twee prinsessen zich zou verloven met kroonprins Olav. Ook de Prince of Wales in het Verenigd Koninkrijk was reeds in het vizier gekomen. Het was dan ook met gefronste wenkbrauwen dat de “Nya Dagligt Allehanda” schreef dat de huidige geruchten spraken van een verloving tussen Astrid en Leopold en ze citeerde het zo-even vermelde artikel uit de “Dagens Nyheter”. Er werd niet nagelaten om onjuistheden in dit bericht te corrigeren. Zo zouden Leopold en Elisabeth niet tijdens de zomer maar reeds in februari of maart op reis geweest zijn in Zweden (wat overigens klopt) en dit gedurende slechts acht tot tien dagen. Ook hadden ze toen volgens een strikte incognito verbleven in het “Grand Hôtel” – waar niemand hen herkend had – en had hun verblijf als enige doel gehad om een bezoek te

³⁴² AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Les fiançailles du Prince Leopold” in: Le Soir. 22 september 1926.

³⁴³ AKP. Ibidem. “Les fiançailles du prince Léopold et de la princesse Astrid sont officielles” in: La Libre Belgique. 22 september 1926.

³⁴⁴ ABZ. Dossier 13471. Dagens Nyheter. 15 september 1926.

brengen aan Stockholm. Niemand zou er op dat moment aan gedacht hebben dat de twee er waren omdat ze op huwelijksplannen broedden. De krant wees er vervolgens op dat het bericht vooralsnog niet ontkend was, maar evenmin officieel bevestigd. Volgens hun bronnen bij de entourage van Astrids ouders zou niemand in hun huishouden op de hoogte geweest zijn van een mogelijke verloving of huwelijk, wat het geloof sterkte dat het bericht vrijwel zeker onwaar is. Sterker nog: prinses Astrid zou zich zelfs erg ongemakkelijk gevoeld hebben bij het gerucht dat te onpas de wereld in gestuurd was. Ten slotte was er vanuit Brussel een officiële verklaring beloofd voor die dag om 13u maar om 14u30 was daar nog steeds geen sprake van. Het leidt weinig twijfel dat de “Nya Dagligt Allehanda” op die vijftiende september weinig of geen geloof hechtte aan de geruchten over een nakende verloving. Toch lijkt het erop dat ze liever het zekere voor het onzekere nam want ze publiceerde op de voorpagina de portretten van zowel prinses Astrid, kroonprins Leopold als koning Albert.³⁴⁵

Het nieuws verspreidde zich als een lopend vuurtje en op 16 september pikte de Belgische krant “L’Indépendance Belge” het reeds op. Uit het artikel valt op te maken dat deze krant het nieuws de vorige dag reeds een eerste keer aangekondigd had. Nu schreef ze dat in de hoogste autoritaire kringen in Brussel de verloving bevestigd noch formeel ontkend werd. In elk geval dacht de krant dat de voornoemde verbintenis zeker tot de mogelijkheden behoorde.³⁴⁶ Ook in Zweden pluisde men de geruchten intussen naarstig uit en werd het nieuws die dag gebracht in minstens drie kranten. Net als de vorige dag besteedde de “Dagens Nyheter” er veel aandacht aan. De krant schreef dat het nieuws in Brussel ingeslagen was als een bom, zelfs bij diegenen die zich in hofkringen ophielden. Een hoffunctionaris zou verklaard hebben op basis van het artikel van de “Dagens Nyheter” van 15 september dat iedereen wel aanvoelde dat er iets op til was maar dat niemand had durven vermoeden dat de verloving zo nakende was. De krant speculeerde er voorts op dat het verlovingsfeest in het begin van de volgende week gevierd zou worden en dat alle regelingen er omtrent reeds gemaakt waren. Meerbepaald zou er een diner gegeven worden waaraan zo’n zestig mensen zouden deelnemen. Ook werd er blijkbaar vanuit gegaan dat vele leden van de Belgische koninklijke familie hierop aanwezig zouden zijn, hoewel die maar heel kort in Stockholm zouden verblijven. In de rest van het artikel stak de krant vervolgens de loftrumpet van het leven en werk van Leopold tot dan toe. De “Nya Dagligt Allehanda” kon vanzelfsprekend niet achterblijven en op dezelfde weifelende toon als de dag voordien wijdde ze enkele alinea’s

³⁴⁵ ABZ. Ibidem. Nya Dagligt Allehanda. 15 september 1926.

³⁴⁶ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Les fiançailles du Prince Léopold” in: L’Indépendance Belge. 16 september 1926.

aan de geruchten. Ze meende dat de publicatie van het bericht in de gerenommeerde Belgische krant “L’Indépendance Belge” louter een reactie geweest was op de publicaties die sommige Zweedse kranten gemaakt hadden. Ook sprak ze het bericht tegen dat in een ochtendkrant verschenen was en waarin gezegd werd dat Leopold op dat moment reeds incognito aanwezig was in Stockholm. Geen enkele bron in Brussel wees erop dat de prins een dergelijke reis ondernomen had of van plan was dat te doen.³⁴⁷ Het conservatieve “Svenska Dagbladet” op haar beurt, bevestigt dat Leopold en Elisabeth in maart van dat jaar een privé-bezoek gebracht hadden aan Stockholm maar ontkent evenwel dat ze tijdens dit verblijf contact hadden met prins Carl of andere leden van zijn gezin. Deze krant had duidelijk haar huiswerk niet goed gemaakt want de eerder genoemde bronnen tonen duidelijk aan dat ze weldegelijk thuis bij Astrid op bezoek geweest waren (zie supra). Het lijkt erop dat ook dit dagblad zich ervoor wilde hoeden de vingers te branden en ze becommentarieerde dan ook eerder vaag: “Peut-être les bruits deviendront-ils une fois la vérité, peut-être pas...”³⁴⁸

Twee dagen later besteedde deze zelfde krant opnieuw aandacht aan het nieuws en opende ze met de woorden dat de geruchten in Brussel nog steeds niet in kracht waren afgenomen. Op 16 september zou “Le Soir” in de rubriek “faits divers” een kort artikeltje gepubliceerd hebben – “selon les meilleures traditions de la journalistique latine” – waarin opnieuw gesteld werd dat de verloving elk moment aangekondigd kon worden. Dit bericht was echter officieus van aard en in dezelfde lijn had “L’Etoile Belge” het nieuws op 17 september blijkbaar ontkend. Toch bleven betrouwbare bronnen herhalen dat koningin Elisabeth nog steeds van plan was om samen met Leopold en Marie-José naar Zweden te reizen vóór het einde van het jaar. In heel deze affaire bleef het echter koffiedik kijken, besepte ook het “Svenska Dagbladet”: “Les détails sont entourés de beaucoup de secrets et les informations de contredisent.”³⁴⁹

Nochtans was de ontknoping op dat moment erg dichtbij. Op 19 september schreef het “Dagens Nyheter” dat “L’Indépendance Belge” die dag bevestigd had dat Leopold en Astrid zich zouden gaan verloven en dat het huwelijk nog in 1926 zou plaatsvinden. Langs officiële kant bleef men de lippen evenwel nog steeds stevig op elkaar houden.³⁵⁰ Een dag later publiceerde het “Aftonbladet” een artikel waarin niet langer getwijfeld werd aan de verloving. De volgende dag reeds, zou deze officieel aangekondigd worden in de “Post- och Inrikes Tidningar” (wat effectief gebeurde). Blijkbaar hadden verschillende hofdames in Zweden

³⁴⁷ ABZ. Dossier 13471. Nya Dagligt Allehande. 16 september 1926.

³⁴⁸ ABZ. Ibidem. Svenska Dagbladet. 16 september 1926.

³⁴⁹ ABZ. Ibidem. Svenska Dagbladet. 18 september 1926.

³⁵⁰ ABZ. Ibidem. Dagens Nyheter. 19 september 1926.

reeds instructies gekregen om alles in gereedheid te brengen voor het verlovingsfeest wat meteen het gerucht voedde dat de verloving uitgebreid op het paleis gevierd zou worden. Het “Aftonbladet” meende echter dat er geen galadiner gegeven zou worden vooraleer Elisabeth en Leopold gearriveerd waren in Stockholm.³⁵¹ Uiteindelijk zou dit bericht deels juist blijken. Er werd weldegelijk een galadiner gegeven maar enkel Leopold was daarop aanwezig. Elisabeth was zich op dat moment immers aan het voorbereiden op de persconferentie in Brussel.

Leopold zelf kon inmiddels niet langer ontsnappen aan de geruchten en werd er integendeel rechtstreeks mee geconfronteerd. Op 19 september onthulde hij een oorlogsmonument in Massguy in de provincie Henegouwen. Dit was geen unicum voor hem. In de periode na WO I liet zowat elke gemeente in België ter nagedachtenis van de gevallen een monument oprichten dat plechtig moest worden ingehuldigd. Jaren achtereen, de ene zondag na de andere, was de prins de eregast bij dergelijke ceremonieën.³⁵² Zo ook die zondag in Massguy. Toen hij er per auto vanuit Laken aankwam, had zich een grote massa verzameld om hem te verwelkomen. Evenzeer werd de prins overstelpt met felicitaties naar aanleiding van zijn verloving, hoewel die pas twee dagen later officieel gemaakt zou worden. Hoe Leopold hierop reageerde, is niet bekend.³⁵³ Nog diezelfde dag vertrok hij in het geheim naar Stockholm. Bij deze verplaatsing wist hij zijn incognito te behouden zodat niemand hem herkende, ook niet bij zijn aankomst de volgende dag. Baron de Groote, Belgisch minister in Zweden, had hem volgens de instructies op een afstand van het treinstation staan opwachten en hem vervolgens discreet naar de residentie van de Belgische legatie begeleid. Daar bracht hij de rest van de dag door waarna hij zich 's avonds te voet naar het paleis van prins Carl begaf. De Zweedse pers begreep achteraf niet hoe dit ongemerkt had kunnen gebeuren aangezien vele fotografen en reporters sedert enkele dagen voortdurend alle treinstations nauwlettend in de gaten hielden.³⁵⁴

Zowat alle Belgische kranten kondigden diezelfde dag, 20 september de verloving aan van Leopold met Astrid met de vermelding dat die erg binnenkort officieel bekend gemaakt zou worden. Hetzelfde bericht was te lezen in de Zwitserse krant de “Basler Nachrichten”.³⁵⁵ Zoals gezegd gebeurde dit inderdaad de volgende dag. Op 22 september verscheen de

³⁵¹ ABZ. Ibidem. Aftonbladet. 20 september 1926.

³⁵² DUJARDIN (V.), DUMOULIN (M.). “Leopold als prins (1901-1934)” in: Een koningsdrama. p. 23.

³⁵³ ABZ. Dossier 13471. Svenska Dagbladet. 20 september 1926.

³⁵⁴ ABZ. Ibidem. Brief van baron de Groote aan minister Vandervelde, 21 september 1926.

³⁵⁵ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Der belgische Thronfolger” in: Basler Nachrichten. 20 september 1926.

aankondiging plechtig in het Belgisch Staatsblad.³⁵⁶ Vele kranten vroegen zich intussen ook af waar, wanneer en hoe de plechtigheden precies zouden plaatsvinden. De meningen in de pers liepen hierover uiteen. Ook aan het Hof en niet in het minst bij de clerus zou daarover nog heftig gedebatteerd worden in de weken die volgden. Astrid was immers de ideale prinses op alle vlakken behalve één: ze was protestants.

Een korte verloving

Eerst was er echter tijd voor vreugde. Vele binnen- en buitenlandse kranten hadden het nieuws van de verloving op 22 september in grote letters bovenaan op de voorpagina staan. Ook in de weken daarna werd ruime aandacht besteed aan het naderende huwelijk van Leopold en Astrid. Hun verloving zou immers slechts anderhalve maand duren want reeds begin november vonden de huwelijksplechtigheden plaats. Dit stond in schril contrast met de meer dan vier maanden die destijds verstreken tussen de verloving en de trouw van Albert en Elisabeth. Het moet echter gezegd dat indien de grootmoeder van Albert niet overleden was, hun huwelijk naar alle waarschijnlijkheid eveneens een grote maand na hun verloving zou hebben plaatsgevonden. Vanuit deze redenering kan dus gesteld worden dat de regels die de monarchie hanteerde met betrekking tot te respecteren termijnen in die zesentwintig jaar niet veranderd waren.

Eén van de eerste dingen die de journalisten destijds opvielen, was het feit dat er eigenlijk bijzonder weinig geweten was over prinses Astrid of haar gezin. Onder meer “La Nation Belge” moest bekennen dat: “De la princesse Astrid on sait peu de chose et l’indiscrétion perd ses droits devant elle.”³⁵⁷ Dit gegeven hoeft eigenlijk weinig verbazing te wekken. Haar vader prins Carl was dan wel een broer van de koning, de kans dat hij ooit op de troon zou komen was bijzonder klein aangezien deze laatste zelf reeds nageslacht voortgebracht had. Bovendien was Astrid slechts de derde dochter van prins Carl en mochten vrouwen toentertijd überhaupt de troon niet bestijgen in Zweden. Vanuit dynastiek oogpunt was het gezin van prins Carl en zijn vrouw prinses Ingeborg dus volstrekt onbelangrijk. Dit stelde hen in staat om een normaal (maar evenwel prinselijk) leven te leiden ver weg van formele verplichtingen en gebruiken. Vooral onder invloed van Ingeborg, die van geboorte

³⁵⁶ AKP. Ibidem. Belgisch Staatsblad. 22 september 1926.

³⁵⁷ ABZ. Dossier 13471. La Nation Belge. 23 september 1926.

een Deense prinses was en een erg joviaal karakter had, ging het er eerder informeel aan toe in het gezin. Astrids jeugd verliep dus een pak bescheidener dan men normaal zou verwachten van een prinses. Doordat Astrid van nature reeds erg schuw en zelfs angstig was en zij bovendien nooit van dichtbij betrokken werd bij koninklijke plechtigheden en feesten allerhande, was zij in feite helemaal niet goed voorbereid op een rol als koningin. Zelf beseftte ze dit maar al te goed. Nadat Leopold haar ten huwelijk gevraagd had, zou ze naar verluid in tranen aan haar vriendin Anna Sparre verzucht hebben: “Kijk eens goed naar me. Zie je mij al als koningin?”³⁵⁸ Christian Koninckx wijst erop dat het moeilijk is om precies te achterhalen welk leven of welk karakter Astrid precies had tijdens haar jeugd, net omdat haar bestaan tot aan haar verloving vrijwel anoniem verliep en ze retrospectief steeds hagiografisch afgeschilderd is geworden onder invloed van de grote mythevorming die rond haar persoon ontstond (zeker na haar dood). Toch kunnen enkele anekdotes afkomstig van haar vader een licht werpen op het vraagstuk. Zo vertelde hij dat hij ooit met het hele gezin een dag doorbracht aan het strand. Astrid was toen nog een klein kind en was nutteloos bang voor de onschuldige schuimende golfjes van het aan- en wegvloeiend kabbelend zeewater. Toen haar moeder haar hierom berispte, barstte Astrid in snikken uit en fluisterde: “Mama vergeet dat ik zo klein ben en de zee zo onmetelijk groot.” Het zou een karaktertrek zijn die haar hele leven lang door zou blijven bestaan want ook als volwassen vrouw bleef ze snel geneigd om in huilen uit te barsten. Voorts benadrukte haar vader naast haar bijzonder gevoeligheid ook haar uitgesproken schuchterheid. Het feit dat ze als kind aanvankelijk ook nog eens thuis privé-onderwijs genoot en daardoor weinig in contact kwam met leeftijdsgenoten, bracht hier geen verbetering in. Op latere leeftijd volgde ze nog opleidingen als kinderverzorgster en in de huishoudkunde. Ten slotte volgde ze ook etiquettelessen bij Anna Behle. Hierin leerde ze wekelijks zaken als ritmische gymnastiek, hoe zich te gedragen op plechtigheden en formele gelegenheden, hoe zich met elegantie voort te bewegen en te dansen, zich neer te vleien in een zetel, plaats te nemen op een tribune, uit een auto stappen, hoe mensen te begroeten, een onderscheiding uit te reiken etc. Het lijkt een opmerkelijk soort onderricht in een voor de rest vrij normaal, burgerlijk leven. Astrid was en bleef echter een prinses, hoe bescheiden ook, en dit waren het soort zaken die een meisje van haar stand onder de knie moest krijgen om zich met waardigheid en elegantie in het openbaar te vertonen.³⁵⁹

In schrill contrast hiermee stond de jeugd van kroonprins Leopold en het milieu waarin hij geboren was. Qua karakter had Leopold veel eigenschappen van zijn vader geërfd. Ook hij

³⁵⁸ SPARRE (A.). *Astrid. Mijn vriendin*, p. 94.

³⁵⁹ KONINCKX (C.). “Prinses van Zweden, ...” in: *Astrid*, pp. 12-19.

was timide en zelfs ietwat schuw. Hij hield niet van optochten, parades, grote plechtigheden en dergelijke, waarbij hij zich in het publiek moest vertonen. Hij had moeite met het leggen van sociale contacten, praatte weinig en had geen behoefte aan conversaties.³⁶⁰ Dit wordt bevestigd door zijn dochter prinses Esmeralda. Zij beaamt dat hij niet van societybijeekkomsten hield, maar wel van het gezelschap van vrienden of van kleine groepen mensen met wie hij diepgaand over allerlei onderwerpen kon spreken. Bij een eerste ontmoeting was hij terughoudend, maar hij werd hartelijk zodra hij zijn gesprekspartner beter leerde kennen.³⁶¹ Net als koning Albert was hij vaak somber, pessimistisch en melancholiek. Hij had geen sterk doorzettingsvermogen en er waren slechts weinig zaken die zijn aandacht lang in beslag konden nemen. Tegelijk was hij erg koppig en makkelijk te manipuleren. Vooral zijn ouders hadden een grote invloed op hem. Koning Albert had het steeds betreurd dat hij zelf nooit de juiste opvoeding had genoten om hem voor te bereiden op het koningschap. Daarom was hij van mening dat zijn zoon, de kroonprins, wel een aangepaste opleiding moest krijgen. Ten eerste werd daarom voor hem voorzien in een onderwijs op topniveau. De meest vooraanstaande leraars van het moment moesten Leopold opleiden in diverse wetenschappen. Echter, er werd weinig of geen rekening gehouden met de intellectuele capaciteiten die hij bezat en aangezien hij van nature zo bedeesd was, durfde hij vaak niet laten blijken dat hij niet kon volgen. Het onderricht dat hij genoot verhoogde op die manier alleen maar zijn timiditeit en onzekerheid. Albert en Elisabeth hebben Leopold van in het prille begin bijgebracht dat hem, als kroonprins, een uiterst belangrijke taak wachtte. Ooit zou hij immers zelf koning worden en in hun ogen was dat de belangrijkste taak die op iemands schouders terecht kon komen. Het was een ontzettend groot voorrecht koning te mogen zijn, maar de functie bracht veel verplichtingen met zich mee.³⁶² De “summons to duty” die het koningschap met zich meebracht, was ook voor Leopold veelbepalend.

Een ander aspect dat zijn jeugd bepaalde, was het feit dat hij al erg vroeg betrokken werd bij het officiële leven. Daarom was het belangrijk steeds onberispelijke kleding te dragen en geen kwajongensstreken uit te halen, anders wachtten strenge vermaningen. Leopold diende dus vooral gehoorzaam te zijn, naast rechtschapen en bescheiden.³⁶³ Dit wordt bevestigd door zijn zus Marie-José. Ook zij vermeldt het feit dat alledrie de kinderen van Albert en Elisabeth al zeer vroeg opgevoerd werden bij officiële plechtigheden en zich daarom steeds keurig moesten gedragen: “Eviter tout bavardage, gaspillage, perte de temps:

³⁶⁰ RASKIN (E.). *Prinses Lilian*. pp. 77-81.

³⁶¹ VAN BELGIË (E.). *Mijn vader Leopold III*. p. 12.

³⁶² RASKIN (E.). *Prinses Lilian*. pp. 77-81.

³⁶³ DUJARDIN (V.), DUMOULIN (M.). “Leopold als prins (1901-1934)” in: *Een koningsdrama*. p. 12.

observer la plus grande ponctualité.” Elke vorm van eigen initiatief werd hen verboden wat een zware rem zet op hun spontaneïteit.³⁶⁴ Los van de vraag of een dergelijke opvoeding pedagogisch verantwoord of aangenaam is om te ondergaan, past deze aanpak helemaal in de stijl die Albert en Elisabeth hanteerden in hun constante najagen van populariteit. Zelf waren ze vanuit hun functie als koning en koningin verplicht om dagelijks duizend en één opdrachten uit te voeren en gebaren te stellen. Ongeacht of ze dit wel of niet aangenaam vonden, het was goed voor hun positieve imago en dat was precies wat ze voor ogen hadden. Aangezien (kleine) kinderen dit beeld van een gelukkig en hecht gezinnetje alleen maar konden versterken, is het weinig verrassend dat ze hun eigen kroost van in het begin inzetten als onschatbare pionnen in het onderhouden van hun public relations. De kinderjaren van de prinsen mogen dan al geen pretje geweest zijn, deze aanpak bracht wel zoden aan de dijk. Door zich met het gezin steeds als een harmonisch geheel te projecteren naar de bevolking toe, werd Leopold als vanzelf bekend en geliefd. Michael Billig had het eerder al over een gelijkaardig fenomeen, namelijk het feit dat koninklijke figuren verzekerd zijn van een leven in de spotlights enkel en alleen door hun afkomst.³⁶⁵ Ook Leopold erfde op deze manier vrijwel automatisch de grote populariteit die zijn vader vooral tijdens WO I had verworven. Tot aan WO II zou hij blijven op handen gedragen worden, vooral door Vlamingen en katholieken.³⁶⁶

De literatuur lijkt dus een beeld van de twee prinsenkinderen te scheppen als hadden ze beide hetzelfde schuwe en timide karakter. Hun opvoeding was wel danig verschillend geweest waardoor Leopold al van in de wieg klaargestoomd werd voor zijn latere rol als staatshoofd, terwijl Astrid een veel bescheidener jeugd kende in de schaduw van nationale of dynastieke gebeurtenissen. Toch lijkt het me aangewezen om dit laatste met een korrel zout te nemen. Zoals Evrard Raskin opmerkt, behoorde zij weldegelijk tot een familie van “adellijken bloede”, meer zelfs: ze was van “koninklijken bloede.”³⁶⁷ Het vooral in hagiografische literatuur opgeklopte beeld als was zij een doorsnee burgermeisje dat opgroeide in een volkomen normale omgeving, is mijns inziens dan ook van het goede te veel. De opmerking van Astrid Bammens dat Astrid steeds van plan geweest was om te huwen met iemand waarvan ze hield, arm of rijk, omdat liefde voor haar belangrijker was dan welstand, lijkt al te sterk geromantiseerd. Om maar één tegenargument te noemen: haar zus Margaretha was getrouwd met prins Axel van Denemarken, terwijl Märtha later aan de zijde van haar man

³⁶⁴ VAN BELGIE (M-J.). *Mes parents*. p. 65.

³⁶⁵ BILLIG (M.). *Talking of the Royal Family*. pp. 220-221.

³⁶⁶ RASKIN (E.). *Prinses Lilian*. p. 87.

³⁶⁷ *Ibidem*, p. 91.

Olav V koningin van Noorwegen zou worden.³⁶⁸ Dat Astrid bijgevolg een volledige vrijgeleide zou gekregen hebben en met om het even wie in het huwelijksbootje had mogen stappen, lijkt in het licht van de “partnerkeuze” van haar zussen dus hoogst onwaarschijnlijk.

Nu de tot dan toe onbekende Astrid door haar verloving met Leopold naar het dynastieke voorplan gekatapulteerd werd, groeide de interesse voor haar, haar familie en de Zweedse natie gestadig aan. “Regard vers la Suède” was letterlijk de titel van een artikel in “La Nation Belge” waarin dieper ingegaan werd op de achtergrond van de toekomstige koningin der Belgen. Naast een korte beschrijving over haar ouders, werd Astrid erin beschreven als een vrouw “d’une nature très gai, et très vivante sous des apparences réservées. On a célébré sa beauté et indiqué le charme qui émane de sa personne.” De krant laat ook niet na toe te voegen dat een “goede bron” die de beide verloofden kende, verklaard had dat haar karakter niet beter had kunnen passen bij dat van haar toekomstige echtgenoot. Ten slotte werd ook aandacht besteed aan Zweden zelf, het grondgebied, het aantal inwoners, de confessionele verhoudingen en het politieke bestel dat als erg gelijkaardig aan het Belgische omschreven werd.³⁶⁹

Op 26 september 1926 publiceerde het weekblad “Le Patriote Illustré” verscheidene foto’s van Astrid, haar ouders en van de Zweedse koning. De onderschriften zijn erg beperkt gehouden, maar toch werd ook hier de nadruk sterk gelegd op het “normale” leven dat het prinselijke gezin steeds geleid had. Over de prinsen Carl en Ingeborg schreef men bijvoorbeeld: “Le couple princier mène dans la capitale suédoise une vie calme et familiale, que partagent les deux princesses (Märtha & Astrid).” Bij een foto van deze laatste twee waarop ze gekleed gaan in een keukenschort en bijhorend hoofddekseel, luidt het bijschrift: “Les filles du prince Charles de Suède peuvent dire que rien de ce qui intéresse la vie familiale ne leur est étranger.”³⁷⁰ De gelijkenissen met beschrijvingen over het gezin van Elisabeth die destijds opdoken na haar verloving met kroonprins Albert, zijn treffend. Ook toen werd in de pers de nadruk gelegd op haar eenvoudig voorkomen en het familiale geluk dat ze in haar thuissituatie had mogen genieten. Bij Astrid lijkt dit soort beschrijvingen in een nog hogere versnelling te draaien. In een tijdvak waar de techniek van fotografie en film in de nieuwsmedia steeds meer doordrongen, kon deze prinses bovendien dichter dan ooit tevoren bij het publiek worden gebracht. Er verschenen foto’s van haar in velerlei kranten en in populaire weekbladen. Aangezien het medialandschap toen nog niet zo versnipperd was als

³⁶⁸ SPARRE (A.). *Astrid. Mijn vriendin*, p. 228.

³⁶⁹ ABZ. Dossier 13471. “Regard vers la Suède” in: *La Nation Belge*, 23 september 1926.

³⁷⁰ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. *Le Patriote Illustré*, 26 september 1926.

nu, bereikten deze bladen een bijzonder groot publiek. Ook in gelegenheidspublicaties, in fotoalbums, reportages en in bioscoopjournalen werd steeds weer het beeld geprojecteerd van een bevallige maar minzame vrouw. Dat Astrid erg fotogeniek was, was niet onbelangrijk aangezien in reportages en verslaggeving het beeld primeerde op het gesproken of geschreven woord. Van hun kant begonnen publieke personen (de koninklijke familie niet in het minst) in te zien hoe belangrijk deze nieuwe dimensie was voor de perceptie van hun representatieve functie en van hun persoon.³⁷¹ Astrid kreeg er bovendien een schoonmoeder bovenop die reeds een kwarteeuw lang doordrongen was van dit besef.

De reportage die het weekblad “Pourquoi Pas?” publiceerde op vrijdag 22 oktober 1926, moet dan ook als muziek in de oren van koningin Elisabeth geklonken hebben, aangezien de inhoud ervan één lange lofbetuiging betrof aan het nieuwe prinselijke paar en de schrijfstijl die gehanteerd werd precies beantwoordde aan het magische en perfecte aura waarmee de koninklijke familie zich maar al te graag omringde. Het artikel begon met de woorden “Il était une fois” en zette daarmee het eerste deel in dat helemaal als een sprookje geformuleerd werd. Astrid werd omschreven als een magische prinses die uit het noordelijke land kwam “où naissent les légendes.” Vreemd genoeg werd herhaaldelijk van haar gezegd dat ze “blonde comme les blés” was, wat toch wel merkwaardig is aangezien ze onmiskenbaar donkere haren had. Misschien refereerde men hiermee aan de “Saga van Astrid”, een mythisch verhaal waarin eveneens een prinses een rol speelde die de naam Astrid droeg en die weldegelijk blond was.³⁷² Nochtans was het sprookje in “Pourquoi Pas?” helemaal op maat geschreven van het leven van de reële Astrid. Haar goede en zachte kwaliteiten werden in de verf gezet en ook werd er meermaals gerefereerd aan fantastische en mythische figuren als Nils Holgerson, Siegfried, Tristan en Isolde. Wanneer de prinses, die reeds jaren van een verloofde aan het dromen was, uiteindelijk kennismaakte met de zoon van de “Roi Chevalier”, werd ze op slag verliefd en volgde er een huwelijk “dans une chaude atmosphère de joie et de bonheur.”

En dan deed de “Pourquoi Pas ?” een ‘onthulling’: “Ceci, sachez le bien, n’est pas un conte, mais la véridique histoire du mariage du prince Léopold, duc de Brabant et de la princesse Astrid de Suède, telle qu’il convient de la raconter aux grands et aux petits enfants de la Belgique.” Het blad was echter niet naïef en maakte melding van het feit dat er eerder vermeende bruiden gevonden waren aan de Italiaanse en Britse hoven en dat de koppelaarsters aan het Hof reeds jaren campagne aan het voeren waren. Bovendien moet een

³⁷¹ KONINCKX (C.). “Prinses van Zweden, ...” in: Astrid. p. 10.

³⁷² SAB. Fonds Fauconnier. Nr. 53. “La Suède” in: Neptune. 10 november 1926. p. 13.

huwelijk van de kroonprins ook nog eens de toestemming krijgen van vele regeringsleiders en ministers. Dit alles werd echter geminimaliseerd tot “histoires de coulisses” en de journalisten maakten zichzelf dan ook liever wijs dat: “Comme notre loyalisme est à base d’attendrissement, il vaut beaucoup mieux que ce mariage soit exclusivement un mariage d’amour.” Ze gingen verder met de trieste opmerking dat het precaire tijden waren voor koningen, maar de Belgische dynastie was blijkbaar in staat om zich uit de nood te redden. Meer zelfs, de meerderheid van de bevolking zou het koningshuis helemaal vereenzelvigd hebben met de natie en dit vooral door de waardigheid, de eenvoud en de burgerlijkheid van het koninklijke huishouden: “Il tient à ce qu’au Palais il y ait un ménage modèle, une famille belge type, une famille d’exposition, une famille où l’on se marie par amour et où l’on a beaucoup d’enfants.”³⁷³ Dat hun gezin hier in deze termen omschreven werd, moet Albert en Elisabeth ongelooflijk veel plezier gedaan hebben. Het was immers precies het beeld dat ze van zichzelf wilden projecteren naar de buitenwereld toe: een gelukkig, typisch Belgisch burgerlijk gezinnetje met vele kinderen, dat zich vaak toonde aan het volk en waar iedereen in liefde en vrij kon trouwen met een partner naar keuze. Hun jarenlange publiciteitsstrategie was duidelijk erg effectief geweest.

Toch viel deze manier van werken niet bij iedereen in de smaak. Reeds op 26 september schreef de heer Trevire in de nadagen van de persconferentie een vernietigend opiniestuk in de krant “L’Action Nationale” waarin hij furieus de manier hekelde waarop het koningspaar het nieuws van de verloving had aangekondigd. “Nous vivons en démocratie,” moest hij tot zijn spijt constateren. Vroeger zou men volgens hem de belangrijkste staatsdignitarissen en de hoofden van de grondwettelijke lichamen uitgenodigd hebben op het paleis om hen de verloving van de kroonprins mede te delen. “Aujourd’hui, on convoque un monsieur qui s’occupe au journal ‘Le Peuple’ de la rubrique des chiens écrasés et un journaliste du ‘Soir’ qui écrase plus que les chiens.” Deze heren die zogenaamd de hoofden waren van de professionele persunie, hadden in hun gevolg een aantal charmante jongetjes meegenomen. In plaats van een plechtig discours van de senaatsvoorzitter, was het nu een krantenredacteur die het heuglijke nieuws als eerste mocht brengen. “Le propre des ‘démocraties’ serait-ils de faire passer avant les dirigeants de l’Etat, ceux qu’on imagine être les dirigeants de l’opinion.”³⁷⁴

³⁷³ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. Pourquoi Pas? 22 oktober 1926.

³⁷⁴ AKP. Ibidem. Uittreksel uit L’Action Nationale. 26 september 1926.

Een uiterst merkwaardige kritiek die helemaal indruiste tegen de principes die het Hof uiterlijk althans wilde uitdragen en die helemaal geen rekening leek te houden met het belang en de macht van de media die anno 1926 een grote invloed verworven hadden. De term “reactionair” lijkt hier op zijn plaats om de mening van een man te omschrijven die meende dat de pers niks meer dan een spreekbuis mocht zijn van wat de officiële instanties dicteerden. Trevire liet het hier niet bij en ging verder met een discours waarin hij meer algemeen de banalisering van de monarchie op de korrel nam en een pleidooi hield voor de sacralisering van de vorsten. “On ne s’y trompe pas, l’opinion n’est nullement flattée des gestes qu’on croit devoir multiplier en haut lieu pour descendre la royauté et la famille royale au niveau de la foule.” Kwaadwillige geesten zouden volgens hem in deze demagogische toegevingen een bewijs zien van een weinig oprechte komedie. Anderen zouden hun respect dat ze hadden voor het prestige van de soevereinen aangetast weten. “On croit plaire au peuple en le privant de ce qu’il aime, de ce qui est nécessaire à son propre orgueil, à sa propre dignité : un peu de splendeur et de grandeur.” Het was met andere woorden verkeerd om tegemoet te komen aan populistische verwachtingen omdat pracht en praal net datgene was wat de bevolking nodig had om zich trots te voelen. Dat “Le Soir” geschreven zou hebben dat het prins Karel was die recent voorgesteld werd aan petanquespelers in ’s-Gravens-Brakel en niet omgekeerd, was voor hem dan ook een onvergefelijke inversie van het protocol. Het hoeft weinig verbazing te wekken dat de schuld voor dit alles onherroepelijk op de schouders van de socialisten geschoven werd: “Tant que les socialistes seront au gouvernement, ce pays sera menacé par le déshonneur.” Ook de beroemde auteur Jules Destrée kreeg een veeg uit de pan omdat hij het “moffenpleidooi” voor een waar plebisciet verdedigd had. Trevire eindigde echter op een hoopvolle noot : “Le temps arrive où seront réduits à l’impuissance ceux qui font fi de la dignité nationale.”³⁷⁵

Dit opiniestuk is een schoolvoorbeeld van het delicate probleem waar ook monarchen zelf mee worstelden, namelijk het constante dilemma tussen banalisering en sacralisering. Het is duidelijk dat deze auteur enkel heil zag in dit laatste en elke vorm van demystificatie ten stelligste afkeurde. Jammer genoeg voor hem, leefde hij in hetzelfde tijdvak als een koning en een koningin die wel de voordelen van een goed afgewogen portie banalisering inzagen en die vooral ook beseften dat dit juist een bijdrage kon leveren tot hun exaltatie.

³⁷⁵ AKP. Ibidem. Uittreksel uit L’Action Nationale. 26 september 1926.

Voorbereidingen

Nu de verloving officieel bekend gemaakt was, kon alles in gereedheid gebracht worden voor de huwelijksplechtigheden. Normaal zouden die niet moeilijker of meer ingewikkeld geweest zijn dan voor enig ander prinselijk huwelijk, ware het niet voor één vervelend obstakel: Astrid was Luthers-protestants terwijl het Belgisch vorstenhuis een bastion van het Rooms-katholicisme was. Dit religieuze verschil zou leiden tot een erg intensieve correspondentie tussen Stockholm en Brussel en werd ook breed uitgesmeerd in de pers. Dat het officiële programma voor de plechtigheden uiteindelijk pas op het laatste moment bekend gemaakt werd, had dan ook alles te maken met het feit dat het opstellen ervan één grote evenwichtsoefening geweest was om tegemoet te komen aan alle partijen. Uiteindelijk zou het Belgisch “kamp” zijn slag thuishalen, niet in het minst omdat de Zweedse koninklijke familie zich een pak pragmatischer opstelde.

Een eerste bewijs van dit laatste kan gevonden worden in een brief die Leopold vanuit Stockholm schreef aan zijn moeder op 25 september 1926. Hierin besprak hij enkele mogelijkheden en wensen die de Zweden aanhangen. “J’en ai parlé aux parents, au Roi, à l’archevêque Söderblom (protestant). J’ai nettement exposé les choses qui n’étaient pas possible.”³⁷⁶ Eén van de dingen die niet mogelijk waren, was een religieus huwelijk in Zweden. De Belgische publieke opinie en vooral de clerus keurde elke betrokkenheid van de kroonprins bij een protestantse rite ten stelligste af. Toch voelde Leopold aan dat de Zweden het ten zeerste op prijs zouden stellen indien er toch één of ander soort ceremonie zou plaatshebben in Stockholm, ofwel het burgerlijk ofwel het religieus huwelijk. De kroonprins doorzag reeds duidelijk de moeilijkheden die dit laatste met zich mee zou brengen, en schrijft dan ook: “Je crois, à premier vu qu’il faudra écarter les cérémonies religieuses.”

Het religieus huwelijk in Zweden werd niet beschouwd als een sacrament en om die reden trouwde men (in tegenstelling tot in België) slechts één keer, ofwel burgerlijk ofwel religieus. Tot 1 januari 2000 kende Zweden immers geen scheiding tussen Kerk en staat. Het huwelijk voltrokken door de (lutherse) Staatskerk, was er dus equivalent aan een burgerlijk huwelijk. Wie niet tot de Kerk of een andere erkende godsdienst behoorde, kon een gewoon burgerlijk huwelijk buiten de kerk aangaan, maar het werd nadien toch nog in het huwelijksregister van een staatskerkelijke parochie geregistreerd. De plaatselijke

³⁷⁶ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 637/5. Brief van Leopold aan Elisabeth, 25 september 1926.

staatskerkelijke pastoor was immers de erkende ambtenaar die de registers van de burgerlijke stand bijhield. Indien men voor deze burgerlijke procedure koos, dan kon men geen kerkelijk huwelijk meer aangaan (en omgekeerd) omdat de Zweedse wetgever ervan uitging dat men geen tweemaal met dezelfde persoon kan huwen.³⁷⁷

Leopold was op de hoogte van deze gang van zaken maar meldde verder in zijn brief aan zijn moeder dat de Zweedse koning noch de regering zich verzetten tegen het voltrekken van een burgerlijk huwelijk in Stockholm om daarna een religieuze viering te houden in Brussel. Astrids moeder was op dat moment blijkbaar over zijn schouder aan het meekijken want hij schreef: “Ingeborg vient de lire ce qui précède et me répète qu’il n’est plus question de cérémonie religieuse à Stockholm et qu’il ne faut plus en parler.” Toch voelde hij aan dat de Zweden het ten zeerste zouden appreciëren indien er een *Te Deum* zou gezongen worden of een stukje muziek gespeeld zou worden, hoewel hij dit als niet noodzakelijk achtte: “Ils sont surtout désireux qu’il n’y aient pas de difficultés et qu’on ne demande rien ni à Rome, ni même à Malines.”³⁷⁸ Wat bewijst dit alles nu? Ten eerste lijkt deze brief duidelijk aan te geven dat Leopold zich reeds goed geïntegreerd had in zijn schoonfamilie en op een vrije en open manier kon overleggen over de meest delicate aspecten van de huwelijksluiting. Ten tweede getuigt de houding van prinses Ingeborg – en bij uitbreiding van het hele gezin – van een grote meegaandheid. Blijkbaar beseften zij eveneens de moeilijkheden die een gemengd huwelijk met zich meebracht en wilden ze geen olie op het vuur gooien door onmogelijke eisen te stellen. De wens voor een *Te Deum* bleef echter hangende, wat blijkt uit een brief die Leopold schreef op 30 september en waarin hij een ontwerp doorstuurt voor dit ritueel. Op dit moment lijkt hij er nog steeds in te geloven omdat hij het als een losstaand gegeven zag van het eigenlijke huwelijk. Voor alle zekerheid vraagt hij zijn moeder om toch maar eens te informeren.³⁷⁹

Welke houding namen de hoogste geestelijken in Zweden en België aan wat deze materie betrof? In Zweden was de belangrijkste hoofdrolspeler de protestantse aartsbisschop Söderblom. Hij was een vriend des huize aan het Zweedse Hof en had Astrid ook begeleid bij haar vormsel. Voor België was het kardinaal Van Roey die de belangen van de Rooms-Katholieke Kerk verdedigde. Reeds op 24 september stuurde Söderblom een brief naar Van Roey waarin hij – naast uitgebreide lofbetuigingen en felicitaties – het eerder beschreven Zweedse huwelijksmodel uit de doeken doet. Hij lijkt er sterk op te hopen dat een

³⁷⁷ KONINCKX (C.). “Huwelijk en bekering” in: *Astrid*, pp. 36-37.

³⁷⁸ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 637/5. Brief van Leopold aan Elisabeth, 25 september 1926.

³⁷⁹ AKP. Ibidem. Brief van Leopold aan Elisabeth, 30 september 1926.

plechtigheid in een protestants sfeertje mogelijk zal zijn in Zweden. Meerbepaald lijkt hij te willen profiteren van het feit dat in Zweden slechts één keer gehuwd wordt en dat de scheiding tussen burgerlijk en religieus daarom soms nogal vaag wordt. Zo stelt hij voor om in Stockholm een traditionele Zweedse plechtigheid te vieren maar in alle subtiliteit voegt hij eraan toe om die te laten voorgaan door een pastoor van de Zweedse Staatskerk. Wel informeert hij hierbij of dit een hypotheek zou leggen op een huwelijksviering in één van de Belgische kathedralen.³⁸⁰

Uiteindelijk zal Söderblom nul op het rekwist krijgen. Er wordt besloten om in Zweden een strikt burgerlijk huwelijk te houden, voltrokken door een strikt burgerlijk ambtenaar, in casu de burgemeester van Stockholm. Hierna zou een kerkelijke inzegening volgen in België. Het was een oplossing die beide landen tevreden kon stellen en die zoveel mogelijk aanleunde bij het traditionele Belgische gebruik, namelijk eerst een burgerlijk huwelijk en daarna een kerkelijke plechtigheid.³⁸¹ Van een Te Deum in Zweden kwam uiteindelijk ook niks in huis, zelfs niet toen de Zweedse koning er alsnog persoonlijk toe aandrong. Van Roey bleef onverzettelijk tegen elke vorm van protestantse plechtigheden waar Leopold bij betrokken zou zijn. Prins Carl maakt in een brief aan Söderblom melding van de weinig tolerante en meegaande houding van zijn katholieke collega-geestelijken, maar legt zich wijselijk bij de situatie neer.³⁸²

Naast de onderhandelingen met Söderblom, had kardinaal van Roey ook de belangrijke taak om dispensatie voor het huwelijk te verkrijgen bij de paus. Het ging immers om een gemengd huwelijk tussen een katholiek en een protestant en in een dergelijk geval (zeker als het de kroonprins van België betrof) diende de heilige kerkvader persoonlijk zijn fiat te geven. Reeds begin september had koningin Elisabeth de kardinaal uitgenodigd op het paleis en hem meegedeeld dat Leopold en Astrid zouden gaan trouwen. Uiteindelijk verleende de paus deze dispensatie op voorwaarde dat de verloofden (en vooral Astrid) enkele waarborgen schriftelijk bekend zouden maken. Concreet moest Astrid beloven dat ze elk gevaar voor bederf van het katholicisme van Leopold zou afweren en dat ze hem steeds vrij zou laten in het vervullen van zijn katholieke plichten. Ook, en niet onbelangrijk, dienden beide partijen te waarborgen dat al hun kinderen katholiek gedoopt en opgevoed zouden worden.³⁸³

³⁸⁰ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. Brief van Söderblom aan van Roey, 24 september 1926.

³⁸¹ KONINCKX (C.). "Huwelijk en bekering" in: *Astrid*, p. 50.

³⁸² Ibidem. p. 55.

³⁸³ Ibidem. pp. 41-43.

Zoals gezegd moeide de pers zich eveneens in deze hele affaire. Reeds daags na de aankondiging van de verloving wijdde de “Nya Dagligt Allehanda” een artikel aan de vraag of het opportuun zou zijn voor Astrid om zich te bekeren tot het katholicisme. Deze vraag speelde trouwens geregeld op de achtergrond tijdens de officiële onderhandelingen, maar Astrid zou uiteindelijk pas in 1930 de overstap maken. Hoe dan ook was de tijdspanne tussen de verloving en het huwelijk veel te kort om van haar plotsklaps een geloofwaardige katholiek te maken. De krant citeerde het officieel regeringsorgaan dat tegen de bekering van Astrid gepleit had omdat het gebruik aanzien werd als hopeloos verouderd en weinig sympathiek. Bovendien vroeg men zich af of de bekering überhaupt wel noodzakelijk was. Het zou betreurenswaardig zijn om een vreugdevolle gebeurtenis als een huwelijk te verbinden met een bekeringsceremonie die indruiste tegen de hoge achting die men in Zweden had van de heiligheid van de Lutherse religie. Enigszins spottend citeerde de krant verder: “Il est probable que dans le cas présent on croit devoir tenir compte de l’opinion catholique dans le pays archi-catholique qui sera la nouvelle patrie d’une de nos si populaires princesses suédoises.” Men vroeg zich voorts af of er echt wel zoveel belang gehecht moest worden aan dit specifieke element.³⁸⁴ Dit lijkt aan te geven dat men in Zweden niet begreep waarom men in België zo hard doordramde over het religieuze aspect van het huwelijk. Het hoorde in de eerste plaats een blij evenement te zijn en niet een twistappel voor bejaarde kardinalen. De Zweedse maatschappij was dan ook een pak vooruitstrevender dan de Belgische. Een voorbeeld dat deze bewering staft is het feit dat reeds in de jaren 1930 duizenden Zweden aanklopten bij het Riksförbundet för sexuell upplysning, een organisatie die zich inzette om zoveel mogelijk informatie te verspreiden betreffende anticonceptie. Tevens verschaftte ze advies over seksualiteit en geboortenbeperking aan al deze vrouwen én mannen die hun gezinsleven in eigen handen wilden nemen.³⁸⁵

Op 23 september wist het “Svenska Dagbladet” te melden dat het helemaal niet nodig zou zijn voor Astrid om van religieuze overtuiging te veranderen. Niemand minder dan aartsbisschop Söderblom zou dit bevestigd hebben aan de redactie: “J’ai appris du côté compétent qu’il n’existe dans la législation belge aucune stipulation qui rendrait une chose semblable nécessaire.” Omgekeerd had ook Zweden nooit een probleem gemaakt van vreemde religies aan het Hof. Söderblom vermeldde onder meer de koninginnen Désideria en

³⁸⁴ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 2. “Le passage de la princesse Astrid au Catholicisme” in: *Nya Dagligt Allehanda*, 22 september 1926.

³⁸⁵ KLING (S.). “Experiences of Childbearing and Birth Control in Sweden in the 1930s” in: JANSSENS (A.). *Gendering the Fertility Decline in the Western World*, pp. 177-203.

de beroemde Joséphine de Beauharnais die steeds katholiek gebleven zijn na hun huwelijk en zelfs nadat ze op de troon kwamen.³⁸⁶

Ook in België waren er stemmen die de geloofsvrijheid van Astrid verdedigden. “La Dernière Heure” schreef op 17 oktober dat het nieuws dat ze verplicht zou worden om zich te bekeren bij de Belgische protestanten op scepticisme onthaald werd. Ze vonden het een ongeloofwaardig idee omdat het helemaal niet strookte met de liberale opvoeding die de prinses steeds genoten had en vreemd genoeg ook met haar “dignité féminine”. Bovendien gebruikten ze de these van het liefdeshuwelijk die de koninklijke familie zelf gelanceerd had, als argument om Astrid vrij te laten in haar beslissing: “Le mariage projeté présente pour les fiancés le bonheur de ne pas être une union politique. Ces jeunes gens se sont librement choisis. La princesse n’est pas un otage entre les mains des diplomates. Il serait douloureux que lui fut imposée l’humiliation de se soumettre à l’intransigeance de l’église catholique romaine.”³⁸⁷ Als ultieme wapen voerden ze het feit aan dat ook de eerste koning der Belgen, Leopold I Luthers-protestants was en dat zijn hele leven lang gebleven is. Toen hij op 9 augustus 1832 in Compiègne trouwde met de Franse katholieke prinses Louise-Marie was er dus evenzeer sprake van een gemengd huwelijk. Daarom hield men toen eerst een katholieke plechtigheid waarna het paar ook nog eens volgens de protestantse rite ingezegend werd. In België werd vervolgens geen enkele religieuze plechtigheid meer gehouden. De enige officiële manifestaties betroffen het zingen van een Te Deum in de kathedraal van Sint-Michiël en Sint-Goedele evenals een gelijkaardig gebed in een protestantse kerk en zelfs een joodse synagoge.³⁸⁸ Zoals eerder aangegeven was een dergelijke tolerantie blijkbaar verdwenen tegen 1926 en wilden de Belgische gezagsdragers niet langer weten van enige andere religieuze omkadering dan de Rooms-katholieke. Het moet wel gezegd dat uit de literatuur blijkt dat Elisabeth en Albert zelf bijlange niet zo zwaar tilden aan het hele religieuze probleem. Dit is weinig verrassend aangezien vele van Elisabeths biografen erop wijzen dat zij nooit veel belang hechtte aan het geloof. Ook Albert liet zich in brieven meermaals spottend uit over de extreme religiositeit van zijn ouders. De hele polemiek rond het protestantisme speelde zich dan ook hoogstwaarschijnlijk af in de buik van de samenleving in plaats van gestuurd te worden van bovenaf. Christian Koninckx waarschuwt er bovendien voor om wat de pers schreef zonder meer voor waarachtig aan te nemen. Hij

³⁸⁶ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 2. “Il ne sera pas nécessaire que la princesse Astrid abandonne sa foi évangélique” in: *Svenska Dagbladet*. 23 september 1926.

³⁸⁷ AKP. Ibidem. “Le mariage du prince Léopold (Le scepticisme des protestants belges)” in: *La Dernière Heure*. 17 oktober 1926.

³⁸⁸ AKP. Ibidem. “Le mariage du prince Léopold (Un précédent historique)” in: *La Dernière Heure*. 17 oktober 1926.

stelt zich de vraag of de krantenredacties destijds wel correct geïnformeerd waren en ook meent hij dat de journalisten vaak in onwetendheid verkeerden. Die onwetendheid stelde zich op gebrek aan kennis en deed herhaaldelijk de fantasie op hol slaan. Hij legt er dan ook de nadruk op dat er grondwettelijk geen hinderpalen bestonden tegen het huwelijk en dat ook op godsdienstig vlak (dankzij de behaalde pauselijke dispensatie) niks de voltrekking ervan in de weg legde.³⁸⁹

Toch bleef de kwestie voortdurend boven het Hof hangen. Op 24 oktober haalde de Limburgse krant “Het Algemeen Belang” ze nog eens aan en deed ze enkele gewaagde uitspraken. Ten eerste betreurde ze dat Leopold zijn bruid bij een ver en protestants vorstenhuis was gaan zoeken terwijl er zoveel katholieke huwelijkskandidates in het eigen land te vinden waren bij hoogadelijke families als de Ligne en de Croy. De krant meende zelfs dat koning Albert erg leed onder de situatie en dat het vooral de koningin was die dit huwelijk perse gewild had. Bovendien zouden alle Belgische bisschoppen na gezamenlijk overleg, het Hof gevraagd hebben om hen niet te betrekken bij de huwelijksvieringen omdat ze er niet wilden bij aanwezig zijn. Merkwaardig was ook volgende uitspraak: “Het is opvallend hoe betrekkelijk weinig felicitatie-telegrammen in het paleis van Brussel zijn binnengekomen en hoe afzijdig de massa zich houdt van elke uiting van vreugde over een gebeurtenis, die in zoo nauw verband staat met de over het algemeen goed geziene dynastie en die verder van ingrijpende aard is voor de toekomst van het land.”³⁹⁰ In het licht van de enthousiaste ontvangst die Astrid enkele weken later zou krijgen bij haar aankomst in Antwerpen, lijken deze woorden een flagrante leugen. Of veroorzaakte haar Blijde Intrede zo’n onwaarschijnlijk hoogtepunt van vreugde en euforie dat ze eerdere lauwe reacties zoals deze krant beschrijft, plotsklaps deed vergeten?

Ondertussen naderde men stilaan de vooropgestelde periode waarin het huwelijk plaats zou vinden. Toch bleef het lang onduidelijk wanneer precies de plechtigheden zouden doorgaan. Begin oktober deed de krant “Dagens Nyheter” een gok op 3 of 17 november. Die eerste datum was immers de verjaardag van Leopold, de tweede die van prinses Astrid.³⁹¹ Ook deed ze dan reeds voorspellingen betreffende de organisatie die later erg nauwkeurig zouden blijken. Het “Svenska Dagbladet” citeerde dan weer de Belgische krant de “XXe Siècle” die geschreven had dat het huwelijk voltrokken zou worden rond de vijftiende

³⁸⁹ KONINCKX (C.). “Huwelijk en bekering” in: *Astrid*, p. 47.

³⁹⁰ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “’t Huwelijk v. Prins Leopold met Prinses Astrid” in: *Het Algemeen Belang*, 24 oktober 1926.

³⁹¹ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 2. “Mariage Civil dans la salle du Trône ici ? Cérémonie religieuse à Bruxelles.” in : *Dagens Nyheter*, 8 oktober 1926.

november. Ook maakte ze melding van de vele huwelijgscadeaus die de Belgische bevolking wilde schenken aan het bruidspaar en waarvoor grote inzamelacties gehouden werden.³⁹² Het spectaculairste geschenk zou uiteindelijk een briljanten diadeem worden, gefinancierd met de opbrengst van een nationale inschrijving. Nooit eerder kende die zoveel succes. Het sieraad bestond uit een elegante haarband met Griekse lijnen, versierd met hazelnootdikke briljanten. Samen wogen ze ongeveer honderd karaat. De stenen symboliseerden de negen Belgische provincies en Kongo verenigd rond het koningshuis. Het werd op 25 februari 1927 aan Astrid overhandigd tijdens een plechtige ceremonie.³⁹³

Op 17 oktober 1926 kwam er eindelijk een einde aan alle speculaties toen officieel bekend gemaakt werd dat een burgerlijk huwelijk zou gevierd worden in Stockholm, gevolgd door een religieuze plechtigheid in Brussel. Adolphe Max, minister van staat en burgemeester van Brussel, afficheerde het nieuws prompt aan de muren van het stadhuis.³⁹⁴ Pas een dag later maakte het Zweedse Hof dan het definitieve programma van de vieringen in Stockholm over aan de Belgische autoriteiten.³⁹⁵ Een verklaring voor deze vertraging kan gevonden worden in een brief die ambassadeur baron de Groote schreef op 14 oktober aan de minister van Buitenlandse Zaken: “On raconte, d’autre part, que la Cour ne publiera le programme qu’au dernier moment parce que l’absence de cérémonie religieuse protestante offusque le clan – d’ailleurs peu nombreux – de l’Archevêque Söderblom.”³⁹⁶ Dit lijkt aan te geven dat de religieuze dimensie gevoelig lag en dit ook bleef.

II.

De grote oversteek

Op zaterdag 30 oktober 1926 werd in de vooravond in het Noord-Station van Brussel de koninklijke berline A1 vastgehecht aan de internationale trein nr. 17. Deze hield om 18u42

³⁹² AKP. Ibidem. “Le mariage aura-t-il lieu tant à Stockholm qu’a Bruxelles?” in : Svenska Dagbladet, 8 oktober 1926.

³⁹³ VACHAUDEZ (C.). Koninklijke Juwelen, pp. 115-116.

³⁹⁴ ABZ. Dossier 13471. Publication de Mariage.

³⁹⁵ KONINCKX (C.). “Huwelijk en bekering” in: Astrid, p. 45 en p. 54.

³⁹⁶ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. Brief van baron de Groote aan minister Vandervelde. 14 oktober 1926.

halt in Laken waar de koning, de koningin, prins Karel en prinses Marie-José het treinstel bestegen. Allen hadden ze gewone, sobere burgerkledij aangetrokken. De koning droeg een overjas met een zwarte hoed op het hoofd en een blauwe sjaal om de nek. De koningin hulde zich in een donkere mantel met een kraag van chinchillabont. Even later vertrok de trein en zette koers richting Oostende. Onderweg werd aan boord een avondmaal geserveerd. Eenmaal aangekomen in Oostende stapte het hele koninklijke gezelschap over op de malle “Prinses Marie-José”. Dit schip had als bouwjaar 1923 en was zo’n 108 meter lang. Het had een motor van vijftienduizend PK en kon tegen een snelheid van vijfentwintig knopen varen. Achterin het schip bevonden zich de koninklijke vertrekken onder de vorm van luxecabines. Deze waren behangen met fluweel en mauve zijde en waren voorzien van fauteuils en canapés. De koning en de koningin kregen elk een aparte slaapkamer die uitgaf op de wandelpromenade. “Tout ce qui peut ajouter au confort des Malles Belges a été prévu pour donner à la Famille Royale une traversée agréable.” Schreef “La Nation Belge”.³⁹⁷

Rond 21u zette het vaartuig zich uiteindelijk in beweging, bestemming: Götheborg. Ze werden uitgewuifd door een massa arbeiders, burgers en vissers die zich op de kade verzameld hadden. Het commando op het schip lag bij de beroemde baron de Gerlache die zijn strepen verdiend had met de arctische expeditie die hij aan het einde van de negentiende eeuw had ondernomen.³⁹⁸ Prinses Marie-José beschrijft in haar mémoires vrij nauwkeurig wat zich afspeelde aan boord van dit schip tijdens de afvaart naar Zweden. Het valt echter op dat ze retrospectief nogal wat foutieve vermeldingen maakt. Zo dateert ze het kerkelijk huwelijk in Brussel consequent op 16 november. Ook vermeldt ze dat haar broer Leopold meereisde op de “Prinses Marie-José”, wat niet klopt. “La Nation Belge” vermeldde duidelijk dat alleen het koningspaar en de prinsen Karel en Marie-José als passagiers aan boord stapten.³⁹⁹ Leopold was reeds enkele dagen eerder doorgereisd naar Zweden. Het tijdschrift “L’Eventail” schreef dat Leopold al op 30 oktober aangekomen was in Stockholm. In het centraal station hadden zich die ochtend een massa kijklustigen, fotografen, cameramannen en reporters verzameld die de aankomst van de nachttrein niet wilden missen. Ze waren immers verwittigd dat Leopold een passagier was op die trein. Echter, de prins was reeds eerder afgestapt in het station Södertälje in het gezelschap van majoor Raquez waar hij overstapte in een huurauto. Vreemd genoeg zou prinses Ingeborg één enkele reporter-fotograaf van dit

³⁹⁷ KBA. Kranten op microfilm. “Samedi soir, nos Souverains sont partis d’Ostende pour la Suède” in: La Nation Belge. 31 oktober 1926.

³⁹⁸ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18. Doos 1. Chemins de Fer.

³⁹⁹ KBA. Kranten op microfilm. “Samedi soir, nos Souverains sont partis d’Ostende pour la Suède” in: La Nation Belge. 31 oktober 1926.

ontwijkingmanoeuvre op de hoogte gebracht hebben en die stond de prins dan ook op die plek op te wachten. Bij het verlaten van het station werd Leopold op die manier alsnog verrast door een lid van de pers maar hij verzette zich er niet tegen dat die een foto van hem nam. De volgende dag was deze foto blijkbaar verschenen in het “Stockholms Dagblad” waarop Leopold te zien was met zijn valies in de ene hand en een doos met snoepgoed in de andere.⁴⁰⁰

Aangezien prinses Marie-José de enige ooggetuige was, is haar verslag toch ontzettend waardevol. Bij het aan boord gaan wachtte minister Emile Vandervelde hen op. Tijdens de reis onderhield hij iedereen met boeiende uiteenzettingen over de poëzie van de Scandinavische landen. De zee is blijkbaar de hele tijd erg woelig geweest. Toen de nacht viel, was de boot overgeleverd aan de “éléments déchaînés” van de natuur. Ook de volgende dag beterden de weersomstandigheden amper. Marie-José en Karel ijsbeerden langsheen de brug die overspoeld werd met golven. De koning schreef onderweg speciaal voor zijn dochter een korte verhandeling over de geschiedenis van Zweden. Vooral de vermelding van de moord op koning Gustaaf III die plaats had op een gemaskerd bal, maakte veel indruk op haar. Tijdens de daaropvolgende nacht stak het schip het Skagerrak en het Kattegat over. Om de onstuimige zee toch enigszins te effenen, liet de commandant olievaten uitgooien voor het voorsteven van de boot. Toen ze de Zweedse territoriale wateren bereikten, voeren verscheidene torpedoboten van de Zweedse marine ter begeleiding mee in het kielzog van de malle. Op deze vaartuigen hees men de vlaggen ter verwelkoming.⁴⁰¹ Die eerste november kwam de malle aan in Götheborg rond 16u. Volgens Marie-José werden ze er opgewacht door een heel leger fotografen. Van de boot stapte de koninklijke familie over op een trein die hen tijdens de nacht naar Stockholm bracht. Twee elementen dragen extra bewijs aan dat Leopold niet meegereisd was met de rest van zijn gezin. Er is het grondplan van deze koninklijke trein tussen Götheborg en Stockholm waarin coupés voorzien waren voor koning Albert, koningin Elisabeth, prinses Marie-José, prins Karel en hun gevolg maar waarop nergens de naam van Leopold vermeld staat.⁴⁰² Ten tweede is er het officiële verslag van baron de Groote die schreef dat hij zich op de ochtend van twee november naar het station Älvsjö begaf om er de koninklijke trein op te wachten en dat ook Leopold zich naar die plek repte.⁴⁰³ Volgens het officiële Zweedse programma voegde de prins zich daar samen met een deel van het Zweedse gevolg bij zijn ouders op de trein. Samen reisden ze daarna verder en om 10u15 kwamen ze

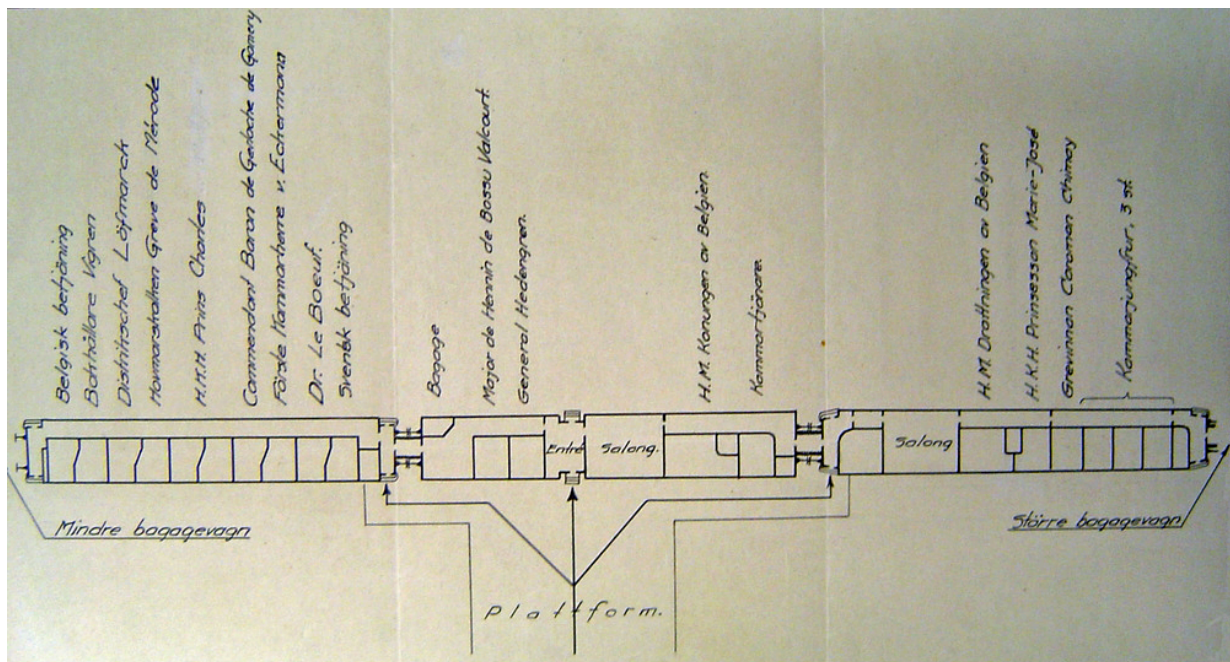
⁴⁰⁰ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Le mariage du Prince Léopold” in: *L’Eventail*, p. 14.

⁴⁰¹ VAN BELGIË (M.-J.). *Mes parents*. p. 369.

⁴⁰² AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. Grondplan koninklijke trein.

⁴⁰³ ABZ. Dossier 13471. Brief van baron de Groote aan minister Vandervelde, 3 november 1926.

het centraal station van Stockholm (dat speciaal voor de gelegenheid versierd was) binnengereden. Daar werden ze opgewacht door de voltallige Zweedse koninklijke familie: koning Gustav V, de hertogen van Västergötland, de hertog van Sudermanie, de hertogen van

Vestrogothie, de prinsessen Märtha en Astrid en de hertog van Néricie.⁴⁰⁴

Grondplan koninklijke trein van Götheborg naar Stockholm

Opvallend is de brief die de Groote reeds op 14 oktober schreef en waarin hij voorspelde dat de koningen van Denemarken en Noorwegen niet aanwezig zouden zijn bij deze ontvangst omdat de gelijktijdige aanwezigheid van vier soevereine vorsten voor grote protocollaire problemen zou zorgen wat de organisatie en de voorrangsregels betrof.⁴⁰⁵ Wel present waren naast al deze koninklijke hoogheden de Zweedse eerste minister, de ministers van Buitenlandse Zaken, Defensie en Communicatie, het hoofd van het militair huis van de Zweedse koning en nog vele andere dignitarissen en hofdames. Marie-José schrijft over deze plechtige ontvangst: “Ma mère reçut une douche de postillons, le râtelier mal fixé du vieux roi le faisait crachoter comme un lama des Andes.”⁴⁰⁶ Na het uitwisselen van de welkomstbegroetingen stapten alle Belgische en Zweedse koninklijke hoogheden in open wagens en reden ze naar het koninklijk paleis. De stoet werd als volgt gevormd: in de eerste

⁴⁰⁴ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. Programma in Zweden.

⁴⁰⁵ AKP. Ibidem. Brief van baron de Groote aan minister Vandervelde, 14 oktober 1926.

⁴⁰⁶ VAN BELGIË (M.-J.). *Mes parents*. p. 370.

wagen zaten vier heren uit de gevolgen. Daarna kwam een eskadron van de koninklijke cavalerie, gevolgd door twee pikeurs. Vanaf de tweede wagen was het de beurt aan de koninklijke gasten. Koning Gustav V en koning Albert namen deze voor hun rekening. De derde wagen werd bezet door koningin Elisabeth, prinses Ingeborg en hun kinderen de prinsen Leopold en Astrid. Prinses Marie-José, prins Karel, prinses Märtha en prins Carl namen plaats in de vierde. De rest van het koninklijke gezelschap volgde in suite in gewone auto's. Het weer zat die dag min of meer goed, hoewel het toch vrij koud was. Langsheen het parcours had zich een grote massa volk opgesteld om de stoet die dwars doorheen de hoofdstad reed, van dichtbij te kunnen bekijken. In het koninklijk paleis werden de gasten opgewacht door het kruim van de hofdignitarissen, zoals grootmaarschalk de Printzsköld. De aanwezigen bij deze ontvangst hadden strikte kledingsinstructies gekregen. De dames hoorden een ochtendtoilet te dragen evenals een hoed; van de heren werd verlangd dat ze zouden verschijnen in groot (parade)tenue (ofwel burgerkledij) met ordelinten evenals bij voorkeur Belgische decoraties. Vervolgens begeleidde koning Gustav de Belgische koninklijke gasten naar de privé-vertrekken die voor hen gereserveerd waren en waar ze tijdens hun verblijf zouden logeren. Voor Albert en Elisabeth was bijvoorbeeld het groot gastenappartement voorzien dat zich op de tweede verdieping van de westelijke vleugel van het paleis bevond.

Veel tijd om op adem te komen, werd hen niet gegund want reeds om 13u werden ze alweer op het appèl verwacht voor een familiale lunch bij de koning. De leden uit de gevolgen moesten het stellen met een lunch in de eetzaal op de eerste verdieping. De dames mochten hierbij hun zo-even beschreven tenue aanhouden, de heren moesten zich informeler kleden in een redingote of het dagdagelijkse uniform voor de militairen.⁴⁰⁷ Om 14u trok het hele koninklijke gezelschap erop uit om Stockholm te verkennen. Eerst brachten ze een bezoek aan de Ridderholmen-kerk. Daar werd hen de familiegrafkelder van de Bernadottes getoond. Bij het monument van koning Oscar II en koningin Sofia werd even stilgestaan. Verderop in een andere kapel stond dan de tombe van koning Gustav III en koning Karel XII en hun wapenrek waarin ook het monogram van koning Leopold II terug te vinden was. Volgens de krant "La Nation Belge" waren de Belgische vorsten hoogst geïnteresseerd in alle historische curiosa die in de oude kerk terug te vinden waren. Na dit bezoek trok men verder naar het Scandinavisch museum waar ongeveer een uur halt gehouden werd. Bij aankomst hadden de werknemers aldaar een erehaag gevormd gekleed in een pittoresk plattelandskostuum van Dalecarlie. Een groot koor bestaande uit lokale zangers aangevuld met enkele geschoolde

⁴⁰⁷ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. Programma in Zweden.

stemmen uit de Koninklijke Opera brachten er enkele liederen ten berde, beginnend met de Brabançonne. Befaamde solisten als de tenor Stockman en de bariton Wallgren verleenden hieraan hun medewerking en hun stem. Na afloop begaven de koninklijke gasten zich terug naar het paleis waar de thee geserveerd werd. Om 18u45 hadden koning Albert en koningin Elisabeth nog een protocollaire opdracht te vervullen. Ze hadden immers de wens geuit om het diplomatieke korps te ontvangen. Dit betekende dat alle buitenlandse ministers en hoofden van geaccrediteerde missies in Stockholm – evenals hun echtgenotes – in hun privé-vertrekken verwacht werden voor een audiëntie. De minister van Portugal, graaf Ferrao had zich aan het hoofd van dit diplomatieke gezelschap gezet. De heren werden aan het koningspaar voorgesteld door Belgisch ambassadeur baron de Grootte; hun echtgenoten werden bij naam genoemd door zijn vrouw de barones.⁴⁰⁸ Nauwelijks drie kwartier later werd iedereen dan verwacht in de Galerij van Karel XI voor een groot galadiner van zo'n honderdvijftig couverts dat de Zweedse koning aanbood aan de Belgische koning en koningin. De kledingsvoorschriften hier omvatten voor de dames een wit hoftoilet zonder mantel en voor de heren een groot tenue met witte broek, dan wel een groot parade-uniform of habijt met ordelinten en Belgische decoraties. Beide staatshoofden hielden een toespraak bij aanvang van dit diner. Als eerste nam koning Gustav het woord. Hij begon door zijn echtgenote koningin Victoria te verontschuldigen die wegens ziekte niet aanwezig kon zijn. Voor het overige deelde hij zijn overtuiging mee dat het nakende prinselijk huwelijk de vriendschappelijke banden die reeds bestonden tussen België en Zweden nog zou versterken. Koning Albert op zijn beurt loofde in zijn speech het hoogstaande niveau van het wetenschappelijk onderzoek in Zweden evenals de hoge intellectuele en morele beschaving in het land. Hij bekende dat hij een groot bewonderaar was van de perfecte organisatie in de regeringsadministratie en de orde en vitaliteit die heerste in elk overheidsdomein. Voortbordurend op de woorden van vriendschap die koning Gustav zopas had uitgesproken, kon hij het ten slotte niet nalaten alle toehoorders nogmaals op het hart te drukken: "C'est avec joie et sympathie que la Belgique salue cette union née uniquement d'une inclination chaleureuse."⁴⁰⁹ Na afloop van het diner onderhielden de koninklijke hoogheden zich op meer intieme basis in de raadszaal. Volgens het officiële programma vertrokken de wagens met gasten om 21u30, waarmee deze eerste dag zo goed als afgelopen was.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 19. "Nos Souverains à Stockholm" in: La Nation Belge. 3 november 1926.

⁴⁰⁹ ABZ. Dossier 13471. Brief van baron de Grootte aan minister Vandervelde, 3 november 1926.

⁴¹⁰ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. Programma in Zweden.

De volgende dag, woensdag 3 november, kwamen 's ochtends in het station van Stockholm de koninklijke gasten van de andere Scandinavische vorstenhuizen aan: de koning van Noorwegen, de koning en de koningin van Denemarken en de hoogheden Harald, Hélène, Thyra, Gustav, Axel en Margaretha (de zus van Astrid), allen prinsen van Denemarken. Volgens "L'Eventail" bevonden zich verder in dit gezelschap ook kroonprins Olav van Noorwegen en de prinsessen Feodora en Margrethe van Denemarken. Vreemd genoeg dateert het tijdschrift deze aankomst reeds de dag voordien, wat helemaal niet strookt met het officiële programma.⁴¹¹ Ze werden opgewacht door de koning van Zweden, de ouders van Astrid, de grootmaarschalk van het Hof en het Zweedse gevolg dat hen tijdens hun verblijf zou vergezellen. Er was geen sprake van een officiële ontvangst op de uitdrukkelijke wens van de gasten zelf.

Om 13u mocht deze nieuwe lading prinsen al meteen aanschuiven aan een familielunch in het koninklijk paleis. De kledingvoorschriften waren dezelfde als de dag voordien. Rond 16u dan zette het hele uitgebreide koninklijke gezelschap zich in beweging voor een bezoek aan het stadhuis van Stockholm.⁴¹² Dit splinternieuwe gebouw was prachtig gelegen aan de oevers van het meer Mälare en getuigde van de creatieve geest van de Zweedse moderne architectuur. Het verenigde in zich de Zweedse strikte ernst met een Zuiderse vrolijkheid. Destijds had het gebouw zeven miljoen kronen gekost. De constructie ervan was gestart in 1909 en pas in 1923 was het volledig afgewerkt. Binnenin waren vele galerijen versierd met muurschilderingen waarvan de hertog van Néricie (de broer van de koning) het merendeel zelf uitgevoerd had.⁴¹³ Terug in het paleis gaven prins Carl en prinses Ingeborg om 19u een dinerdansant ter ere van alle koninklijke en andere gasten. Twee uur later werd vervolgens een galavoorstelling opgevoerd in de Opera. Ook de voltallige Zweedse regering was hier op uitgenodigd evenals het diplomatieke korps. Volgens "L'Eventail" gaf dit spektakel aanleiding tot een grootschalige uiting van loyalisme en sympathie. Bij het binnenkomen van de hoogheden in de zaal heven alle aanwezigen met een plechtige ernst de nationale hymne aan. Anne Sparre herinnerde zich die avond nog goed. Als één van de bruidsmisjes zat ze in een witte hofjapon achter de leden van het koninklijk huis in de fauteuils van het balkon. Er heerste een onbeschrijflijke feeststemming en de zaal was vol met mooi geklede dames en heren in fraaie uniformen. De prinsessen op de rij voor haar waren getooid met schitterende diademen en juwelen en er hing een geur van Molineux, Guerlain,

⁴¹¹ AKP. Ibidem. "Le mariage du Prince Léopold" in: L'Eventail, p. 14.

⁴¹² AKP. Ibidem. Programma in Zweden.

⁴¹³ AKP. Ibidem. "Le mariage du Prince Léopold" in: L'Eventail, p. 14.

Patou en Lanvin om hen heen. Toen prinses Astrid eindelijk haar entree maakte, stond iedereen op en werd het stil. Ze maakte een mooie revérence en een gejubel barstte los.⁴¹⁴ Die avond droeg ze voor het eerst een haarband-diadeem die ze cadeau gekregen had van de inwoners van Stockholm ter gelegenheid van haar huwelijk. Hij was ontworpen door hofleverancier Andersson en bestond uit honderden diamanten die in een platina zetting een grote oosterse parel omringden. Deze was op zijn beurt afgeboord door diamanten. Het juweel had naar schatting vijftienduizend Zweedse kronen gekost.⁴¹⁵

De avond bestond uit drie delen: eerst werd een akte uit “Lohengrin” van Richard Wagner opgevoerd, vervolgens de Zweedse rapsodie “Midsommarvaka” van Hugo Alfvén waarbij een dansnummer opgevoerd werd door ballerina Lisa Steier. Ten slotte gaf men nog een akte uit “Aïda” van Giuseppe Verdi ten beste. Dirigenten van dienst waren Armas Järnefelt en Nils Grevillius.⁴¹⁶ Tussen de akten door begaven de koninklijke gasten zich naar de foyer voor de koninklijke loge. Daar konden ze zich verpozen in een salon waarvan de hertog van Néricie eveneens de muurpanelen geschilderd had. Rond 23u15 was de hele voorstelling afgelopen en keerde iedereen naar huis terug.⁴¹⁷

Het burgerlijk huwelijk

Donderdag 4 november was een eerste voorlopig hoogtepunt in de hele rij van huwelijksvieringen. Die dag werd immers het burgerlijk huwelijk van Leopold en Astrid, dat zoveel voeten in de aarde had gehad, ingezegend. Op de middag was er eerst alweer een lunch, deze keer aangeboden door de hertog van Néricie.

Vervolgens werd alles in gereedheid gebracht voor de burgerlijke plechtigheid die om 15u30 van start ging in Rikstagshuset, de troonzaal van het koninklijk paleis. Deze was versierd met kostbare wandtapijten.⁴¹⁸ Zo’n twaalfhonderd mensen hadden daar intussen plaatsgenomen waaronder vele regeringsleden, dignitarissen, leden van het diplomatieke korps, militaire vertegenwoordigers, mensen uit het bankierswezen en het zakenleven en

⁴¹⁴ SPARRE (A.). *Astrid. Mijn vriendin*, pp. 101-102.

⁴¹⁵ VACHAUDEZ (C.). *Koninklijke Juwelen*, pp. 123-125.

⁴¹⁶ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 2. Program vid Galaföreställningen à Kungl. Teatern.

⁴¹⁷ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Le mariage du Prince Léopold” in: *L’Eventail*, pp. 14-15.

⁴¹⁸ KBA. Kranten op microfilm. “Le mariage civil du Prince Léopold et de la Princesse Astrid” in: *La Nation Belge*, 5 november 1926.

natuurlijk alle echtgenotes. De Zweedse dames droegen een witte Empirejurk met een hofmantel, de dames uit het diplomatieke korps waren eveneens voorzien van een hofmantel die wel 3,5 meter lang was. Alle heren hadden hun parade-uniform of habijt aangetrokken. Van aan het westelijk gewelf langsheen de trappen die naar de ingang van de troonzaal leidden evenals ter hoogte van de zuidelijke ingang, hadden grenadiers zich opgesteld in een erehaag. In de Orderzaal en de Troonzaal zelf namen lijfwachten die taak voor hun rekening.

Alle koninklijke hoogheden hadden zich inmiddels verzameld voor de zuidelijke ingang. Eerst betraden de koningen de zaal, voorafgegaan door verschillende kameniers, de grootmaarschalk van het Hof en het hoofd van de generale staf van koning Gustav. De suite werd paarsgewijs gevormd door koning Gustav en koningin Elisabeth, koning Albert en prinses Ingeborg, de koning van Noorwegen en de koningin van Denemarken, de koning van Denemarken en prinses Hélène, gevolgd door een hele stoet prinsen en hertogen. Allen gingen ze zitten op de voorziene plaatsen op de koninklijke estrade vooraan in de zaal. Boven hun hoofden was het koninklijk baldakijn aangebracht en er stonden ook standbeelden van koning Carl en prins Gustav-Adolf.

Na hen was het de beurt aan Leopold en Astrid zelf om samen de zaal te betreden, eveneens voorafgegaan door een legertje bestaande uit kameniers, ceremoniemeesters, eredames en –heren. In hun zog volgde een suite gevormd door prinses Märtha en kroonprins Olav van Noorwegen, prinses Marie-José en de hertog van Västergötland, prinses Ingrid en prins Karel, prinses Feodora en de hertog van Östergötland en nog vier andere duo's bestaande uit jonkvrouwen en graven (waaronder Astrids vriendin Anna Sparre).⁴¹⁹ De bruid en de bruidegom namen plaats vlak voor de koninklijke estrade. Astrid droeg een jurk van glimmend witte Byzantijnse crêpe bezet met geborduurde en kanten bloemenstroken. Deze laatste waren reeds lang in het bezit van de koninklijke familie en waren eveneens gebruikt om destijds de trouwjurk van koningin Louise te versieren, de echtgenote van koning Carl V. Een guirlande van oranjebloesems was als een riem over haar taille geschikt. De sleep van de jurk was wel vier meter lang en was bezet met zilveren parels en roosjes en gebladerte van glimmende zijde. Ook droeg ze een sluier van Brusselse kant die eertijds nog gedragen was door koningin Désidéria en recent ook door haar zus Margaretha bij haar huwelijk met prins Axel. Op het hoofd ten slotte, droeg ze een kroontje gemaakt van wilde mirtenbladeren.

⁴¹⁹ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. Suite (Zweeds).

Vijftien naaisters zouden een week lang dag en nacht aan dit toilet gewerkt hebben.⁴²⁰ Prins Leopold droeg zijn officiersuniform van het regiment der grenadiers waartoe hij behoorde en over zijn borst hing het brede lint van de Leopoldsorde. De jurken voor de bruidsmeisjes waren geregeld door prinses Märtha die gekozen had voor abrikooskleurige zijden mousseline. De prinses had meteen ook extra stof besteld zodat dezelfde jurken (mits enkele aanpassingen) ook voor de plechtigheden in Brussel gedragen konden worden.⁴²¹

Het was de burgemeester van Stockholm, Carl Lindhagen, die de huwelijksplechtigheid leidde. Hij was tevens een parlamentslid en had zich als socialistische politicus flink in de kijker gewerkt. Vooral maatschappelijke en landbouwvraagstukken interesseerden hem.⁴²² Op de cruciale vraag antwoordden beide partijen “Ja” in het Zweeds. Hierna verklaarde Lindhagen Astrid en Leopold officieel in de echt verenigd. Op het teken van de grootmaarschalk bulderde buiten een kanon dat de verbintenis officieel kenbaar maakte. Opmerkelijk is dat de bronnen noch de literatuur melding maken van specifieke getuigen. Een uittreksel met voorschriften voor het verloop van een burgerlijk huwelijk in Zweden, vermeldt het volgende: “Le mariage devant une autorité civile doit avoir lieu en présence des parents ou autres témoins.”⁴²³ Waarschijnlijk volstond de aanwezigheid van de beide ouderparen dus volgens de Zweedse wet. Nu de ceremonie zo goed als afgelopen was, nam het kersverse bruidspaar plaats naast hun ouders op de koninklijke estrade en luisterden ze naar de operazanger Forsell. Hij zong eerst de “Louange” van Beethoven en daarna een stuk van de Zweedse componist Söderman. Hierna speelde een orkest twee werken van Alfven en Grieg. Overigens had dit orkest gedurende de hele ceremonie vanuit de Westelijke galerij discreet voor een muzikale omkadering gezorgd.⁴²⁴

Vervolgens verliet het hele koninklijke gezelschap de troonzaal op dezelfde manier als ze even tevoren binnengekomen waren en trok het naar de grote feestzaal op de tweede verdieping waar Astrid en Leopold ruimschoots de felicitaties in ontvangst namen van alle genodigden. Deze laatste liepen meteen daarna door naar de zaal “Vita Havet” waar aansluitend een groot diner gegeven werd. Eens iedereen de plaatsen had ingenomen konden alle koninklijke gasten hun entree maken in diezelfde zaal. Ook deze keer hielden zowel

⁴²⁰ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Le mariage du Prince Léopold” in: L’Eventail, p. 15.

⁴²¹ BMMENS (A.). Astrid, pp. 49-51.

⁴²² AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. Lijst met Zweedse prominenten van allerlei slag.

⁴²³ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 2. Prescriptions relatives au Mariage Civil.

⁴²⁴ KBA. Kranten op microfilm. “Le mariage civil du Prince Léopold et de la Princesse Astrid” in: La Nation Belge, 5 november 1926.

koning Gustav als koning Albert bij aanvang een discours. Gustav loofde in hoofdzaak zijn nichtje Astrid en wenste haar alle geluk toe. Hij herinnerde de toehoorders tevens aan de plicht die haar wachtte in haar nieuwe thuisland: “La place qu’elle est appelée à y occuper comporte de sérieuses responsabilités et des devoirs importants, mais j’espère de tout mon cœur qu’elle saura gagner la confiance et l’affection du peuple dont elle partagera désormais les destinées.” Hij sprak haar voorts vaderlijk toe met: “Ma chère Astrid, consacre-toi tout entière à la grande et belle tâche qui t’attend et ta vie sera heureuse.” Toch hoopte hij dat ze geregeld nog eens met liefde zou terugdenken aan haar geboorteland.⁴²⁵ Volgens Anna Sparre viel een ontroerde Astrid hem na deze woorden huilend om de hals. Gezien haar eerder beschreven karakter, viel het te verwachten dat de timide prinses erg onder de indruk raakte van zulke hoogdravende boodschap. Sparre vermeldt overigens nog een amusante anekdote wanneer ze het heeft over de speech die koning Albert vervolgens gaf en waarmee hij iedereen aan het lachen bracht. In zijn voor de rest plechtig discours, vertelde hij plots over de wandeling die hij die ochtend vroeg in zijn eentje gemaakt had doorheen Stockholm om de stad nog wat te gaan verkennen. Toen hij, na ruim een half uur door de smalle straatjes van de oude stad te hebben gelopen, terugkeerde naar het paleis was er inmiddels een wissel van de wacht doorgevoerd. De nieuwe bewaker herkende hem niet en hield hem tegen. “Je suis le roi des belges” zei de koning. De wacht verstond hem echter niet en schudde het hoofd. “I am the king of Belgium” probeerde hij vervolgens. Nog steeds begreep de wacht hem niet. Toen Albert het in het Duits probeerde met “Ich bin der König von Belgien” tikte de wacht tegen zijn voorhoofd en liet duidelijk blijken dat hij dacht dat de vreemdeling een gek was. Maar toen die volhield dat hij de koning van België was en op het paleis logeerde, riep de wacht er de hele patrouille bij. Drie mannen kwamen aanrennen en verschrikt herkenden ze de koning. Terstond boden ze hun excuses aan. Albert had het hele voorval hoogst amusant gevonden en de wacht zelfs een compliment gegeven.⁴²⁶ Overigens zou Leopold vele jaren later op zijn beurt in een gelijkaardige situatie verzeilen. Het was op een ochtend ergens in de jaren 1960 dat hij samen met zijn neef prins Louis-Napoleon met de auto op weg was naar de Ferrarifabriek in Modena. Onderweg reed hij veel te snel waardoor een motoragent de wagen liet stoppen. Toen die hem naar zijn naam vroeg, antwoordde hij waarheidsgetrouw “Leopold van België”. Daarna vroeg de politieman hetzelfde aan de andere inzittende die zei dat hij Louis-Napoleon heette. Hierop barstte de agent in lachen uit, reikte hen de hand en zei:

⁴²⁵ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Le mariage du Prince Léopold” in: *L’Eventail*, p. 15.

⁴²⁶ SPARRE (A.). *Astrid. Mijn vriendin*, p. 104.

“Aangename kennismaking, ik ben Hendrik IV!” Hierop werden de twee koninklijke hoogheden prompt meegenomen naar het politiecommissariaat van Menton. Daar werden ze al gauw herkend en werd het hele incident met een glas pastis weggelachen.⁴²⁷

Na afloop van het diner begaven Leopold en Astrid zich naar het huis van prins Carl en prinses Ingeborg. Volgens Anne Sparre verliep de stoet als volgt: de hertogen van Västergötland zaten in de eerste koets met na hen een afdeling van de koninklijke lijfwachten te paard. Na nog eens enkele voorrijders kwam de tweede koets “à la Daumont” met daarin het koninklijke bruidspaar. Dit rijtuig was gecapitonneerd met witte zijde en werd voortgetrokken door vier paarden. Op het dak was een gouden koningskroon bevestigd. Vervolgens passeerde een afdeling van de dragonders van het koninklijk regiment en ten slotte kwamen de koetsen voor de bruidsmeisjes en –jonkers. De vlammen van de fakkels die megedragen werden, weerspiegelden in de zilveren helmen van de bereden garde. De straten waren verlicht en mooi versierd en waren volgelopen met vrolijk wuivende mensen. Iedereen was uitgelopen om de pracht en praal te aanschouwen en om deel te hebben aan het jonge geluk. Ook “L’Eventail” vermeldde dat “Ils ont été chaleureusement acclamés par la foule.” De route liep van aan de zuidelijke paleispoort, over de Slottsbacke, de Skeppsbro, Norrbro, het Gustav Adolfplein, Fredsgatan, Drottninggatan, Kungsgatan, Birger Jarlsgata en Nybroplan naar Hovslagargaten 5, het ouderlijke huis van Astrid. Daar wachtte hen een grote mensenmenigte die voortdurend de namen van het bruidspaar riep. Verschillende keren verschenen Leopold en Astrid aan het raam (want er was geen balkon). Ze werden enthousiast toegejuicht door het volk terwijl het Stockholms Studentenkoor liederen zong. Net zoals ze tijdens de rit te paard gedaan had, wuifde Astrid ook nu met een kanten zakdoekje, tot het uit haar handen viel en weggegrist werd door de menigte beneden.⁴²⁸

Leopold en Astrid waren nog maar pas (burgerlijk) getrouwd, of ze werden alweer van elkaar gescheiden. Even na half negen ’s avonds vertrok het hele gezin van Albert en Elisabeth per wagen naar het centraal station waar ze – na een informeel vertrek – terug naar Götheborg spoorden om daar opnieuw op de pakketboot “Marie-José” in te schepen voor de terugtocht naar België. Het was ondenkbaar geweest dat, zo kort na WO I, de Belgische koning per trein Duitsland zou hebben doorkruist. Dat verklaart waarom zowel voor de heen- als de terugreis voor het transport per schip geopteerd werd. Nog diezelfde avond vertrok ook de hele Zweedse koninklijke familie met de trein naar Malmö waar ze op de boot de “Fylgia” inscheepten om naar Antwerpen te varen. Prins Carl zag een zeereis echter niet zitten en had

⁴²⁷ VAN BELGIË (E.). Mijn vader Leopold III. p. 44.

⁴²⁸ Ibidem. pp. 104-107.

protocollair geen probleem om de hele reis per trein af te leggen. Hij vertrok de volgende dag. Zijn dochter Margaretha en haar man prins Axel reisden met hem mee. Later zouden ze de rest van het gezin opnieuw vervoegen in de haven van Vlissingen.⁴²⁹

III.

Naar België (I)

De ochtend van zondag 7 november was de lucht boven de haven van Oostende bewolkt, maar het weer was wel ontzettend zacht. In de hele stad waren tientallen Belgische en Zweedse vlaggen opgehangen. Vanaf 8u30 begonnen zich drie tot vierduizend schoolkinderen te verzamelen op het westelijk staketsel onder leiding van hun leraren en voorzien van vele multicolore vlaggetjes. Onder hen waren ook delegaties van de stichting “Ibis” die Albert en Elisabeth destijds gesticht hadden en ook van de “Zinnia”. De toegestroomde mensenmassa werd door de politie tegengehouden aan het begin van het staketsel en had het oostelijk staketsel helemaal ingepalmd. Toen rond 9u20 de “Marie-José” met aan boord de koninklijke passagiers de vaargeul binnenvoer, stegen ter begroeting luide toejuichingen op. Nauwelijks vijf minuten later lag het schip vlot aangemeerd aan de kade. Een gigantische mensenzee stond hen er op te wachten evenals de voltallige goegemeente: burgemeester Moreaux, het schepencollege, enkele prominente militairen, kanunnik Camerlynck vergezeld van een aantal priesters en verschillende delegaties van lokale verenigingen voorzien van hun vlaggen. De stedelijke fanfares heven de Brabançonne aan. Banieren waren gehesen aan de masten die met elkaar verbonden waren door guirlandes van groen, wat een feestelijk uitzicht gaf. Algauw verschenen de koning, de koningin en hun drie kinderen op de brug van het schip waar ze op vrolijk gejoel van het volk getrakteerd werden. Leerlingen van de “Zinnia” wierpen de loopbrug uit en de notabelen van de stad stapten aan boord waar ze het koninklijk gezin hartelijk verwelkomden. Twee weeskinderen boden bloemen aan de koningin en prinses Marie-José aan. Vervolgens stapte iedereen van boord om op de kade een discours van de burgemeester te aanhoren. In hoogst patriottische bewoordingen stak die eerst de loftrompet van de eerste twee koningen der Belgen om zich daarna al even vleiend tot koning Albert te richten: “Vous êtes, Sire, le paladin de l’honneur, le héros de la Grande Guerre, et, dans la

⁴²⁹ KONINCKX (C.). “Prinses van Zweden, ...” in: Astrid, p. 24.

paix, le rédempteur illustre d'une Belgique meurtrie. Tel vous êtes, jusqu'ici, apparu à vos contemporains, tel vous demeurerez au jugement définitif de l'Histoire." Ook voor de koningin had hij de grootste lofbetuigingen voorbereid: "En votre auguste compagne, notre Reine bien-aimée, le peuple admire la providence des pauvres, l'angélique consolatrice des affligés, l'animatrice tutélaire de toutes les oeuvres de solidarité, de charité sociale." De gelijkenis met de eigenschappen die hen in toespraken ten tijde van hun eigen huwelijk toegeschreven werden, is treffend. Ook nu nog werd Albert gelauwerd in "mannelijke" termen als oorlogsheld en zelfs als een verlosser voor het zwaar gekwetste België achteraf. Elisabeth werd in niet minder evangelische bewoordingen omschreven als een engelachtige troosteres en beschermvrouwe van goede werken. Ook de prinsenkinderen werden geloofd door de burgemeester; Marie-José omwille van haar gratie, Leopold omwille van zijn sterke persoonlijkheid en Karel ten slotte, de "prince navigateur", omwille van zijn jeugdig bravoure. Koning Albert bedankte de burgervader uitvoerig voor deze lofbetuigingen en wenste Oostende alle welvaart toe.

Vervolgens défileerden de vorsten en de prinsen langsheen de vele verenigingen die zich opgesteld hadden op de aanlegsteiger. Ze verkeerden allen in een opperbest humeur en hielden geregeld halt om een informeel praatje te slaan en handen te schudden met alle mensen die aan hen voorgesteld werden door burgemeester Moreaux. Aan het einde van deze revue wachtte de koninklijke trein die hen terug zou brengen naar Brussel. Ze namen allen plaats in de koninklijke berline en onder steeds meer aanzwellende toejuichingen zette het gevaarte zich rond 10u in beweging. De kreten "Vive le Roi" en "Vive la Reine" werden luidkeels geschreeuwd en mensen zwaaiden driftig met zakdoeken. Bij wijze van afscheid wuifden alle inzittenden van achter het raam de kijklustigen toe terwijl nog maar eens de Brabançonne gespeeld werd. In de stations van Brugge, Gent en Denderleeuw was eveneens een grote volksmassa op de been om een glimp van de voorbij reizende vorsten op te vangen. "La population ostendaise a, ce dimanche, manifesté d'une façon absolument éloquente ses sentiments de profond loyalisme," schreef "L'Etoile Belge" de volgende dag.⁴³⁰

Om 11u41 kwam de koninklijke trein aan op spoor zeven van het Noord-Station van Brussel. Bij het uitstappen werden ze gevolgd door baron de Grootte die meegereisd was, evenals de grootmaarschalk van het Hof graaf Jean de Mérode, eredame gravin Ghislaine de Caraman-Chimay, hofadjutant graaf Guy d'Oultremont, twee ordonnantieofficiers, dokter

⁴³⁰ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. "Le Mariage du Prince Léopold. Le retour de nos Souverains à Ostende" in: L'Etoile Belge. 8 november 1926 / "Nos Souverains sont rentrés à Bruxelles" in: La Nation Belge. 8 november 1926.

Leboeuf en baron de Gerlache. Ze werden er opgewacht door de Franse generaal Gouraud en zijn ordonnantieofficier luitenant Daru. Deze generaal was recent nog te gast geweest bij de Belgische vorsten. Toen Albert Gouraud herkende, stapte hij op hem af en schudde hem dan ook vriendschappelijk de hand. Vervolgens nam stationschef Van Renterghem het hele gezelschap op sleeptouw en begeleidde hen doorheen het stationsgebouw naar buiten. Binnenin waren overal Belgische en Zweedse vlaggen en sierlijke beplantingen aangebracht. Nieuwsgierigen en toevallige reizigers op de andere perrons riepen de hoogheden enthousiast toe. Toen ze buiten op de dorpel van het station verschenen, barstte een luid gejuich los onder de toegestroomde menigte. “Ce fut là le prélude des manifestations enthousiastes qui, sans aucun doute, éclateront dans quelques heures à Bruxelles,” voorspelde “L’Etoile Belge”. De koning, de koningin en de prinsen namen vervolgens plaats in de auto’s van het Hof die voor hen klaarstonden en die hen terugreden naar het koninklijk paleis.⁴³¹

Leopold diende eerst nog een kleine omweg te maken naar het Zuid-Station aangezien daar om 12u36 kroonprins Olav van Noorwegen aankwam op de lijn Antwerpen-Rozendaal, vergezeld van zijn adjudant kapitein Östgaard. Generaal Doutrepoint, adjudant van koning Albert, stond hen daar op te wachten in naam van de vorst en even later arriveerden ook prins Leopold en baron de Gerlache om hen van harte welkom te heten. Eveneens aanwezig waren de Noorse minister en consul in België. Prins Olav kreeg een warm onthaal door de Noorse kolonie in België.⁴³² Ditzelfde ritueel zou zich de komende dagen nog enkele keren herhalen. Eén na één kwamen immers alle buitenlandse koninklijke hoogheden aan in België. Op dinsdag 9 november arriveerden er een heleboel. ’s Ochtends vroeg kwam prins Henry van Groot-Brittannië, die in Harwich ingescheept was, aan in de haven van Antwerpen. Even na de middag was het de beurt aan de koning en de koningin van Denemarken die per trein van Keulen naar Brussel gereisd waren. Ze wensten twee dagen later om 16u25 alweer te vertrekken naar de Duitse Domstad. Later op de middag reed een speciale trein om 17u04 het station aan het Leopoldskwartier binnen met aan boord de Luxemburgse groothertogin Charlotte en haar man prins Félix van Bourbon-Parma. Zij werden er (niet officieel) opgewacht door koning Albert.⁴³³ Ook de vertegenwoordiging vanuit andere landen (vaak hoge edelen) kwam tijdens die dagen druppelsgewijs aan in de hoofdstad waar ze zich in vele gevallen vervoegden bij de ambassadeur van hun land hier reeds aanwezig om samen de nationale delegatie te vormen.

⁴³¹ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Le Mariage du Prince Léopold. Le retour de nos Souverains à Bruxelles” in: *L’Etoile Belge*. 8 november 1926.

⁴³² AKP. Ibidem. “Nos Souverains sont rentrés à Bruxelles” in *La Nation Belge*. 8 november 1926.

⁴³³ ABZ. Dossier 13471. Listes des souverains et princes qui assisteront au mariage religieux.

Een laatste noemenswaardige gebeurtenis die plaats had die zondag, was het decoreren van prins Leopold met het oorlogskruis. Bij koninklijk besluit had Albert die eer toegekend aan zijn zoon. In de namiddag ging de ceremonie door op het koninklijk paleis van Brussel in de aanwezigheid van minister van defensie graaf de Broqueville, een aantal hoge militairen en de bestuurders van de “Fédération nationale des militaires mutilés et invalides de la guerre”. Nadat het desbetreffende koninklijk besluit voorgelezen was, vroeg de Broqueville aan de voorzitter van de federatie om het ereteken persoonlijk op de borst van de prins vast te spelden “pour montrer qu’elle lui était remise à la suite du vœu unanime et spontané des membres de cette fédération.” Na afloop van de ceremonie onderhield Leopold zich op familiale basis met de aanwezige personen. Hij haalde oorlogsherinneringen op en praatte met hen over de omstandigheden waarin hij hen eerder ontmoet had.⁴³⁴ Het was vast en zeker geen toeval dat Leopold deze onderscheiding net nu ontving. Ze versterkte immers alleen maar de sterke patriottische sfeer die sowieso al rond de gebeurtenissen van het huwelijk hing. Het ereteken kan ook gezien worden als een zoveelste vorm van “invention of tradition” door Leopold in navolging van zijn vader naar voor te schuiven als een soort pseudo-oorlogsheld.

Naar België (II)

Op dezelfde ochtend dat het Belgische koninklijke gezin met de “Marie-José” aanmeerde in de haven van Oostende, kwam ook de Zweedse koninklijke familie in Vlissingen aan met de “Fylgia”. Toen een kanonschot er de nakende aankomst van het schip aankondigde, stelden Zeelandse matrozen zich in vol ornaat op langsheen de pier. Ze droegen hun zijden muts en hadden een aarden pijp tussen de lippen geklemd. Andere toeschouwers hadden zich gekleed in de traditionele Zeeuwse klederdracht compleet met ronde, platte hoedjes, lange broeken volgens de toenmalige mode en nauw aansluitende jassen met zilveren knopen. “Les Zélandaises exhibent leurs plus jolies coiffes blanches en ailes de mouette, piquées de tire-bouchons d’or,” aldus de eerder vreemde beschrijving door “La Nation Belge” van de Zeeuwse meisjes.

In de verte begon zich het silhouet van de “Fylgia” af te tekenen tegen de horizon. Het schip had intussen een escorte meegekregen bestaande uit vier Nederlandse torpedojagers. Eén ervan moest echter plots afhaken omdat een machinist was gegrepen door een stuk raderwerk van een machine. Naarmate de “Fylgia” naderde werden de contouren steeds

⁴³⁴ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Le Mariage du Prince Léopold. Le retour de nos Souverains à Bruxelles” in: *L’Etoile Belge*. 8 november 1926.

duidelijker zichtbaar. De drie gele schoorstenen en de duizenden kleuren van de vele vlaggetjes die opgehangen waren, waren mooi te herkennen. Twee Zweedse vlaggen waren gehesen aan de masten en achteraan was ook een Belgische driekleur bevestigd. Aan wal volgden de kanonschoten elkaar inmiddels steeds sneller op. De klok gaf 8u30 aan, maar toch zou het nog twee uur duren eer het schip zou aanmeren in de haven. Dat gaf de werklui op de pier ruimschoots de tijd om de laatste finishing touch aan te brengen: de balustrades werden ingepakt met rood fluweel en ook de Nederlandse vlag en de Oranje banier werden gehesen. Politieagenten hadden strikte orders om iedereen – ook opdringerige fotografen – op een veilige afstand te houden.

Om 10u30 legde het schip dan eindelijk zacht aan de kaai aan, begeleid door een Nederlandse en een Belgische sleepboot. Op de brug hadden zich Zweedse matrozen en marineofficieren in vol ornaat opgesteld.⁴³⁵ Eind oktober had de Zweedse minister in Brussel de Dardel de toelating gevraagd en gekregen om een zestigtal Zweedse cadetten en officieren mee te laten reizen op de boot en hen ook naar Brussel te laten gaan om de kerkelijke huwelijksplechtigheid op te luisteren.⁴³⁶ Pikant detail: de minister van Defensie probeerde later om de vervoers- en verblijfskosten voor deze zeelui af te schuiven op het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Dat werd echter geweigerd en de minister werd erop gewezen dat hem een budget van niet minder dan 816.408 frank was toegewezen voor diverse en onvoorziene kosten. Fijntjes werd eraan toegevoegd: “Je crois utile de vous rappeler, à ce sujet, que lors de la visite des Souverains italiens, les frais occasionnés par le concours de l’armée, ont été supportés par votre Département.”⁴³⁷

Plots verscheen nu ook prinses Astrid te midden van de matrozen op de brug. Ze droeg een bontmantel en een lichtbruin klokhoedje. Ze wierp een blik op de wandelpromenade waar een massa kijklustigen haar ademloos aanstaarde. Ze nam haar moeder bij de arm en achter hen nam ook prinses Märtha plaats. De loopbrug werd uitgewooid en de Zweedse minister in Nederland Aldercreutzer en zijn echtgenote stapten aan boord om hen te verwelkomen. Hij werd gevolgd door de Zweedse consul in België Van Boven en zijn echtgenote, de gouverneur van de provincie Zeeland Quarles van Uffel en de Belgische minister in Nederland graaf de Lalaing die de dag voordien reeds aangekomen was in Vlissingen. Mevrouw van boven en twee Belgische meisjes, uitgestuurd door het personeel van het

⁴³⁵ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Le ‘Fylgia’ à Flessingue” in: La Nation Belge. 8 november 1926.

⁴³⁶ ABZ. Dossier 13471. Brief van minister Vandervelde aan minister de Broqueville, 28 oktober 1926.

⁴³⁷ ABZ. Ibidem. Brief van minister de Broqueville aan minister Vandervelde, 26 november 1926. Tegenbericht van minister Vandervelde, 8 december 1926.

Belgisch loodswezen, boden een boeket met orchideeën aan prinses Astrid aan. Ze verwelkomden haar in naam van haar toekomstige onderdanen en wensten haar voorts toe: “Que Dieu vous réserve une longue et heureuse vie aux côtés de votre auguste époux, le prince Léopold.” Astrid zou slechts een kleine negen jaar deel uitmaken van de Belgische koninklijke familie tot ze in augustus 1935 verongelukte in Küsnacht.

Even later stapte het hele gezelschap van de boot terwijl de toeschouwers enthousiast de kreten “Leve de prinses!” uitschreeuwden. Vervolgens wandelde iedereen door naar het nabijgelegen station waar om 11u43 de trein arriveerde met aan boord prins Carl, prinses Margaretha en prins Axel die de reis zoals gezegd over land afgelegd hadden. Twee compagnieën van de scheepvaartschool hadden zich daar opgesteld en presenteerden de wapens toen de treinstellen het station binnenreden. Een fanfare speelde de Zweedse nationale hymne terwijl prins Carl snel de marinecadetten in een revue passeerde. De rest van het herenigde gezin begroette elkaar intussen. Nu de hele familie weer compleet was, wandelden ze terug naar de kade om opnieuw aan boord te gaan van de “Fylgia”. Daar riep prins Carl zijn dochter Astrid nog eens speciaal bij zich om te poseren voor de aanwezige fotografen. Onder luid gejuich zette het schip vervolgens om 12u15 koers richting Antwerpen, geëscorteerd door de drie overblijvende torpedojagers.⁴³⁸ Een Nederlandse loods bestuurde de “Fylgia” tot aan het plaatsje Bath, waarna de Belgische loods Willem De Pooter het van hem overnam tot in Antwerpen. Hij had vooraf duidelijke instructies gekregen betreffende de tijdingen en het aanmeren. De aankomst daar was maar voorzien voor de volgende dag. In de nacht van 7 op 8 november ging de “Fylgia” nog één keer voor anker in de bocht van Austruweel, ter hoogte van de Boerinnensluis.⁴³⁹

Blijde Intrede in Antwerpen

De Blijde Intrede van prinses Astrid op de “Fylgia” in Antwerpen is in het verleden reeds ontelbare keren naverteld en beschreven. In de meeste literatuur wordt deze gebeurtenis ontzettend geromantiseerd en als de geboorte bestempeld van de “mythe Astrid”. Dit laatste zou wel eens kunnen kloppen, maar vele auteurs gaan voorbij aan het feit dat het hele

⁴³⁸ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Le ‘Fylgia’ à Flessingue” in: *La Nation Belge*. 8 november 1926.

⁴³⁹ ABZ. Dossier 13471. Brief van de directeur generaal van het zeewezen aan minister Vandervelde, 27 oktober 1926.

evenement tot in de puntjes voorbereid was. Zoals hierboven vermeld, waren de beide koninklijke families op dezelfde dag aangekomen in de Lage Landen. Er was dus logistiek of praktisch geen enkele reden waarom ze niet meteen naar mekaar toekwamen. Waarom zijn ze überhaupt op twee aparte schepen van Zweden naar België gevaren? Mocht de “Fylgia” op zondag 7 november in één ruk doorgevaren zijn, dan was het schip ongetwijfeld nog diezelfde dag in Antwerpen gearriveerd. Zonder dwingende reden, werd echter beslist om nog één nacht voor anker te gaan met de scheldestad reeds in het zicht. De manier waarop Astrid voor het eerst voet aan wal van haar nieuwe thuisland zette, was dus helemaal niet vanuit één of ander soort noodzaak ingegeven. Het was louter de wil van de betrokken partijen om de nieuwe kroonprinses op een zo sprookjesachtige manier als maar mogelijk was het land letterlijk binnen te loodsen. Het resultaat was een massa-evenement dat van A tot Z geënceneerd was en dat de ster van Astrid in één klap tot bovenaan het firmament zou schieten.

De ochtend van 8 november stapte de hele koninklijke familie samen met kroonprins Olav van Noorwegen in het Noord-Station in Brussel om 8u40 aan boord van een trein die hen naar Antwerpen voerde. Verschillende prominenten reden met hen mee, onder andere premier Jaspar en minister van Buitenlandse Zaken Vandervelde. Rond 9u45 arriveerde de trein aan Hangar 21 aan de Van Dyckkaai. Die was helemaal gedecoreerd met guirlandes van groen en bovenin de nok waren de wapenschilden van de negen Belgische provincies aangebracht. Op het pad dat de koninklijke familie zou afleggen van aan de trein tot aan de hangar was de rode loper uitgerold. Overal in de stad en langs de kaaien waren de gevels van de gebouwen versierd met vlaggen en stukken stof. Aan de overkant van de Schelde op Linkeroever waar de feestelijk uitgedoste lokalen van de “Royal Yacht Club de Belgique” en de “Société Royale Nautique Anversoise” stonden, had het stadsbestuur een lange rij masten laten opstellen waar vlaggen aan wapperden.⁴⁴⁰

De koning had het generaalsuniform aangetrokken en droeg het ereteken van de Serafijnenorde rond zijn hals. De koningin ging gekleed in een bordeauxkleurige fluwelen mantel en had op het hoofd een vuilgouden toque. Prins Leopold droeg het luitenantuniform der grenadiers, zijn broer prins Karel dat van het regiment der gidsen.⁴⁴¹ Bij het uitstappen werden ze verwelkomd door provinciegouverneur Holvoet, burgemeester Van Cauwelaert, arrondissementscommissaris Dierckx en luitenant-generaal Hellebaut. Deze autoriteiten

⁴⁴⁰ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. “Le mariage du Prince Leopold” in: L’Echo du Soir. 8 november 1926.

⁴⁴¹ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Anvers et Bruxelles ont fait à la princesse Astrid un accueil qu’elle n’oubliera sans doute jamais” in: L’Etoile Belge. 9 november 1926.

namen samen met de koninklijke hoogheden en de voornoemde ministers plaats op een speciaal opgetrokken podium voor de hangar met zicht op de Schelde. Het centrum van Antwerpen was volgelopen met een nooit eerder geziene massa mensen. Ze overspoelden de straten van aan de oevers van de Schelde tot op de Grote Markt en de politie had de grootste moeite om ze in toom te houden. Nog maar pas had iedereen plaatsgenomen of in de verte verscheen de “Fylgia” reeds aan de einder.⁴⁴²

Het schip werd geëscorteerd door een minivloot bestaande uit boten van de staat, van de stad, sleepboten, motorjachten etc. die allemaal de Zweedse vlag in de mast gehesen hadden. Voorop voer de “Flandria”. Toen de vloot ter hoogte van het loodswezen kwam, vuurde een regiment van de artillerie enkele kanonschoten af ter begroeting. De “Fylgia” reageerde door op diepe tonen te toeteren. Op de bovenste brug van het schip had prinses Astrid haar positie ingenomen en ze zwaaide zonder ophouden, zakdoek in de hand, alle toeschouwers toe die zich langs de kant hadden opgesteld met het handgebaar dat al gauw zou omschreven worden als het typische “Astridgebaar”. Ze ging van kop tot teen gekleed in het wit met een zijden hoed diep over haar voorhoofd getrokken en een boekje witte bloemen met lange linten in haar hand. Volgens Anna Sparre was flink wat discussie voorafgegaan aan wat voor outfit ze op dit moment zou dragen. Geel was een mogelijke kleur geweest, net als groen. Maar de oude koningin Victoria, die zich graag bemoeide met alles wat de familie betrof en die meestal ook haar zin kreeg, had erop gestaan dat ze volledig in het wit zou verschijnen: witte kousen en schoenen, witte handschoenen, een witte hoed en geen tasje (om haar bewegingsvrijheid te garanderen). De koningin had veel kritiek gekregen op haar beslissing maar de frisse indruk die Astrid op deze manier maakte, wierp weldegelijk vruchten af. Het was immers deze indruk die haar plotsklaps de titel van “princesse de neige/sneeuwprinses” bezorgde in de pers en de publieke opinie en die in grote mate zou bijdragen aan haar mythevorming.⁴⁴³ Een reporter met een wel erg scherpe blik was meteen vol lof over haar verschijning: “Un teint d’une fraîcheur délicieuse, des yeux bleus, d’un bleu tendre où glisse une petite lueur métallique, une grâce souveraine qui harmonise ses moindres gestes la désigneraient à l’admiration entre les plus gracieuses jeunes femmes.”⁴⁴⁴ Haar ouders hadden postgevat aan haar zijde. Prins Carl had een lange blauwe mantel aan met een bontkraag in dezelfde kleur. Op zijn hoofd droeg hij een kepie die helemaal verdween onder

⁴⁴² AKP. Ibidem. “La Joyeuse Entrée de la Princesse Astrid à Anvers et à Bruxelles” in: La Nation Belge. 9 november 1926 (Le départ des Souverains belges pour Anvers).

⁴⁴³ SPARRE (A.). Astrid. Mijn vriendin. p. 108.

⁴⁴⁴ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “La Joyeuse Entrée de la Princesse Astrid à Anvers et à Bruxelles” in: La Nation Belge. 9 november 1926 (Le ‘Fylgia’ en rade).

de neervallende witte pluimen die erop aangebracht waren. Prinses Ingeborg droeg een bruine bontmantel. Wat meer naar achteren stonden Astrids zussen Margaretha en Märtha, haar jongere broer prins Carl, haar schoonbroer prins Axel en de Dardel, minister van Zweden in België. Naarmate het schip dichterbij kwam, zwollen de toejuichingen vanuit het volk verder aan. Toen ze voldoende genaderd was, begon Astrid de koninklijke tribune te taxeren en van met ze Leopold herkende, begonnen de twee elkaar enthousiast toe te wuiven, tot groot jolijt van de omstaanders. Toen de “Fylgia” eindelijk aangemeerd lag langs de kade, kon de loopbrug uitgegooid worden. Hierop daalde een plotse stilte neer over de massa. Vier infanteriedetachementen die langs de kade opgesteld stonden, presenteerden op commando van kolonel Gilson plechtig de wapens. En dan ging het plots heel snel. Kanonnen bleven vreugdeschoten afsteken, muzikanten speelden de eerste tonen van het Zweedse volkslied en prinses Astrid kon zich niet langer bedwingen: ze rende de loopplank op en wierp zich in de armen van prins Leopold die haar van op de kade tegemoet gelopen was. “Au milieu de la passerelle, ils s’embrassent par trois fois, sans se soucier du bruit de la foule et des milliers de regards dirigés vers eux. Etreinte charmante, toute pleine de spontanéité et de naturel qui accroît les acclamations de la foule.”⁴⁴⁵ Deze spontane kussen en uitingen van affectie waren zelden gezien aan het Belgische Hof, maar ze waren een schot in de roos. Was het een uitgekende zet van de kant van Astrid? Volgens Anne Sparre alvast niet. Hoewel alles tot in de puntjes uitgedacht en gepland was, was de prinses volgens haar het hele protocol en alle instructies gewoon vergeten en waren alle goede raad en vermaningen vervlogen in de wind.⁴⁴⁶ Ondertussen schoot men op de Yachtclub pakketjes af die in de vlucht kleine parachutes met de Zweedse vlag lieten neervallen.

Prinses Marie-José bood Astrid een boeket orchideeën aan. De twee koninklijke families stelden zich vervolgens kort op onderaan het podium waar de obligatoire voorstellingen volgden. Gelijktijdig vloog een eskader van gevechtsvliegtuigen over hun hoofden. Eén ervan zou plots een duik naar beneden gemaakt hebben om een boeket bloemen uit te gooien in één van de bootjes. Het hele gezelschap kon zich nu te voet in beweging zetten in de richting van de Grote Markt waar hen een ontvangst in het stadhuis wachtte. Het weer was niet al te best; de hemel was grijs en het was eerder mistig. Toch werd het blijkbaar goed genoeg bevonden om deze tocht te maken, want in de archieven zijn eveneens plannen terug te vinden die voorzagen in een alternatief programma dat de hoogheden meteen weer

⁴⁴⁵ AKP. Ibidem. “Anvers et Bruxelles ont fait à la princesse Astrid un accueil qu’elle n’oubliera sans doute jamais” in: *L’Etoile Belge*, 9 november 1926.

⁴⁴⁶ SPARRE (A.). *Astrid. Mijn vriendin*, p. 108.

naar de koninklijke trein zou leiden in geval van slecht weer.⁴⁴⁷ De wandeling naar de Grote Markt liep langsheen de Suikerrui. Het traject was slechts enkele honderden meters lang, maar de stadsdiensten waren er toch in geslaagd om er een ware “Via Triumphalis” van te maken. Overal had men langs de kant vierkante zuilen geïnstalleerd die versierd waren met wapenschilden en vlaggen en waar enorme vergulde vazen met bloemen op stonden. Onderling waren deze verbonden met guirlandes van groen. Aan het begin van de Suikerrui was een triomfboog opgetrokken waarop men in gouden letters het woord “Välkommen” (“Welkom”) in het Zweeds aangebracht had. Op de plek waar de rui uitgaf op de Grote Markt waren twee grote pylonen opgericht met daarop het Zweedse en het Belgische wapenschild.⁴⁴⁸ De toren van de kathedraal was van daaruit zichtbaar en was eveneens helemaal bekleed met vlaggen en wimpels. Ontelbare Zweedse, Belgische en Antwerpse vlaggen waren her en der opgehangen. Aan nationale symbolen was duidelijk geen gebrek. Net als tijdens de Blijde Intrede van Elisabeth en Albert in Brussel in 1900, waren ook nu vele schoolkinderen opgetrommeld. Zij vormden langs weerszijden van de Suikerrui een erehaag; kinderen uit het gemeenschapsonderwijs langs de ene kant, die uit het vrije onderwijs langs de andere. De meisjes hadden allen een wit jurkje aangetrokken, de jongens stonden strak in de houding, gekleed in hun zondagse kostuum. Verschillende scholen hadden hiervoor een delegatie uitgestuurd die fier hun zijden vlaggen bij zich droegen die normaal enkel uit de kast gehaald werden op de nationale feestdag. Achter deze schooldelegaties, stonden die van de vele patriottische en Antwerpse verenigingen eveneens voorzien van hun vlaggen.

Een gigantische volksmassa verdrong zich om een glimp op te vangen van het bruidspaar en hun familie die voorbij wandelden. Mensen hingen uit de vensters en sommigen waren zelfs op de daken gekropen. Her en der waren in het gewoel reeds relletjes uitgebroken. Toch werden Leopold en vooral Astrid luidkeels toegejuicht met “Vivat!” en “Hoera!”. Op de Grote Markt bevonden zich volgens “La Nation Belge” tweemaal zoveel mensen als normaal mogelijk was. Vanaf 10u was er geen doorkomen meer aan geweest, wat maakte dat verschillende genodigden niet tijdig op het stadhuis raakten voor de officiële ontvangst.

Aangekomen op de Grote Markt explodeerde het enthousiasme van de duizenden toeschouwers. Het koninklijke gezelschap hielt even halt om de talrijke fotografen uitgebreid de kans te bieden kiekjes te schieten. De façade van het stadhuis was gedecoreerd met Belgische, Zweedse en Antwerpse vlaggen en granaatkleurige stroken fluweel. Onderaan het

⁴⁴⁷ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. Programma in Antwerpen.

⁴⁴⁸ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. “Le mariage du Prince Leopold” in: *L’Echo du Soir*, 8 november 1926.

standbeeld van Brabo had zich een klein orkestje weten op te stellen dat de Zweedse en Belgische volksliederen speelde. Beneden aan de marmeren trappen die voor de gelegenheid bekleed waren met tapijten, werden de hoogheden ontvangen door burgemeester Van Cauwelaert. Het gezelschap besteeg de trappen langzaam terwijl aan weerszijden agenten van de politie te paard in hun blauw-witte uniform een erehaag vormden. De volksliederen waren een steeds wederkerend thema want ondertussen waren het de schoolkinderen die ze uit volle borst ten berde brachten, begeleid door een klein orkestje onder leiding van de heer Lenaerts. Eens binnen gekomen, werden de gasten in een plechtige processie begeleid tot in de majestueuze Leysaal die reeds helemaal volgelopen was met autoriteiten, prominenten en delegaties van patriottische verenigingen, oud-strijders, invaliden, politiek gevangenen, gedeporteerden etc. De koning en de prinsen namen plaats bij de antieke monumentale schoorsteen waarna de burgemeester een discours bracht waarin hij zich richtte tot prinses Astrid. Volgens Astrid Bammens deed hij dit in het Nederlands, andere bronnen spreken van een afwisseling tussen deze taal en het Frans. Hij bespeelde meteen het sprookjesthema: “Wanneer op school de verrukkelijke geschiedenis der ontschepping en der ontvangst uwer Hoogheid zal verteld worden aan onze aandachtig luisterende kinderen, zal dat zich als een sprookverhaal voor hunne vertederende oren ontrollen.”⁴⁴⁹ Net als koning Gustav eerder deed tijdens zijn discours in Zweden, wees ook nu de burgemeester Astrid op de belangrijke taak die haar later zou wachten: “Ce récit délicieux n’est autre chose, en réalité, Madame, que le préambule et le début prestigieux de votre haute vocation: devenir un jour la Reine vénérée et adorée de notre Peuple.” Hij haaste zich wel om eraan toe te voegen dat het nochtans geen politieke of staatsbelangen geweest waren die haar tot in België gebracht hadden. Hij verwachtte echter geen moeilijkheden voor Astrid om zich geliefd te maken want: “Le cœur est en effet le plus court chemin de Trône au Peuple et il sera aisé à Votre Altesse d’en découvrir la voie, tant dans les traditions de sa propre Maison princière, que dans l’exemple de nos illustres Souverains.” Opmerkelijk is dat net als in één van de discours die gegeven werd in 1900, ook in deze speech gezocht werd naar reeds lang bestaande banden tussen Zweden en de Lage Landen: “Entre la Suède et nos basses provinces, il s’est développé de longue date un courant d’affaires qui s’est toujours affirmé vigoureusement et paisiblement, sans rencontrer aucun obstacle et qu’enfin, la vie intellectuelle des deux contrées témoigne d’une affinité de langage dont le plus précieux vestige – l’acte authentique d’une communauté originaire de langue – est conservé à Upsala en Suède, dans le manuscrit gothique de Ulfila.»

⁴⁴⁹ BAMMENS (A.). *Astrid*, p. 58.

Dat Astrid terecht kwam in een familie die uitsluitend Frans sprak en dat ze in een land zou gaan wonen waarin de zogenaamde zusters taal Nederlands nog steeds stiefmoederlijk behandeld werd, laat staan dat ze van een even hoog niveau geacht werd als het Frans, werd hier wijselijk niet bij vermeld. Na de prinses tot slot nog een gelukkig, welvarend en lang leven toe te wensen, bedankte prins Carl de burgemeester uitvoerig in het Frans voor de lovende woorden.

Nu was het de beurt aan de “Maagd van Antwerpen” – een jong weesmeisje getooid in een zestiende-eeuws kostuum – om het prinsenvaar volgens een oud gebruik symbolisch de bloemen van Antwerpen aan te bieden: een rode en een witte roos aaneen gebonden met linten in dezelfde kleuren. Een duidelijk voorbeeld van een “invention of tradition” waarin teruggerepen wordt naar een ver en roemrijk verleden – in casu de Gouden Eeuw van Antwerpen. Vervolgens tekenden Leopold en Astrid het gulden boek (waarin Achille Kas speciaal een pagina kunstig geïllustreerd had) en kregen ze een cadeau overhandigd. Het betrof een luxeafdruk van het zo-even uitgesproken discours van de burgemeester in de bekende Plantijnletter op perkament. Het was verpakt in een lederen koffertje versierd met gouddraad en witte en rode roosjes met op het deksel de afdruk van een kopergravure van het stadhuis. Ondertussen was het gejoel van de mensenzee buiten weer gestadig gaan aanzwellen en riep men de naam van Astrid. De ramen van de Leysaal werden geopend en het bruidsvaar verscheen voor het volk dat hen op een extatische manier toejuichte. Koning Albert, koningin Elisabeth en de andere prinses deelden eveneens in de lofbetuigingen. Eens te meer speelde een orkest de beide nationale hymnen.⁴⁵⁰ Het is zeer de vraag of de verslagen in de patriottische kranten deze gebeurtenissen wel helemaal waarheidsgetrouw weergaven en ze niet in hoge mate verbloemden of oppoetsten. Volgens Anna Sparre stond het volk op de markt zo dicht opeengepakt dat er geduw en getrek ontstond: “Boven, aan het raam, waren we vlakbij de dramatische gebeurtenissen, die zich beneden afspeelden, zo dichtbij, dat we een beter zicht hadden op wat er gebeurde dan de betrokkenen zelf. Met een gevoel van machteloosheid, gepaard aan enthousiasme, van angst en vervoering, waren we getuige ... van de paniek die beneden ons uitbrak.”⁴⁵¹ Is dit een overdrijving vanwege een gevoelige Zweedse jonkvrouw? Nochtans wekt Sparre in de rest van haar verhaal over haar vriendschap met Astrid de indruk een franke en vrijmoedige vrouw te zijn die zich niet zo snel van de wijs laat brengen.

⁴⁵⁰ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “La Joyeuse Entrée de la Princesse Astrid à Anvers et à Bruxelles” in: *La Nation Belge*. 9 november 1926.

⁴⁵¹ SPARRE (A.). *Astrid. Mijn vriendin*. p. 107.

Chaos op de terugweg

De officiële plichtplegingen in Antwerpen zaten er op dat moment zo naderhand op. Voor de koninklijke hoogheden was de tijd gekomen om door te reizen naar Brussel. Eerst moesten ze natuurlijk nog van het stadhuis tot aan het station zien te raken om daar de trein te nemen. Het was voorzien dat ze hierbij hetzelfde parcours als even tevoren terug zouden afgaan, opnieuw door de Suikkerrui dus. Tijdens de plechtigheden op het stadhuis was daar echter tumult ontstaan onder de toeschouwers en was het politiekordon doorbroken. De hele rui was herschape in één grote menszee. Ondanks wanhopige pogingen van de ordehandhaving was de massa niet meer tot achter de afsluitingen terug te dwingen. Het was dwars doorheen deze onoverzichtelijke volksmassa dat de prinsen zich te voet een weg moesten banen. Geen van allen bereikte ongeschonden het station. Leopold probeerde uit alle macht zijn bruid te beschermen, die zich overigens van geen kwaad bewust was.⁴⁵² Prinses Märtha werd in het gedrang van de grond getild, wat haar ontzettend bang maakte. Koning Albert zag zijn sabel weggerukt van aan zijn riem en kon zijn ontevredenheid over de situatie niet verbergen. Prins Carl verloor zijn statige helm maar wist hem te recupereren. Met zijn rijzige gestalte probeerde hij de rest van het gevolg zo goed en zo kwaad als het ging doorheen het volk te loodsen. Ook prinses Marie-José was fel onder de indruk: “Au milieu de la foule, des visages traduisaient la panique. Des femmes pleuraient, criaient, s’évanouissaient, quelques personnes furent piétinées.”⁴⁵³ Ergens werden twee sierzuilen uit evenwicht geduwd en die als een loden gewicht neervielen op de omstaanders. Terwijl deze mensen kermden van de pijn, bleven anderen de prinses toejuichen.⁴⁵⁴

Het was met meer dan een kwartier vertraging dat het gezelschap uiteindelijk de trein wist te bereiken. Daar werden de wonden gelikt. De gravin de Mérode was beroofd van een broche bezet met een smaragd. De kleren van prinses Märtha waren aan flarden gescheurd – zelfs de bandjes van haar onderjurk waren stuk – en ook haar tasje was verdwenen. Er zat een scheur in de bontmantel van prinses Ingeborg en ook zij was een sieraad kwijt. Bovendien had ze onderweg één van haar schoenen verloren. Toen Astrid stukje bij beetje vernam wat er

⁴⁵² AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “La Joyeuse Entrée de la Princesse Astrid à Anvers et à Bruxelles” in: *La Nation Belge*. 9 november 1926.

⁴⁵³ VAN BELGIE (M.-J.). *Mes parents*. p. 372.

⁴⁵⁴ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. “Le mariage du Prince Leopold” in: *L’Echo du Soir*. 8 november 1926.

gebeurd was, was ze nogal geschokt. Al bij al kon het hele gezelschap er nog om lachen, behalve koning Albert. Hij deelde zijn ongenoegen mee aan zijn lijfwachten en was erg ontevreden over de veiligheidsmaatregelen en het geringe aantal agenten. Hij liet dan ook meteen naar Brussel telegraferen dat er strengere voorzorgsmaatregelen moesten worden genomen.⁴⁵⁵ Uiteindelijk vertrok de trein rond 11u20 naar Brussel. Astrid probeerde krampachtig het raampje van haar coupé open te draaien, maar slaagde er niet in. De koning schoot haar ter hulp en wist het ding wel open te krijgen, waarna de prinses onvermoeibaar de Antwerpenaren uitwuidde tot ze uit het zicht verdwenen was.⁴⁵⁶

In de pers werd meteen met een beschuldigende vinger naar het stadsbestuur gewezen. “Les autorités militaires avaient offert leur concours à l’administration communale pour le maintien de l’ordre. On l’aurait refusé en disant que la police suffisait,” wist “L’Etoile Belge”. Volgens “La Nation Belge” waren de dingen uit de hand gelopen omdat de Antwerpse politie al te brutaal opgetreden had: “Ce n’est pas la première fois qu’on doit déplorer l’insuffisance de la métropole à cet égard. Nous espérons que ce sera la dernière, et qu’à l’avenir les manifestations les plus imposantes par le nombre et par l’enthousiasme, se dérouleront dans la dignité nécessaire.”⁴⁵⁷ Volgens deze kranten hadden zich gelukkig geen ernstige incidenten voorgedaan; sommige mensen hadden kneuzingen opgelopen en een zestigtal onder hen waren flauwgevallen. Nochtans zegt Anna Sparre dat ze later te weten kwamen dat verschillende mensen die dag doodgetrapt waren in de massa, wat als een slecht voorteken aanzien werd.⁴⁵⁸

Blijde Intrede in Brussel

Ook in de hoofdstad waren sinds de ochtend ontzettend veel mensen op de been. Al erg vroeg begonnen zich nieuwsgierigen te verzamelen langsheen het parcours dat de koninklijke familie zou afleggen. Dat begon aan het Noord-Station en liep via de Kruidtuinlaan en de Koningstraat tot aan het Paleizenplein. Nauwelijks enkele uren later was de hele binnenstad

⁴⁵⁵ SPARRE (A.). Astrid. Mijn vriendin. pp. 109-110.

⁴⁵⁶ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. “Le mariage du Prince Leopold” in: L’Echo du Soir. 8 november 1926.

⁴⁵⁷ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “La Joyeuse Entrée de la Princesse Astrid à Anvers et à Bruxelles” in: La Nation Belge. 9 november 1926. / “Anvers et Bruxelles ont fait à la princesse Astrid un accueil qu’elle n’oubliera sans doute jamais” in: L’Etoile Belge. 9 november 1926.

⁴⁵⁸ SPARRE (A.). Astrid. Mijn vriendin. p. 109.

reeds volgelopen met mensen. Langs de weg stonden ze vele rijen dik de aankomst van de prinsen af te wachten. Aan alle vensters en op alle balkons hadden kijklustigen postgevat en velen waren zelfs op de daken van de omliggende gebouwen gekropen. Net als in Antwerpen waren alle façades van huizen, hotels en winkels tot in de buitenwijken toe bevestigd met de Belgische en Zweedse kleuren.⁴⁵⁹ Ook hierover waren vooraf duidelijke afspraken gemaakt, zeker wat de officiële gebouwen betrof. Op 20 oktober had minister van binnenlandse zaken Vanderdonck laten weten aan zijn collega Vandervelde dat hij beslist had om die achtste november de gevel van zijn departement te bekleden met de Belgische en de Zweedse vlaggen en dat hij hoopte dat het Ministerie van Buitenlandse Zaken hetzelfde zou doen. Hij voegde zelfs een nota toe waarin hij nauwkeurig beschreef hoe de Zweedse vlag er precies uitzag en welke de verhoudingen waren: “Le drapeau national Suédois se compose de quatre rectangles bleu d’azur séparés par une bande jaune or formant croix. Les proportions s’établissent comme suit: suivant la hampe, bleu 4, jaune 2, bleu 4; suivant le battant, c’est à dire perpendiculairement à la hampe, bleu 5, jaune 2, bleu 9.”⁴⁶⁰ Het lijkt erop dat de regering uniformiteit beoogde met betrekking tot de versieringen en dat ze hierbij wilde vermijden vergissingen te begaan. De feestelijke aanblik die Brussel die ochtend vertoonde, deed de reporter van “La Nation Belge” in gedachten teruggaan naar de heuglijke dagen na de wapenstilstand in 1918 en de blijde terugkeer naar Brussel van de koning en de koningin nadien.

De grote hal van het Noord-Station had voor de gelegenheid een complete metamorfose ondergaan in een poging het povere en verwaarloosde interieur te verdoezelen en gaf nu welhaast de indruk van een wintertuin. Een overvloed aan Belgische en Zweedse vlaggen vormde een gewelf aan het plafond en overal waren wapenschilden opgehangen. Rijen laurierbomen en bosjes palmbomen waren her en der neergezet tot in de kleinste hoeken. Op het perron waar de trein uit Antwerpen zou aankomen was de rode loper uitgerold en waren nog meer mooie tapijten neergelegd. “Bref, la gare du Nord a pris sa physionomie de ‘bon accueil’, dans un décor pimpant et riant,” meende “L’Etoile Belge”. Rond 11u30 stelden zich vier detachementen erewachten op aan het perron, compleet met vlaggen en fanfare, onder leiding van kolonel Brassel. Even voor 12u kwamen ook de notabelen van de stad aan om de trein op te wachten, waaronder burgemeester Adolphe Max, evenals enkele ministers en andere hoogwaardigheidsbekleders. Om 12u15 weerklonk plots klaroengeschal

⁴⁵⁹ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “La Joyeuse Entrée de la Princesse Astrid à Anvers et à Bruxelles” in: *La Nation Belge*. 9 november 1926.

⁴⁶⁰ ABZ. Dossier 13471. Brief van minister Vanderdonck aan minister Vandervelde, 20 oktober 1926.

dat aankondigde dat de prinsen in aantocht waren. Onder een striemende regen reed de locomotief, bekleed met de nationale kleuren van beide landen, het station binnen terwijl de fanfare de Zweedse hymne speelde. Koning Albert stapte als eerste uit de berline, gevolgd door prins Leopold die zijn bruid assisteerde hij het afstappen. Ook hier bleek iedereen meteen weg van haar verschijning: “Elle est charmante de finesse et de grâce. La première impression est excellente.” Na hen zette de rest van het koninklijke gezelschap eveneens voet op het perron en volgden de obligatoire voorstellingen van de aanwezige autoriteiten. Twee kleine meisjes van de gemeenteschool van Sint-Joost-ten-Noode boden bloemen aan prinses Astrid aan, die hen allebei omhelsde en een kus gaf. Volgens “L’Etoile Belge” overvlogen op dat moment enkele vliegtuigen de stationsgebouwen. Opnieuw was het stationschef Van Renterghem die net als twee dagen tevoren de koninklijke gasten naar de uitgang begeleidde. Toen ze de rijkelijk versierde inkomsthal betraden, wachtten hen driehonderd schoolkinderen die zwaaiend met vlaggetjes het toentertijd bekende lied “Où peut-on être mieux?” van Grétry zongen. Leopold en Astrid bedankten nadien koorleider Lille evenals de jongens en meisjes. De poorten die uitgaven op het Rogierplein werden nu geopend en de prinsen stapten naar buiten. Daar werden ze begroet door een grote menigte die hen allerlei gelukwensen toeriep. Ze namen vervolgens plaats in drie open rijtuigen “à la Daumont” die voor hen klaarstonden. Het eerste werd ingenomen door koning Albert, prins Carl, prins Leopold en prinses Astrid. In het tweede zaten koningin Elisabeth en de prinsessen Ingeborg, Margaretha en Märtha. Prinses Marie-José, haar broer prins Karel en de prinsen Carl en Axel volgden ten slotte in de laatste koets.⁴⁶¹ Hoewel het regende werd toch beslist om de huiven niet uit te trekken zodat alle inzittenden goed zichtbaar zouden zijn. De rest van het gevolg reed hen achterna in auto’s. De wagens werden tot aan het koninklijk paleis gereden, maar onderweg zou eerst nog halt gehouden worden bij het graf van de onbekende soldaat. De hele rit werd een ware triomftocht, ondanks het slechte weer. Overal werden ze luidkeels toegejuicht door de duizenden kijklustigen die er zoals gezegd al van ’s morgens vroeg stonden. Mensen wuifden hen enthousiast toe met de zakdoek en riepen “Vive le Roi” en “Vive le Prince! Vive la Princesse!” Astrid zwaaide al even opgewekt terug met de zakdoek in de hand en glimlachte zonder ophouden. Soldaten vormden langs weerszijden van de straat een erehaag die de volksmassa in bedwang wist te houden. Toen de stoet de Kruidtuinlaan bereikte barstte een waar volksgejuich los: “Brusquement, comme mis en branche par un bouton électrique, l’enthousiasme de la foule éclate, s’amplifie, se déchaîne dans des proportions formidables.”

⁴⁶¹ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. Voitures à l’arrivée, de la Gare au Palais.

Een paard van de bereden politie raakte helemaal in paniek door het vele kabaal en gooide zijn ruiters van zich af. Verschrikt liep het in de richting van de Schaarbeekpoort, waar het al gauw weer in bedwang gebracht kon worden. Het lijkt erop dat de aanmaning van koning Albert om beter veiligheidsmaatregelen te treffen in Brussel niet in dovemansoren gevallen was. Een indrukwekkende politiemacht was die dag op de been en ook heel wat militaire detachementen waren opgetrommeld. Een herhaling van de passage in Antwerpen was dus niet te verwachten.

Toen de stoet aankwam bij het monument van de onbekende soldaat, hielden de rijtuigen halt. Leopold hielp Astrid opstaan van tussen de vele bloemenruikers die ze inmiddels gekregen had en samen stapten ze uit. Een grote stilte daalde neer onder alle aanwezigen. Astrid koos uit de vele boeketten dat van de schoolkinderen van de stad Brussel uit en legde het plechtig neer bij het graf. Leopold volbracht de militaire groet. Volgens de verslaggevers waren ze hierbij allebei erg geëmotioneerd. Arm in arm liepen ze vervolgens terug naar de koets om hun tocht verder te zetten onder een even luid volksgejuich als daarnet. Nu ging het in een rechte lijn tot aan het paleis. Hoewel zich ook daar een gigantische mensenzee gevormd had, was het er betrekkelijk rustig en bleef de orde bewaard. Om het zekere voor het onzekere te nemen, had men alle toeschouwers teruggedrongen tot achter de hekken van het Warandepark. Enkele delegaties hadden zich opgesteld op het Paleizenplein, onder meer die van de oorlogsinvaliden en van de Zweedse kolonie in België. Verschillende autoriteiten, militaire bevelhebbers en diplomaten waren inmiddels het paleis binnengekomen waar ze even later voorgesteld zouden worden aan de prinses. Om 12u45 bereikte de stoet het plein en reden ze onder luid gejuich de terreinen van het paleis op. Opmerkelijk is dat de rijtuigen al die tijd open gebleven waren, hoewel het bleef regenen. Nu alle hoogheden veilig achter de paleismuren zaten, opende men de hekken van het Warandepark en werd het Paleizenplein overspoeld door duizenden enthousiaste mensen. Al gauw riepen ze allen in koor: “Au balcon! Au balcon!” Astrid en Leopold gehoorzaamden aan deze oproep maar niet vooraleer binnen in het paleis voorgesteld te zijn aan de verschillende autoriteiten waaronder de parlementsvoorzitters. Toen ze uiteindelijk voor het volk verschenen werden ze opnieuw bejubeld door de mensenmassa voor hen aan hun voeten.⁴⁶²

De rest van de namiddag hadden de prinses geen verplichtingen meer, althans geen openbare. Eerst werden aan de buitenlandse gasten de vertrekken toegewezen waar ze tijdens hun verblijf in België zouden logeren. Voor de Zweedse koninklijke familie was quasi het

⁴⁶² AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “La princesse Astrid accueillie avec enthousiasme par Bruxelles” in: *La Nation Belge*. 9 november 1926.

hele paleis Belle Vue voorzien. Prins Carl en prinses Ingeborg sliepen in aparte vertrekken die uitgaven op het Koningsplein, respectievelijk op het eerste en het tweede verdiep. Prinses Astrid had een ruim appartement gekregen op de hoek van het Koningsplein en de Koningsstraat op dezelfde etage als haar moeder. De vertrekken van haar zus Märtha grensden aan de hare. Haar andere zus Margaretha sliep samen met haar man prins Axel op dezelfde verdieping. Prins Carl junior nam zijn intrek op de eerste verdieping met uitzicht op de tuin. Kroonprins Olav van Noorwegen ten slotte, werd te slapen gelegd op het gelijkvloers. De andere Europese koningen en prinsen die vanaf de volgende dag zouden aankomen, kregen elk een appartement in het koninklijk paleis zelf.⁴⁶³ “L’Etoile Belge” had wel erg intieme bronnen aan het Hof want de krant wist het volgende te vertellen over de inrichting van Astrids slaapkamer: “Lorsque la nouvelle duchesse de Brabant pénétra dans son appartement, elle constate que celui-ci avait été abondamment et délicieusement fleuri et qu’au milieu des chrysanthèmes, des roses et des orchidées, il y avait un joli portrait rappelant les traits de quelqu’un qui lui est très cher.”

Even na 13u reeds, was een intieme familielunch gepland in de eetkamer van de koning en de koningin. ’s Avonds werd in hetzelfde gezelschap gedineerd om 19u30. Hierna werd alles in gereedheid gebracht om te vertrekken naar de Muntshouwborg waar om 21u een galavoorstelling aangeboden werd aan het bruidspaar.⁴⁶⁴

Gala in de Munt

Vanaf 19u30 begonnen de eerste hoge gasten te arriveren op het plein voor de Muntshouwborg: ambassadeurs, diplomaten, ministers, senatoren en militairen uit alle windstreken en alle hoeken van het land. Net als eerder die dag had ook nu een groot aantal mensen zich opgesteld langsheen de route die de prinsen zouden afleggen van het koninklijk paleis tot aan het theater. Even voor 21u arriveerden de koninklijke gasten die zich deze keer lieten verplaatsen in auto’s. De stoet bestond uit niet minder dan acht wagens en één coupé. In de eerste zaten koning Albert, prins Leopold en prinses Astrid. De koningin, de ouders van Astrid en prins Olav van Noorwegen reden mee met de tweede auto. De derde was ingenomen

⁴⁶³ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. Distribution des appartements.

⁴⁶⁴ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “Anvers et Bruxelles ont fait à la princesse Astrid un accueil qu’elle n’oubliera sans doute jamais” in: *L’Etoile Belge*. 9 november 1926.

voor de Belgische prinsen Karel en Marie-José en Astrids broer en zus Carl en Margaretha. De laatste bekende namen waren prins Axel en prinses Märtha die volgden in de vierde auto. In tegenstelling tot de ordelijke sfeer enkele uren tevoren, ging er nu wel een onrust doorheen de massa omstaanders en ontstond er een tumult dat de politie maar moeilijk onder controle kon houden. Bij het aanzicht van de hoogheden barstte de bom en bestormden mannen, vrouwen en kinderen in een onweerstaanbare dwang de auto's. In extase tikten ze op de vensters en zwaaiden ze met zakdoeken. Astrid raakte niet in het minst in paniek en klemde zich integendeel tegen het raam om de dolle massa enthousiast terug te kunnen groeten. Het scenario van Antwerpen had zich dus voor even herhaald, met dit verschil dat iedereen deze keer in de auto's in relatieve veiligheid afgezonderd zat van de buitenwereld.

Uiteindelijk kon de orde toch hersteld worden en stapten de prinsen één voor één de schouwburg binnen. In de inkomsthal werden ze opgewacht door burgemeester Max die het schepencollege van de stad aan hen voorstelde, evenals de directeurs van het theater, de heren Corneil de Thoran, Van Glabbeke en Spaak. De koningin en prinses Astrid werden bloemen aangeboden. Vervolgens liep het hele gezelschap de trappen op om plaats te nemen in de koninklijke loge. Deze was anders dan gebruikelijk ingericht. Voor de gelegenheid waren de middelste vier loges omgebouwd tot één grote loge om plaats te kunnen bieden aan alle koninklijke gasten.⁴⁶⁵ Vanbinnen was ze bekleed met rode zijde en de balkons ervoor waren herschapen in een bloementapijt van rozen, hortensia's, anjers en witte chrysanten. De hele zaal bood een erg luisterrijke indruk. Haast alle heren droegen een schitterend uniform met talrijke decoraties en erelinten. De dames hadden zich getooid in prachtige toiletten en men kon hun juwelen horen tinkelen.⁴⁶⁶ Vanzelfsprekend was een dergelijke outfit vooraf opgelegd voor alle aanwezigen. Aan de heren was het zelfs expliciet verboden om een smoking of een das te dragen. Alle genodigden hadden vooraf een persoonlijke uitnodiging op naam gekregen vanwege het stadsbestuur. Omdat men wilde vermijden dat er lege plekken in de zaal zouden overblijven, werd hierbij aan iedereen gevraagd om hun ingangsticket terug te sturen indien men die avond verhinderd was om aanwezig te zijn. Vanaf 20u waren de deuren van de Munt open gegaan en iedereen werd verwacht om ten laatste tegen 20u45 plaats te nemen.⁴⁶⁷ Niks werd dus aan het toeval overgelaten; nadat het gewone volk de prinsen overdag voor zich had gekregen, moest deze avond een absoluut hoogtepunt worden voor de landselite die zich in alle grandeur wilde presenteren aan de toekomstige koningin.

⁴⁶⁵ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. "La princesse Astrid accueillie avec enthousiasme par Bruxelles" in: *La Nation Belge*. 9 november 1926.

⁴⁶⁶ AKP. Ibidem. "La Gala de la Monnaie" in: *Le Soir*. 10 november 1926.

⁴⁶⁷ SAB. Administratief Fonds. Réceptions 1926. Spectacle de Gala du 8 Novembre 1926.

Toen de koninklijke gasten hun intrede maakten in de loge, maakten alle aanwezigen een staande ovatie. Bij het binnenkomen van Leopold en Astrid viel er een doodse stilte. Volgens Anna Sparre was Astrid vrij nerveus geweest voor deze galavoorstelling omdat ze vreesde hier niet te kunnen rekenen op de vriendelijkheid van het publiek. Per slot van rekening bestond dit uit leden van de hoogste maatschappelijke kringen die wel eens minder uitbundig zouden kunnen reageren op haar verschijning. Eerbiedig maakte ze een diepe revérence.⁴⁶⁸ Deze had het gewenste succes want de zaal trakterde haar op een daverend applaus dat de muziek van het orkest overstemde. Eerst speelde het de Zweedse en daarna de Belgische hymne. Ook hierover was vooraf enig overleg gepleegd tussen Adolphe Max en het Hof. De burgemeester had eind oktober een brief geschreven aan de grootmaarschalk met de vraag in welke volgorde de nationale hymnen volgens het protocol gespeeld hoorden te worden. Bovendien verkeerde Max in het ongewisse over welk lied precies opgevoerd moest worden, aangezien er in Zweden een Koninklijke Hymne én een Nationale Hymne in zwang waren. Daarop gaf de grootmaarschalk instructies om bij aankomst en vertrek van de koninklijke familie in de schouwburg eerst de Koninklijke Hymne van Zweden te spelen en pas daarna de Brabançonne, teneinde tegemoet te komen aan alle regels hieromtrent. Dezelfde dag nog informeerde de burgemeester de directie van de Munt hierover.⁴⁶⁹

Hoewel Astrid die dag voor de zoveelste keer applaus in ontvangst moest nemen, bleef ze uiterst bevallig lachen en wuifde ze de menigte voor haar toe. Ze ging gekleed in een bleke zalmroze jurk en droeg op haar hoofd een diadeem bezet met briljanten. Samen met Leopold ging ze neerzitten op de voorste rij stoelen. Rechts van het koppel zaten de koning, prins Carl en zijn dochter Margaretha; links zaten prinses Ingeborg, prins Olav en de koningin. De overige prinsenkinderen moesten zich tevreden stellen met zitplaatsen op de tweede rij. Deze schikking was vooraf voorgelegd aan Albert en Elisabeth en had hun goedkeuring gekregen.⁴⁷⁰ Het is één van de indicaties dat het koningspaar zich intensief moeide met alles wat de huwelijksplechtigheden aanbelangde. Volgens prinses Marie-José had Elisabeth zich in de dagen ervoor zelfs bemoeid met de jurken die Astrid zou gaan dragen.⁴⁷¹ Toen Astrid in het publiek de Zweedse cadetten ontwaarde die met haar meegereisd waren op de “Fylgia” reageerde ze blij verrast.⁴⁷² Vreemd genoeg waren er geen plaatsen gereserveerd voor het gevolg van de Zweedse koninklijke familie, dat vrij ontstemd was dat het deze voorstelling

⁴⁶⁸ SPARRE (A.). *Astrid. Mijn vriendin*. pp. 110-111.

⁴⁶⁹ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 2. Brieven van Adolphe Max aan de Grootmaarschalk van het Hof. 21 en 22 oktober 1926.

⁴⁷⁰ AKP. Ibidem. Zitplaatsen Galaconcert (“approuvé par le Roi et la Reine”).

⁴⁷¹ VAN BELGIË (M.-J.). *Mes parents*. p. 371.

⁴⁷² BAMMENS (A.). *Astrid*. p. 60.

niet mocht bijwonen. In een restaurant elders in de stad vermaakten de bruidsmeisjes en – jonker zich dan maar met een dansavond.⁴⁷³

Het programma dat die avond opgevoerd werd, bestond uit drie delen. Om te beginnen werd de eerste akte uit “De Parelvisser” van Georges Bizet ten tonele gebracht onder leiding van dirigent Maurice Bastin en in een regie van Georges Dalman. Daarna speelde men de eerste akte uit “L’Enfant et les Sortilèges” van Maurice Ravel. Het laatste stuk ten slotte was een stuk ballet uit “Romeo en Julia”.⁴⁷⁴ Na afloop van alle voorstellingen speelde het orkest zoals voorzien nogmaals de beide nationale hymnen waarna alle hoogheden opnieuw naar buiten begeleid werden. Daar stapten ze terug in de auto’s en geëscorteerd door rijkswachters te paard keerden ze allen terug naar het paleis terwijl de omstaanders hen een laatste maal die dag begroetten. “Et c’est au milieu d’une dernière ovation que se termine la première journée à Bruxelles de la gracieuse princesse Astrid.”⁴⁷⁵

Ontvangst op het stadhuis

De volgende dag werd het prinsenpaar plechtig ontvangen op het Brusselse stadhuis waar net als in Antwerpen enig ceremonieel voorzien was. In de voormiddag werd eerst nog een vrij druk programma afgewerkt waarbij het hele Belgisch koninklijk gezin opgetrommeld werd en heel Brussel doorkruiste. Zoals eerder gezegd arriveerden die 9de november nogal wat buitenlandse koningen en prinsen en die moesten natuurlijk met de gepaste grandeur verwelkomd worden door een lid van de Belgische koninklijke familie. Zo vergezelde prinses Marie-José haar ouders om het Deense koningspaar af te halen aan het station en moest prins Karel prins Henry van Groot-Brittannië ’s ochtends gaan oppikken.⁴⁷⁶ Een andere bron zegt dat het Leopold zelf was die hierbij de gastheer speelde. Indien dit klopt moest hij zich reppen want vanaf 10u45 ontvingen hij en prinses Astrid heel wat delegaties officieel op het koninklijk paleis. Het betrof hoofdzakelijk afvaardigingen van verenigingen die allerlei geschenken met zich meebrachten. Aan het einde begroette het paar ook de ambassadeurs van

⁴⁷³ SPARRE (A.). *Astrid. Mijn vriendin*, pp. 110-111.

⁴⁷⁴ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 2.

Programme du Spectacle.

⁴⁷⁵ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “La princesse Astrid accueillie avec enthousiasme par Bruxelles” in: *La Nation Belge*, 9 november 1926.

⁴⁷⁶ AKP. Ibidem. “L’après-midi triomphale de la princesse Astrid par les rues de Bruxelles” in: *L’Etoile Belge*, 10 november 1926.

Frankrijk en Brazilië. Op de middag werd dan een lunch aangeboden aan alle koninklijke gasten die inmiddels in Brussel gearriveerd waren. Overigens bood diezelfde middag de Brusselse sectie van de Belgische Persassociatie een lunch aan in het Pershuis aan alle buitenlandse journalisten. Vooral met de Zweedse collega's werd verbreed en op het welzijn van de beide naties getoast. Zweeds minister in België de Dardel was hierbij aanwezig.

Om 15u wachtte Leopold en Astrid de ontvangst in het stadhuis. In tegenstelling tot de vele regenbuien van de vorige dag, was het weer nu beter. De zon scheen tussen de wolken door en naargelang de bron was de hemel op een bepaald moment zelfs helemaal blauw. Dat was nodig want de vele vlaggen en wimpels die aan de façades van de Grote Markt opgehangen waren, konden zo drogen na eerder 's nachts helemaal nat geregend te zijn. Reeds vroeg waren de eerste nieuwsgierigen komen opdagen langs het parcours en op de markt. Daar werden uitkijkposten vanuit de ramen verkocht; honderd frank voor een plekje op de eerste etage, vijftig frank om een verdieping hoger post te mogen vatten.⁴⁷⁷ Voor de petite histoire: in die dagen lagen de wisselkoersen op ongeveer 34 frank voor één Britse pond en 7,17 frank voor één Amerikaanse dollar.⁴⁷⁸ Vrouwen zochten een plekje met een goed uitzicht uit en voorzien van genoeg proviand bleven ze er de hele dag zitten. Tegen 14u was het een onmogelijke opgave geworden om als toeschouwer nog een plaats te veroveren. Er heerste een drukte van jewelste maar de nadarhekken hielden stand, ook al omdat het volk zich tijdens het wachten al bij al keurig gedroeg.

Ook op het Paleizenplein had zich opnieuw een grote massa mensen verzameld. Deze keer hadden de ordediensten "van hogerhand" orders gekregen om het volk niet op een afstand te houden. Behalve dat er een doorgang voorzien moest worden voor de stoet van rijtuigen en auto's, mochten de toeschouwers zich tot op de trottoirs van het paleis begeven. Politieagenten vormden een erehaag op het Paleizenplein die de massa op een afstand moest houden. Op de rest van het parcours richting Grote Markt hadden zich kleine kinderen van de gemeentescholen opgesteld die langs weerszijden hand in hand één lange menselijke ketting vormden. Achter hen stonden de iets grotere leerlingen met Zweedse vlaggetjes in de hand evenals delegaties van verenigingen allerhande, voorzien van hun insignes en vlaggen. Een gelijkaardige opstelling als op de Suikerrui in Antwerpen met andere woorden, zij het dat de orde hier dus wel bewaard bleef. Het was de "Ligue des Cafetiers de l'Arrondissement de

⁴⁷⁷ AKP. Ibidem. "Les hommages au Prince Léopold et à la Princesse Astrid" in: La Nation Belge. 10 november 1926.

⁴⁷⁸ AKP. Ibidem. "Anvers et Bruxelles ont fait à la princesse Astrid un accueil qu'elle n'oubliera sans doute jamais" in: L'Etoile Belge. 9 november 1926.

Bruxelles” die het voorstel om de verenigingen uit het Brusselse op deze manier te betrekken bij de Blijde Intrede per brief had overgemaakt aan premier Jaspar, zij het dat ze eigenlijk de intrede van 8 november in gedachten hadden. Dit voorstel werd na overleg met het paleis uiteindelijk afgekeurd, maar voor de gebeurtenissen op deze 9de november was het dus blijkbaar wel toegestaan. Overigens drukten ze bij hun oorspronkelijke plan de wens uit om de horeca-uitbaters langsheen het parcours toe te laten hun balkons en vitrines te verhuren en de opbrengst daarvan te schenken aan goede werken.⁴⁷⁹ De bronnen vermelden niet of dit laatste uiteindelijk goedgekeurd werd en evenmin welke doeleinden de opbrengsten hadden van de verhuur van vensterplaatsen op de Grote Markt.

Om 14u50 verliet de eerste auto het terrein van het koninklijk paleis met daarin verschillende hoge hofdignitarissen. Na hen volgden enkele pikeurs waarna klaroengeschal het vertrek van de prinsen inluidde. Een stoet kwam naar buiten bestaande uit drie open rijtuigen en niet minder dan tien auto's. In het eerste rijtuig zaten koning Albert, prins Carl, prinses Astrid en prins Leopold. Met de nieuwe koninklijk gasten die een hogere rang hadden, had men verschuivingen moeten doorvoeren in de rest van de koetsen. Het waren nu de koningin van België en de koning van Denemarken die in het tweede rijtuig zaten, samen met prins Olav en prinses Ingrid. De koningin van Denemarken, prinses Ingeborg, prins Henry van Groot-Brittannië en de Zweedse kroonprins waren de passagiers van de derde en laatste koets. De andere koninklijke hoogheden die in de dagen ervoor nog hadden mogen meerijden op het voorplan, moesten zich nu tevreden stellen met zitplaatsen in de auto's.⁴⁸⁰

Net als bij de Blijde Intrede van Albert en Elisabeth reed de hele stoet eerst de Hofberg en daarna de Koudenberg naar beneden onder een lawine van jubelkreten en toejuichingen. De processie hield even halt toen enkele kinderen gekleed in Zweedse klederdracht de eerste koets benaderden om bloemen aan te bieden aan Astrid. Hetzelfde herhaalde zich toen de Magdalenasteenweg bereikt werd. Ook kregen de prinsessen daar bloemen aangeboden uit handen van leden van de “Société royale La Grande Harmonie”. Het was deze vereniging die destijds een galaconcert aangeboden had naar aanleiding van de Blijde Intrede van Albert en Elisabeth in 1900.

Net als in de voorgaande dagen bleef Astrid breed glimlachend terugzwaaien naar alle toeschouwers. Ter hoogte van de President Wilsonstraat hadden sommigen het er zelfs voor over gehad om weinig comfortabel schrijlings plaats te nemen op de palissade. “À toutes les

⁴⁷⁹ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 17. Brief van voorzitter Vankerckhove aan premier Jaspar, 30 oktober 1926. Tegenbericht op 5 november 1926.

⁴⁸⁰ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. Cortège à l'Hôtel de Ville

fenêtres, à tous les balcons, derrière toutes les vitrines de ces artères commerçantes par lesquelles va venir le cortège, ce sont des entassement de curieux.” Toen de stoet de Grote Markt bereikte, ging er een schokgolf van enthousiasme doorheen de massa toeschouwers. “Le spectacle le plus curieux est celui de la foule invraisemblable qui s’entasse aux fenêtres, qui envahit les pignons, qui s’accroche aux moulures des façades, qui se répand sur les corniches, profitant des moindres aspérités pour se hisser en grappes, en dépit du vertige, partout où il est possible de s’aventurer pour jouir du spectacle.”⁴⁸¹ Een andere journalist schrijft: “Bien des gens doivent regretter, en ce moment, de ne point posséder une paire d’yeux supplémentaire.” Alle koninklijke hoogheden maakten bijzonder veel indruk met hun outfit. De heren droegen de meest statige gala-uniformen, de dames straalden in exquise toiletten compleet met veren en natuurlijk flink wat juwelen. Astrid ging net als in de Munt de avond ervoor gekleed in een zalmkleurige jurk. Droeg ze twee keer dezelfde outfit?⁴⁸²

Aan de ingang van het stadhuis werden ze allen opgewacht door burgemeester Max en een delegatie schepenen. De monumentale trappen die ze vervolgens bestegen waren versierd met guirlandes van groen waar elektrische lichtjes doorheen schenen. Langs weerszijden stonden schoolmeisjes opgesteld die geheel gekleed in het wit bloemblaadjes op het pad voor hen uitstrooiden. Op de overloop naar de eerste etage had het meisjeskoor van de normaalschool postgevat, eveneens in het wit gekleed en gedecoreerd met bloemenguirlandes in de Zweedse kleuren, dat de prinses de Zweedse nationale hymne toezong in de originele taal. Vervolgens liepen alle hoogheden door naar de Gothische zaal op de eerste verdieping. Daar wachtten hen net als in de Munt vele nationale en internationale autoriteiten evenals het kruim van de Brusselse burgerij. Alle genodigden hadden ook deze keer een strikt persoonlijke uitnodiging gekregen en dienden uiterlijk om 14u45 aanwezig te zijn in de zaal. De deuren daar waren opengegaan om 14u15 en men diende zich de toegang de verschaffen via de Vrutstraat. De dames was een “toilette de visite” voorgeschreven; de heren kwamen liefst in officieel uniform. Gewone burgermannen werd gevraagd om een redingote of jacquet aan te trekken. Hoe dan ook was een colbert niet toegelaten.⁴⁸³ De pers werd vlot de toegang verleend tot het hele gebeuren. Op voorhand had burgemeester Max laten weten aan het Perssyndicaat dat er speciaal plaatsen voor reporters voorzien zouden zijn in de Gothische zaal langs de kant van de Karel Bulsstraat. Op het grondplan is te zien dat zij uiteindelijk

⁴⁸¹ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “L’après-midi triomphale de la princesse Astrid par les rues de Bruxelles” in: L’Etoile Belge. 10 november 1926.

⁴⁸² AKP. Ibidem. “Les hommages au Prince Léopold et à la Princesse Astrid” in: La Nation Belge. 10 november 1926.

⁴⁸³ SAB. Administratief Fonds. Réceptions 1926. Réception à l’Hôtel de Ville / Instructions.

gezeten waren vlakbij de burgemeester en de koninklijke hoogheden. Er werd hen dus de gelegenheid geboden om alles van op de eerste rij mee te maken en elk detail te kunnen vastleggen.⁴⁸⁴

Nadat iedereen gezeten was (de koninklijke hoogheden netjes op een rij met in het midden het bruidspaar) stak de burgemeester van wal met zijn discours. Eerst richtte hij zich tot de koning en de koningin die hij bedankte voor hun aanwezigheid die nog maar luister gaf aan de plechtigheid. Net als de burgemeester van Antwerpen omschreef hij prinses Astrid in sprookjesachtige termen. Ze was voor hem “la Princesse lointaine qui nous arrive comme une héroïne de rêve ou de légende, parée du nom poétique de Fille de Prince Bleu.” Prins Carl werd zo genoemd omdat hij vaak gekleed in zijn blauwe uniform in het openbaar verscheen. Verder verwees hij naar het huwelijk van Albert en Elisabeth dat zesentwintig jaar eerder in dezelfde zaal gehuldigd was en legde hij de link met het huidige prinselijk huwelijk: “Notre amour instinctif des vertus simples et familiales, s’attendrit au spectacle de cette union princière, que n’a point dicté la sèche raison d’Etat, mais qui, résultant de l’inclination réciproque de deux jeunes cœurs, renouvelle, à vingt-six ans de distance, un précédent qu’il nous est impossible de ne pas évoquer aujourd’hui.” Max lijkt hiermee perfect te synthetiseren waar het om draaide: dit was een huwelijk uit liefde, zonder inmenging van staatsbelangen en vol eenvoudige en familiale waarden die hun weerklank vonden in de liefde van het volk. Hoe zou dit ook anders kunnen met een succesrijk precedent als het huwelijk van de koning en de koningin? Nog was de burgemeester niet klaar met complimentjes te geven want hij bood zijn vurige wensen aan de twee ouderparen aan “pour qu’à leur propre exemple, leurs Enfants connaissent, eux aussi, toute la douceur du même bonheur intime.” Het kostbare intiem huiselijke geluk was beide prinsenkinderen aldus met de paplepel aangeleerd.⁴⁸⁵ Nadat de burgemeester gesproken had bedankten zowel koning Albert als prins Carl hem in het Frans voor de vele lovende woorden. Hierna zong een meisjeskoor het lied “Où peut-on être mieux” van Grétry. Gek genoeg waren ze niet zichtbaar voor de aanwezigen in de zaal want ze hadden zich opgesteld achter een gordijn. Bovendien vermeldt een reporter dat het protocol verbood om te applaudisseren voor hen, hoewel hij daar persoonlijk wel de aandrang toe voelde. Na een kort onderhoud met de aanwezigen liepen Leopold en Astrid door naar het bureau van de burgemeester waar ze het Gulden Boek tekenden. De plechtigheid binnen was hiermee afgelopen maar nu werden de koninklijke hoogheden buiten op het balkon verwacht voor een concert dat opgevoerd werd op de Grote Markt. Speciaal

⁴⁸⁴ SAB. Ibidem. Brief van Adolphe Max aan het Syndicaat van de Pers, 4 november 1926.

⁴⁸⁵ SAB. Ibidem. Discours van burgemeester Adolphe Max.

voor de gelegenheid was een eretribune opgetrokken voor de kantoren van schepen van openbaar onderwijs Jacquain. Toen de hertog en de hertogin van Brabant daar hun plaatsen innamen, steeg wederom een gejuich op onder de toeschouwers.⁴⁸⁶ Onder leiding van dirigent kapitein Bury speelde het orkest van het eerste regiment der grenadiers eerst enkele Zweedse marsen en hymnen: de militaire mars van H. Nordstrom, “Fosterlandsk Hymn” van P. Crusell, “Svenska Armens Tapto” van J. Walch en ten slotte “Hör oss Svéa! Hymn” van G. Wennersberg. Daarna nam luitenant Prévost de dirigentenstok over en werden nog eens vier populaire Zweedse melodieën gebracht. Het betrof de liederen “Till H.K.H. Prins Gustaf”, “Enklingen”, “Till Vännen, som for bort” en “Svensk Nationalsang”. Hierna maakten de militairen plaats voor een grote groep Brusselse schoolkinderen die een Luikse “cramignon” opvoerden. Deze typisch Waalse, traditionele dans was voorbereid door de balletmeester van de Muntschouwborg Ambrosiny en zijn medewerkster Rosa Delvigne.⁴⁸⁷ Deze verstrooiingen werden volgens de journalisten ten zeerste gesmaakt in de koninklijke loge. Toen de kinderen na afloop weer weggingen wierp prinses Astrid hen kushandjes toe. Nog één keer keerde het militaire orkest terug om het stuk “Fanfare d’Honneur” te spelen, evenals de Zweedse, Deense en Belgische hymne en het lied “Vers l’Avenir”. De ovatie die hierop volgde werd in dank afgenomen door de prinsen in de loge die een diepe buiging maakten. Het concert had zo’n uur geduurd. De hoogheden trokken zich nu terug in de Maximilaanzaal van het stadhuis waar hen een lichte maaltijd wachtte. Buiten begon het duister intussen in te vallen en daarom stak men op de markt twee grote elektrische lampen aan. Aan de gevel van het stadhuis hingen twintig krachtige reflectoren die het licht terugkaatsten op de mensenmenigte. Het was onder deze feeëriek lichtbundels dat het koninklijke gezelschap even later opnieuw plaatsnam in de koetsen en auto’s en onder luid gejuich de terugweg aanvatte naar het koninklijk paleis. Toen ze bovenaan de Koudenberg arriveerden, kwam een groep leerlingen van de militaire school – waar ook Leopold ooit school gelopen had – op hen toegelopen. Ze boden bloemen aan en vroegen de toestemming om de paarden van de koets waarin het bruidspaar zat, los te koppelen en het rijtuig zelf met pure mankracht de laatste meters tot aan het paleis voort te trekken.⁴⁸⁸ Volgens “La Nation Belge” werd dit toegestaan, wat pertinent tegengesproken wordt door “L’Etoile Belge” die schrijft dat ze de koets gewoon escorteerden.

⁴⁸⁶ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 21. “L’après-midi triomphale de la princesse Astrid par les rues de Bruxelles” in: L’Etoile Belge. 10 november 1926.

⁴⁸⁷ SAB. Fonds Fauconnier. Nr. 53. Programme du Concert sur la Grand’Place.

⁴⁸⁸ AKP. Ibidem. “Les hommages au Prince Léopold et à la Princesse Astrid” in: La Nation Belge. 10 november 1926.

's Avonds vond op het paleis een groot galadiner plaats dat de koning en de koningin aanboden ter ere van hun zoon en schoondochter. Dit begon om 19u15 met de officiële voorstellingen in de Empirezaal. Het diner zelf werd geserveerd in de feestelijk verlichte balzaal waar de tafels uniform versierd waren met witte bloemen. Het menu die avond bestond uit crème d'orge à la Suédoise, kreeft à la Bernadotte, Ardense ham met Brussels witloof, geroosterde fazant met sla, Stockholms ijs, fruit en desserts. Tijdens het diner speelde een orkest discrete achtergrondmuziek. Er werden onder andere stukken van bekende namen als Ysaye en Grieg gespeeld. Bij het dessert bracht koning Albert een toast uit. De koffie werd ten slotte opgediend in de grote galerij. Nog was de dag niet helemaal afgelopen want even voor 22u werden de prinsen op het balkon van het paleis verwacht waar ze een defilé van Brusselse verenigingen aanschouwden.⁴⁸⁹

De verslagen over dit defilé lopen nogal uiteen. “La Nation Belge” schreef hoe eerder die avond vele militaire muziekkorpsen en Brusselse fanfares vertrokken waren aan de Allée Verte voor een fakkeltocht doorheen de stad. Ze liepen langsheen de Antwerpselaan, de Adolphe Maxlaan, het Brouckèreplein, de Anspachlaan, de Schildknaapsstraat, de Arenbergstraat, de Sint-Goedelestraat, de Treurenberg, de Koningstraat, de Wetstraat en de Hertogstraat om uiteindelijk voorbij het koninklijk paleis te defileren.⁴⁹⁰ “L’Etoile Belge” stelde echter enkele kritische bemerkingen bij deze stoet: “Il avait été question d’un cortège lumineux. Cortège évidemment il y eut; lumineux, ce serait beaucoup dire. On avait dit aussi que ce serait un cortège des sociétés de la ville. Nombreuses étaient naturellement les sociétés présentes, mais par combien de milliers faut-il compter les personnes qui se sont introduites de-ci de-là dans le défilé, derrière une bannière, un drapeau, une fanfare ?”⁴⁹¹ Volgens deze informatie heeft “La Nation Belge” de stoet dus nogal rooskleurig voorgesteld. Toch moet ook dit gebeuren een vrij groot succes geweest zijn, want allebei de kranten maken melding van een grote massa mensen die nog steeds op de been was en de prinsen toejuichte toen ze op het balkon verschenen. De reling daarvan was voor de gelegenheid bekleed met rood fluweel. Ook andere koninklijke hoogheden namen plaats op het balkon. Het defilé duurde ongeveer een uur en al die tijd zorgde Bengaals vuurwerk dat opgesteld was aan de rand van het Warandepark voor een betoverende groene verlichting. Ter afsluiting werd nog maar eens de Brabançonne gespeeld waarna om 23u15 de prinsen van het balkon verdwenen.⁴⁹² Een

⁴⁸⁹ AKP. Ibidem. “Le dîner de Gala au palais” in: L’Etoile Belge. 10 november 1926.

⁴⁹⁰ AKP. Ibidem. “Les hommages au Prince Léopold et à la Princesse Astrid” in: La Nation Belge. 10 november 1926.

⁴⁹¹ AKP. Ibidem. “Le dîner de Gala au palais” in: L’Etoile Belge. 10 november 1926.

⁴⁹² AKP. Ibidem. “Le dîner de Gala au palais” in: L’Etoile Belge. 10 november 1926.

lange dag vol officiële verplichtingen was hiermee afgelopen. Duizenden mensen hadden hen die dag voortdurend toegewuifd, ontelbare personen waren aan hen voorgesteld en de nationale hymnen hadden een recordaantal opvoeringen gekregen. Toch moest het belangrijkste nog komen; het kerkelijk huwelijk dat de volgende dag plechtig ingezegend zou worden.

Het kerkelijk huwelijk

Tien november kondigde zich aan als een stralende herfstdag. De zon scheen en boven Brussel hing een mooi blauwe hemel. Reeds om 8u 's morgens hadden de eerste nieuwsgierigen postgevat op het Paleizenplein. Ze konden zien hoe de verschillende militaire troepen er hun posities innamen. Bovenop het paleis wapperde de Belgische vlag. Van aan het paleis tot aan de kathedraal Sint-Michiel Sint-Goedele stelden grenadiers en andere militairen zich op in een erehaag. Om 9u stonden de mensen in de straten langsheen het parcours reeds drie rijen dik. Tegen 10u was het zo goed als onmogelijk geworden om zich nog te verplaatsen op de trottoirs. In het Warandepark stond eveneens een grote massa volk geduldig het vertrek van de prinsen af te wachten. Hier waren sommigen op de hekken gekropen en in de lindebomen geklommen.⁴⁹³ Anderen waren minder terughoudend. Op de hoek van het Paleizenplein en de Koningsstraat bestormden enkele mannen en vrouwen die nog geen goed plekje hadden kunnen bemachtigen een tramstel. In nauwelijks vijf minuten was de hele wagon overspoeld met kijklustigen waardoor het dak vervaarlijk begon te kraken. De politie maakte hier korte metten mee en verjoeg deze waaghalzen meteen.

Om 10u15 vertrokken het gevolg van alle buitenlandse koningin en prinsen van aan het paleis in de richting van de kathedraal. Een half uur later deden deze koninklijke hoogheden hetzelfde. Onder hen bevonden zich hoge gasten als het Deense koningspaar en de groothertogin van Luxemburg. Met een half uur vertraging vertrok om 11u30 uiteindelijk de eigenlijke huwelijksstoet. Deze bestond uit verschillende koetsen. In de eerste zaten enkele hoge hofdignitarissen waaronder de grootmaarschalk, de grootmeester en –meesteres. In de tweede berline hadden de koning, de koningin en prins Leopold plaatsgenomen. Het derde

⁴⁹³ KBA. Kranten op microfilm. “Le mariage religieux du Prince Léopold et de la Princesse Astrid” in: L’Etoile Belge. 11 november 1926.

rijtuig was voorbehouden voor prinses Astrid en haar ouders.⁴⁹⁴ Hun rijtuig was ongetwijfeld het meest prestigieuze van allemaal. Het betrof de “Louise-Marie”, een gala-glasberline gebouwd in 1855 in de werkplaatsen van de gebroeders Jones. Zij waren de beroemdste Brusselse rijtuigbouwers in het midden van de negentiende eeuw en leverden tussen 1853 en 1863 niet minder dan zeven koetsen aan het Belgische Hof. De “Louise-Marie”, genoemd naar de eerste koningin der Belgen, was samen met haar zusterrijtuig de “Marie-Henriette”, de enige berline van het Hof voorzien van zeven ramen en acht kronen op de dakrand, wat haar tot een grootgalarijtuig maakte. Voor het huwelijk van Leopold en Astrid was ze bespannen met zes paarden, gemend door een koetsier en een postiljon op het voorspan, in grootgalalivrei. Twee lakeien stonden recht aan de achterzijde van het rijtuig, terwijl twee mannen te voet, met gebiesde hoed, rode redingote, lederen rijbroek, laarzen met omslag en wandelstok aan het hoofd van het middelste span meestapten. Twee pikeurs te paard, met steek en scharlaken livrei, gebiesd met goud, gingen het rijtuig vooraf.⁴⁹⁵ De stoet legde het hele traject tot aan de kathedraal af onder een niet aflatend gejuich van de duizenden toeschouwers. Alle hoogheden, prinses Astrid op kop, wuifden gedurig terug. Overal speelden orkestjes de twee nationale hymnen, maar klaarblijkelijk werden ze overstemd door de lawine aan vreugdekreten die uit het volk opstegen. Bij het naderen van de Sint-Goedele mengden de torenklokken zich met het geluid van dit gejoel.

Aangekomen bij de kathedraal was het enthousiasme bij de volksmassa danig groot dat bij de verslaggevers van “La Nation Belge” en “L’Etoile Belge” woorden tekort schoten om het tafereel te beschrijven. “L’arrivée du cortège prend le caractère d’une vision de rêve et de féerie,” meende deze laatste krant.⁴⁹⁶ Volgens “La Nation Belge” hadden zich op het plein voor de kerk niet minder van vijftienduizend mensen verzameld waarvan velen op de daken van de omliggende gebouwen gekropen waren of uit de vensters hingen. Mensen die plooiestoelen meegebracht hadden met het idee in alle rust gezeten naar het schouwspel te kunnen kijken, waren eraan voor de moeite. Beneden aan de trappen hadden zich de Zweedse cadetten verzameld die meegereisd waren op de “Fylgia” en ze presenteerden de wapens toen de huwelijksstoet arriveerde. Koning Albert stapte als eerste uit en hielp zijn vrouw hetzelfde te doen. Prins Leopold nam zijn moeder vervolgens bij de arm en samen bestegen ze de trappen. De militairen van het regiment waartoe de prins behoorde vormden van onder tot

⁴⁹⁴ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. Cortège Nuptial. Allée.

⁴⁹⁵ ROMMELAERE (C.). “De ‘Louise-Marie’, trouwberline van prinses Astrid,” in: Astrid. pp. 73-76.

⁴⁹⁶ KBA. Kranten op microfilm. “Le mariage religieux du Prince Léopold et de la Princesse Astrid,” in: L’Etoile Belge. 11 november 1926.

boven een erehaag. De koning bleef staan wachten op de “Louise-Marie”. Daaruit stapte prinses Astrid die aan de arm van haar vader eveneens de trappen besteeg. Het volksgejuich kende hierbij een climax en de prinses zwaaide enthousiast terug. Ze droeg een jurk van zilverlamé met een lange sleep bezet met zilveren lelies en een kanten sluier compleet met een kroon van oranjebloesems. Haar bruidsboeket bestond uit witte orchideeën. De sleep werd gedragen door vier pages in een witsatijnen outfit met zilveren gespen op de schoenen en getooid met een gepluimde witte toque. Het waren de jonge graven d’Oultremont, de Lannoy, de Grunne en de Mérode.⁴⁹⁷ De koning en prinses Ingeborg vormden ten slotte het derde en laatste paar dat de kerk binnenstapte. Op de drempel werden ze allen opgewacht door kardinaal Van Roey. Onder luid orgelgeluid verwelkomde hij het bruidspaar en hun ouders. Hij ging gekleed in vol ornaat compleet met mijter en stafkruis. Op zijn rug droeg hij een achttiende-eeuwse gouden kazuifel. In zijn gevolg liepen alle priesters van de parochies van de Brusselse agglomeratie mee, evenals alle bisschoppen van het land.⁴⁹⁸ Nochtans hadden deze laatste er oorspronkelijk mee gedreigd om de ceremonie te boycotten om zo hun ongenoegen te uiten over het feit dat het een gemengd huwelijk betrof. Blijkbaar waren ze uiteindelijk toch gezwicht voor de druk van de publieke opinie om aanwezig te zijn. De conservatieve strekkingen binnen de Kerk hadden wel hun slag thuisgehaald in het feit dat de protestantse aartsbisschop Söderblom vriendelijk maar met aandrang verzocht was om de vieringen in Brussel niet bij te wonen.⁴⁹⁹ Samen liepen deze geestelijke en wereldlijke leiders het gangpad af tot aan het altaar. De grandeur van het moment werd in de verf gezet door het orgel dat luid het “Sub Tuum” van Riga en het “Benedicat” van Dubois speelde.

Reeds vanaf 10u waren de eerste gasten gearriveerd in de kerk. Ook hier waren vooraf kledingsvoorschriften meegegeven opdat iedereen er chique zou uitzien. Vanzelfsprekend betrof het in de eerste plaats prominenten uit de nationale en internationale politieke en diplomatieke wereld. Er was een onderzoek en een correspondentie van jewelste voorafgegaan aan de toewijzing van de zitplaatsen van al deze heren. Het lijkt wel alsof dit een zaak van staatsbelang was, alsof elk klein foutje hierin een heuse diplomatieke rel had kunnen ontketenen. Het probleem was onder andere dat sommige buitenlandse ambassadeurs voor de gelegenheid hun land vertegenwoordigden in de hoedanigheid van ambassadeur op buitengewone missie, terwijl anderen dit privilege niet kregen. Ook hadden verschillende

⁴⁹⁷ KBA. Ibidem. “Le mariage religieux du Prince Léopold et de la Princesse Astrid,” in: *L’Etoile Belge*. 11 november 1926.

⁴⁹⁸ KBA. Ibidem. “Le mariage du Prince Léopold et de la Princesse Astrid,” in: *La Nation Belge*. 11 november 1926.

⁴⁹⁹ KONINCKX (C.). “Huwelijk en bekering” in: *Astrid*. p. 58.

buitenlandse ministers in België een buitengewone missie gekregen om hun land te vertegenwoordigen, evenals enkele speciale gezanten. Natuurlijk waren ook nog eens tal van buitenlandse koninklijke hoogheden aanwezig. Het resultaat was dat het één groot kluwen was om iedereen protocollair volgens de rang en stand een juiste zitplaats te geven in de kerk (en later bij het diner). Hetzelfde probleem had zich al eens eerder gesteld bij de begrafenis van Leopold II en de eedaflegging van Albert I. Daarom probeerde men terug te grijpen naar de regeling van toen. Probleem was echter dat heel wat landen die in 1909 nog bestuurd werden door een monarchie, nu republieken geworden waren. In het voorafgaand overleg haalde men zelfs artikel 3 van de besluiten van het Congres van Wenen van 9 juni 1815 van onder het stof dat stelde dat: “Les Employés diplomatiques en mission extraordinaire n’ont, à ce titre, aucune supériorité de rang.” Toch was men van mening dat er een soort van geste moest getoond worden aan die landen die beslist hadden om zich te laten vertegenwoordigen door een ambassadeur of een minister op buitengewone missie. Maar had die dan wel of geen voorrang op een prins die onderaan de ladder van de troonsopvolging stond? Om hier een antwoord op te vinden, wierp men een blik op de regeling aan het Britse Hof in gelijkaardige gevallen. Daar redeneerde men dat alle zonen van de koning tot en met hun oudste zoon, voorrang hadden op ambassadeurs. Jongere zonen kwamen pas na deze laatste. Moest men ook in België zo ver gaan? Uiteindelijk werd voorgesteld om de ambassadeurs te plaatsen achter de leden van regerende koninklijke families en vóór die van niet-regerende families. Op de manier had de ambassadeur van de republiek Frankrijk voorrang op de troonpretendent van de Bourbons.⁵⁰⁰

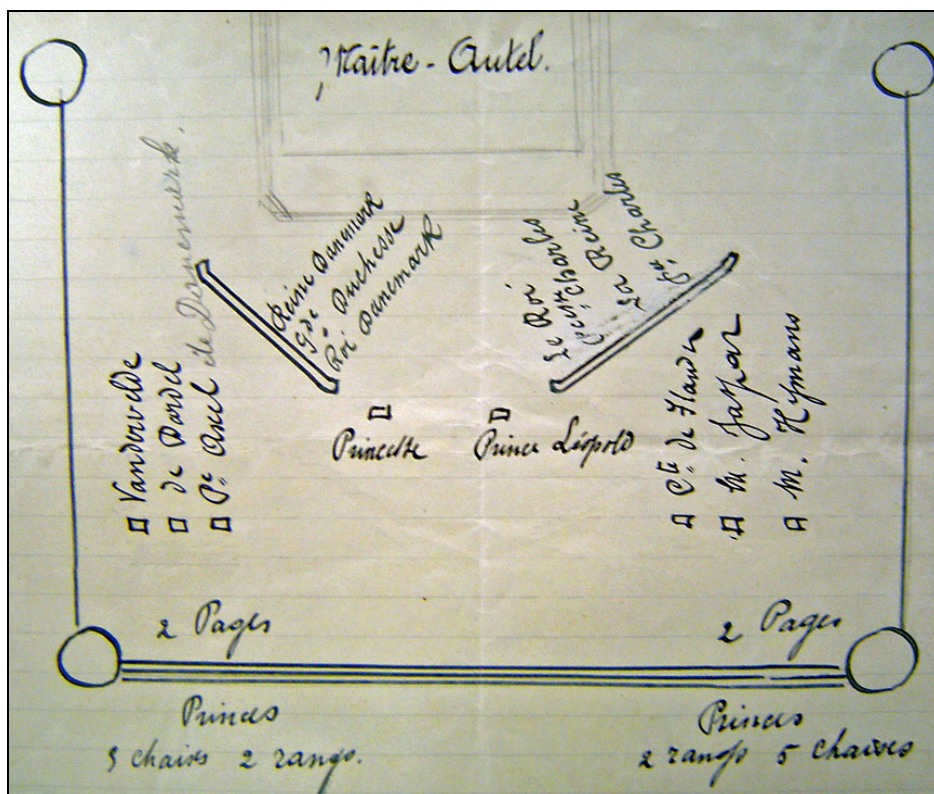
Naast al deze verplichte nummers had Leopold ook een lijst met genodigden die hij er persoonlijk graag bij wilde in de kathedraal. Opvallende namen zijn Henri en Jacques Pirenne die hem in zijn jeugd in verschillende domeinen onderwezen hadden, en ook Samuel Lubbock, die zijn privé-leerkracht was toen hij in Eton studeerde.⁵⁰¹ Merkwaardig is ook dat in tegenstelling tot hedendaagse prinselijke huwelijken, het grote publiek in groten getale toegang had gekregen tot de kerk. Volgens een rapport van de Brusselse politie hebben zowat tweeduizend mensen in beide zijbeuken kunnen plaatsnemen. Dit was mogelijk omdat het aantal hoogwaardigheidsbekleders en leden van het diplomatieke corps in de jaren 1920 al bij al binnen de perken bleef in dit land en er dus veel ruimte over was voor gewone mensen. Het was de uitdrukkelijke wens van koning Albert dat de gewone man zoveel mogelijk betrokken

⁵⁰⁰ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. Rang des ambassades en mission extraordinaire + 1 annexe.

⁵⁰¹ AKP. Ibidem. Liste des personnes que le Duc de Brabant désire voir invitées à la cérémonie du mariage religieux.

zou worden bij het huwelijk. Plannen om het religieus huwelijk in het koninklijk paleis zelf te laten plaatsvinden, had hij dan ook resoluut van de hand gewezen. Ook eerste minister Jaspar had in naam van de regering gevraagd dat de plechtigheid in de kathedraal van Sint-Michiël en Sint-Goedele zou plaatsgrijpen. Nochtans had een ceremonie op het paleis heel wat spanning kunnen wegnemen bij de clerus die een gemengd huwelijk liever niet voltrokken zag in een katholiek kerkgebouw.⁵⁰² De wil van de koning dat de Belgische bevolking moest kunnen delen in de feestvreugde, haalde het echter op dit laatste argument.

Leopold en Astrid namen plaats helemaal vooraan vlak aan het altaar. Schuin aan hun rechterzijde zaten koning Albert, prins Carl, koningin Elisabeth en prinses Ingeborg. Links zaten de koning en de koningin van Denemarken met de groothertogin van Luxemburg tussen hen in. Ook de getuigen waren plekken toegewezen vlakbij het bruidspaar. Voor Astrid waren dit haar schoonbroer prins Axel van Denemarken, Zweedse minister in België de Dardel en minister Vandervelde. Voor Leopold was dit in de eerste plaats zijn broer Karel en ook de ministers Jaspar en Hymans.⁵⁰³

Schets van de schikking van de zitplaatsen in de kathedraal van Sint-Michiël en Sint-Goedele

⁵⁰² KONINCKX (C.). "Huwelijk en bekering" in: *Astrid*, pp. 58-59.

⁵⁰³ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. Zitplaatsen in de kerk.

Conform de kerkrechterlijke voorwaarden had geen huwelijksmis plaats maar enkel een plechtige inzegening. Eerst overhandigde Leopold de huwelijksringen aan een ceremoniemeester die hem hiervoor een dienblad aanreikte. Van Roey begon door het bruidspaar te zegenen waarna hij een rede hield. De gebruikelijke verwijzingen kwamen hier veelvuldig in terug, niet in het minst doordat ook hij de nadruk legde op de vrije partnerkeuze die tot dit huwelijk geleid had: “Et puis, ne vous êtes-vous pas choisis, éclairés par la connaissance et l’estime mutuelle, attirés par une profonde affection réciproque?” Ook moedigde hij hen aan om het voorbeeld van de koning en de koningin te volgen: “Le Roi, aussi intrépide défenseur du droit et de l’honneur que sage restaurateur de la paix et de la prospérité publique; la Reine, modèle de dévouement et de charité, qui aime à se pencher sur les souffrances et à consoler toutes les douleurs.” Wederom werden ze beiden om erg genderstereotiepe redenen geloofd.⁵⁰⁴ Na deze toespraak vroeg hij het bruidspaar of ze uit vrije wil gekomen waren. Beiden beantwoordden deze vraag positief. Vervolgens knielden Astrid en Leopold neer en namen elkaars rechterhand vast. De aartsbisschop sprak twee aanroepinggebeden uit waarna hij zijn stoel rond de handen van de prinsen bond. Na een korte zegening nam hij die weer weg. De prinsen gingen weer rechtstaan en opnieuw bond Van Roey de stoel rondom hun handen waarna de trouwgeloften uitgesproken werden. Daarna knielden ze terug neer en sprak Van Roey de consecratie uit waarna hij de stoel voorgoed wegnam. Het orgel had tot hiertoe gezwegen maar nu barstte het opnieuw los en begeleid door koorgezang weerklonk het “Te ergo quaesumus” van Marievoet en het “Halleluja” van Händel. Nu stonden ze beiden opnieuw recht en werden de ringen gewijd. Van Roey plaatste ze op de top van hun rechterwijsvinger waarna de ander de ring telkens op zijn plaats schoof. Na ettelijke aanroepingen, gebeden en psalmen zat de ceremonie er uiteindelijk op en waren Leopold en Astrid nu ook voor de Kerk getrouwd.⁵⁰⁵

Alle hoogheden verlieten de kathedraal op dezelfde manier als bij het binnenkomen, behalve dat Leopold en Astrid nu als gehuwd koppel voorop liepen en dat koningin Elisabeth en prins Carl samengingen in de suite. Buiten bij het afdalen van de trappen werd het kersverse bruidspaar niet alleen getrakteerd op toejuichingen vanwege de uitzinnig geworden massa, ook hadden de militairen van het regiment van Leopold opnieuw een dubbele erehaag gevormd en deze keer staken ze hun sabels in de lucht als een ijzeren gewelf waar de twee arm in arm onderdoor liepen. De zon straalde, de kerkklokken luidden bombastisch en het

⁵⁰⁴ KBA. Kranten op microfilm. “Le mariage religieux du Prince Léopold et de la Princesse Astrid,” in: L’Etoile Belge. 11 november 1926.

⁵⁰⁵ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 18, doos 1. Cérémonies liturgiques du Mariage.

volk reageerde extatisch. Volgens “L’Etoile Belge” was het moment danig indrukwekkend en emotioneel dat de koninklijke familie collectief in tranen uitbarstte. Overdreven of niet? De koetsen kwamen voorgereden en Leopold en Astrid namen plaats in de Louise-Marie. De rest van het koninklijke gezelschap volgde in de andere rijtuigen. Via de Treurenberg en de Koningsstraat reed de stoet terug naar het paleis. In hun berline zwaaide Astrid enthousiast terug naar alle toeschouwers terwijl Leopold salueerde.

Toen de stoet rond 13u aankwam aan het paleis en het terrein opgereden was, werd het volk opnieuw toegelaten op het Paleizenplein dat in een mum van tijd volliep. Het duurde niet lang of de eerste kreten “Au balcon!” weerklonken. Leopold en Astrid gehoorzaamden hier al snel aan, waarna opnieuw een groot gejuich losbarstte toen ze op het balkon verschenen. Een orkest speelde de Brabançonne. Na het bruidspaar werden ook de koning en de koningin op het balkon geroepen, waarna ze nog eens alle vier samen verschenen ook. Hierna werd een lunch gegeven op het paleis in de marmeren zaal. Rond 15u volgde dan een receptie in de balzaal en vele andere salons met tal van hoge gasten uit binnen en buitenland, ambassadeurs, regeringsleden, rechters, magistraten, provinciegouverneurs en de burgemeesters van enkele grote steden. Om 15u30 betrad de koninklijke familie de zaal. De sleep van Astrid werd gedragen door haar vier bruidsmisjes, waaronder Anna Sparre. Astrid knikte iedereen links en rechts vriendelijk toe en herhaalde voortdurend dezelfde twee woorden: “enchantée” en “merci”.⁵⁰⁶ De koninklijke familie begaf zich vervolgens naar het buffet. Even over 17u trok ze zich opnieuw terug. Tegen 18u vertrokken de laatste gasten. Zo kwam een einde aan een week van feesten en plechtigheden die twee naties danig in de ban hadden gehouden. Diezelfde avond nog vertrokken bijna alle buitenlandse koningen en prinsen. Op de Zweedse ambassade aan de Louizalaan gaf minister de Dardel een diner ter ere van alle landgenoten in België. Alle Zweedse prinsen die in het land verbleven, waren hierop aanwezig evenals kroonprins Olav van Noorwegen.⁵⁰⁷ De Vereniging van de Belgische Pers zat die woensdagavond evenmin stil en organiseerde in de “Taverne Royal” om 19u een diner ter ere van de Zweedse journalisten. Om 21u30 bood de Unie van de Buitenlandse Pers een receptie aan in het Pershuis voor alle andere buitenlandse journalisten.⁵⁰⁸

⁵⁰⁶ SPARRE (A.). *Astrid. Mijn vriendin*. pp. 112-113.

⁵⁰⁷ KBA. Kranten op microfilm. “Le mariage religieux du Prince Léopold et de la Princesse Astrid,” in: *L’Etoile Belge*. 11 november 1926.

⁵⁰⁸ AKP. Archief van de Grootmaarschalk van het Hof tijdens de regering van Albert I. Nr. 17. Uitnodigingen.

IV.

Besluit

De volgende dag was het 11 november en was het precies acht jaar geleden dat WO I beëindigd werd. De koninklijke familie, nauwelijks bekomen van de feestelijkheden de voorbije dagen, werd verwacht aan het graf van de onbekende soldaat om er bloemen neer te leggen en de militaire groet uit te brengen. Eveneens aanwezig hierbij was prins Henry van Groot-Brittannië. Leopold en Astrid hadden blijkbaar een vrijstelling gekregen, want enkel de koning, de koningin en de prinsen Karel en Marie-José namen deel aan de ceremonie.⁵⁰⁹

Korte tijd later vertrok het kersverse bruidspaar op huwelijksreis die ze doorbrachten aan de Middellandse Zee. Ze reisden via Ciergnon, Marseille en Cannes, waar ze de beschikking kregen over het landgoed van Leopolds tante Henriëtte, hertogin van Vendôme. Op sinterklaasdag arriveerden ze in Menton, de laatste Franse stad voor de Italiaanse grens. Op 18 december waren ze terug in Brussel waar ze zich vestigden in het Hôtel Bellevue. Dit paleis was gebouwd in opdracht van Leopold II en vormt nu nog steeds als het ware een verlengstuk van het koninklijk paleis richting Koningsstraat.⁵¹⁰

Aan het einde van dit hoofdstuk dringt zich wederom de vraag op hoe de organisatie en de aanpak van het huwelijk van Leopold en Astrid het best geëvalueerd wordt. Ten eerste zijn er ontzettend veel gelijkenissen met het huwelijk van Albert en Elisabeth. Met dit verschil dat er nu een effectieve huwelijksplechtigheid gevierd werd in Brussel, bestond de rest van de feestelijkheden in 1926 eveneens uit defilé's, revues, voorstellingen in de schouwburg en de opera, galadiners etc. Wat meteen opvalt is dat voor alle gebeurtenissen samen flink wat tijd uitgetrokken werd, veel meer dan ten tijde van Albert en Elisabeth. Tussen het vertrek van de Belgische vorsten naar Zweden en het kerkelijk huwelijk in Brussel lagen zo'n tien dagen

⁵⁰⁹ KBA. Kranten op microfilm. "Devant le tombeau du Soldat Inconnu" in: La Nation Belge. 12 november 1926.

⁵¹⁰ DUJARDIN (V.), DUMOULIN (M.). "Leopold als prins (1901-1934)" in: Een koningsdrama. pp. 32-33.

waarvan de meeste gevuld waren met plechtigheden en ceremonieën allerhande. Elke gelegenheid werd bovendien aangegrepen om de koninklijke familie te vieren; elke keer ze een trein of een boot op- of afstapten, telkens ze zich verplaatsten per koets of per wagen van het station naar het paleis, was het nodige ceremonieel voorzien. Notabelen werden opgetrommeld om hen te verwelkomen, militaire regimenten en fanfares zorgden voor de nodige plechtige omkadering en het volk werd steeds in groten getale toegelaten op kades, stationspleinen en trottoirs. De grote volkstoeloop die zich keer op keer aandiende, heeft beslist een belangrijk element gespeeld in al deze vieringen. De vele duizenden mensen die zich dagenlang de keel schorschreeuwden, waren precies wat nodig was om de plechtigheden de nodige luister te geven. Ook waren zij het levende bewijs van volkse genegenheid voor de monarchie en zorgden ze zo tegelijk voor een “democratische” legitimering van de positie van de vorst en de prinsen. Overigens, in tegenstelling tot de krantenverslagen van 1900, werd deze keer nergens melding gemaakt van luidruchtige (socialistische) protesten of relletjes. Negeerden de patriottische kranten ze deze keer liever, of vonden ze effectief niet plaats? De literatuur geeft evenmin aanwijzingen dat er zich ongeregelde heden voordeden, hoewel de vaak kritiekloze houding van biografen die de feiten graag verbloemen en romantiseren hier een verklaring voor zou kunnen zijn. Maar ook meer betrouwbare auteurs maken er geen melding van. Feit is natuurlijk dat vele strijdpunten waar de socialisten in 1900 nog actie over voerden, tegen 1926 omgezet waren in wetten. Zo was dé roep destijds om algemeen enkelvoudig stemrecht kort na WO I bewaarheid geworden. Een optimistische interpretatie van de schijnbare afwezigheid van openlijk protest zou ook kunnen zijn dat de monarchie haar populariteit in die kwarteeuw helemaal herwonnen en gevestigd had en dat de hele natie nu als één man achter het koningshuis stond. Misschien werd de figuur van de koning ook minder geassocieerd met werkelijke politieke macht en wendde men zich voor maatschappelijke grieven nu eerder tot de regering en het parlement. De vorst kon dan meer dan ooit dienen als eenheidssymbool van het volk en de natie waar alle patriottische gevoelens op losgelaten konden worden. De uitbundige reacties die de prinsen ontvingen in de dagen voor hun huwelijk, wijzen alvast in die richting.

Vele elementen wijzen erop dat de promotietactieken die Albert en Elisabeth gestart waren in 1900 doorheen de jaren erg succesvol geweest waren en met het huwelijk van hun zoon in 1926 een waar hoogtepunt kenden. Een eerste aanwijzing die bewijs in deze richting aandraagt, is het feit dat ze keer op keer als modelouders naar voor geschoven worden in de pers en in officiële toespraken. Het mythische aura dat ze verkregen tijdens en na WO I zette hun perfectie alleen maar in de verf. Als we de journalisten en de orerende burgemeesters

mogen geloven, dan waren Albert en Elisabeth niks minder dan het perfecte ouderpaar dat hun kinderen steeds liefde, genegenheid en huiselijk genot gegeven heeft. Deze affectieve component die in 1900 reeds schoorvoetend als erfenis aangeduid werd die Albert en Elisabeth van hun ouders kregen, wordt een generatie later in nog grotere mate bespeeld. Daar tegenover stond dan de ernstige opvoeding die Leopold kreeg van een moeder en vader die doordrongen waren van plichtsbewustzijn. Albert wordt naar voor geschoven als de koning-ridder die het land doorheen de vreselijke oorlogsjaren geloodst heeft en die zowat in zijn eentje voor vrede en daarna stabiliteit zorgde. Elisabeth wordt als vanouds omschreven in mariale termen; ze is een goede moeder zowel voor haar kinderen als haar onderdanen, ze neemt het op voor verdrukten en ze troost diegenen in nood. Opvallend zijn de erg stereotiepe denkpatronen waarbij Albert aanzien wordt als een viriele man terwijl Elisabeth steeds “typisch” vrouwelijke kenmerken aangemeten krijgt. Dit zet zich door in de beschrijving van Leopold en Astrid. Deze laatste wordt stevast bejubeld omwille van haar schoonheid en gratie, haar grote hart, tederheid en spontaneïteit. Nergens wordt ingespeeld op haar intellectuele capaciteiten of prestaties. Het lijkt alsof de tijdgenoot weinig belang hechtte aan de intelligentie van de toekomstige koningin der Belgen. Men verwachtte dat ze mooi en bevallig zou zijn en haar “rol” als koningin goed zou spelen. Opvallend is ook hoe vaak gehamerd wordt op het “gewoon zijn” van Astrid. Ze was dan wel een prinses, in alle verslagen wordt een beeld gewekt als was ze een doorsnee burgermeisje dat bruiste van spontaneïteit en zich eigenlijk niet hoger achtte dan de gewone man in de straat. Dit is als het ware een praktijkvoorbeeld van de tweestrijd tussen banalisering en sacralisering. Enerzijds was ze voor alle getuigen een ware sprookjesprinses, een feeëriek verschijning, bijna te mooi om waar te zijn. Anderzijds bemerkte men ook de vele menselijke aspecten aan haar: hoe ze ontroerd raakte en huilde, hoe ze kinderen teder omhelsde, hoe ze nonchalant terugwuilde met haar typische “Astridgebaar”. Leopold van zijn kant werd eveneens vaak geloofd omwille van zijn schoonheid. Zeker wanneer hij verscheen in een statig militair uniform, ontlokte hij bij journalisten positieve commentaren over hoe jong en stralend hij eruit zag. Anderzijds werd ook expliciet vermeld wanneer hij of andere leden van zijn gezin gewone burgerkledij droegen, zoals bij de doorreis van Brussel naar Stockholm. Als een gewone landgenoot deze reis zou maken, zou nooit opgemerkt worden dat hij gewone burgerkledij aanhad. Betrof het echter de koninklijke familie, dan was het wel een vermeldenswaardig feit – alsof ze hun dagen normaal vulden door rond te hollen in galauniformen en baljurken.

Zichtbaarheid was ook nu een cruciale preoccupatie van de koninklijke familie. Albert wilde niet dat het kerkelijk huwelijk in het koninklijk paleis zou plaatsvinden. De bevolking

zou dan immers slechts in beperkte mate betrokken kunnen worden bij het hele gebeuren. Een plechtige stoet per koets naar de Sint-Goedele kathedraal die mooi versierd was, gaf eenieder die het wilde de gelegenheid om de prinselijke grandeur met eigen ogen te aanschouwen. Het gewone volk werd zelfs binnengelaten in de kerk zelf. Alle koninklijke hoogheden boden ook herhaaldelijk de gelegenheid aan de media om foto's te nemen en verslag uit te brengen. Het valt wel op dat ze zelf de touwtjes in handen probeerden te houden en enkel beschikbaar waren voor reporters en fotografen als ze dat zelf wilden. Het was immers aan te raden voor royals om zich te vertonen, maar niet te vaak. In zekere zin was het hun onzichtbaarheid die hen een aura van mysterie gaf en dat was hun grootste troef. Indien hun afbeelding of hun aanwezigheid te frequent werd, zou die al gauw ordinair of vanzelfsprekend worden waardoor het mysterie zou afkalven. Een eerste tegemoetkoming aan de mediahonger kwam er met de aankondiging van de verloving op het paleis in de aanwezigheid van talrijke journalisten. Bij deze gelegenheid deelden de koning en de koningin meteen ook foto's uit van de aanstaande van Leopold. Tijdens de plechtigheden zelf werden overal speciale plaatsen voor hen voorbehouden van waaruit ze alles goed konden gadeslaan. Dit was onder andere het geval bij de ontvangst op het Brusselse stadhuis. Voorts hield het koninklijk gezelschap meer dan eens halt voor een leger van fotografen om uitgebreid te poseren. Opvallend is ook dat de prinsen zoveel mogelijk rondgereden werden in open koetsen. Zelfs bij het regenachtige weer tijdens de blijde intrede in Brussel werden de huiven neergelaten. Uit Zweden was een nieuwe prinses aangekomen die ooit koningin zou worden, en het volk moest en zou ze kunnen zien. Ook de huwelijksberline de "Louise-Marie" bood vele inkijsmogelijkheden. Het was dan wel een gesloten koets, ze was voorzien van grote glaspartijen zodat de inzittenden goed zichtbaar waren. Hetzelfde was het geval bij het huwelijk van prins Filip en prinses Mathilde in 1999. De mercedes waarin ze toen rondreden was voor de gelegenheid voorzien van een glazen dak opdat iedereen het prinsenpaar goed had kunnen zien.

De keerzijde van de voortdurende zichtbaarheid was dat alle koninklijke actoren hun rol ook perfect moesten spelen – en dat deden ze. Net als in 1900 was het ook nu de bruid die met alle aandacht ging lopen. Dat Astrid haar grote enthousiasme veinsde, lijkt onwaarschijnlijk. Haar vreugde en opgewektheid blijkt alleen al uit de boodschappen die ze in kinderlijk handschrift onderaan de brieven schreef die Leopold vanaf september 1926 vanuit Zweden aan zijn moeder richtte. Deze gingen van korte zinnen als "A big kiss to my sweet nerely Parents-in-law from happy Astrid who is so awfully happy to have her 'little' Fästman" tot hele brieven die ze aan Elisabeth richtte en waarin ze haar blijdschap en enthousiasme

uitvoerig beschreef.⁵¹¹ Ook haar vriendin Anna Sparre schetst doorheen haar boek een beeld van haar als een angstige en schuwe maar tevens spontane en onbezorgde vrouw. Het waren ongetwijfeld deze laatste karaktertrekken die haar ertoe dreven om bij aankomst in Antwerpen recht op Leopold af te stormen en hem innig te omhelzen en te kussen. Een grove overtreding van het protocol maar tegelijk een populariteitsvoltage die haar menselijkheid in de verf zette en haar meteen geliefd maakte bij het grote publiek. Getuige van haar instant populariteit is het feit dat de nationale inschrijving die gehouden werd voor een huwelijksgeschenk voor haar, nooit eerder zo succesrijk was in de geschiedenis van de Belgische monarchie. Dit is een niet onbelangrijk gegeven, aangezien zo'n inschrijving gebaseerd was op donaties van de gewone mensen. Dat deze massaal geld stortten, was dus een bewijs van haar populariteit bij brede lagen van de bevolking.

De spontaneïteit van Astrid mag echter de aandacht niet afleiden van het feit dat alle officiële plechtigheden vooraf tot op de minuut geregeld en voorbereid waren. De voorbeelden zijn legio. Het is intussen duidelijk gebleken dat alleen al de kledingsvoorschriften erg strikt waren, niet alleen voor alle gasten maar ook voor de prinsen en prinsessen zelf. Aan de outfit die Astrid zou dragen bij de blijde intrede in Antwerpen was flink wat discussie vooraf gegaan en prinses Marie-José vermeldt in haar mémoires dat koning Elisabeth zich persoonlijk bezighield met de jurken van haar schoondochter. Ook in andere aangelegenheden als de schikking van de zitplaatsen in de Muntshouwborg, gaven zij en koning Albert vooraf hun goedkeuring. Niks werd aan het toeval overgelaten. Wanneer de zaal die avond een overladen en chique indruk gaf, dan moet daar bijverteld worden dat alle aanwezigen vooraf opgedragen waren om zich op z'n paasbest te kleden en dat de uitnodigingen teruggestuurd moesten worden indien men niet aanwezig kon zijn omdat men het aanzicht van lege stoelen in het publiek wilde vermijden. Zoals gezegd was ook de sprookjesachtige verwelkoming van de "Fylgia" in Antwerpen een zorgvuldig georchestreerd evenement dat louter plaats had om grandeur en elan aan de aankomst van Astrid te schenken.

Aan "invented traditions" was evenmin een gebrek. In Antwerpen was het "de Maagd" die in zestiende-eeuwse klederdracht een cadeau kwam aanbieden. In Brussel werd Leopold bij koninklijk besluit gedecoreerd met het oorlogskruis. Hiermee werd hij als rechtstreekse opvolger van zijn vader naarvoor geschoven die in de oorlog zijn militaire strepen ruimschoots verdiend had. In vele speeches werd verwezen naar de roemrijke regeringen van Leopold I en II en zoals gezegd werden ook Albert en Elisabeth naarvoor geschoven als

⁵¹¹ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 637/5. Brief van Leopold aan Elisabeth, 25 september 1926 / Brieven van Astrid aan Elisabeth, 10 oktober 1926 en s.d. 1926.

lichtend voorbeeld voor de toekomstige koning en koningin. Het leidt weinig twijfel dat zonder hun inspanningen die zij reeds jaren uitvoerden, het huwelijk van Leopold en Astrid minder succes zou hebben gekend. Natuurlijk is er geen ontkomen aan de persoon van Astrid zelf die haar rol (deels onbewust) perfect speelde gewoon omwille van wie ze was. De algehele omkadering was echter onmisbaar om haar persoon evenals die van Leopold helemaal tot zijn recht te laten komen. Mijns inziens hebben ze dit te danken aan de sublieme regie van de verschillende overheden en zeker ook het Hof waar de lakens uitgedeeld werden door twee ervaringsdeskundigen.

Als derde en laatste deel van deze scriptie wil ik de focus verleggen van de monarchie naar het standpunt van de gewone man. Zoals gezegd stuurden vele tientallen landgenoten ter gelegenheid van de huwelijken felicitatiebrieven van allerlei slag naar het koninklijk paleis om hun vreugde en blijdschap te uiten. Dat deze documenten weinig objectieve bronnen zijn, heb ik reeds eerder uit de doeken gedaan. Toch wil ik ze niet zonder meer terzijde schuiven. Zelfs in de wetenschap dat het hier om hoogst patriottistische en koningsgezinde uitingen gaat, bevatten al deze schrijfsels een grote schat aan informatie die vooral tussen de regels terug te vinden is. Zowat alle briefschrijvers uitten dan wel op vrij emotionele wijze en vooral erg spontaan hun diepste sentimenten, onbewust of onbedoeld gaven ze in de meeste gevallen een pak meer prijs. Zo komt een hoogst interessant beeld aan het licht van de toenmalige maatschappelijke opvattingen, net omdat deze zo ongedwongen meegegeven worden. De primaire bedoeling was immers om het bruidspaar geluk te wensen met hun huwelijk.

Toen Albert en Elisabeth trouwden in 1900, noteerde het Hof 249 hommages die rechtstreeks in verband te brengen waren met hun verloving en huwelijk.⁵¹² Deze waren afkomstig van gewone particulieren, verenigingen en soms een krantenredactie. Zij boden ruikers bloemen en brieven met gelukwensen aan, evenals gedichten, zelfgeschreven liederen en heilswensen. In wat volgt wil ik in een kleine casestudy een dertigtal van deze laatste, poëtische soort documenten onder de loep nemen. Het betreft vooral Franstalige verzen, hoewel hier en daar een Nederlandstalige Vlaming ook een stukje poëzie op papier gezet heeft. Ik heb de gedichten niet op basis van literaire kwaliteiten geselecteerd (de meeste zijn trouwens vrij amateuristisch en wars van elke conventie wat metrum of rijm betreft) maar wel omwille van hun inhoud. Aangezien het lofbetuigingen zijn aan leden van de monarchie, ben ik van mening dat ze conform het “public transcript” geschreven zijn en dus een spiegel vormen van de sociale verhoudingen die toentertijd in voege waren. Ongeacht of de respondenten er hun ware opvattingen in vertolkten, lijkt het me aangewezen ervan uit te gaan dat ze grotendeels datgene schreven waarvan ze dachten dat het Hof het wilde horen en dat ze zich dus richtten op de dominante publieke codes. Naast een uniek portret van de wisselwerking tussen deze dominerende en onderdanige strekkingen binnen de samenleving, komen vooral de ideeën naar boven die men toen had over de verhoudingen tussen mannen en

⁵¹² AKP. Secretariaat Prins Albert. Nr. 100. Repertorium.

vrouwen. Het is dan ook vanuit dit gender-perspectief dat ik de gedichten in eerste instantie wil gaan benaderen.

De auteurs van de gedichten waren dan wel van een divers pluimage, bij het lezen van hun hersenspingsels komen toch bij zowat iedereen in grote lijnen dezelfde onderwerpen of ideeën terug. Grosso modo zijn vier basisthema's te onderscheiden: het liefdesaspect van het huwelijk, de verhouding tussen de monarchie en de natie, goddelijke invloeden en ten slotte de verhouding tussen man en vrouw. Dit laatste thema zit verweven doorheen alle andere en is daarom naar mijn mening één van de meest belangrijke. Bij het lezen van de gedichten is het moeilijk om niet de indruk te krijgen dat de schrijvers hun opvattingen over de positie van de man en de vrouw binnen een relatie waarschijnlijk op een vrij onbewuste manier meegaven omdat het voor hen vanzelfsprekendheden betrof. Voor de hedendaagse historicus komen deze beschouwingen vaak voor als verrassend, hoogst amusant en soms onwaarschijnlijk seksistisch. Ik wil het gender-thema dan ook graag als eerste bespreken.

I.

Verhouding man-vrouw

Dans son château lointain, pure parmi les fleurs,
Aux lys qui l'écoulaient confiant sa pensée,
Mirant ses yeux charmants dans la rosée en pleurs,
Elle vous attendait, rêveuse fiancée.
Vous êtes arrivé, Prince, sans chancelier,
Et ployant le genou, livrant toute votre âme,
Vous avez dit : « Je suis votre preux chevalier,
Et vous êtes ma Dame. »⁵¹³

Ongeveer alle auteurs lieten er weinig twijfel over bestaan welke hun verwachtingen waren naar het nieuwe prinselijke paar toe. Die waren meestal erg concreet en behoorlijk verschillend naargelang het Albert of Elisabeth betrof. Voor Albert waren steeds viriele, mannelijke taken weggelegd die veel verantwoordelijkheid inhielden; hij moest een sterke koning worden en zich aan het hoofd stellen van het Belgisch leger. Elisabeth had het een pak makkelijker in die zin dat ze – eenvoudigweg gesteld – niet veel meer moest doen dan haar

⁵¹³ AKP. Secretariaat Prins Albert. Nr. 101. n° 28. Le Gardénia, september 1900.

lieve en bevallige zelf zijn. Bovenstaand uittreksel is hier een mooie illustratie van. De prinses wordt op sprookjesachtige wijze voorgesteld als de “*rêveuse fiancée*” die met “*les yeux charmants*” de komst van “*chevalier*” Albert zit af te wachten in haar “*château lointain*”. In vele gedichten komt dit beeld terug van Elisabeth als een passieve vrouw en Albert als de actieve man. Het sleutelwoord hierbij is vaak “*choisir*”: voor velen had Albert zijn bruid simpelweg gekozen. De heer Karel Bogaerd-Ledeganck was die mening alvast toegedaan wanneer hij Elisabeth toesprak: “Hij dien uw hart, uw liefde heeft verkoren. / Is u, is uw vorstinnenliefde waard.” Hij specificeerde ook waarom dit het geval was: “Niet slechts om d’adeldom, hem aangeboren, / Maar om zijn edel hart, zijn eedlen aard.”⁵¹⁴ Anderen waren directer. Pieter van Cleven omschreef Elisabeth als de “*Vrije keus van Albrechts herte*”.⁵¹⁵ Of het Hof zijn gedicht kon appreciëren is zeer de vraag want hij kreeg de stempel opgedrukt van “*Monsieur peu recommandable*.”⁵¹⁶ Joseph Castelyn zag zijn gedicht wél in dank afgenomen. Hij meende over Albert: “*Princesse Elisabeth heeft hij genomen / Voor zijn Waare en Egte vrouw.*”⁵¹⁷

Mevrouw Heylen-Wuyts nam de moeite om een heel kladschrift vol te pennen met rijmelarij en mijmeringen. Zij bestempelde Elisabeth als “*de Uitverkoren / Voor onzen Prins Albrecht.*”⁵¹⁸ De onderwijzer Léopold Aubertin van zijn kant, meende dat het volk vol vreugde en blijdschap was “*Quand nous avons connu le beau choix de ton coeur.*”⁵¹⁹ Meneer Barbier, advocaat en divisiechef van de gemeentelijke administratie van de stad Brussel, schreef een gedicht “*Pour fêter la Jeune Epousée / Qu’Albert ramène triomphant,*”⁵²⁰ alsof Elisabeth een buit was die binnengehaald werd. Voorts zei deze auteur dat het gelukkige België juichte voor “*Cette qu’Albert a su choisir.*” Juffrouw Louisa de Becker omschreef het erg feeëriek als: “*En la vieille Bavière ... Est allé notre Prince et notre proche Roi / La cueillir pour son peuple.*”⁵²¹ Elisabeth werd wederom in een erg passieve positie voorgesteld, als was ze een bloem die geduldig wachtte tot Albert haar kwam plukken.

Een ander terugkerend element is dat Elisabeth dan wel als volwaardige persoon aanzien werd, maar dit steeds in relatie tot Albert. Anders gezegd: zij was de vrouw en de gezelschapster van hem en niet omgekeerd. In augustus 1900 dacht de gepensioneerde schooldirectrice

⁵¹⁴ AKP. Ibidem. n° 7. Karel Bogaerd-Ledeganck, Laken-Brussel, 2 oktober 1900.

⁵¹⁵ AKP. Ibidem. n° 12. Pieter Van Cleven, Oostende, 27 juni 1900.

⁵¹⁶ AKP. Ibidem. Nr. 100. Repertorium.

⁵¹⁷ AKP. Ibidem. n° 44. Joseph Casteleyn, Sint-Joost-ten-noode, 1 oktober 1900.

⁵¹⁸ AKP. Ibidem. n° 52. Mevrouw Heylen-Wuyts, Borgerhout, 24 september 1900.

⁵¹⁹ AKP. Ibidem. n° 91. Léopold Aubertin, Sobre Saint Géry, 6 oktober 1900.

⁵²⁰ AKP. Ibidem. n° 94. T. Barbier, Brussel, 12 oktober 1900.

⁵²¹ AKP. Ibidem. n° 143. Louisa de Becker, Sint-Gillis, oktober 1900.

Piot-Hamers dat het hele land “Déjà voudrait la voir compagne de ta vie.”⁵²² De Waalse auteur Vidal wenste de prins toe: “Soyez heureux, vous et votre compagne.”⁵²³ Meneer Strybos hoopte: “Que le bonheur en tout temps, toujours vous accompagne, / Ainsi qu’à l’Epouse de votre choix, votre compagne.”⁵²⁴ De bediende Luppens sprak Albert vermanend toe: “Aanschouw de duurbre vriendin uw levens / Zij hoort U toe, zij is uw echte bruid.”⁵²⁵ Aubertin vroeg hem: “Laisse-moi saluer ta charmante Compagne.”⁵²⁶ Voor hem hoorde Elisabeth helemaal ten dienste te staan van haar man: “Qu’Elle soit ici-bas ton guide et ton soutien / Qu’Elle ait toujours pour but ton bonheur et ton bien.” Omgekeerd legde hij Albert geen dergelijke verplichtingen op. Felix Schoevaert maakte de al even krasse commentaar dat Elisabeth een diamanten halsketting moest dragen “pour plaire à son époux.”⁵²⁷ Voorts schreef hij aan de Gravin van Vlaanderen: “Votre fils remarque la plus parfaite étoile.” Hij merkte h  ar op en niet omgekeerd. Het is opvallend hoe nergens in de gedichten de rollen ook maar een klein beetje omgedraaid worden. Vraag is of hier het algemene denkbeeld naar voor komt dat mensen hadden over man-vrouw relaties in het algemeen, dan wel of het een verengde en stereotiepe kijk is op hoe specifiek prinselijke huwelijken tot stand komen. In elk geval wordt Elisabeths mening nooit gevraagd. Om in de beeldspraak te blijven: was zij in haar kasteel wel op Albert aan het wachten? Wilde ze misschien door een andere prins geplukt worden? Of was ze liever zelf op veroveringstocht gegaan? Het lijkt er niet toe te doen: Albert zag in haar zijn ideale vrouw en een gedroomde koningin der Belgen en daarmee was de kous af.

Liefde

In het hoofdstuk over het huwelijk van Albert en Elisabeth is reeds ruimschoots aangetoond hoe het koppel steeds probeerde om zichzelf als een liefhebbend paar voor te stellen dat enkel op basis van wederzijdse liefde en genegenheid met elkaar huwde. Bovenstaande voorbeelden in verband met de man-vrouw verhouding hebben het reeds aangegeven: dit beeld sloeg aan bij de bevolking die er in de gedichten voortdurend allusie op maakte. Geen enkele auteur

⁵²² AKP. Ibidem. n° 45. C. Piot-Hamers, Bergen, 19 augustus 1900.

⁵²³ AKP. Ibidem. n° 71. Ph. Vidal, Luik, 26 september 1900.

⁵²⁴ AKP. Ibidem. n° 119. L. Strybos, Brussel, s.d.

⁵²⁵ AKP. Ibidem. n° 183. J. F. Luppens, Schaarbeek, 2 oktober 1900.

⁵²⁶ AKP. Ibidem. n° 91. Léopold Aubertin, Sobre Saint Géry, 6 oktober 1900.

⁵²⁷ AKP. Ibidem. n° 68. Felix Schoevaert, Brussel, 29 augustus 1900.

twijfelde eraan dat de twee stapelverliefd waren op mekaar. Bovendien werd dit gezien als een uitzonderlijk gegeven bij een prinselijk huwelijk omdat het bij dergelijke verbintenissen vaak om politieke aangelegenheid ging. Dat Albert en Elisabeth net wél trouwden omdat ze mekaar graag zagen, maakte hun geval heel speciaal. Zo vond ook Karel Bogaerd-Ledeganck: “’t Gebeurt op onze dagen toch zoo zelden / Dat Liefde bij een vorstlijk echtverbond, / hoe schittrend ook, haar rechten mag doen gelden, / Schoon zonder haar ’t geluk toch nooit bestond!” Verwees hij hiermee naar de weinig romantische redenen waarom Leopold II destijds trouwde met Maria-Hendrika? In elk geval kende hun verstandshuwelijk weinig succes of geluk. Het was dan ook met een zucht van opluchting dat de auteur verderging: “Geen staatsbelang was hier met sluwe handen / Aan ’t werk, bij ’t strenglen uwer liefdebanden: Gij gaaft aan de inspraak van uw hart gehoor!” Overigens meende Bogaerd-Ledeganck dat Elisabeth in België niet enkel bij Albert liefde zou vinden: “Hier vindt ge een vader en een moeder weeder / Die u beminnen zullen even teeder / Als hij die zijn bestaan aan ’t uwe bindt.”⁵²⁸ Blijkbaar was hij van mening dat in het gezin van de Graven van Vlaanderen alles koek en ei was en dat iedereen er elkaar in liefde omringde. De brieven die Albert aan Elisabeth schreef tijdens hun verloving, wekken een totaal andere indruk over de relatie die hij en zijn ouders onderling onderhielden. Zo deelde hij haar onder andere mee dat “je me trouve bien seul sans toi et la vie me paraît désolante dans cette maison où il na fait pas très gai en temps ordinaire.”⁵²⁹ Vooral zijn vader was vaak niet te genieten. Toen zijn moeder een reis – die ze in haar eentje ondernam – met enkele dagen verlengde, schreef hij treurig: “Ma mère a retardé son retour et ne reviendra que jeudi, c’est ennuyeux, car j’aime beaucoup mieux quand elle est là, surtout en ce moment où l’on discute les arrangements pour l’avenir, ce qui est très important et ne va pas sans orages.”⁵³⁰ Discussies tussen vader en zoon verliepen blijkbaar steevast stormachtig. Dat een gewone onderdaan in een gedicht een beeld schetste van dit gezin, dat radicaal tegengesteld was aan wat Albert in zijn brieven schreef, bewijst eens te meer dat de Belgische koninklijke familie er in slaagde om naar de buitenwereld toe een façade van geluk en harmonie op te zetten zelfs al speelden zich binnenskamers gans andere taferelen af.

De Antwerpse vereniging “Le Gardénia” meende: “Le cœur seul a dicté ces doux serments d’amour.” Ze stak bovendien een beschuldigende vinger uit naar alle krachten die doorgaans prinselijke huwelijken arrangeerden: “Autour de cet hymen, point de vieux

⁵²⁸ AKP. Ibidem. n° 7. Karel Bogaerd-Ledeganck, Laken-Brussel, 2 oktober 1900.

⁵²⁹ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. Nr. 1092. Brief van Albert aan Elisabeth, 20 juni 1900.

⁵³⁰ AKP. Ibidem. Brief van Albert aan Elisabeth, 30 juni 1900.

diplomates, / Protocole rigide, étiquette de Cour, / Vous avez trop souvent uni des automates !”⁵³¹ Ook hier was men ervan overtuigd dat geen enkel politiek of diplomatiek belang gemoeid was met de verbintenis. Zoals eerder aangetoond was het tegendeel waar. Toch bleef men koppig vasthouden aan het beeld van een huwelijk uit inclinatie. Ook onderwijzer Lodewijk Stuyck schreef dat “die band, met liefde toegebonden”⁵³² was. De Gentse kranten “Het Fonsenblad”, “De Gazette van Vlaanderen”, “De Volksvriend”, “De Gentenaar” en “De Landswacht” evenals hun Brusselse collega “De Kleine Patriot” publiceerden op 1 oktober 1900 allemaal een gedicht. Hierin zagen ze Albert “In heilige trouwe vereenigd / Met Haar die zijne harte betracht.” Verder heette het dat: “Geen staatsbelang bindt ze te zamen / Maar Hem trekt de liefde tot Haar.”⁵³³ De heer Luppens liet uitschijnen dat hij al langer op de hoogte was van de romance tussen Albert en Elisabeth: “Ja! Nu weet ieder hoe zij reeds twee jaren / Getrouw en verkleefd aan elkanderen waren / Gemeen was hun blijdschap en verdriet / Neen! Zuiverder liefde bestond er niet.”⁵³⁴ Eugène Debain ten slotte, leerkracht aan het college van Thuin, deed de voorspelling: “Ils vivront de bien longues anées, / S’aimant d’amour profond.”⁵³⁵ Voor de scribenten hielden Albert en Elisabeth duidelijk van mekaar en waren ze op dat vlak eigenlijk niet anders dan een doorsnee koppel. De zo-even geschetste opvattingen over de man-vrouw verhoudingen tonen echter aan dat niemand er ook maar enigszins aan dacht dat Elisabeth evengoed zélf de aansteker van de liefde kon zijn. In hoofde van de mensen lijkt het verliefd worden op zich volkomen op uitnodiging van Albert gebeurd te zijn. Nochtans hebben de liefdesbrieven die hij aan haar schreef voldoende aangetoond dat hij geenszins een koene, zelfzekere minnaar was.

Verhouding monarchie-natie

Een derde algemeen thema dat naar voor komt in de gedichten is het verband tussen de leden van het koningshuis (en de monarchie in het algemeen) en de Belgische natie en inwoners. Dat de twee partijen innig met elkaar verweven waren, blijkt uit verschillende soorten allusies die gemaakt werden. Ten eerste is er het wekerende thema van leiderschap waarbij Albert en Elisabeth reeds bij hun huwelijk herinnerd werden aan het feit dat ze ooit koning en

⁵³¹ AKP. Secretariaat Prins Albert. Nr. 101. n° 28. *Le Gardénia*, september 1900.

⁵³² AKP. Ibidem. n° 173. Lodewijk Stuyck, Herenthout, 2 oktober 1900.

⁵³³ AKP. Ibidem. n° 159-164. Gent, 1 oktober 1900.

⁵³⁴ AKP. Ibidem. n° 183. J. F. Luppens, Schaarbeek, 2 oktober 1900.

⁵³⁵ AKP. Ibidem. n° 242. Eugène Debain, Thuin, 29 september 1900.

koningin der Belgen zouden worden. Echter, ze konden rekenen op veel krediet want geen enkele auteur twijfelde eraan dat ze deze taak naar behoren zouden uitvoeren. Joseph Casteleyn schreef dan ook vol vertrouwen: “Wij alle Belgen Wenschen hun geluk en lang leven / ’t Is een geluk van god dat Wij ons dierbaar pand / Hun met ter tijd de koninglijke kroon kon geven / Als koning en koningine van Belgenland.” Leo Junker zocht het in goddelijke sferen, waarover later meer. Hier past het toch om reeds zijn aanmaning naar Albert toe te citeren: “Celui qui nous créa, dans sa raison secrète / Te destine le sceptre: un jour tu seras roi.”⁵³⁶ Elisabeth kreeg een gelijkaardige boodschap van advocaat Barbier die haar bestempelde als “la Reine de l’avenir.”⁵³⁷ Ernest Favarcq, een handelsvertegenwoordiger, bejubelde hen beiden met de woorden: “Ah ‘vive Elisabeth’ future souveraine / Vive le prince Albert ‘future majesté’.”⁵³⁸ Oud-onderofficier Leopold Smets uit Geel ten slotte, liet een huwelijksdicht overbrengen waarin hij zijn hoop uitte “Dat onz’edle prins Albert weze onzen vorst.”⁵³⁹

Voor vele auteurs ging het verder dan louter de titel van koning(in) die Albert en Elisabeth ooit zouden krijgen. Op die dag zouden ze niet alleen de soevereinen van het land worden, ze zouden ook symbool staan voor de eendracht van de natie en daardoor het doelwit worden waarop elke onderdaan zijn of haar hoop en wensen zou kunnen projecteren. Léon Parent omschreef Albert in een gedicht met de titel “L’Espoir de la Belgique” als openbaar bezit van alle Belgen en als “le vrai dépositaire / De toutes nos gloires passées et à venir.”⁵⁴⁰ Lodewijk Stuyck hechtte een groot staatsbelang aan het jawoord dat Albert en Elisabeth elkaar gaven want het “snoert U beiden eng aan ’t dierbaar Belgenland.” Voorts legde hij volgende woorden in hun mond: “Wij zweren – was hun eed – voor ’t Vaderland te zwoegen: / Ons beider Vaderland zij ’t schoone Belgenland!” Als beloning voor deze nieuwe nationaliteit werd Elisabeth beloofd: “Verknocht blijven steeds haar de Belgen!”⁵⁴¹ Felix Schoevaert was fier Belg te zijn en verzekerde Albert: “Prince! Le peuple Belge, envers la Dynastie / Montre sa loyauté, toute sa sympathie.” In ruil vroeg hij: “Soyez, dès à présent, soyez son espérance, / Au nom de Vos Aïeux.”⁵⁴² Met dit laatste legde hij de nadruk op een punt waar vele auteurs groot belang aan hechtten: de dynastieke continuïteit. Ze deden dit door hem meteen in de rij der Belgische koningen te positioneren, dan wel door te hopen dat

⁵³⁶ AKP. Ibidem. n° 92. Léo Junker, Verviers, 6 oktober 1900.

⁵³⁷ AKP. Ibidem. n° 94. T. Barbier, Brussel, 12 oktober 1900.

⁵³⁸ AKP. Ibidem. n° 116. Ernest Favarcq, Sint-Gillis, s.d.

⁵³⁹ AKP. Ibidem. n° 202. Fl. Decheneur, Brussel, s.d.

⁵⁴⁰ AKP. Ibidem. n° 4. Léon Parent, Gent-Ledeberg, 1 oktober 1900.

⁵⁴¹ AKP. Ibidem. n° 173. Lodewijk Stuyck, Herenthout, 2 oktober 1900.

⁵⁴² AKP. Ibidem. n° 68. Felix Schoevaert, Brussel, 29 augustus 1900.

hij veel lessen zou trekken uit de regering van zijn oom en grootvader. Gepensioneerd luitenant Emile Decamps behoorde tot deze laatste strekking en wenste hem toe: “Ayez de Vos aïeux les vertus, la sagesse.”⁵⁴³ Léopold Aubertin liet er geen gras over groeien en adresseerde hem zonder blikken of blozen als: “Des Rois de la Belgique illustre descendant,” en verder, “Prince chéri du peuple et son espoir ardent.”⁵⁴⁴ Wederom stelde het volk zijn “vurige hoop” in de prins. Zo stelde ook Ernest Favarcq: “Ils sont l’espoir d’un peuple ami de liberté.”⁵⁴⁵ Dezelfde hoop straalde af van het gedicht van Oscar Henrion, een gepensioneerd onderwijzer die schreef: “Le pays en vos mains remet ses destinées / Avec l’espoir certain / Que vous suivrez toujours les tracs bien aimées / Du princier Souverain.”⁵⁴⁶ Leopold II werd samen met zijn vader ook door juffrouw Françoise Le Roy, eveneens een gepensioneerde onderwijzeres, naar voor geschoven als voorbeeld voor Albert: “Un Roi sage et clément, votre illustre grand-père; / Léopold II qui règne et fit le peuple heureux, / Seront votre modèle et seront la lumière / Qui mènera vos pas vers des buts glorieux.”⁵⁴⁷ De heer Gilliodts uitte als laatste de wens voor Albert “qu’il sait aussi bon qu’il est fort érudit / Qualités des grands rois, que le peuple chérit !”⁵⁴⁸

Opmerkelijk zijn ook de passages waarin allusie gemaakt werd op een nieuwe wind die was gaan waaien aan het hof met de komst van Elisabeth. Jean De Roo schreef aan haar: “Vous avez fait renaître / Un nouveau printemps.”⁵⁴⁹ “Le Gardénia” verwoordde het als volgt: “Ainsi la Dynastie, en ce jour rénovée, / Ouvre à nos yeux émus des horizons nouveaux.”⁵⁵⁰ Een analoge boodschap was te vinden bij Lodewijk Stuyck :

Gewis de heldre zonne breekt
Toch eenmaal lachend heen door de uitgewoede wolken,
Om ’t pijnlijkst hartezeer in ’t stenen te vertolken,
Zijn heden overstemd door “Heil der Belgen Kroon!”
Heil! Heil, o Belgenkroon: uw’ rampen zijn gewroken:
Die jubelkreet zij onverbasterd voortgezet!⁵⁵¹

Het bleef bij vage bewoordingen als deze. Welke de rampen waren die gewroken waren of hoe dit gebeurde, werd in het midden gelaten. Verwees hij naar het vroegtijdig overlijden van de oudere broer van Albert en oorspronkelijke kroonprins Boudewijn? Of had hij het

⁵⁴³ AKP. Ibidem. n° 89. Emile Decamps, Vorst, 9 oktober 1900.

⁵⁴⁴ AKP. Ibidem. n° 91. Léopold Aubertin, Sobre Saint Géry, 6 oktober 1900.

⁵⁴⁵ AKP. Ibidem. n° 116. Ernest Favarcq, Sint-Gillis, s.d.

⁵⁴⁶ AKP. Ibidem. n° 108. Oscar Henrion, Luik, 1 oktober 1900.

⁵⁴⁷ AKP. Ibidem. n° 109. Françoise Le roy, Schaarbeek, 2 oktober 1900.

⁵⁴⁸ AKP. Ibidem. n° 216. H. Gilliodts, Brussel, 24 oktober 1900.

⁵⁴⁹ AKP. Ibidem. n° 167. Jean De Roo, Oostende, 18 oktober 1900.

⁵⁵⁰ AKP. Ibidem. n° 28. Le Gardénia, september 1900.

⁵⁵¹ AKP. Ibidem. n° 173. Lodewijk Stuyck, Herenthout, 2 oktober 1900.

misschien over het ontbreken van mannelijk nageslacht van koning Leopold II nadat zijn enige zoon reeds op tienjarige leeftijd om het leven kwam? In elk geval klinkt het eerder cryptisch aangezien in België in 1900 nog geen wereldoorlogen doorstaan had en de monarchie nog jarenlang verwijderd was van bedreigingen als de koningskwestie. Dat hij de figuur en het beleid van Leopold II wilde hekelen met deze woorden, is onwaarschijnlijk aangezien hij verder in het gedicht uitbundig de loftrumpet speelde van de koning.

Albert en Elisabeth kregen ook elk nog aparte taken toegeschreven die het belang van de staat moesten dienen en die als erg gender-stereotiep overkomen. Zoals gezegd werden bij Albert vooral zijn militaire verantwoordelijkheden in de verf gezet. Eens hij koning zou zijn, zou hij immers het opperbevel hebben over het leger en lag het lot van het land eens te meer in zijn handen. Gecombineerd met het vertrouwen in zijn sterk leiderschap, ontlokte dit toekomstperspectief deze zelfzekere uitspraken aan de Luikenaar Vidal: “Le Prince Albert, héritier de nos Rois / Sous le plis de notre bannière / S’arbitrera pour protéger nos lois / ... / Nous savons que sans violence / Il défendra notre neutralité / A nos droits il fera justice.”⁵⁵² Beschermd door de Belgische vlag zou hij geweldloos voor neutraliteit en rechtvaardigheid zorgen. Echter, hij zou er nooit alleen voor staan. Vele briefschrijvers garanderden hem hun onvoorwaardelijke steun indien er ooit een strijd zou losbarsten. Om onduidelijke redenen hadden sommige auteurs het over vijanden die de Belgische staat bedreigen. Zo ook Lodewijk Stuyck die deze keer wederom in metaforen het sterke leiderschap van Leopold II bejubelde:

Wie leidt en snoeit dien boom, waaraan soms slangen knagen;
Dien 't vuige slanggebroed zoo vaak bezwaddren dorst,
En toch, spijs veete en haat, een prachtig ooft mag dragen
En nimmer kwijnt? Het is der Belgen duurbre Vorst!⁵⁵³

Opnieuw kan de vraag gesteld worden over welke vijanden hier gesproken werd. Was dit reeds vele jaren op voorhand een aanvoelen van de Duitse dreiging? Maar waarom werd de al even Duitse hertogin Elisabeth dan zo bejubeld door deze zelfde man? Waren het dan de socialisten die het “slanggebroed” incarneren? Dit alles zou dan gelezen kunnen worden als de voorstelling van de tegenpool van de monarchie. Hiermee bedoel ik dat aangezien de dynastie en de staat voortdurend de hemel in geprezen werden, auteurs zoals deze een achtergrond nodig hadden om deze goedheid tegen af te zetten. Het zou dan vanuit een soort christelijk “goed versus kwaad” denkpatroon kunnen zijn dat men het socialisme (of andere bedreigingen) vreesde als een duivelse kracht die steeds om de hoek gluurde. Een anonieme

⁵⁵² AKP. Ibidem. n° 71. Ph. Vidal, Luik, 26 september 1900.

⁵⁵³ AKP. Ibidem.

arbeider uit Namen hield het bij: “En vain les ennemis ont mis sur votre route / Leurs pièges monstrueux / Rien n’est venu troubler, rien pas l’ombre d’un doute / Votre hymen si joyeux.”⁵⁵⁴

De vijanden zouden steeds gezamenlijk bestreden en overwonnen worden, daarover was zowat elke auteur die het onderwerp aansneed het eens. Oscar Henrion beloofde dat: “Si jamais un jour le danger nous menace / Prince, chacun de nous / Sous notre fier drapeau viendra prendre sa place / Et combattre avec vous.”⁵⁵⁵ Ook hier zou het hele land in de strijd verenigd zijn onder de nationale driekleur. De heer Luppens formuleerde het al even vervaarlijk als: “In U bruidegom, zie ik een machtig Koning in ‘t verschiet / Die bemind zal worden door al de Belgen volken / En die op ‘t eerste sein van Hunne Koninklijke Hoogheden zal nemen hunnen dolken / Wanneer het zal gelden Belgisch roem en eer.”⁵⁵⁶ Beide heren spraken stoere en onverschrokken taal, maar hadden zelf weinig te vrezen; de eerste was reeds gepensioneerd en de tweede was een kantoorbediende. Het was een vrouw die zelf al heel wat kommer en kwel had meegemaakt in haar leven, die een eventuele oorlog minder stoutmoedig in de ogen keek. Mevrouw Heylen-Wuyts meende dat het vooral de vrouwen waren die er het meest onder te lijden zouden hebben: “Maar ‘t ergste voor de vrouw / Zij is in druk en rouw / Zij heeft geen troost / Meer voor haar kroost / Zij heeft geen brood / voor haren nood.”⁵⁵⁷ Oorlog zou dus vooral nefast zijn omdat een vrouw dan haar huiselijke taken als liefhebbende moeder niet langer naar behoren zou kunnen uitoefenen. Want doorheen alle gedichten blijkt duidelijk dat dit de hoofdverwachting was voor vrouwen en zeker ook voor Elisabeth. In de eerst plaats wenste men haar en Albert dan ook een talrijk nageslacht toe. Volgens meneer de Ryckman zouden ze daar vooral in hun oude dag van kunnen genieten: “Et leur postérité nombreuse / Les consolera dans ce jour / Où la vieillesse paraît affreuse / Si elle n’est entourée d’amour.”⁵⁵⁸ Een zelfde wens was te horen bij arbeidster Joséphine Papeur: “Espérons que dans la vieillesse / Vous trouverez dans vos enfants / Le dévouement et la tendresse / Tels sont mes vœux les plus ardents.”⁵⁵⁹ De oude dag doorbrengen zonder liefhebbende kinderen was blijkbaar het ergste wat hen kon overkomen. Oscar Henrion die hen zo-even nog zijn strijd lust beloofde, hoopte nu ook op familiegeluk: “Puisse Dieu vous donner la joie d’une famille / Le bonheur du foyer.”⁵⁶⁰ Luppens schreef tevens met milde

⁵⁵⁴ AKP. Ibidem. n° 206. s.n., Namen, s.d.

⁵⁵⁵ AKP. Ibidem. n° 108. Oscar Henrion, Luik, 1 oktober 1900.

⁵⁵⁶ AKP. Ibidem. n° 183. J.F. Luppens, Schaarbeek, 2 oktober 1900.

⁵⁵⁷ AKP. Ibidem. n° 52. C. Heylen-Wuyts, Borgerhout, 24 september 1900.

⁵⁵⁸ AKP. Ibidem. n° 39. C.J. de Ryckman, Brussel, s.d.

⁵⁵⁹ AKP. Ibidem. n° 204. Joséphine Papeur, Pommeroeul, 6 oktober 1900.

⁵⁶⁰ AKP. Ibidem. n° 108. Oscar Henrion, Luik, 1 oktober 1900.

stem: “Mochtet God U schoone lieve kindren geven.”⁵⁶¹ God werd ook aangehaald door oud-onderofficier Leopold Smets die erop rekende “Dat Hij uw streven be kroone, een duurbaar kroost.”⁵⁶² Fernand Lhonneux riep uit: “Ah! Si jamais, Dieu, Vous envoie un ange / Que ce trésor comble votre bonheur.”⁵⁶³

Geen enkele briefschrijver die hen kinderen toewenste, had dit tot dusver gedaan vanuit de optiek dat deze noodzakelijk waren voor het voortzetten van de dynastie. Allen hadden ze het over een kroost in het algemeen die in de eerste plaats het persoonlijke, familiale geluk van Albert en Elisabeth moest garanderen. Drie auteurs vormen hier een uitzondering op. Het nationaal belang leek voorop te staan voor de anonieme arbeider uit Namen: “Et le pays debout attend avec courage / Ce doux petit enfant / Fruit d’amour qui fera rire encore davantage / L’avenir triomphant.”⁵⁶⁴ Klaarblijkelijk was er geen goddelijke interventie mee gemoeid voor deze man; een kind zou een vrucht zijn van de liefde tussen de twee prinsen. Louisa de Becker had het over een “énivrant espoir d’un Prince issu de Toi.”⁵⁶⁵ De hoogbejaarde Julie Lambrechts zei het nog directer: “ ‘k Wensch u o lieflijk paar / een frisschen prins in ’t jaar / en dan een vrouwlijk kind / dat ieder belg bemind.”⁵⁶⁶ Eerst een zoon dus en dan pas een dochter. Deze specifieke wens valt makkelijk te begrijpen doordat de salische wet op dat moment nog van kracht was in België. Misschien bestond ook de vrees dat het uitblijven van een mannelijke troonopvolger voor dezelfde wrevel zou zorgen als in het geval van Leopold II. Elisabeth zou niet alleen een moeder worden van haar eigen kinderen, vele scribenten trokken het thema door naar een hogere schaal en stelden de hele Belgische natie voor als een soort zorgenkint dat al haar liefde en toewijding nodig had. “Car le peuple est un grand enfant / Qui pleure, qui pleure sans cesse,” schreef meneer Desmet. Maar er was hoop: “Mais si la mère le défend / Contre les peines, ô Princesse / Alors l’enfant devient joyeux.”⁵⁶⁷ Een parentalistische boodschap ook bij meneer Gilliodts: “la chère Belgique / C’est que tous ses enfants, qui sont de bon aloi / Aiment tant leur pays, leurs Princes et leur Roi.”⁵⁶⁸ De tuinier Florent Henrot wond er nog minder doekjes om: “Le peuple en vous a trouvé des amis / Des bienfaiteurs, des parents pour l’aimer.”⁵⁶⁹ Lodewijk Stuyck draaide de rollen om in het geval van prins Albert: “O Aalbrecht, dierbre Prins, o hoop der ware Belgen,

⁵⁶¹ AKP. Ibidem. n° 183. J.F. Luppens, Schaarbeek, 2 oktober 1900.

⁵⁶² AKP. Ibidem. n° 202. Fl. Decheneur, Brussel, s.d.

⁵⁶³ AKP. Ibidem. n° 241. Fernand Lhonneux, Brussel, 5 oktober 1900.

⁵⁶⁴ AKP. Ibidem. n° 206. s.n., Namen, s.n.

⁵⁶⁵ AKP. Ibidem. n° 143. Louisa de Becker, Sint-Gillis, s.d.

⁵⁶⁶ AKP. Ibidem. n° 152. Julie Lambrecht, Brussel, 4 oktober 1900.

⁵⁶⁷ AKP. Ibidem. n° 157. S. Desmet, Etterbeek, 12 oktober 1900.

⁵⁶⁸ AKP. Ibidem. n° 216. H. Gilliodts, Brussel, 24 oktober 1900.

⁵⁶⁹ AKP. Ibidem. n° 217. Florent Henro, Tilleur sur Meuse, 25 oktober 1900.

/ Wij blijven U verknocht, lijk eener moeder 't kind."⁵⁷⁰ Daarnaast was Elisabeth volgens hem niet alleen de vrouw van Albert want "heden nog zijt gij der Belgen Bruid!" De gelijkenis met Elizabeth I die vele honderden jaren voorheen reeds poneerde dat zij getrouwd was met Engeland, lijkt bij dit alles heus niet zo ver weg.

Goddelijke invloeden

Een laatste thema waar vele gedichten meer doorspekt zijn, betreft verwijzingen naar God of naar andere religieus-christelijke symbolen. Opnieuw werd het huwelijk op meer dan één vlak in een goddelijk perspectief geplaatst. Sommigen hielden het bij de eenvoudige veronderstelling dat de verbintenis tussen Albert en Elisabeth de zegen van God gekregen had of zou krijgen. Meneer de Ryckman bad er alvast vurig voor: "Si Dieu exauce ma prière / Il bénira cette union / Pendant une longue carrière / Ils vivront à l'unison."⁵⁷¹ Hij legde ook uit waarom ze verenigd onder God lang en gelukkig samen zouden zijn: "Car sous sa sainté bannière / On goûte un fruit délicieux." Felix Schoevaert deed een warme oproep voor het prinsenpaar: "Demandons au Très-Haut des Voûtes éternelles / Que la félicité Vous couvre de ses aîles / Et dise : Ils sont heureux."⁵⁷² Dezelfde kreet weerklonk bij Emile Decamps: "Oui, que le Tout-Puissant bénisse Votre Altesse / Que le Très-Haut bénisse la jeune Princesse,"⁵⁷³ en in het gedicht dat in de Gentse kranten gepubliceerd werd, stond geschreven: "O, mocht op dit vorstelijk bruidspaar / Steeds rusten de zegen van God!"⁵⁷⁴ Ook Joséphine Papeleur smeekte de gunst van God af: "Grand Dieu, soyez leur favorable / Bénissez ces époux chéris / et rendez leur la vie agréable."⁵⁷⁵ Voor Lodewijk Stuyck had God actief meegewerkt aan de totstandkoming van het prinselijk paar. Hij had het over een heuse "Stemme Gods" die tot Albert sprak en zei: "'k Heb, Aalbrecht, in Beiern, een' roze geplant /- Dus sprak God - een' roos uit het Eden; / Ze groeit en ze bloeit er zoo weelderig, want / 'k Wou haar al mijn' zorgen besteden." De almachtige vader spoorde hem aan om de roos te verplanten naar België: "Vertrek, o Aalbrecht, ga, bewonder daar die bloeme, / Die geurend op U wacht, door God voor U bewaard!" Ook in deze metafoor is Elisabeth een passieve plant die in haar

⁵⁷⁰ AKP. Ibidem. n° 173. Lodewijk Stuyck, Herenthout, 2 oktober 1900.

⁵⁷¹ AKP. Ibidem. n° 39. C.J. de Ryckman, Brussel, s.d.

⁵⁷² AKP. Ibidem. n° 68. Felix Schoevaert, Brussel, 29 augustus 1900.

⁵⁷³ AKP. Ibidem. n° 89. Emile Decamps, Vorst, 9 oktober 1900.

⁵⁷⁴ AKP. Ibidem. n° 159-164. Gent, 1 oktober 1900.

⁵⁷⁵ AKP. Ibidem. n° 204. Joséphine Papeleur, Pommeroeul, 6 oktober 1900.

thuisland rustig de komst van Albert afwacht. Opmerkelijk is voorts dat Stuyck expliciet vermeldde: “Prinses Elisabeth is kristen zoals wij!” Deze uitspraak doet in zeker zin terugdenken aan de commotie die vele jaren later ontstond naar aanleiding van het protestantisme van prinses Astrid. Zoals gezegd lagen religieuze overtuigingen ook toen nog steeds gevoelig bij de clerus en bepaalde segmenten van de bevolking. Ten slotte betreunde Stuyck dat in vele landen de monarchie in gevaar was of zelfs viel. Dit was echter niet het geval in België en dat was te danken aan God: “Kronen vallen, tronen lijden, / Wagglan op hun’ zwakke leun! / God, binst vreemden die benijden / Plant Gij hier een machtgen steun!”⁵⁷⁶ België was in zijn ogen blijkbaar uniek omdat het land in tegenstelling tot veel andere naties erin slaagde om in vrede te leven onder de bescherming van de monarchie die stevig ingeplant zat. Hadden de respondenten uit het onderzoek van Michael Billig niet een gelijkaardige mening over de uniciteit van hun kroon en natie?

Een stap verder ging het wanneer Elisabeth door velen vergeleken werd met bijbelse of spirituele figuren. Enkele auteurs omschreven haar als een ware engel die door God uitgestuurd was. Léo Junker was vol verwachting over de vrouw van Albert want: “Sa Compagne est un ange envoyé du Très-Haut.”⁵⁷⁷ Meneer Gilliodts had het over Elisabeth als: “L’Ange qui s’est unie à notre Prince Albert / Ange de charité, de vertus et de grâce.”⁵⁷⁸ Opnieuw werd ze geprezen omwille van “vrouwelijke” kenmerken als gratie en barmhartigheid. Ook Jean de Roo ontwaarde engelachtige trekken in haar: “Et vous gagnez nos coeurs / Par vos traits angéliques.”⁵⁷⁹ Van daar gaat het alleen maar in stijgende lijn. Pieter Van Cleven schetste bij aanvang van zijn gedicht een eloquente beschrijving van het goddelijk licht dat uit de hemel neerstraalde op de aarde en stelde Elisabeth hier in één adem mee gelijk: “Zoo is ’t Licht dat voor onze oogen / Daagt en dat wij groeten mogen / In zijn eerste morgenschoon! / ’t Blonk in Beyers Vorstenzalen / En nu zal het glanzend pralen / Aan der Belgen Koningskroon.”⁵⁸⁰ “Le Gardénia” greep terug naar het bijbelse verhaal van de kerstnacht en de ster die de herders tot bij de stal leidde: “vous êtes pour nous ce que, pour les bergers, / Fut la mystique étoile.” In een andere strofe werd Elisabeth in haast messianistische termen omschreven als was ze een reïncarnatie van Jezus Christus. “La Princesse est venue” luidt de laatste regel.⁵⁸¹ Volgens mevrouw Heylen-Wuyts was de kerstster ook met koning Leopold II in contact getreden om hem in te fluisteren wat hij moest doen in Congo : “Ik denk

⁵⁷⁶ AKP. Ibidem. n° 173. Lodewijk Stuyck, Herenthout, 2 oktober 1900.

⁵⁷⁷ AKP. Ibidem. n° 92. Léo Junker, Verviers, 6 oktober 1900.

⁵⁷⁸ AKP. Ibidem. n° 216. H. Gilliodts, Brussel, 24 oktober 1900.

⁵⁷⁹ AKP. Ibidem. n° 167. Jean de Roo, Brussel, 18 oktober 1900.

⁵⁸⁰ AKP. Ibidem. n° 12. Pieter Van Cleven, Oostende, 27 juni 1900.

⁵⁸¹ AKP. Ibidem. n° 28, Le Gardénia, september 1900.

ook aan de ster, de ster van Bethlehem / Die was als een godspraak als eene zoete stem / Zij sprak tot onzen Vorst.”⁵⁸²

Een laatste kenmerk waar bij Elisabeth herhaaldelijk op gehamerd werd, was haar kuisheid en maagdelijkheid hoewel ze niet onmiddellijk in verband gebracht werd met de heilige maagd Maria. Lodewijk Stuyck aanzag Elisabeth als een nobele onbekende maar redeneerde volgens het principe dat een vriend van een vriend ook zijn vriend was: “En wie U dierbaar zij wordt steeds door ons bemind! / Een’ Maged, vreemd voor ons, doch lief om uwentwille, / Die, om een’ schikking Gods, al uw’ verwachting wierd, / Wordt welkom hier genoemd!”⁵⁸³ Ook wat Felix Schoevaert betrof, was Elisabeth een “épouse chaste et pure.”⁵⁸⁴

II.

Besluit

Het is nuttig gebleken om ook de stem van de gewone man te laten spreken. Zelfs al gaat het hier om dit segment van de bevolking dat het koningshuis een warm hart toedroeg, hun uitlatingen geven een belangrijk aanwijzing over de denkpatronen en verwachtingen die anno 1900 heersten in België. Het lijkt er sterk op dat het imago dat Albert en Elisabeth vanaf dag één over zichzelf ten toon spreidden, aansloeg bij de bevolking. Het geprojecteerde ideaalbeeld was blijkbaar in die mate oprecht en gewenst dat de mensen het ook effectief gingen geloven. Hoewel Albert noch Elisabeth overtuigde gelovigen waren, had een groot deel van de scribenten het toch over een goddelijke hand in hun relatie en werd de prinses vergeleken met engelen en hemelse mystiek. Ze waren doordrongen van het idee dat de prinsen zielsveel van mekaar hielden en enkel om die reden met elkaar huwden. Ze wensten hen op persoonlijk vlak in de eerste plaats familiaal geluk toe – “le bonheur du foyer” – in

⁵⁸² AKP. Ibidem. n° 52. C. Heylen-Wuyts, Borgerhout, 24 september 1900.

⁵⁸³ AKP. Ibidem. n° 173. Lodewijk Stuyck, Herenthout, 2 oktober 1900.

⁵⁸⁴ AKP. Ibidem. n° 68. Felix Schoevaert, Brussel, 29 augustus 1900.

plaats van te gaan schermen met politieke of militaire begrippen. Zelfs wanneer ze toch op hun rol met betrekking tot het staatsbelang gewezen werden, werd dit vermengd met verwantschapselementen waarbij Albert als hoofd van het leger alle strijdbare mannen van het land aan zijn zijde zou krijgen en Elisabeth evenveel kinderen had als de natie inwoners telde. Hun hele opzet waarbij ze het roer radicaal omgegooid hadden om de Belgische monarchie opnieuw populair te maken, wierp duidelijk vruchten af. Overigens waren vele elementen uit deze gedichten terug te vinden in gelijkaardige lofbetuigingen die zesentwintig jaar later aan het adres van Leopold en Astrid bezorgd werden. Een interessante illustratie hiervan is de speciale editie met de titel “La Suède” die de krant “Neptune” publiceerde in 1926 naar aanleiding van hun huwelijk. De prinses werd verzekerd van een warme ontvangst in België met de woorden: “Il Vous a suffi d’être l’élue du Prince aimé, du fils aîné de la Patrie: et nous Vous aimons tous comme un seul cœur, Vous acclamons comme une seule voix.” Voorts was het blad geenszins verwonderd toen het vernam dat Astrid razend enthousiast was om met Leopold te trouwen: “La princesse ne doit pas seulement juger du prince en princesse, mais aussi en femme.” Dat laatste kon geen enkel probleem zijn want: “Le prince est un beau jeune homme et ses qualités de cœur ne doivent pas non plus être restées sous le boisseau.”⁵⁸⁵ Ook nu was het Astrid die gekozen was door Leopold, ook nu waren ze naast een prinselijk paar tevens twee “gewone” verliefde mensen.

Dit is het gepaste moment om de vraag opnieuw boven te halen die in de theoretische inleiding op deze scriptie gesteld werd, namelijk of heersende opvattingen over de monarchie van bovenaf gestuurd worden dan wel of ze vanuit het volk geprojecteerd worden op de koninklijke familie. Reageerden Albert en Elisabeth door steeds het harmonisch huisgezin te belichamen op algemene tendensen die reeds lange tijd aanwezig waren in de onderbuik van de samenleving? Of ging de bevolking waarden als liefde en genegenheid binnen de koninklijke familie pas ten volle gaan appreciëren eens Albert en Elisabeth met hun campagne begonnen? Feit blijft dat koning Leopold II die zowat hun tegenpool was wat public relations betref, met zijn “je m’en fou”-houding algemene nationale en zelfs internationale verbijstering en afkeer oogstte terwijl Albert en Elisabeth vanaf dag één het volk op hun hand kregen met hun aanpak. Misschien was hier gewoon sprake van een wisselwerking waarbij enerzijds het nieuwe prinsespaar inspeelde op wat het dacht dat nodig was voor de monarchie en wat wenselijk was bij het volk en waarbij anderzijds de mensen gretig meestapten in het voorgeschotelde ideaalbeeld en het als zoete broodjes verinnerlijkten. Het blijft een “kip of

⁵⁸⁵ SAB. Fonds Fauconnier. Nr. 53. “La Suède” in: Neptune. 10 november 1926.

ei” vraag die zeer moeilijk te beantwoorden is. Wat wel gezegd kan worden is dat een volksgeest onder de inwoners van België geen zelfstandig denkende, rationele entiteit was (en is) terwijl Albert en Elisabeth bij elke stap die ze ooit gezet hebben, elke handeling die ze ooit uitvoerden en elk woord dat ze ooit uitspraken steeds erg bewust en weloverwogen tewerk gingen.

Praktische afwikkeling

Nous ne voyons jamais qu'un seul côté des choses ;
L'autre plonge en la nuit d'un mystère effrayant.
L'homme subit l'effet sans connaître les causes :
Tout ce qu'il voit est court, inutile et fuyant.⁵⁸⁶

Aan de vooravond van WO I schreef koningin Elisabeth deze woorden neer in één van haar vele notitieboekjes. Samen vormen ze een strofe uit het weinig opbeurende gedicht “A Villequier” van de beroemde Franse auteur Victor Hugo. Elisabeth bevond zich dan ook in penibele omstandigheden, met de eerste wereldbrand die in het verschiep lag. De vier jaren die zouden volgen, zouden haar mythe en die van koning Albert definitief vormgeven. De kracht van poëzie is danig groot dat ze in een andere context, een ander tijdperk en zelfs een andere wereld nog evenveel waarde in zich kan dragen. Dat is het geval met dit gedicht en zeker met deze strofe die bijna honderd jaar nadat de koningin ze neerschreef, moeiteloos toepasbaar is op de conclusies aan het einde van deze scriptie. In het verhaal dat hier uit de doeken gedaan is, waren er steeds twee kanten aan de medaille. De ene publiek, bestaande uit uiterlijkheden, representatie en imagovorming. Aan deze zijde horen de parades thuis, de plechtigheden, het slaan van herinneringsmedailles, het verspreiden van foto's, het schouwen van de troepen, het groeten van het graf van de onbekende soldaat, het wuiven naar de mensen, de kus en de aai over de wang van een kind. De andere zijde is verborgen, ver weg gehouden van de pers en het grote publiek. Het zijn de hofdignitarissen en de politici die onderling druk overleg plegen, de koninklijke hoogheden die achter de schermen actief op zoek gaan naar een geschikte huwelijkspartner, de discussies over welke kleren de prinses zullen dragen om een zo verpletterend mogelijke indruk te maken, het in acht nemen van duizend en één protocollaire regels zodat elkeen de positie en de aandacht krijgt waar hij of zij recht op heeft, de technische, praktische en weinig romantische regelingen die getroffen moeten worden. Tot welk resultaat leidde dit alles? Populariteit, succes en een ware triomftocht voor de Belgische monarchie en haar constituerende leden. Hun inspanningen hadden een geweldig effect op de gewone man die de dynastie nieuwe stijl enthousiast verwelkomde. Hij schreeuwde hen extatisch toe, zwaaide met de zakdoek, schreef hen ellenlange lofdichten en sloot hen voor altijd in het hart. Het blijft moeilijk te achterhalen welke de precieze oorzaken zijn die geleid

⁵⁸⁶ AKP. Privé-Secretariaat Albert en Elisabeth. N° 625. Diverse autografe notities van de koningin. Val-Mont, 30 juni 1914.

hebben tot dit welslagen. De koninklijke familie heeft alles in het werk gesteld om de zege binnen te halen door te conformeren aan alle verwachtingen en basisprincipes die daarvoor nodig waren. Wat de vonk die zij overal aanstak, precies heeft doen overslaan naar de brede bevolking waar die een laaiend vuur van enthousiasme en patriottisme werd, blijft een mysterie. Als in een liefdesrelatie heeft zich tussen vorst en onderdanen een soort chemische reactie voorgedaan met een bevredigende uitkomst voor alle partijen. Even snel als deze feestelijkheden er gekomen waren, waren ze alweer voorbij. Het waren kortstondige, vluchtige hoogtepunten van nationale eigenliefde die enkele dagen of weken duurden waarna iedereen de draad van het gewone leven weer oppikte. De duizenden bloemen en planten verwelkten, vlaggen verdwenen weer in de kast, het bruidspaar vertrok op huwelijksreis, de koning hervatte zijn taken en het gewone volk ging terug aan de slag. Het was wachten op de geboorte van een prins(es), een jubileum of een volgend huwelijk vooraleer er opnieuw een dergelijk elan ontstak bij het volk en de natie.

Enkele eindconclusies dringen zich op. In eerste instantie wil ik teruggrijpen naar de vragen die ik aan het begin van deze scriptie gesteld heb om ze te evalueren en na te gaan of er een afdoende antwoord op gegeven is. Het is naderhand duidelijk geworden dat het hof deze massa evenementen niet alleen heeft georganiseerd. Zeker, koning Leopold II en de Graven van Vlaanderen hebben zich flink gemoeid in het huwelijk van Albert. Alleen al wat de bruidskeuze betrof, ging er heel wat discussie aan vooraf en was het uiteindelijk de koning die zijn goedkeuring moest verlenen. Zonder zijn toestemming kon er geen verbintenis komen. Hetzelfde geldt voor Albert en Elisabeth die zich evenmin langs de zijlijn hielden toen hun zoon Leopold trouwde. Elisabeth is zijn bruid zelfs eigenhandig gaan uitzoeken. Later liet ze zich in met regelingen allerhande die getroffen moesten worden. Volgens prinses Marie-José hield Elisabeth zich zelfs bezig met de jurken die Astrid zou gaan dragen in België.⁵⁸⁷ Het koningspaar gaf ook vooraf hun goedkeuring aan onder andere de schikking van de zitplaatsen in de opera. Elk detail telde, zoveel is duidelijk. Dit was tevens het uitgangspunt van vele andere autoriteiten die bij de organisatie van de plechtigheden betrokken werden. De regering was steeds druk in de weer met het verzamelen van informatie uit binnen- en buitenland, het regelen van allerlei diplomatieke of protocollaire aangelegenheden en in het geval van Leopold en Astrid het stroomlijnen van meningsverschillen omtrent religie om tot een consensus te komen. Op het niveau van mobiliteit werd evenzeer één en ander in

⁵⁸⁷ VAN BELGIË (M.-J.). *Mes parents*. p. 371.

beweging gezet. Een gecombineerde inspanning van de Zweedse, Nederlandse en Belgische marine bracht prinses Astrid per boot tot in Antwerpen. De Belgische spoorwegen zetten bij allebei de huwelijken ook hun beste beentje voor. Ze vervoerden de leden van de Belgische koninklijke familie van Herbestal tot Oostende. Ook vele buitenlandse hoge gasten arriveerden per trein in Brussel naar aanleiding van de huwelijksplechtigheden. De vele duizenden gewone mensen uit het binnenland die het extatische decor vormden waarin de feestelijkheden zich afspeelden, deden eveneens een beroep op dit transportmiddel. Gemeentelijke besturen speelden in hoofdzaak een coördinerende rol. Burgemeester en schepenen zorgden er vaak voor dat stoeten en parades vlot verliepen en dat elke pion in het spel vooraf duidelijke instructies had ontvangen over tijdstippen, plaatsen en vestimentaire regels. Ze probeerden ook vooraf te onderhandelen met groepen die het koningshuis niet genegen waren om ze te overtuigen de plechtigheden niet te verstoren. Ze aarzelden bovendien niet om de ordediensten in groten getale in te zetten ten einde moeilijkheden of relletjes te vermijden. Al te enthousiaste toeschouwers in Antwerpen en socialistische heethoofden in Brussel toonden echter aan dat deze beveiliging niet feilloos was. De pers werd ruimschoots de gelegenheid geboden om alle gebeurtenissen van op de eerste rij mee te maken. Bij défilés of redevoeringen op het stadhuis werden voor journalisten speciale zitplaatsen voorzien. De koninklijke hoogheden hielden regelmatig halt voor een leger van persfotografen om zich van langs alle kanten te laten schieten. Zeker bij het huwelijk van Leopold en Astrid was het hof zich terdege bewust van het belang van de pers. Getuige daarvan was de persconferentie die Albert en Elisabeth gaven waarin ze persoonlijk de verloving van hun zoon aankondigden, evenals de officiële ontvangst van een persdelegatie op het paleis achteraf. Via kranten en tijdschriften kon hun beeltenis tot in alle hoeken van het koninkrijk verspreid worden. In de verslagen kon elke onderdaan lezen wat voor immense successen de prinselijke huwelijken waren en welk enthousiasme ze teweeg brachten. De pers was een machtsfactor die bepalend was voor het slagen of het falen van de vorstelijke promotiecampagnes en mocht daarom geenszins genegeerd worden. Het is dan ook bijzonder vreemd dat Reinout Goddyn schrijft dat de relatie tussen de pers en het koningshuis tegen 1926 danig verzuurd was. Aanleiding daarvoor was volgens hem het plotse overlijden in 1869 van Alberts oudere broer Boudewijn. Officieel was hij gestorven aan een acute griepaanval, maar in de pers waren onmiddellijk roddels opgedoken over de “ware” omstandigheden waarin hij overleden was. Zo gokten sommige journalisten erop dat hij gedood was door een jaloerse echtgenoot van een vrouw met wie hij een verhouding had. Goddyn meent dat in de koninklijke familie daardoor een afkeer ontstond tegenover de pers, die nooit meer goed

kwam.⁵⁸⁸ Het minste wat hierover gezegd kan worden, is dat het helemaal niet strookt met de houding die de monarchie aannam naar de media toe, zowel bij het huwelijk in 1900 als dat in 1926.

Zo wordt het duidelijk dat de imago-opbouw van de monarchie niet enkel het werk was van het Hof. Zeker, het waren in eerste instantie de prinsen zelf die zich op een bepaalde manier voorstelden naar de buitenwereld toe. Albert en Elisabeth waren de eersten in de geschiedenis van de Belgische dynastie die zich er actief en bewust mee bezighielden. De manier waarop ze dit deden is reeds ruimschoots besproken dus volstaat het om hier typerende kernwoorden op te sommen als harmonie, liefde en gezinsgeluk. Eens dit beeld de wereld ingestuurd was, ging er al gauw een bal aan het rollen die niet meer te stuiten was. Het ideale plaatje werd opgepikt in de redevoeringen van wereldlijke en geestelijke autoriteiten die er vaak nog een schepje bovenop deden. In sommige lofbetuigingen werd Albert omschreven als een soort reïncarnatie van Jezus Christus die als een vaderlijke herdersfiguur over zijn onderdanen zal regeren. Elisabeth wordt vereenzelvigd met niemand minder dan de maagd Maria en wordt om tal van typisch vrouwelijke eigenschappen bejubeld. Ze is een beschermvrouwe van goede werken, ze geeft troost aan wanhopigen, ze zorgt voor de armen en vooral: ze is een moeder voor al haar onderdanen. Deze omschrijvingen komen zesentwintig jaar later in grote lijnen terug wanneer het Leopold en Astrid zijn die het koppel protagonisten vormen. Ook de pers speelde erop in en smeerde het geïdealiseerde imago van de prinsen editie na editie breed uit op de voorpagina's en in hun verslagen. Opvallend is dat journalisten het meeste aandacht hadden voor de prinses en minder voor de prins. Verschillende redenen kunnen aangevoerd worden waarom dit het geval was. De prinsessen Elisabeth en Astrid waren telkens de nieuwkomers. Het land was reeds jaren vertrouwd met de figuren van Albert en Leopold en wist naderhand wie ze waren of waar ze voor stonden. Van hun bruid was weinig of niks geweten dus is het voor de hand liggend dat zij sterk onder de aandacht kwam. Iedereen wilde weten wie ze precies waren. Daarnaast waren zij als vrouw de ideale figuren om geïdealiseerde of geromantiseerde wensverwachtingen op te projecteren. Het sprookje kan immers niet zonder de prinses. Journalisten spaarden geen enkele moeite om de prinsessen in lovende woorden te omschrijven. Ze waren mooi, elegant en gracieus. Ze hadden een groot hart waarin plaats genoeg was voor elke onderdaan en het zou overigens niet lang duren eer ze volkomen genaturaliseerd waren en rasechte Belgen zouden zijn. Voor sommigen waren ze dit al automatisch geworden door hun huwelijk, hoewel bijvoorbeeld

⁵⁸⁸ GODDYN (R.). *De kinderen van de koning*. pp. 91-92.

Astrid weinig of geen Frans sprak, laat staan Nederlands. Waren de prinsessen verstandig of intellectueel? Hadden ze een goede opleiding genoten? Waren ze begiftigd met een kritische geest of hadden ze een mening over bepaalde maatschappelijke of politieke kwesties? Geen enkele krant rept er met een woord over of staat er zelfs maar enigszins bij stil. Deze eigenschappen waren duidelijk van geen belang om het blazen van de toekomstige koninginnen te poetsen. Hoe groot was het contrast toen kroonprins Filip een kleine eeuw later zijn verloving aankondigde met jonkvrouw Mathilde en er in eerste instantie gehamerd werd op haar studies en diploma naast het feit dat ze *ook* Nederlands sprak. Als laatste nam ook het gewone volk dit discours moeiteloos over, zoals is gebleken uit de gedichten die vele mensen componeerden voor Albert en Elisabeth. Uit de casestudy is gebleken dat de scribenten het prinsenpaar een zeer warm hart toedroegen maar wel in erg genderstereotiepe termen dachten over de taken en verantwoordelijkheden van de prinsen. Hoe dan ook zijn hun gelukwensen een bewijs dat er een zeker bevolkingssegment was dat zich erg royalistisch opstelde en het geprojecteerde imago als waarachtig beschouwde.

Theoretische afwikkeling

In het begin van deze scriptie heb ik enkele theoretische concepten gelanceerd die mij vooraf interessant leken om te betrekken in het verhaal. Hier stel ik me de vraag of ze al dan niet hun nut of relevantie bewezen hebben. Zo was er de theorie van “The King’s Two Bodies” van Ernst H. Kantorowicz over het “body natural” en het “body politic” van de monarch. Enerzijds worden de prinsen door de bevolking omwille van dit tweede lichaam vereerd. Wanneer Albert en Leopold gewezen wordt op hun belangrijke taken als militair leider en hoofd van de natie, dan wordt gerefereerd naar de algemene kwaliteiten die het Koningsschap tot een deugzaam en nobel instituut maken. Op dit vlak zijn vader en zoon dan ook moeiteloos inwisselbaar; in 1926 verlangt men evenzeer een sterke vorst als in 1900. Hetzelfde geldt voor hun echtgenotes die allebei superindividuele eigenschappen toegewezen krijgen die toepasbaar zijn op alle kroonprinsessen en koninginnen. Met andere woorden, mochten Albert en Leopold met andere vrouwen getrouwd zijn, dan zouden waarschijnlijk net dezelfde verzuchtingen en wensen geuit worden. Anderzijds is het “body natural” eveneens sterk aanwezig in de geest van de commentatoren. Vooral wanneer het de private en amoureuze aspecten van de verbintenissen betreft, dan zijn de prinsen in eerste instantie twee

jonge mensen die verliefd zijn op elkaar. Dan is de individuele persoonlijkheid van Elisabeth en Astrid van groot belang want in ogen van het publiek zou geen enkele andere vrouw ooit bij de kroonprins kunnen passen. De nadruk die vanaf Albert en Elisabeth gelegd wordt op het liefdesaspect van de huwelijken, nodigt bovendien als vanzelf uit om de prinsen als gewone stervelingen te aanzien. Het Koningschap als rationeel instituut kent immers weinig of geen emoties, een prins en prinses die innig van elkaar houden des te meer. Dit zorgt er ook voor dat met het huwelijk van Leopold en Astrid niet enkel verwezen wordt naar de koning en de koningin omwille van hun verwezenlijkingen in dienst van het nationaal belang, maar ook omwille van het perfecte voorbeeld van huiselijk geluk dat ze steeds aan hun zoon voorgehouden hebben. Leopold en Astrid kunnen dus zowel op professioneel vlak een voorbeeld nemen aan het “body politic” van Albert en Elisabeth als op privé-vlak streven naar hun “body natural”. Beide lichamen spelen dus een rol. Het Hof zelf lijkt vooral de kaart van het “body natural” getrokken te hebben. In essentie waren de huwelijken een privé-aangelegenheid binnen de koninklijke familie waar de rest van het land niet onmiddellijk zaken mee had. Behalve dat een kroonprins voor nageslacht moet zorgen, houdt zijn persoonlijk leven immers niet echt verband met het staatsbelang of het “body politic” van zijn toekomstige functie. Het Paleis heeft er echter volmondig voor gekozen om deze gelegenheden niet voor zichzelf te houden, maar te delen met het volk en de natie. Met de woorden van Bagehot: ze leefden hun private leven op een publieke manier. Anderzijds zou geopperd kunnen worden dat de populariteit die ze op deze manier oogstten hun symbolische of morele macht in de maatschappij opnieuw de hoogte induwde. Op die manier kwamen deze evenementen dan toch nog het “body politic” van het Koningschap ten goede. Als een vorst geruggensteund wordt door miljoenen mensen, dan kan het voor politici een pak moeilijker worden om tegen zijn beleid of beslissingen in te gaan. Wat moet bijvoorbeeld gedacht worden van het besluit om over te gaan tot het algemeen enkelvoudig stemrecht dat koning Albert zowat op eigen houtje nam in de nadagen van WO I?

De twee lichamen zitten steeds in elkaar verweven, zo ook bij deze huwelijken waarbij zowel de prinsen als de monarchie gevierd werden. Kantorowicz zegt het ook niet anders in zijn boek: de koning incarneert met zijn “body natural” het “body politic” en verenigt ze in zich als een ondeelbare eenheid.⁵⁸⁹ Toch konden lang niet alle leden van de koninklijke familie goed omgaan met dit onderscheid. Evrard Raskin zegt over Leopold III dat hij moeilijk of niet kon vergeven. Als iemand hem op één of andere manier gekwetst had of als

⁵⁸⁹ KANTOROWICZ (E.H.). *The King's Two Bodies*. p. 9.

hem enig onrecht was aangedaan, dan vergat hij dat niet. Belangrijk was dit hij hierin geen onderscheid leek te maken tussen wat men zijn persoon of zijn ambt had aangedaan. Kritiek op zijn optreden als koning voelde hij aan als een persoonlijke belediging. Hij had een zo verheven idee van het koningschap dat hij maar moeilijk kon aanvaarden dat men tegen de drager ervan in het verweer kwam.⁵⁹⁰ Een schoolvoorbeeld van het verschil tussen de koning en de Koning dus, met een protagonist die “business and pleasure” niet van elkaar wist te scheiden.

De aspecten van de huwelijken die thuishoren bij de twee lichamen van de vorst, zijn ook te interpreteren als het onderscheid tussen sacralisering en banalisering. Hierbij dragen de zo-even beschreven elementen die in het teken stonden van het “body politic” in de meeste gevallen ook bij tot de sacralisering en de mystificatie van de prinsen. Wanneer de prinsessen als verheven sprookjesfiguren omschreven worden, dan worden ze als vanzelf een soort mythische opperwezens. Door zichzelf de meest schitterende toiletten aan te meten en fonkelende diademen te dragen, konden ze dit beeld van zichzelf eigenhandig in de juiste richting sturen. Hetzelfde geldt voor de prinsen. Het is niet voor niets dat ze bij haast elke gelegenheid gekleed gingen in een militair uniform. Deze strakke look, met decoraties en een sabel, gaf hen automatisch een viriele, competente en zelfzekere uitstraling. Dat in het geval van Albert onder deze kleren een weinig optimistische man met een eerder lage eigendunk verscholen ging, kon op deze manier moeiteloos verborgen blijven.

Het feit dat ze zich frequent in koetsen lieten rondrijden, droeg eveneens bij tot hun sacralisering. In de negentiende eeuw was dit nog een erg courant transportmiddel geweest dat door leden uit alle lagen van de bevolking gebruikt werd. Royals die zich toen lieten vervoeren per koets, waren op vlak van transport dus één met de rest van hun volk. Er was niks bijzonder of romantisch aan deze manier van reizen. Dit veranderde met de komst van gemotoriseerde vervoersmiddelen aan het begin van de twintigste eeuw. In een korte tijdspanne stapte de maatschappij over van paard en kar naar tram, motorfietsen en de eerste auto's. Koetsen werden op die manier al gauw een curiosum uit een lang vervlogen tijd. Ze werden een anachronisme dat romantische en idyllische gevoelens oproep. Precies doordat koninklijke hoogheden ze bleven gebruiken bij publieke plechtigheden en feesten, projecteerden ze nu – in tegenstelling tot enkele decennia voorheen – een sprookjesachtig aura op de inzittenden. De monarchen werden door deze uniciteit verheven boven het volk dat

⁵⁹⁰ RASKIN (E.). Prinses Lilian. p. 78.

allang overgeschakeld was op andere vormen van transport.⁵⁹¹ De Belgische prinsen hadden dit duidelijk begrepen. Bij zowat elke tocht doorheen de straten van Brussel verplaatsten ze zich in een koets. Bij voorkeur was die open zodat ze zoveel mogelijk zichtbaar waren voor het publiek. Dit was zo belangrijk dat men zelfs bij slecht weer aarzelde om de huiven neer te laten. Ook wanneer Albert en Elisabeth in hun eentje een zogenaamd ontspannend tochtje ondernemen richting Terkamerenbos, doen ze dit in een open rijtuig. Zien en vooral gezien worden, was hier de boodschap. Bovendien had het dit bijkomend voordeel dat ze relatief veilig afgesloten waren van de rest van de wereld. Ze konden van langs alle kanten bekeken en toegejuicht worden, maar niemand kon hen fysiek raken. Kijken mocht, aankomen niet. Op die manier werd het mysterie alleen maar groter.

Anderzijds waren er ook heel wat elementen die bijdroegen tot de banalisering van de prinsen. De eerder vermelde nadruk die op het liefdesaspect gelegd werd, maakte van hen heel gewone mensen die net als elk ander koppel verliefd waren. Daarnaast waren het vooral de prinsessen die goed waren in het vertonen van bescheiden gedrag. Elisabeth wierp kushandjes naar het publiek, Astrid gedroeg zich erg spontaan en ontspannen en oogstte veel sympathie met haar nonchalante manier van wuiven. Allebei omhelsden ze kinderen en aaiden hen door de haren, luisterden ze aandachtig naar oud-strijders en zwaaiden en lachten ze zonder ophouden. Dit alles werd erg gesmaakt door de pers die graag het gewone, eenvoudige en soms zelfs meisjesachtige van de prinsessen in de verf zette. Opmerkelijk is ook dat emoties op veel begrip konden rekenen en zelfs warm onthaald werden. Waarschijnlijk niet zonder enige overdrijving, maken de krantenverslagen geregeld gewag van tranen van vreugde en ontroering die van de koninklijke wangen pengelden. Zelfs bij de “stoere” prinsen wordt dit opgemerkt en met veel liefde omljnd. Doordat ze zich op deze manier op een vrij kwetsbare manier durfden te vertonen, werden ze des te menselijker. Een koning is een goed leider, een dappere militair en een moedige vaderfiguur. Maar evenzeer kan hij tot tranen toe ontroerd raken bij het aanschouwen van de massale huldeblijken vanwege het volk. Waarheidsgetrouw of niet, met opzet of spontaan, dit was een schot in de roos. Eenvoudige gebaren als deze waren ontzettend populair. Het blad “Neptune” vatte het treffend samen als: “Tous ces à-côtés, toutes ces petites miettes d’histoire que la grande histoire dédaigne, enchantent les contemporains et les rapprochent de ceux de haut rang qu’ils aiment et qu’ils admirent.”⁵⁹² De prinsen konden overigens op hun beide oren slapen, hun verhevenheid bleef

⁵⁹¹ CANNADINE (D.). “The British Monarchy and the Invention of Tradition” in: The Invention of Tradition. pp. 111-123.

⁵⁹² SAB. Fonds Fauconnier. Nr. 53. “La Suède” in: Neptune. 10 november 1926.

steeds gegarandeerd door hun afkomst, hun kledij, de koetsen waarin ze reden en letterlijk de balkons waarop ze stonden en neerkeken op het volk. Een perfecte combinatie van speciaal en gewoon, majesteit en soberheid, sacraal en banaal.

Zoals aan het begin van deze scriptie reeds aangegeven werd, was er geen gebrek aan “invented traditions” bij deze huwelijken. In feite zou zelfs gesteld kunnen worden dat ze als evenement op zich een uitgevonden traditie waren. Nooit eerder in de geschiedenis van de Belgische dynastie waren huwelijken immers op deze manier opgevat en opgeblazen tot gigantische nationale evenementen waarbij de totale bevolking betrokken werd. Meer concreet incorporeerden ze tal van elementen en symbolen die teruggrepen naar een luisterrijk verleden. Zo werden er ontmoetingen voorzien tussen de prinsen met oud-strijders. Bij gebrek aan een recent conflict rolde men in 1900 de allerlaatste veteranen aan van de onafhankelijkheidsstrijd van 1830. Voor het huwelijk van Leopold en Astrid was het voor de hand liggend dat verenigingen van soldaten uit WO I opgeroepen werden om delegaties af te vaardigen. De speeches die gegeven werden vermeldden herhaaldelijk de lange historische banden en overeenkomsten tussen België en Beieren/Zweden, alsof in gebeurtenissen van honderden jaren geleden een voorspelling gelezen kon worden voor het huwelijk dat op dat moment gevierd werd. Andere voorbeelden van uitgevonden tradities zoals het verlenen van eretekens of de “Maagd van Antwerpen” die in zestiende-eeuwse klederdracht ten tonele gevoerd wordt, spreken voor zich. Wat moet ten slotte gedacht worden van andere “tradities” zoals het drinken van een glas Lambic bij de voorstelling van “La Grande Harmonie”? Het ceremoniële wisselen van het gevolg van Elisabeth in de Hofkapel in Beieren? Het groeten van het graf van de onbekende soldaat? Het eerste voorbeeld was waarschijnlijk gewoon een geval van conformering aan de gebruiken van de vereniging. When in Rome... Het tweede komt over als een laatste stuiptrekking van een ritueel uit het Ancien Régime dat tegen 1900 reeds veel van de inhoudelijke betekenis verloren had. Tegen 1926 is er dan ook geen sprake meer van. Het derde is ontegensprekelijk een voorbeeld van een uitgevonden traditie die nauwelijks acht jaar na het einde van WO I al een gevestigde waarde was en dit tot op heden gebleven is. Het was ook een moment waarop hulde gebracht werd aan de offers van het hele Belgische volk waardoor het een sterk nationalistisch tintje kreeg. Zoals Hobsbawm reeds aangaf is het typerend voor vele uitgevonden tradities dat ze de natie in de verf zetten. De vele duizenden vlaggen die overal ter versiering opgehangen werden en verspreid werden onder de toeschouwers, waren het symbool bij uitstek van een dergelijke nationale eendracht. Tot vervelens toe werd overal waar de prinsen kwamen de Brabançonne gespeeld die als nationaal volkslied de aanwezigheid van het Belgisch vorstenhuis symbolisch bewierookte.

De vraag waar het moeilijkst een antwoord op te bieden is, blijft die van de wisselwerking tussen “hidden transcript” en “public transcript”. Mijns inziens is wat de kant van het Hof betreft, de uitkomst eerder onverwacht. Zij bevonden zich immers ontegensprekelijk in het dominante kamp van de maatschappij, helemaal aan de top van de sociale hiërarchie. Publiekelijk speelden zij deze troef echter niet uit. Het viel immers in hun voordeel uit om zich zo gewoon mogelijk voor te stellen als een doorsnee gezin waarin de kinderen toevallig geboren werden met een kroon op het hoofd. Hun “public transcript” was dus doorspekt met private elementen. Vraag blijft of dit alles wel was wat de koninklijke familie écht dacht of voelde. Enerzijds is het erg aannemelijk dat de prinsen louter op menselijk vlak een intiem en huiselijk geluk op prijs stelden. Wanneer Leopold in april 1974 de befaamde vragenlijst van Proust invult, geeft hij als lijfspreuk op: “Vivons cachés pour vivre heureux.”⁵⁹³ Anderzijds heeft dit onderzoek ook argumenten opgeleverd die het tegendeel bewijzen. Verschillende biografen van Elisabeth vermelden meermaals hoezeer ze ervan genoot om koningin te zijn en in het centrum van de aandacht te staan. Toen ze na de dood van Astrid de kans kreeg om opnieuw de “first lady” van de natie te worden, greep ze die dan ook dankbaar aan. Bij het zoeken van een bruid voor Albert en Leopold ging men niet over één nacht ijs. De toekomstige koningin van België moest bijdragen tot het prestige van de monarchie en het land en haar afkomst of nationaliteit mocht geen diplomatieke rel veroorzaken. Zoals gezegd was dit laatste de hoofdreden waarom Isabelle van Orléans uiteindelijk afviel als kandidaat-echtgenote van Albert. Een kwarteeuw later reisde Elisabeth niet zonder de Gotha naar Zweden om de prinsessen aldaar onder de loep te nemen. Het verschil tussen het “public transcript” en het “hidden transcript” van de koninklijke familie is vanuit deze optiek bijzonder groot. Het lijkt erop dat binnenskamers de Belgische royals zich weldegelijk in grote mate verheven voelden boven de rest van het volk en alles in het werk stelden om dit zo te houden. Dit betekent nog niet dat ze een onverschillige houding aannamen naar hun onderdanen toe of dat ze zich hun lot niet aantrokken. Paradoxaal bij dit zelfbeeld was wel dat ze zich in het publieke domein juist bescheiden en gewoontjes moesten opstellen om sympathie en populariteit te oogsten. Inmiddels is duidelijk aangetoond dat dit laatste niet vanzelfsprekend was. Voor de nieuwe generaties prinses zaten de uitgangspunten dan wel goed, ze dienden zich desalniettemin flink in te spannen om aan alle verwachtingen te voldoen. Opnieuw reikt de prent “Elizabeth: The Golden Age” hiervoor een mooie illustratie aan wanneer de koningin op een bepaald moment verklaart:

⁵⁹³ VAN BELGIË (E.). Mijn vader Leopold III. p. 46.

“I assure you that the people of England love their Queen.
My constant endeavour is to earn that love.”⁵⁹⁴

Wat de kant van het gewone volk betreft, blijft het koffiedik kijken. Dat er een antimonarchistisch “hidden transcript” bestond onder de bevolking is duidelijk. Het komt zelfs herhaaldelijk aan de publieke oppervlakte met bezwaren vanwege politici in de Kamer van Volksvertegenwoordigers en socialistische protesten in stations en op straat. Als deze erupties slechts het topje van de ijsberg waren, dan was er vermoedelijk een veel bredere bevolkingsgroep die in stilte en ver weg van het publieke toneel de monarchie evenmin een warm hart toedroeg. Het lijkt er dan sterk op dat de mensen die hun felicitaties en gelukwensen stuurden naar het Hof helemaal niet representatief waren voor de totale Belgische populatie. Zoals ik van bij het begin reeds meegaf, heb ik me deze illusie echter nooit gemaakt.

Hiermee ben ik aan het einde gekomen van deze scriptie. Niet alle vragen zijn beantwoord, maar de gebeurtenissen van 1900 en 1926 hebben toch veel van hun geheimen prijsgegeven. Ze vormden het startpunt en hoogtepunt van een nooit eerder geziene populariteit van de Belgische monarchie die quasi onafgebroken zou aanhouden tot aan de koningskwesie. Enerzijds waren de huwelijken opgebouwd volgens het recept dat andere dynastieën – nota bene de Britse – reeds lang voordien uitgeprobeerd hadden. Anderzijds zetten ze in België de toon voor latere generaties prinsen die naar het voorbeeld van Albert, Elisabeth, Leopold en Astrid op een gelijkaardige manier hun imago poogden te vestigen, al dan niet met succes. Zo werd de pers in het voorjaar van 2001 uitgenodigd door prins Filip en prinses Mathilde die hen trots hun eerste zwangerschap aankondigden. Een andere keer werden journalisten en cameralui opgetrommeld door prins Laurent die eind 2002 zijn verloofde Claire Coombs voorstelde. Foto’s en beelden van leden van de koninklijke familie verschijnen in alle nationale en internationale media. Er zijn zelfs tijdschriften waar zij het exclusieve onderwerp van uitmaken. Ze reizen het land en de wereld rond om lintjes te knippen en mensen de hand te schudden. Hun geboortes, huwelijken en begrafenissen zijn dan wel minder dan vroeger massa-evenementen (hoewel het overlijden van koning Boudewijn een fenomenale volkstoeloop teweegbracht), door de moderne technieken kijken meer mensen dan ooit tevoren over hun schouder mee. Het Hof blijft zelf evenmin bij de pakken zitten en tracht door middel van een eigen website aansluiting te vinden bij de hedendaagse communicatiewereld.⁵⁹⁵ Wat de toekomst zal brengen voor de Belgische hoogheden, is

⁵⁹⁴ Script “Elizabeth: The Golden Age”

⁵⁹⁵ www.monarchie.be

moeilijk te voorspellen. Zal de monarchie verder blijven bestaan door zich in de huidige democratische en rationele samenleving als een groeiend anachronisme een mystiek en sprookjesachtig aureool aan te meten? Of zal dit antieke imago juist de doodsteek geven aan haar bestaansreden waardoor ze op een dag zal ophouden te bestaan? In 1900 en 1926 twijfelde men er in elk geval niet aan: de Belgische dynastie was terug van weggeweest en zou voor eeuwig over het land blijven regeren. Niemand leek dit toekomstperspectief in vraag te stellen, niet in het minst de koninklijke familie zelf.

WOORD VOORAF.....	p. 1
1. INLEIDING.....	p. 3
2. THEORETISCHE BESCHOUWINGEN.....	p. 13
- I. The King's Two Bodies.....	p. 13
- II. Hidden Transcript.....	p. 17
- III. Sacralisering versus banalisering.....	p. 24
- IV. Invented Traditions.....	p. 30
3. EEN LICHTEND VOORBEELD: HET BRITSE KONINGSHUIS.....	p. 34
- I. Koningin Victoria.....	p. 34
- II. Koningin Elizabeth I.....	p. 41
4. HET HUWELIJK VAN ALBERT EN ELISABETH.....	p. 47
- I. Een nieuw tijdperk.....	p. 47
Het protocol.....	p. 50
Een queeste.....	p. 53
Een huwelijksdatum.....	p. 55
Liefdesbrieven.....	p. 56
Parlementaire reactie.....	p. 62
- II. De afreis naar München.....	p. 64
Het burgerlijk huwelijk.....	p. 66
Het kerkelijk huwelijk.....	p. 69
- III. Vlaggen.....	p. 74
De reis naar Brussel.....	p. 75

De Blijde Intrede in Brussel.....	p. 79
Ontvangst op het stadhuis.....	p. 83
Het defilé.....	p. 86
Naweeën.....	p. 89
Concert.....	p. 90
Volksverhuizing.....	p. 91
Gala in de Munt.....	p. 92
La Grande Harmonie.....	p. 94
- IV. Besluit.....	p. 96
5. HET HUWELIJK VAN LEOPOLD EN ASTRID.....	p. 104
- I. Een bruid voor Leopold.....	p. 104
Een huwelijk uit liefde.....	p. 109
Een heksenjacht.....	p. 119
Een korte verloving.....	p. 123
Vorbereidingen.....	p. 130
- II. De grote oversteek.....	p. 137
Het burgerlijk huwelijk.....	p. 144
- III. Naar België (I).....	p. 149
Naar België (II).....	p. 152
Blijde Intrede in Antwerpen.....	p. 154
Chaos op de terugweg.....	p. 160
Blijde Intrede in Brussel.....	p. 162
Gala in de Munt.....	p. 166
Ontvangst op het stadhuis.....	p. 169
Het kerkelijk huwelijk.....	p. 175
- IV. Besluit.....	p. 182

6. FELICITATIES EN GELUKWENSEN.....	p. 188
- I. Verhouding man-vrouw.....	p. 189
Liefde.....	p. 191
Verhouding monarchie-natie.....	p. 193
Goddelijke invloeden.....	p. 199
- II. Besluit.....	p. 201
7. BESLUIT.....	p. 203
Praktische afwikkeling.....	p. 203
Theoretische afwikkeling.....	p. 207
ARCHIEFBRONNEN.....	p. 215
BIBLIOGRAFIE.....	p. 217